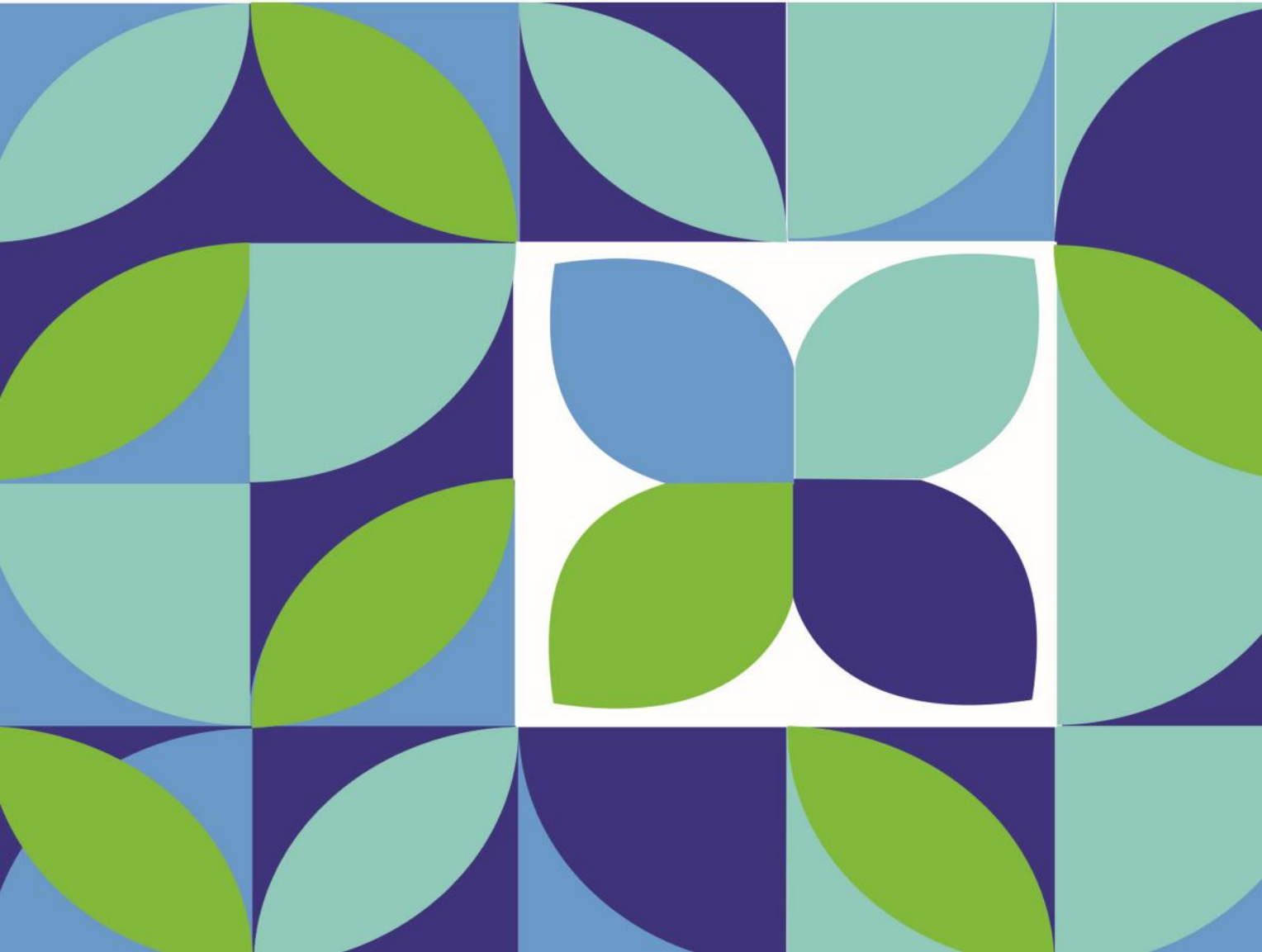

پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
وزارت فرهنگ و تفریح

گزارش توصیفی و تحلیلی وضعیت فرهنگی و هنری استان آذربایجان غربی

افشار کبیری

الذم
الرحمن
الرحمن

گزارش توصیفی
و تحلیلی وضعیت
فرهنگی و هنری
استان آذربایجان غربی

مجری طرح
افشار کبیری

جمهوری اسلامی ایران
وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
دائرة مطالعات و برنامه‌ریزی راهبردی

پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

ناشر: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات

عنوان: گزارش توصیفی و تحلیلی وضعیت فرهنگی و هنری استان آذربایجان غربی

زیر نظر: داریوش مطلبی، نظام بهرامی کمیل

ناظر طرح: اسماعیل افقهی

مجری طرح: افشار کبیری

صفحه‌آرا: فاطمه قیاسوند

نوبت چاپ: اول - تابستان ۱۴۰۰

شمارگان: برای مخاطبان خاص

این پژوهش با همکاری دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی راهبردی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی انجام شده است.

همه حقوق این اثر برای پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات محفوظ است.
در صورت تخلف، پیگرد قانونی دارد.

نشانی: تهران، پایین‌تر از میدان ولی عصر (عج)، خیابان دمشق،

شماره ۹، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات

صندوق پستی: ۶۲۷۴ - ۱۴۱۵۵

تلفن: ۸۸۹۰۲۲۱۳ . دورنگار: ۸۸۸۹۳۰۷۶

Email: nashr@ricac.ac.ir

فهرست مطالب

۱.....	چکیده
۳.....	پیشگفتار
۵.....	بخش اول: کلیات تحقیق
۵.....	طرح مسئله
۶.....	اهداف طرح
۶.....	سؤالات طرح
۷.....	روش شناسی پژوهش
۸.....	گزارش نهایی پژوهش
۱۱.....	بخش دوم: سیمای کلی تاریخی، اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی استان آذربایجان غربی
۱۱.....	تاریخچه
۱۵.....	ویژگی های جغرافیایی
۱۸.....	ویژگی های جمعیتی
۲۴.....	ویژگی های اجتماعی - قومیتی (زبانی و مذهبی)
۳۲.....	ویژگی های تجاری و صنعتی، کشاورزی
۳۷.....	اماکن برجسته تاریخی، مذهبی و توریستی استان آذربایجان غربی
۵۳.....	فولکلور و فرهنگ عامه و آداب و رسوم برجسته و شاخص استان
۶۷.....	گروه ها و جریان های برجسته و شاخص فرهنگی استان
۷۲.....	معرفی کوتاه تعدادی از مفاخر برجسته فرهنگ و هنر استان
۹۱.....	بخش سوم: گزارش توصیفی وضعیت فرهنگی و هنری استان آذربایجان غربی
۹۱.....	مقدمه
۹۲.....	وضعیت نیروی انسانی در مرکز و شهرستان های تابع
۹۲.....	حوزه معاونت پشتیبانی و منابع انسانی
۹۳.....	وضعیت اعتبارات اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان آذربایجان غربی
۹۸.....	وضعیت کالبدی و فیزیکی اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان آذربایجان غربی
۱۰۱.....	حوزه معاونت فرهنگی و رسانه ای

۱۰۷.....	وضعیت نشرکتاب و کتابخانه‌های عمومی در استان آذربایجان غربی
۱۲۰.....	معاونت هنری و سینمایی
۱۲۹.....	شاخص‌های توصیف فرهنگی و هنری بخش قرآن و عترت
۱۳۲.....	گزارش کیفی فعالیت‌ها
۱۳۵.....	اهم عملکرد و خدمات فرهنگی و هنری اداره کل فرهنگ و ارشاد استان آذربایجان غربی
۱۴۷.....	جشنواره هنرهای تجسمی
۱۵۴.....	اقدام‌ها و برنامه‌های در حال اجرا اداره کل فرهنگ و ارشاد استان آذربایجان غربی
بخش چهارم: گزارش تحلیلی وضعیت فرهنگی و هنری استان آذربایجان غربی	
۱۵۹.....	گزارش تحلیلی از وضعیت فرهنگی و هنری استان آذربایجان غربی
۱۶۷.....	تحلیل وضعیت فرهنگ و هنر استان آذربایجان غربی
۲۱۲.....	جمع‌بندی
بخش پنجم: بحث و نتیجه‌گیری با ارائه پیشنهادهایی با تمرکز بر گسترش عدالت فرهنگی	
۲۱۷.....	بحث و نتیجه‌گیری
۲۲۲.....	بی‌عدالتی فرهنگی
۲۲۹.....	بزرگترین نقاط ضعف و چالش‌های حوزه فرهنگ و هنر استان آذربایجان غربی
۲۳۴.....	بزرگترین نقاط قوت و فرصت‌های حوزه فرهنگ و هنر در استان
۲۴۰.....	پیشنهادهای اولویت‌های فرهنگی و هنری کوتاه‌مدت با تمرکز بر بحث گسترش عدالت فرهنگی
۲۴۸.....	پیشنهادهای اولویت‌های فرهنگی و هنری بلندمدت
۲۴۹.....	محدودیت‌ها و تنگناهای تحقیق
۲۵۱.....	منابع

چکیده

هدف اصلی تحقیق حاضر توصیف وضعیت فرهنگی و هنری استان آذربایجان غربی؛ شناسایی نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها، ظرفیت‌های بومی و تهدیدهای حوزه فرهنگ و هنر استان و شناسایی خواسته‌ها و نیازهای فرهنگی و هنری استان است. با توجه به اینکه توصیف و تحلیل وضعیت فرهنگی و نیازها و خواسته‌های فرهنگی هنری استان‌ها برای سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی دقیق و همه‌جانبه در حوزه فرهنگ، نیازمند دسترسی به آمار و اطلاعات دقیق از وضعیت فرهنگی و هم‌چنین درک نیازهای فرهنگی با توجه به ویژگی‌های مذهبی، قومیتی، جغرافیایی، نژادی و... است، در پژوهش حاضر سعی شد تاریخ تحولات فرهنگی و هنری استان آذربایجان غربی از جنبه‌های مختلف بررسی شود تا اطلاعات دقیقی از وضعیت فرهنگی و نیازها و خواسته‌های فرهنگی هنری استان به دست آید. بر این اساس مسئله اصلی تحقیق عبارت است از این که در حال حاضر وضعیت فرهنگی و هنری استان چگونه است؟ از چه نقاط قوت، ضعف، فرصت، ظرفیت‌های بومی و تهدیدهایی برخوردار است؟ و خواسته‌ها و نیازهای فرهنگی و هنری استان کدام‌اند؟

روش این تحقیق به لحاظ اجرا توصیفی و تحلیلی و به لحاظ هدف کاربردی است. این پژوهش در چند مرحله اجرا شد؛ به طوری که ابتدا از روش کتاب‌خانه‌ای برای توصیف سیمای تاریخی، اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی و هم‌چنین وضعیت آماری فرهنگ و هنر استان بهره گرفته شد. بدین ترتیب اطلاعات توصیفی از وضعیت فرهنگی و هنری با تأکید بر اقدامات، برنامه‌ها و منابع فرهنگی تولیدشده جمع‌آوری شد، سپس با مصاحبه با نخبگان فرهنگی، هنری و مدیران استان آذربایجان غربی، تحلیلی از وضعیت فرهنگی و هنری استان با تکیه بر نقاط قوت و ضعف و فرصت‌ها و تهدیدها و هم‌چنین نیازها و خواسته‌های فرهنگی هنری استان و با تمرکز بر گسترش عدالت فرهنگی ارائه گردید. در گردآوری اطلاعات ترکیبی از روش اسنادی و مصاحبه نیمه ساختاریافته بهره گرفته شد و برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از مدل SWOT استفاده شد. بر اساس مدل SWOT نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای استان آذربایجان غربی در ارتباط با مسائل فرهنگی و هنری مورد بررسی قرار گرفتند.

جامعه آماری این پژوهش شامل خبرگان فرهنگ و هنر اعم از استادان، فرهیختگان، هنرمندان و نویسندگان برجسته، مدیران و غیره می‌باشد که برای انتخاب نمونه‌ای از آن‌ها از روش

نمونه‌گیری هدف‌مند بهره‌گرفته شد. نتایج مبتنی بر وضعیت فرهنگی و هنری با تأکید بر اقدامات، برنامه‌ها و منابع فرهنگی تولیدشده حاکی از آن است که سازمان‌های مختلفی در این استان متولی امر فرهنگ هستند که اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان صداوسیما، شهرداری ارومیه، و آموزش و پرورش از فعال‌ترین این سازمان‌ها به‌شمار می‌آیند.

نتایج بخش گزارش تحلیلی از وضعیت فرهنگی و هنری استان نیز بیان‌گر آن است که به لحاظ فرهنگی استان آذربایجان غربی علیرغم برخورداری از نقاط قوت و فرصت‌هایی مانند ظرفیت‌های بالای گردشگری در عرصه‌های مختلف، وجود تنوع و تفاوت‌های فرهنگی در استان، وجود بستر مناسب برای گسترش صنایع دستی و سایر فعالیت‌های فرهنگی و هنری و ظرفیت بالای استان در شکل‌گیری سبک خاص هنری در عرصه نقاشی و تذهیب، برخورداری از بستر مناسب برای سرمایه‌گذاری بخش خصوصی به‌ویژه در صنعت گردشگری، بالا بودن ظرفیت تاریخی و تمدنی بالا در آذربایجان غربی در حوزه میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری و حضور مفاخر، اندیشمندان و چهره‌های ماندگار فرهنگی هنری در استان از مشکلات و ضعف‌هایی مانند پایین بودن سرانه فضای فرهنگی و ضعف زیرساخت‌های فرهنگی استان آذربایجان غربی، ضعف حمایت‌های دولتی و مردمی از اصحاب فرهنگ و هنر، مشکل اجرای برنامه‌های فرهنگی به دلیل تنوع قومی و مذهبی استان، کمبود زیرساخت‌های لازم گردشگری در عرصه‌های مختلف در سطح استان و دغدغه معیشت و نبود بازار کار و درآمدزایی در حوزه فرهنگ و هنر و بی‌توجهی سازمان‌ها و نهادهای فرهنگی به هنر و هنرمندان از جمله دغدغه معیشتی اصحاب فرهنگ، هنر از جمله خبرنگاران و هنرمندان و حاکمیت نگاه سنتی به صنعت فرهنگ، هنر و گردشگری از سوی دست‌اندرکاران فرهنگی و ضعف نگاه به بُعد کارآفرینی فرهنگی و هنری در آذربایجان غربی اشاره کرد.

واژگان کلیدی: فرهنگ، هنر، استان آذربایجان غربی، عدالت فرهنگی، فرصت‌ها و تهدیدهای فرهنگی.

پیشگفتار

فرهنگ یک ملت نشان‌دهنده اندیشه‌ها، باورها، خواسته‌ها، رفتارها و ارزش‌های آن ملت است. فرهنگ و باور عمومی هر جامعه‌ای نخست در حفظ و تقویت هویت و موجودیت جامعه دارای جایگاه است و در وهله دوم زمینه‌ساز پیشرفت و توسعه همه‌جانبه جامعه است. امروزه، یکی از شاخص‌های اصلی توسعه پایدار جامعه، توسعه فرهنگی است. دستیابی به توسعه فرهنگی با توجه به وسعت این عرصه و تغییر و تحولات سریع آن، جز با مدیریت صحیح امکان‌پذیر نیست. جامعه‌شناسان معتقدند اگر فرهنگ یک جامعه به پویایی و پختگی لازم نرسیده باشد، پیشرفت، انکشاف و توسعه اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و... در آن جامعه میسر نخواهد بود. بنابراین، پاره‌ای چالش‌های فراروی توسعه فرهنگی عبارت‌اند از: شکاف‌ها و تعارضات قومی و مذهبی، پایین بودن سطح سواد ارزش‌ها و هنجارهای ضد توسعه فرهنگی و عدم برقراری مساوات و عدالت فرهنگی در جغرافیای مختلف. در واقع، توسعه اجتماعی، سیاسی و اقتصادی بدون توسعه فرهنگی و برقراری عدالت فرهنگی میسر و ممکن نخواهد شد. برای حصول به این امر در حوزه فرهنگ، نیازمند سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی در دو فاز کوتاه‌مدت و بلندمدت هستیم.

یکی از دغدغه‌های مهم سیاست‌گذاران و محققان عرصه فرهنگ و هنر، نبود آمار، گزارش و داده‌های مرتبط در بخش‌های مختلف فرهنگی و هنری؛ همچنین تخمین و ارزیابی عملکرد این حوزه‌ها می‌باشد.

برای سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی حوزه فرهنگ نیازمند شناخت کافی وضعیت فرهنگی (با اتکا به آمار و ارقام موجود و همچنین درک نیازهای فرهنگی با توجه به ویژگی‌های مذهبی، قومیتی، جغرافیایی و...) هستیم. بدین منظور، توصیف و تحلیل وضعیت شاخص‌های فرهنگی از قبیل کتاب و نشر، مطبوعات و رسانه، هنر و سینما و حوزه قرآن از نیازهای ضروری حوزه فرهنگ و هنر کشور است.

ارزیابی اسناد و مدارک موجود در مجموعه وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و ادارات تابعه در استان‌ها و شهرستان‌ها نشان می‌دهند که اطلاعات و آمار دقیقی از وضعیت تولید، توزیع و مصرف حوزه فرهنگ و هنر وجود ندارد و اگر هم گزارشی وجود داشته باشد، کمتر بر واقعیات و نیازهای فرهنگی و هنری استان‌ها متکی است. این در حالی است که برای سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی مطلوب، توصیف و تحلیل وضعیت فرهنگی

و هنری استان‌ها ضروری است. بدین منظور، این پژوهش با هدف شناسایی وضعیت فرهنگی و هنری استان‌ها؛ شناسایی اقدامات و برنامه‌های انجام‌شده و در حال انجام فرهنگی و هنری؛ شناسایی نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای حوزه فرهنگ و هنر؛ شناسایی خواسته‌ها و نیازهای فرهنگی و هنری؛ و سرانجام، شناسایی ظرفیت‌های بومی حوزه فرهنگ و هنر استان‌های کشور انجام شده است.

در این اثر و مجموعه تصویری از وضعیت فرهنگی و هنری هر استان با دید تاریخی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی ارائه شده است، سپس شاخص‌های فرهنگی از ادارات کل فرهنگ و ارشاد استان‌ها و نهادهای فرهنگی مرتبط جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل شده‌اند. در ادامه برای رسیدن به چارچوبی مشخص از نقاط قوت، ضعف، فرصت، تهدید، خواسته‌ها و نیازها، مصاحبه‌هایی با نخبگان فرهنگی، متخصصان و مسئولان امور فرهنگی و هنری استان‌های مورد پژوهش انجام گرفته است.

جامعه تحقیق این پروژه عبارت است از چهارده استان کشور شامل: آذربایجان غربی، ایلام، خراسان شمالی، خراسان جنوبی، خوزستان، زنجان، هرمزگان، کردستان، بوشهر، کهگیلویه و بویراحمد، چهارمحال و بختیاری، سیستان و بلوچستان، کرمان، جنوب استان کرمان و گلستان.

در بخش پایانی کلیه پژوهش‌ها، نتایج در دو محور کوتاه‌مدت و بلندمدت به صورت مبسوط تبیین و تحلیل شدند.

امید است نتایج این مجموعه پژوهش بتواند مورد استفاده مسئولان فرهنگی در وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی شامل معاونت‌ها، ادارات کل ستادی و ادارات کل استانی قرار گیرد.

در پایان، از همکاران معاونت پژوهشی پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، دفتر مطالعات راهبردی و مدیریت طرح، دکتر اسماعیل افقهی؛ همچنین پژوهشگرانی که در چهارده استان، فاز اول این طرح را به نحو مطلوبی انجام داده‌اند، تشکر و قدردانی می‌کنم.

تیر ۱۴۰۰

دکتر محمد سلگی

رئیس پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات

بخش اول: کلیات تحقیق

طرح مسئله

فرهنگ یک ملت شکل دهندهٔ باورها، ارزش‌ها، اصول اخلاقی، نمادها، زبان و درنهایت سبک زندگی است که مردم در لایه‌های مختلف آن رویدادهای اقتصادی، اجتماعی و سیاسی را تعبیر و تفسیر می‌کنند و با فرهنگی که دارند به خود هویت می‌دهند و در گروه‌ها انسجام می‌یابند. فرهنگ بر سیاست، اقتصاد و مسائل اجتماعی اولویت دارد و جامعه‌ای که فرهنگ آن درست شود در سایر امور نیز موفق خواهد بود؛ بنابراین فرهنگ از اهمیت بالایی برخوردار بوده و نیازمند برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری دقیق است.

سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی دقیق و همه‌جانبه برای فرهنگ، نیازمند دسترسی به آمار و اطلاعات دقیق از وضعیت فرهنگی و همچنین درک نیازهای فرهنگی با توجه به ویژگی‌های مذهبی، قومیتی، جغرافیایی، نژادی و... هر استان و منطقه است. برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری در این حوزه، بدون توجه به واقعیت جامعه و داشتن اطلاعات کافی، منجر به سطحی‌نگری در برنامه‌ریزی‌شده و اثربخشی سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی را با مشکل مواجه می‌کند. یکی از دشواری‌هایی که سیاست‌گذاری فرهنگی با آن روبرو است، کمبود اطلاعات از فعالیت‌های فرهنگی و وضعیت فرهنگی و هنری است. دامنهٔ گستردهٔ فعالیت‌های فرهنگی، در کنار تعدد و تنوع نهادها و ساختارهای فرهنگی، انتظارات وسیع و فزاینده از سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی فرهنگی افقی متنوع در مقابل فعالیت‌ها را می‌طلبد. باوجود این مشکلات، کمبود اطلاعات و آمار مانعی

اساسی در برابر سیاست‌گذاری فرهنگی است. لذا با وجود این مشکلات و موانع لازمه سیاست‌گذاری دقیق فرهنگی ارائه تصویری یکپارچه و روشن از ویژگی‌های جغرافیایی، تاریخی، انسانی، و زیست‌محیطی استان‌ها؛ توجه به تحولات استان در گستره تاریخی از دوره باستان تا عصر حاضر و مستندسازی هویت تاریخی و فرهنگی استان؛ معرفی نقش استان در تکوین فرهنگ عمومی در جامعه ایران؛ شناخت مناسبات انسانی و اجتماعی مردم با همدیگر در گستره تاریخ؛ انعکاس محتوای مدارک و اسناد منتشره نشده درباره پیشینه فرهنگی و تاریخی استان؛ معرفی امکانات و فضاهای گردشگری فرهنگی و طبیعی برای جذب گردشگران داخلی و خارجی؛ فراهم ساختن امکان تدوین دانش‌نامه جامع در مورد فرهنگ، تمدن و مشاهیر استان؛ شناساندن مشاهیر، الگوهای فرهنگی و شخصیت‌های تأثیرگذار استان؛ ارتقای قابلیت‌های استان در زمینه جذب سرمایه‌گذاری در حیطه‌های هنر و صنایع فرهنگی؛ تدوین پشتوانه علمی معتبر برای توسعه اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی استان؛ ایجاد ظرفیت برای تحقیق در حوزه فرهنگ و هنر استان در محافل علمی؛ انتقال میراث فرهنگی به آیندگان و مصون داشتن آن از فراموشی و شناسایی نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای حوزه فرهنگ و هنر استان؛ شناسایی خواسته‌ها و نیازهای فرهنگی و هنری استان و شناسایی ظرفیت‌های بومی حوزه فرهنگ و هنر استان آذربایجان غربی است که گزارش پیش رو به آن پرداخته است.

اهداف طرح

هدف اصلی

شناسایی و توصیف وضعیت فرهنگی و هنری استان آذربایجان غربی

اهداف فرعی

۱. توصیف وضعیت فرهنگی و هنری استان؛
۲. شناسایی اقدامات و برنامه‌های انجام‌شده و در حال انجام فرهنگی و هنری استان؛
۳. شناسایی نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای حوزه فرهنگ و هنر استان؛
۴. شناسایی خواسته‌ها و نیازهای فرهنگی و هنری استان؛
۵. شناسایی ظرفیت‌های بومی حوزه فرهنگ و هنر استان؛

سوالات طرح

۱. در حال حاضر وضعیت فرهنگی و هنری استان چگونه است؟
۲. چه اقدامات و برنامه‌های فرهنگی و هنری در استان انجام و یا در حال انجام است؟

۳. وضعیت فرهنگی و هنری استان از چه نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدیدهایی برخوردار است؟

۴. خواسته‌ها و نیازهای فرهنگی و هنری استان کدام‌اند؟

۵. وضعیت فرهنگی و هنری استان از چه ظرفیت‌های بومی برخوردار است؟

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش به لحاظ هدف، کاربردی و از نظر روش اجرا تلفیقی از روش کتابخانه‌ای و مصاحبه نیمه ساختاریافته است. این پروژه در دو فاز اجرا می‌شود. فاز اول از روش کتابخانه‌ای برای توصیف سیمای تاریخی، اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی و همچنین وضعیت آماری فرهنگ و هنر استان و فاز دوم از طریق مصاحبه نیمه ساختاریافته نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید و همچنین نیازهای فرهنگی استان را شناسایی کرده است. در این تحقیق نوع روش مورد استفاده، کیفی است که برای تحلیل مصاحبه‌ها از تحلیل محتوای کیفی و برای تحلیل محتوای داده‌های به دست آمده در مصاحبه از رویکرد استقرایی استفاده شده است.

برای جمع‌آوری داده‌ها از برگه‌های یادداشت‌برداری برای ثبت نتایج مصاحبه‌ها (پیوست ۱) و سیاهه واری (پیوست ۲) استفاده می‌شود. برای اطمینان تمام مصاحبه‌ها به صورت کامل ضبط، پیاده‌سازی و مورد استفاده قرار گرفته است. جامعه آماری این پژوهش با توجه به مراحل پژوهش به دو گروه تقسیم بندی می‌شود.

کتاب‌ها و مستندات زیر:

- سالنامه آماری وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، دفتر مطالعات راهبردی؛
  - پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان؛
  - پیمایش ملی مصرف کالاهای فرهنگی؛
  - گزارش عملکرد استانی؛
  - سایر کتاب‌ها و مستندات مرتبط با حوزه فرهنگ و هنر استانی
- خبرگان فرهنگ و هنر شامل استادان، فرهیختگان، هنرمندان و نویسندگان برجسته، مدیران و کارشناسان شاغل در بخش فرهنگی سازمان‌های دولتی به خصوص اعضای شورای شهر، اعضای هیئت رئیسه تشکلهای و انجمن‌های فرهنگی و هنری و ...
- در این پژوهش معیارهای نمونه‌گیری هدف‌مند برای انتخاب خبرگان عبارت هستند از:
- الف) مدیر/متخصص در حوزه فرهنگ و هنر؛
  - ب) فعالان فرهنگی، نویسندگان و هنرمندان؛

پ) عضو هیئت علمی دانشگاه یا مؤسسه پژوهشی در زمینه فرهنگ و هنر؛
ت) پژوهش گر یا روزنامه نگار در زمینه فرهنگ و هنر.

گزارش نهایی پژوهش

بخش دوم سیمای کلی تاریخی، اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی استان آذربایجان غربی، مشتمل بر تاریخچه، ویژگی‌های جغرافیایی، جمعیتی، قومیتی (زبانی و مذهبی)، تجاری و صنعتی، کشاورزی، اماکن برجسته مذهبی و توریستی، هم‌چنین فرهنگ عامه و آداب و رسوم برجسته و شاخص؛ معرفی گروه‌ها و جریان‌های برجسته و شاخص فرهنگی استان؛ معرفی کوتاه اهالی برجسته فرهنگ و هنرمندان معاصر استان است.

بخش سوم به گزارش توصیفی وضعیت فرهنگی و هنری استان پرداخته که مشتمل بر وضعیت فعلی و عملکرد نهادهای فرهنگی هنری استان بالأخص اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان و شهرستان‌های تابع به لحاظ ظرفیت فیزیکی، اداری و بودجه دریافت شده در ۱۰ سال گذشته، وضعیت نیروی انسانی در مرکز و شهرستان‌های تابع، معرفی وضعیت و پتانسیل سایت اداره کل؛ آمار و شاخص‌های کمی بر اساس ارقام آماری تعریف شده در سال‌نامه آماری شامل وضعیت تولید کالا و خدمات فرهنگی در حوزه‌های مربوط به ارشاد شامل وضعیت و آمار ناشران، نشر، کتاب‌فروشان حرفه‌ای و لوازم‌التحریرها، مطبوعات شامل رسانه‌های چاپی (روزنامه، هفته‌نامه و ماهنامه و...) و رسانه‌های الکترونیکی، دکه‌های مطبوعات، سالن‌ها و ظرفیت در سینما و تئاتر، سالن‌های موسیقی، آموزشگاه‌های تک و چندمنظوره، تشکلهای و انجمن‌های فرهنگی و هنری در حوزه مطبوعات، فیلم، تئاتر، موسیقی و...، مراسم و مناسبت‌های خاص استان آذربایجان غربی با هدف معرفی مهم‌ترین اقدامات و برنامه‌های ویژه اداره کل و واحدهای تابع و گزارش مهم‌ترین برنامه‌ها و اقدامات فرهنگی و هنری در حال اجرای استان در راستای تحقق گسترش دسترسی همگانی به کالا و خدمات فرهنگی؛ پتانسیل فضاها و عملکرد فرهنگی و هنری در دسترس مردم استان شامل ظرفیت موجود تولید و توزیع و مصرف کالا و خدمات فرهنگی در اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان و سایر نهادهای سازمان‌های دولتی از جمله حج و اوقاف، شهرداری، تبلیغات اسلامی، صدا و سیما، آموزش و پرورش، سازمان مدیریت استان و سازمان میراث فرهنگی و... است.

بخش چهارم، روش‌شناسی و یافته‌های تجربی گزارش است که تحلیلی از وضعیت فرهنگی و هنری استان (شناسایی و معرفی نقاط ضعف و تهدیدات فرهنگی و هنری؛ شناسایی و معرفی نقاط قوت و فرصت‌های فرهنگی و هنری؛ شناسایی و معرفی خواست‌ها

و نیازهای فرهنگی و هنری؛ شناسایی و معرفی ظرفیت‌های فرهنگی و هنری بومی) استان آذربایجان غربی است. در این بخش برای گردآوری اطلاعات و داده‌ها علاوه بر مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای از تکنیک مصاحبه عمیق نیمه ساختاریافته با صاحب‌نظران و اهالی فرهنگ استان شامل استادان، فرهیختگان، هنرمندان و نویسندگان برجسته، مدیران و کارشناسان شاغل در بخش فرهنگ سازمان‌های دولتی به‌خصوص اعضای شورای شهر، اعضای هیئت رئیسه تشکل‌ها و انجمن‌های فرهنگی و هنری و...) با شیوه نمونه‌گیری هدف‌مند استفاده شده است.

بخش پنجم به نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها، پیشنهادها و اولویت‌های فرهنگی و هنری کوتاه‌مدت و بلندمدت اختصاص داده شده است. نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها با تمرکز بر بحث گسترش عدالت فرهنگی بزرگ‌ترین نقاط ضعف و چالش‌های حوزه فرهنگ و هنر در استان؛ معرفی بزرگ‌ترین نقاط قوت و فرصت‌های حوزه فرهنگ و هنر در استان و پیشنهادها و اولویت‌های فرهنگی و هنری کوتاه‌مدت؛ پیشنهادها و اولویت‌های فرهنگی و هنری میان‌مدت و بلندمدت ارائه شده است.

بخش دوم:

سیمای کلی تاریخی، اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی استان آذربایجان غربی

تاریخچه

از نظر تاریخی، تاریخ باستانی آذربایجان با تاریخ قوم ماد درآمیخته است، در دوران هخامنشی، آذربایجان بخشی از ساتراپی ماد بود. زمانی که امپراتوری هخامنشی فرو پاشید، آتروپات، ساتراپ پارسی ماد، به سال ۳۲۱ پ. م، ناحیه شمال غربی را به دست خود، مستقل کرد. از این رو، نویسندگان یونانی و لاتین (استرابون و ژوستین)، این سرزمین را ماد آتروپاتنه، یا به طور کوتاه شده، ماد کوچک نامیدند. نام این سرزمین در فارسی میانه پیشین *Āturpātākān*، فارسی میانه پسین: *Ādurbādagān*، بود درحالی که در فارسی نو، آذربایجان نامیده شد (کلاوس شیپمان، ۲۰۰۰: ۱۱). قوم ماد آرام آرام قسمت‌های غربی ایران از جمله آذربایجان را تصرف کردند. مقارن این ایام دولت‌هایی در اطراف آذربایجان وجود داشت که از آن جمله می‌توان به دولت آشور در شمال بین‌النهرین، دولت هیت در آسیای صغیر، دولت اورارتو در نواحی شمال و شمال غرب، اقوام کادوسی در شرق و کاسیان در حوالی کوه‌های زاگرس اشاره کرد. بعد از تأسیس دولت ماد، آذربایجان به ماد کوچک معروف شد و مشتمل بر شهرهای قدیمی همدان، ری، اصفهان و کرمانشاه بود (محمدی، ۱۳۹۳).

به گفته جغرافی‌نویسان یونانی «آتروپاتنه» از شمال به سرزمین خزرها، از مغرب (در حقیقت شمال غرب) به رود ارس حدفاصل میان آن و ارمنستان و از جنوب غربی تا دریاچه مانتیانی یا ماتینی (در استرابن: «سپاوتا» که به «کپاوتا» (کبودان) تصحیح شده

است) یعنی دریاچه ارومیه محدود می‌شد. مهم‌ترین قسمت آتروپاتنه، حوزه دریاچه ارومیه بود با مرکز آن به نام «گازا» یا «گازاکا» در میان راهی که از اکباتانا (همدان) تا آرتاشات (شهر باستانی) واقع در ارمنستان می‌رفت. قلعه گازاکا همان «ورا» یا «فرااسپه» (در فارسی باستان: فرا - ده - آسپه = یاری‌دهنده و پیش‌برنده یا تولیدکننده اسپان) بود (زریاب خویی، ۱۳۷۶: ۱۹۴-۲۰۷). وسعت دقیق آتروپاتکان به درستی مشخص نیست. به عقیده شوارتز تا دریای کاسپین می‌رسیده است ولی اینکه چه مقدار از سواحلش را در اختیار داشته مورد اختلاف (مورخین خاورشناس) است (کلاوس شیپمان، ۲۰۰۰: ۲۲۱-۲۲۴).

گروهی معتقدند که نام آذربایجان از «آذربادگان» گرفته شده و به معنی سرزمین آتش است. بزرگ‌ترین آتشکده‌های زرتشتی در این منطقه بوده است و نمونه آن هنوز در باکو پایتخت جمهوری آذربایجان بجا مانده است. گروهی دیگر وجه تسمیه آذربایجان را مربوط به وجود سرداری به نام آتورپات یا اتروپاد می‌دانند. اینان معتقدند که بعد از غلبه اسکندر مقدونی به ایران، سردار آتورپات در آذربایجان ظهور کرد و از اشغال آن توسط یونانیان ممانعت به عمل آورد. از آن به بعد این سرزمین به نام آتورپاتگان معروف شد. حکومت جانشینان آتورپات در آذربایجان در زمان اشکانیان نیز ادامه یافت و این منطقه توانست کماکان استقلال داخلی خود را در چهارچوب دولت اشکانی حفظ کند. سرانجام اردشیر بابکان بنیان‌گذار سلسله ساسانی بر حکمرانان محلی آذربایجان استیلا یافت و آن را به صورت یک ایالت غیرموروثی اداره کرد (محمدی، ۱۳۹۳). آتورپات پس از مرگ اسکندر (به سال ۳۲۳ پیش از میلاد)، در هیچ‌یک از رویدادهای مربوط به جانشینانش (و حتی تقسیم ماد به دو بخش ماد کوچک و ماد بزرگ) شرکت نکرد و ماد کوچک را هم‌چنان در دست داشت. ماد بزرگ (جنوب غربی) به مرکزیت شهر اکباتان (همدان کنونی) به سردار مقدونی، پیتون واگذار شد و آتورپات در هیچ‌یک از جنگ‌های وی با رقیبانش دخالتی نکرد (قدرت دیزجی، ۱۳۸۸: ۱۲۵).

طبق روایان شرقی زرتشت و آنچه در کتاب بندهش اوستا آمده است، آذربایجان غربی محل تولد زرتشت بوده و به آن سرزمین «ایرانویج» می‌گفتند. نام دیگر آذربایجان «آذرگشسب» بود که از نام آتشکده مقدس آذرگشسب در شهر شیز پایتخت «سلیمان» که آثار تاریخی آن اکنون در شهر تکاب استان آذربایجان غربی وجود دارد گرفته شده است. آذرگشسب آتشکده‌ای بود واقع در استان آذربایجان غربی که در قرن‌های پیش از ورود اسلام به ایران، مهم‌ترین مرکز دینی مذهبی ساسانیان بود. این آتشکده به طبقه نظامیان

و سپاهیان و شاهان اختصاص داشته است (موله، ۱۳۶۵: ۷۶ و محمدی، ۱۳۹۲). کاوش‌های باستان‌شناسی که تاکنون در محوطه‌های باستانی و تاریخی آذربایجان غربی انجام گرفته، آثاری از هشت هزار سال پیش در تپه‌های هفتوان و اهرنجان و کول‌تپه سلماس، حسنلوی نقده، ربط سردشت، گوی تپه و دیگاله ارومیه، تخت سلیمان تکاب، قالایچی بوکان، بسطام چایپاره، پیراحمد کندی ماکو، برده کنته مهاباد، داش تپه میاندوآب و ده‌ها تپه دیگر به دست آمده که برخی از این آثار نشانگر تمدنی درخشان و مردمان فرهیخته و فرهنگی در این مناطق بوده است. یافته‌های باستان‌شناسی نشان می‌دهد آذربایجان غربی از تمدن‌های بزرگی مانند اورارتو، مانایی، آشوری، هوری، میتانی، مادی و پارسی میزبانی کرده که معمولاً اضمحلال و استقرار هر یک از تمدن‌ها با جنگ‌های طولانی همراه بوده و اقوامی توانسته‌اند در این جنگ‌ها پیروز باشند که در میان خود متحد و همدل بوده‌اند و با اقوام و تمدن‌های نزدیک از در دوستی برآمده‌اند.

بیشتر از دو هزار سال است که نام این سرزمین آذربایجان است و در طی تاریخ دولت‌های مستقل، نیمه‌مستقل زیادی در این سرزمین پیداشده و یا دولت‌های در این سرزمین تأسیس شده و امپراتوری‌هایی به وجود آورده‌اند که امپراتوری صفوی و افشاریه از این جمله‌اند. در دوره قاجاریه اهمیت آذربایجان به شکلی بوده که همواره ولیعهد دولت قاجاریه در دارالسلطنه آذربایجان (تبریز) فرمانروایی می‌کرده و برای خود دولت محلی و درباریانی داشت. با فوت پادشاه در تهران، دولت محلی تبریز به تهران منتقل شد و بدین ترتیب تجربیات آذربایجانیان در امر کشورداری را به کل ایران عرضه کردند و کمتر شهری در اقاصا نقاط ایران وجود دارد که حاکمی تُرک و آذربایجانی نداشته باشد.

در دوره قاجاریه ایران به چهار ایالت تقسیم می‌شد که ایالت آذربایجان مهم‌ترین این ایالت‌ها بود. چهار شهر و منطقه ارومیه، خوی، سلماس و سولدوز که به ولایت اربعه معروف بودند نیز معمولاً حکمرانی از شاه‌زادگان و خان‌زادگان افشار داشت. اهمیت غرب آذربایجان در دوره قاجاریه به نحوی بود که اکثر دول خارجی نظیر آمریکا، روسیه، انگلیس، فرانسه، عثمانی و آلمان در این شهر کنسول‌گری داشتند.

در دوره ناصرالدین‌شاه ساختار دولت گسترده‌تر شده و در تقسیمات اداری ایران ایالت آذربایجان به وجود آمد. ضرب سکه‌های مختلف در آذربایجان و اشاره به اخبار منطقه آذربایجان در نشریات تهران و تبریز گواه این موضوع است. در دوره مشروطیت، آذربایجان یکی از مهم‌ترین ایالت‌های چهارگانه آذربایجان، کرمان و بلوچستان، فارس و بنادر و خراسان بود.

در سال‌های بعد از مشروطه بر اساس وقایع ناگوار غرب آذربایجان در جنگ جهانی اول و ناامنی‌های به وجود آمده و وجود و فعالیت‌های دول خارجی برای جذب هم‌وطنان مسیحی لزوم نگاه ویژه و تأسیس یک واحد اداری مستقل احساس شد. به طوری که در سال ۱۳۰۹ شمسی ایجاد ایالت غربی آذربایجان بر سر زبان‌ها افتاد، تا این که دو سال بعد با تصویب رسمی هیئت دولت، ایالت غربی آذربایجان با مرکزیت ارومیه (رضائیه آن زمان) و ولایات ماکو، خوی، سلماس (شاهپور)، ساوجبلاغ (مهاباد) و میاندوآب بنیان نهاده شد.

در سال ۱۳۱۴ نام ساوجبلاغ به مهاباد، عربلر به پلدشت، تیکان تپه به تکاب، جغاتی جای به زرینه‌رود، طاطائو به سیمینه‌رود، قره عینی به سیه چشمه، صائین قلعه به شاهین‌دژ تغییر کرد. بر اساس قانون ۳ بهمن ۱۳۱۶ نام استان‌ها به اعداد یک الی ده تغییر یافت و آذربایجان غربی استان چهارم کشور شد. طبق قانون مصوب ۱۶ آبان ۱۳۱۶ تقسیمات کشوری، ارومیه - بانام قبلی اش رضائیه - در استان شمال غرب قرار گرفت. در سوم بهمن همان سال آذربایجان شرقی و غربی از یکدیگر جدا شده و استان آذربایجان غربی به عنوان استان چهارم تعریف شد (عقلمند، ۱۳۹۸: ۶۵۴).

در آن زمان مرکز استان رضائیه (ارومیه) و شهرستان‌های خوی، مهاباد، مراغه و بیجار شهرستان‌های این ایالت بودند، این قانون تا سال ۱۳۳۹ ادامه داشت. در تاریخ ۱۳۲۰/۹/۱۵ شهرستان ماکو تأسیس شد. ۱۳۲۰/۱۱/۱۹ بخش‌های تکاب و شاهین‌دژ از شهرستان مهاباد جدا و به شهرستان مراغه پیوستند. ۱۳۲۲/۵/۵ بخش‌های سیه چشمه و پلدشت از خوی جدا و به شهرستان ماکو پیوستند. در سال ۱۳۲۳ شهرستان مراغه با بخش‌های تکاب، شاهین‌دژ از استان ۴ جدا و به استان ۳ به مرکزیت تبریز ملحق شدند.

دو حوزه سقز و بانه تابع فرمانداری ارومیه شدند. در سی‌ویک فروردین ۱۳۲۵ شهرستان بیجار از استان چهارم جدا و به استان پنجم ملحق شد. از آذر ۱۳۲۴ الی ۱۳۳۴ ایالت آذربایجان احیا گردیده حتی از سال ۱۳۲۴ الی ۱۳۲۵ دولتی خود خوانده به رهبری پیشه‌وری بر آذربایجان حکم راند.

در سال ۱۳۳۷ با مصوبه دولت شهرستان سلماس (منفک از خوی)، سولدوز (منفک از رضائیه) و میاندوآب (منفک از مراغه) تأسیس شدند. سولدوز در سال ۱۳۴۶ به نقده تغییر نام داد. ۱۶ مهر ۱۳۳۷ شهرستان میاندوآب تأسیس شد و در سال ۱۳۳۹ آذربایجان غربی یکی از استان‌های ۱۴ گانه ایران با ۷ شهرستان بود. ۱۳۳۹/۱۰/۸ بخش‌های تکاب

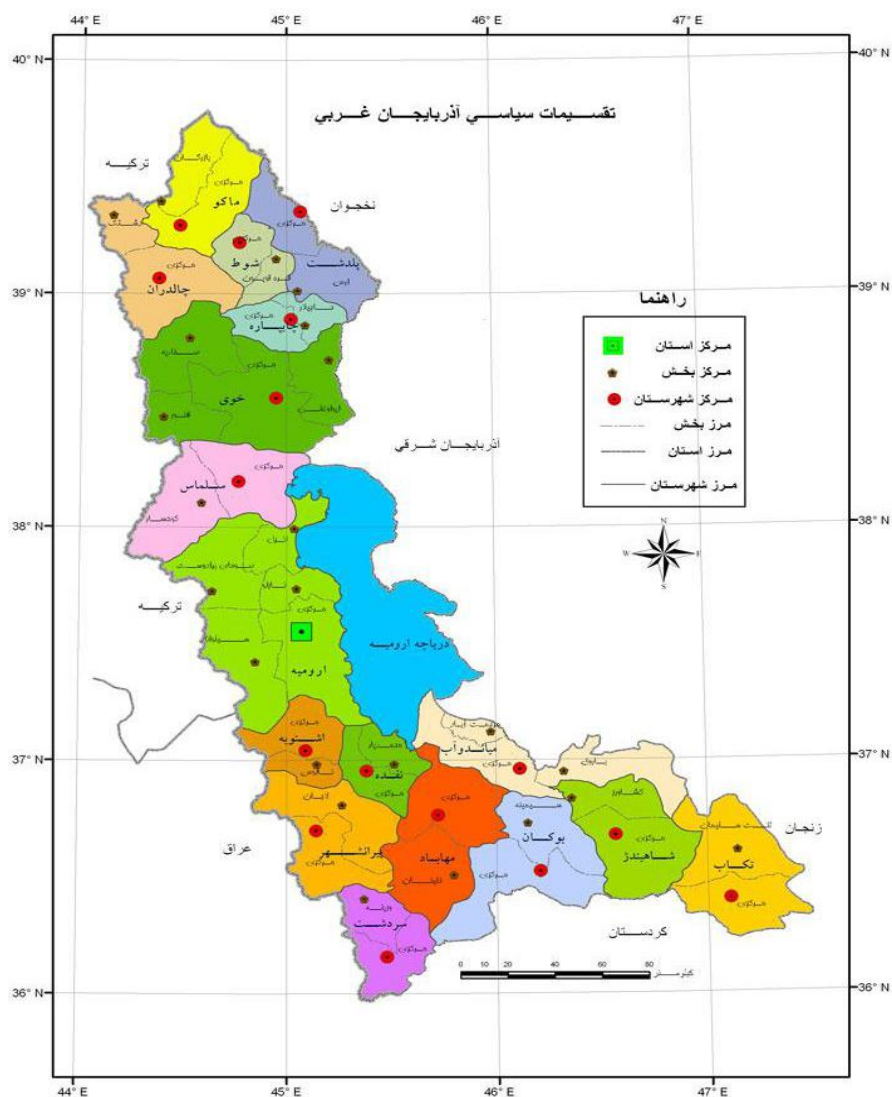
و شاهین دژ از مراغه جدا و به شهرستان میاندوآب پیوستند. در سال ۱۳۴۱ بخش‌های خانای (پیرانشهر امروزی) و سردشت تبدیل به شهرستان شدند. در سال ۱۳۵۷ بعد از پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و تأسیس جمهوری اسلامی، استان آذربایجان غربی با ۹ شهرستان ارومیه، پیرانشهر، خوی، سردشت، سلماس (شاهپور)، ماکو، مهاباد، میاندوآب و نقده اداره می‌شد و در مورخه ۱۳۶۹/۹/۷ با تأسیس شهرستان بوکان با تفکیک از مهاباد و شهرستان‌های تکاب و شاهین دژ از میاندوآب و در مورخه ۱۳۷۵/۹/۱۸ با تفکیک اشنویه از نقده و تأسیس شهرستان اشنویه و در مورخه ۱۳۷۵/۱۲/۵ با تأسیس شهرستان چالدران تعداد شهرستان‌های استان به ۱۴ شهرستان رسید و با تأسیس شهرستان‌های چایپاره با تفکیک از خوی و شهرستان‌های شوط و پلدشت با تفکیک از ماکو در سال ۱۳۸۶ تعداد شهرستان‌های استان آذربایجان غربی به ۱۷ شهرستان رسید.

ویژگی‌های جغرافیایی

به لحاظ موقعیت جغرافیایی استان آذربایجان غربی در شمال غربی ایران قرار دارد. آذربایجان غربی بین ۳۵ درجه و ۵۸ دقیقه تا ۳۹ درجه و ۴۷ دقیقه عرض شمالی (از خط استوا) و ۴۴ درجه و ۳ دقیقه تا ۴۷ درجه و ۲۳ دقیقه طول شرقی از نصف‌النهار گرینویچ قرار گرفته است. ماکو شمالی‌ترین و چالدران غربی‌ترین نقاط جغرافیایی ایران است که در آذربایجان غربی قرار دارد. از شمال و شمال شرق با کشورهای جمهوری آذربایجان (نخجوان)، ارمنستان و ترکیه، از غرب با کشورهای ترکیه و عراق، از جنوب با استان آذربایجان غربی و از شرق با استان آذربایجان شرقی و استان زنجان همسایه است (قسمتی و همکاران، ۱۳۹۱:). ۱۴۹ کیلومتر مرز آبی با جمهوری‌های آذربایجان (نخجوان)، ۲۵۲ کیلومتر مرز خاکی با کشور عراق و ۵۶۶ کیلومتر مرز خاکی با کشور ترکیه و جمعاً ۹۶۷ کیلومتر مرز با سه کشور همسایه موقعیت جغرافیایی حساسی را برای استان رقم زده است. ایران و ترکیه بیش از ۵۰۰ کیلومتر مرز مشترک دارند که از طریق این استان است و قسمت اعظم آن را مناطق کوهستانی صعب‌العبور تشکیل می‌دهد. آذربایجان غربی با چهار استان آغری، ایگدیر، وان و حاکاری ترکیه هم‌مرز است (قسمتی و همکاران، ۱۳۹۱:).

از نظر تقسیمات سیاسی-اداری استان آذربایجان غربی دارای ۱۷ شهرستان، ۴۲ شهر، ۴۰ بخش و ۳۶۶۹ آبادی (۳۰۴۰ آبادی دارای سکنه و ۶۲۹ آبادی فاقد سکنه) بوده و مرکز آن شهر تاریخی و زیبای ارومیه می‌باشد. شهرستان‌های تابع آن عبارت‌اند از: ارومیه،

اشنویه، بوکان، پلدشت، پیرانشهر، تکاب، چالدران، چایپاره، خوی، سردشت، سلماس، شاهین‌دژ، شوط، ماکو، مهاباد، میاندوآب و نقده (سایت اینترنتی استانداری، ۱۳۹۸).

آذربایجان غربی (با احتساب دریاچه ارومیه) ۴۳۶۶۰ کیلومترمربع وسعت دارد که ۲/۶۵ درصد مساحت کل کشور را تشکیل می‌دهد. از این مقدار، حدود یک میلیون هکتار آن زمین‌های قابل بهره‌برداری است. شاید برخی چنین تصور کنند که پست‌ترین ناحیه آذربایجان دریاچه ارومیه است درحالی‌که دریاچه مزبور حدود ۱۲۷۵ متر از سطح دریاهای آزاد ارتفاع دارد.

استان آذربایجان غربی یکی از مناطق کوهستانی کشور با توپوگرافی متنوع و گسترده است. استان آذربایجان غربی از نظر ناهمواری‌ها چهره‌ای متنوع دارد؛ به طوری که از کل وسعت استان ۲۱ درصد را سرزمین‌های پست و جلگه‌ها، ۶۳ درصد را ارتفاعات و ۱۶ درصد را دریاچه ارومیه به خود اختصاص داده است. در سراسر ناحیه هم‌مرز استان با ترکیه و عراق کوه‌های مرتفع برف‌گیر از شمال به جنوب کشیده شده و آب‌های حاصل از ذوب آن‌ها که در دره‌های منطقه به صورت رودخانه‌های متعدد جریان می‌یابد، به سه حوزه عمده تقسیم می‌شود:

الف) دریاچه ارومیه که حدود ۱۲۷۵ متر از سطح دریا ارتفاع دارد و در طول ۱۳۰ کیلومتر، آب ارتفاعات غربی را به سوی خود جذب می‌کند. ب) شکاف و گسل عظیم نزدیک خوی که کلیه آب‌های شمالی را به جنوب ارس هدایت می‌کند. ج) آب‌های سردشت (زاب کوچک) در طول ۱۰۰۰ کیلومتر که توسط دوره رود کلوی به سوی دجله سرازیر می‌شود.

نواحی فوق پست‌ترین نقاط آذربایجان غربی به حساب می‌آیند. کم ارتفاع‌ترین نقطه در دامنه کوه‌های آرات، (۹۷۰ متر) کنار رود ارس در مرز ایران و ترکیه قرار دارد. رود سردشت کلوی در طول ۱۰۰ کیلومتر شیبی برابر ۵۶۰ متر دارد که در مقایسه با رود ارس از سرعت فوق‌العاده‌ای برخوردار است و ارتفاع آن از سطح دریا به ۱۰۰۰ متر می‌رسد. مرتفع‌ترین شهر استان سیه‌چشمه است با ارتفاعی بالغ بر ۱۹۲۰ متر و کم ارتفاع‌ترین شهر استان شهر خوی است با ارتفاع ۱۱۹۳ متر.

بر اساس ساختار طبیعی استان، اکوسیستم‌های ویژه‌ای از ترکیب گیاهان در سطوح مختلف پوشش گیاهی در سطوح مختلف توپوگرافیک به وجود آمده است که اهم آن‌ها به شکل جنگل‌ها و مراتع خودنمایی می‌کنند. جنگل‌های استان، قسمت‌هایی از پیرانشهر سردشت و مهاباد را پوشانده است، ولی مناطق وسیع جنگلی بیشتر شامل اراضی کوهستانی سردشت است که مساحت آن را بین ۶۰ الی ۸۰ هزار هکتار تخمین می‌زنند و به مرور از وسعت آن‌ها کاسته شده است. درختان جنگلی این منطقه مشتمل بر درختان میوه‌ای از قبیل انگور و پسته وحشی، زالزالک، بادام‌کوهی و گونه‌های غیرمیوه‌ای مانند بلوط، افرا، سرخ‌دلیک و سیاه‌دلیک است.

به لحاظ اقلیمی استان آذربایجان غربی عمدتاً تحت تأثیر جریان هوای مرطوب اقیانوس اطلس و دریای مدیترانه است ولی در برخی از ماه‌های زمستان، توده هوای سردی از اطراف شمال، هوای مدیترانه‌ای آن را متأثر کرده و موجب کاهش قابل توجه

دما می‌شود. علاوه بر جریان هوایی فوق عوامل دیگری مانند ارتفاع مکان، جهت کوه‌ها، وزش باده‌ها و دوری از دریای آزاد نقش مهمی در میزان دما و ریزش‌های جوی دارد. به طوری که آب‌وهوا را در وضعیت حدفاصل آب‌وهوای سواحل دریای مازندران و اقلیم نیمه صحرائی داخلی قرار می‌دهد.

ویژگی‌های جمعیتی

شناخت ویژگی‌های جمعیتی در هر سطح (کشور، استان، شهرستان و...) به عنوان یکی از ابزارهای مهم در امر برنامه‌ریزی‌های اقتصادی، اجتماعی، آموزشی و... محسوب می‌شود. ساختار جمعیت‌شناختی و چگونگی ترکیب جنسی جمعیت می‌تواند بر متغیرهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی یک منطقه تأثیر به‌سزایی داشته باشد؛ امری که می‌تواند در طراحی برنامه‌ریزی‌های اجتماعی و سیاست‌گذاری‌های مناسب و مطلوب ملی و محلی لحاظ شود. اتخاذ برنامه‌ریزی‌های درست و منطقی بدون شناسایی ساختار جمعیت‌شناختی منطقه مقدور نیست و بخشی از جمعیت را دچار سرخوردگی و نارضایتی اجتماعی خواهد کرد. کشف و شناسایی این فاکتورهای مهم جمعیت‌شناختی (ترکیب جنسی و سنی جمعیت)، ابزار مهمی است که سیاست‌گذاران را در پرهیز از رویکردهای تقلیل‌گرایانه و اتخاذ الگوهای جامع و فراگیر کمک خواهد کرد. هم‌چنین، در بسیاری از جوامع رو به توسعه، متغیرهای جمعیتی ضمن اینکه پایه و مبنای تحلیل‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی را فراهم می‌کند، بر شرایط و کیفیت زندگی و حتی بهداشت روانی شهروندان تأثیر به‌سزایی دارد. ویژگی‌های جمعیت‌شناختی در حد مطلوب و مناسب، موجب بهبود سلامت روانی و اجتماعی شهروندان جامعه شده و زمینه برای رشد و شکوفایی در زمینه توسعه اقتصادی و اجتماعی فراهم می‌گردد.

تعداد کل جمعیت استان آذربایجان غربی براساس سرشماری سال ۱۳۹۵ برابر با ۲۱۹۰۲۶۵ نفر می‌باشد که از این تعداد، ۳۱۹۰۶۵۸/۱ نفر (۵۰/۷۸) را مردان و ۶۰۶۰۱۰۰ نفر (۴۹/۲۱ درصد) را زنان تشکیل می‌دهند. تعداد ۲۰۳۰۱۳۶/۲ نفر (۶۵/۴۲ درصد) از جمعیت استان در مناطق شهری ساکن بوده و ۱۶۰۱۲۹/۱ نفر (۳۴/۵۷ درصد)، ساکن روستا هستند. ۵۰/۳۹ درصد از جمعیت شهری استان را مردان و ۴۹/۶۰ درصد را زنان در برمی‌گیرند، در مقابل، ۵۱/۵۲ درصد از جمعیت روستایی استان را مردان و ۴۸/۴۷ درصد را زنان تشکیل می‌دهند. هم‌چنین، جمعیت استان آذربایجان غربی ۴/۰۸ درصد از کل جمعیت کشور را دربر می‌گیرد. در این میان جمعیت شهری استان شامل ۳/۶۱ درصد از کل جمعیت شهری کشور (۸۴۷۰۱۴۶/۵۹ نفر) و جمعیت روستایی استان

نیز شامل ۵/۴۳ درصد از کل جمعیت روستایی کشور (۲۰.۷۷۹.۷۷۹ نفر) است. به لحاظ تطبیقی استان هشتمین استان پرجمعیت کشور است. بیشترین رشد جمعیت در آذربایجان غربی مربوط به شهرستان‌های پیرانشهر، بوکان، مهاباد و چایپاره و کمترین رشد جمعیت مربوط به شهرهای چالدران و خوی با رشد منفی بوده است. در بخش شهری بیشترین و کمترین نرخ رشد جمعیت به ترتیب مختص شهرستان‌های پیرانشهر و خوی و در بخش روستایی نرخ رشد جمعیت در شهرستان بوکان مثبت بوده و مابقی نرخ رشد منفی داشته است (سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵).

جدول ۱: آماره‌های توصیفی جنسیت استان آذربایجان غربی و کل کشور ۱۳۹۵ به تفکیک وضعیت سکونت

وضعیت سکونت						جنس	
کل		روستایی		شهری			
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد		
۵۰/۷۸	۳۱۹.۶۵۸.۱	۵۱/۵۲	۷۵۴.۵۸۱	۵۰/۳۹	۵۶۵.۰۷۶.۱	مرد	آذربایجان غربی
۴۹/۲۱	۹۰۰.۶۰۶.۱	۴۸/۴۷	۲۶۲.۵۴۷	۴۹/۶۰	۶۳۸.۰۵۹.۱	زن	
۸		۸		۸		رتبه کشوری	
۱۰۰	۲۱۹.۲۶۵.۳	۳۴/۵۷	۰۱۶.۱۲۹.۱	۶۵/۴۲	۲۰۳.۱۳۶.۲	کل	
۵۰/۶۶	۴۹۸.۴۰ ۴۴۲	۵۱/۲۸	۶۵۷.۱۰ ۰۲۸	۵۰/۴۵	۸۴۱.۲۹ ۴۱۴	مرد	کل کشور
۴۹/۳۳	۴۲۷.۳۹ ۸۲۸	۴۸/۷۱	۱۲۲.۱۰ ۳۹۵	۴۹/۵۴	۳۰۵.۲۹ ۴۳۳	زن	
۱۰۰	۹۲۶.۷۹ ۲۷۰	۲۵/۹۹	۷۷۹.۲۰ ۴۲۳	۷۴	۱۴۶.۵۹ ۸۴۷	کل	

مآخذ: سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران

براساس یافته‌های جدول شماره (۲)، شهرستان ارومیه با ۵۶۵.۰۴۰.۱ نفر جمعیت، پرجمعیت‌ترین شهرستان استان می‌باشد که از این تعداد ۵۰/۶۷ درصد را مردان و ۴۹/۳۲ نفر را زنان به خود اختصاص داده‌اند. شایان ذکر است که شهرستان ارومیه ۳۱/۷۹ درصد مردان استان و ۳۱/۹۴ درصد زنان استان و به‌طورکلی، ۳۱/۸۶ درصد از جمعیت استان را شامل می‌شود. در این میان، شهرستان‌های خوی با ۱۰/۶۷ درصد، میاندوآب ۸/۳۸ درصد، بوکان ۷/۶۹ درصد، مهاباد ۷/۲۵ درصد، سلماس ۶/۰۱ درصد، در رتبه‌های بعدی قرار دارند و به‌عنوان پرجمعیت‌ترین شهرستان‌های استان آذربایجان غربی به‌شمار

می‌روند.

جدول ۲: آماره‌های توصیفی شهرستان‌های استان آذربایجان غربی به تفکیک جنسیت و وضعیت سکونت

وضعیت سکونت						گروه سنی			
کل		روستایی		شهری					
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد				
۲۶/۰۲	۵۹۳.۴۳۱	۲۷/۷	۳۷۴.۱۶۱	۲۵/۱	۲۱۹.۲۷۰	مرد	۰-۱۴	آذربایجان غربی	
۲۵/۲۷	۱۶۳.۴۰۶	۲۷/۵	۵۹۳.۱۵۰	۲۴/۱	۵۷۰.۲۵۵	زن			
۶۸/۶۰	۷۵۵.۱۳۷.۱	۶۶/۶	۲۱۹.۳۸۷	۶۹/۷	۵۳۶.۷۵۰	مرد	۱۵-۶۴		
۶۸/۷۹	۴۹۶.۱۰۵.۱	۶۶/۳	۰۶۱.۳۶۳	۷۰/۱	۴۳۵.۷۴۲	زن			
۵/۳۶	۹۷۱.۸۸	۵/۷	۱۶۱.۳۳	۵/۲	۸۱۰.۵۵	مرد	+۶۵		
۵/۹۲	۲۴۱.۹۵	۶/۱	۶۰۸.۳۳	۵/۸	۶۳۳.۶۱	زن			
۱۰۰	۳۱۹.۶۵۸.۱	۱۰۰	۷۵۴.۵۸۱	۱۰۰	۵۶۵.۰۷۶.۱	مرد	کل		
۱۰۰	۹۰۰.۶۰۶.۱	۱۰۰	۲۶۲.۵۴۷	۱۰۰	۶۳۸.۰۵۹.۱	زن			
۲۴/۳۱	۲۵۳.۸۴۷.۹	۲۷	۷۰۸.۸۷۲.۲	۲۳/۴	۵۴۵.۹۷۴.۶	مرد	۰-۱۴		کل کشور
۲۳/۷۰	۴۱۲.۳۴۵.۹	۲۶/۸	۳۹۶.۷۱۵.۲	۲۲/۶	۰۱۶.۶۳۰.۶	زن			
۶۹/۷۴	.۲۴۵.۲۸ ۴۴۷	۶۶/۴	۴۴۸.۰۸۱.۷	۷۰/۹	.۱۶۳.۲۱ ۹۹۹	مرد	۱۵-۶۴		
۷۰/۰۴	.۶۱۶.۲۷ ۶۴۰	۶۶/۱	۵۱۶.۶۹۳.۶	۷۱/۴	.۹۲۳.۲۰ ۱۲۴	زن			
۵/۹۴	۷۴۲.۴۰۵.۲	۶/۶	۸۷۲.۷۰۲	۵/۷	۸۷۰.۷۰۲.۱	مرد	+۶۵		
۶/۲۵	۷۷۶.۴۶۵.۲	۷	۴۸۳.۷۱۳	۶	۲۹۳.۷۵۲.۱	زن			
۱۰۰	.۴۹۸.۴۰ ۴۴۲	۱۰۰	.۶۵۷.۱۰ ۰۲۸	۱۰۰	.۸۴۱.۲۹ ۴۱۴	مرد	کل		
۱۰۰	.۴۲۷.۳۹ ۸۲۸	۱۰۰	.۱۲۲.۱۰ ۳۹۵	۱۰۰	.۳۰۵.۲۹ ۴۳۳	زن			

مآخذ: سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران

بررسی نسبت جنسی استان آذربایجان غربی طی سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵ نیز حاکی از ثبات نسبی، نسبت جنسی در سطح استان است چنان‌که نسبت جنسی کل جمعیت استان آذربایجان غربی از ۱۰۳/۳ در سال ۱۳۶۵ و در سال ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ با روندی نوسانی روبه‌رو بوده است و در سال ۱۳۹۵ به ۱۰۳/۹ رسیده است. نکته قابل توجه تفاوت نسبت جنسی برحسب محل سکونت است، به‌طوری‌که نسبت جنسی در مناطق شهری استان آذربایجان غربی طی سال‌های مورد بررسی با کاهش روبه‌رو بوده است

به طوری که از ۱۰۳/۹ به ۱۰۱/۶ درصد رسیده است. در حالی که در مناطق روستایی این نسبت با افزایش همراه بوده است و از ۱۰۲/۸ به ۱۰۶/۳ رسیده است. براساس نتایج حاصل از جدول بالا نسبت جنسی در استان آذربایجان غربی وضعیت طبیعی (بازه ۱۰۰-۱۰۵) داشته است و مسئله اصلی تفاوت ترکیب جنسی جمعیت برحسب شهر و روستا در سطح استان و توزیع تقریباً متفاوت آن با کل کشور است. در مجموع به لحاظ جنسی وضعیت متعادلی در استان حاکم است.

گروه‌های عمده سنی

هرم سنی جمعیت در مطالعات جمعیت‌شناختی و جامعه‌شناختی، نما و دورنمای کلی یک جامعه را نشان می‌دهد و از طریق توصیف و تحلیل آن می‌توان به نتایج مهمی در تحلیل‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی دست یافت. برهم کنش یا درآمیختگی سن و جنس می‌تواند موقعیت‌ها و مسائل ویژه‌ای را برای فرد و گروهی که فرد در آن قرار گرفته است، پدید آورد. جمعیت به‌عنوان پدیده‌ای پویا، با گذشت زمان دچار تغییراتی می‌شود و این تغییر در سنین مختلف ممکن است به صورت‌های گوناگونی باشد. ساختار سنی و جنسی جمعیت متأثر از تعامل فرآیندهای جمعیت‌شناختی از جمله باروری، مرگ‌ومیر و مهاجرت است و تحت تأثیر عوامل مختلف اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی قرار می‌گیرد. گذار سنی افراد به دوره‌های مختلف؛ نیازهای اقتصادی و اجتماعی خاص خود را در چرخه‌های مختلف زندگی ایجاد می‌کند زیرا هر گروهی از جمعیت اولویت‌بندی اقتصادی، اجتماعی و جمعیتی خاص خود را می‌طلبد، بنابراین توجه به این امر مهم که کدام گروه‌های سنی، جمعیت بیشتر و یا کمتری دارد از دید همه‌زامداران و مسئولان جامعه ضروری است. هم‌چنین تعادل یا عدم تعادل در بخش‌های سه‌گانه هرم سنی جمعیت می‌تواند نگرش برنامه‌ریزان و کارشناسان اجتماعی را تدوین برنامه‌های جدید و یا تجدیدنظر در برنامه‌های سابق جهت‌دهی کند. امروزه، پیش‌گرفتن سیاست‌های جمعیتی با توجه به گروه‌های عمده سنی جمعیت، در تمامی جوامع اعم از صنعتی و غیرصنعتی خود اجتناب‌ناپذیر است، به‌نحوی که دستیابی به هرگونه رفاه، سطح زندگی بالاتر، امنیت اجتماعی-اقتصادی بهتر و بیشتر و نظایر آن، همگی مبتنی بر سیاست‌های جمعیتی به کار گرفته‌شده، در یک جامعه مورد نظر است که جامعه ایران و به‌مراتب استان آذربایجان غربی از این امر مستثنی نیست. از این‌رو تلاش شده تا سیمایی از جمعیت استان آذربایجان غربی به تفکیک گروه‌های عمده سنی مورد بررسی قرار بگیرد. براساس یافته‌های جدول شماره (۳)، ۲۶/۰۲ درصد جمعیت مردان استان آذربایجان

غربی در گروه سنی ۱۴-۰ سال، ۶۸/۶۰ درصد در گروه سنی ۶۴-۱۵ سال و ۵/۳۶ درصد در گروه سنی بالای ۶۵ سال واقع شده است. هم‌چنین، ۲۵/۲۷ درصد جمعیت زنان استان در گروه سنی ۱۴-۰ سال، ۶۸/۷۹ درصد در گروه سنی ۶۴-۱۵ سال و ۵/۹۲ درصد در گروه سنی ۶۵ سال و بالاتر قرار دارند. در این میان، تعداد جمعیت زنان تنها در گروه سنی بالای ۶۵ سال بیشتر از مردان است. بررسی گروه‌های سنی برحسب محل سکونت در سطح کشور نیز حاکی از آن است که درصد بیشتری از مردان و زنان ساکن در روستاها در مقایسه با مناطق شهری در گروه‌های سنی ۱۴-۰ سال و بالای ۶۵ سال قرار دارند و در مقابل، بخش بیشتری از جمعیت در مناطق شهری را گروه‌های سنی ۶۴-۱۵ سال تشکیل می‌دهند (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۸).

جدول ۳: آماره‌های توصیفی گروه‌های عمده سنی استان آذربایجان غربی و کل کشور به تفکیک جنسیت و وضعیت سکونت

درصد استانی	وضعیت سکونت						جنسیت	شهرستان
	کل		روستایی		شهری			
	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد		
۳۱/۷۹	۵۰/۶۷	۲۷۸.۵۲۷	۵۲/۰۵	۸۲۵.۱۵۰	۵۰/۱۳	۴۴۸.۳۷۶	مرد	ارومیه
۳۱/۹۴	۴۹/۳۲	۲۸۷.۵۱۳	۴۷/۹۴	۹۳۰.۱۳۸	۴۹/۸۶	۳۵۷.۳۷۴	زن	
۳۱/۸۶	۱۰۰	۵۶۵.۱۰۴۰	۲۷/۸۴	۷۵۵.۲۸۹	۷۲/۱۵	۸۰۵.۷۵۰	کل	
۲/۲۴	۵۰/۳۳	۱۸۸.۳۷	۵۰/۵۸	۷۳۹.۱۵	۵۰/۱۴	۴۴۹.۲۱	مرد	اشنویه
۲/۲۸	۴۹/۶۶	۶۹۸.۳۶	۴۹/۴۱	۳۷۳.۱۵	۴۹/۸۵	۳۲۵.۲۱	زن	
۲/۲۶	۱۰۰	۸۸۶.۷۳	۴۲/۱۰	۱۱۲.۳۱	۵۷/۸۹	۷۷۴.۴۲	کل	
۷/۶۸	۵۰/۶۶	۳۷۹.۱۲۷	۵۱/۳۶	۰۴۸.۲۹	۵۰/۴۶	۳۲۵.۹۸	مرد	بوکان
۷/۷۱	۴۹/۳۳	۰۳۰.۱۲۴	۴۸/۶۳	۵۰۹.۲۷	۵۳/۴۹	۵۲۱.۹۶	زن	
۷/۶۹	۱۰۰	۴۰۹.۲۵۱	۲۲/۴۹	۵۵۷.۵۶	۷۷/۵۰	۸۴۶.۱۹۴	کل	
۱/۳۰	۵۱/۲۲	۶۰۲.۲۱	۵۱/۶۷	۴۸۶.۱۴	۵۰/۳۲	۱۱۶.۷	مرد	پلدشت
۱/۲۷	۴۸/۷۷	۵۶۸.۲۰	۴۸/۳۲	۵۴۵.۱۳	۴۹/۶۷	۰۲۳.۷	زن	
۱/۲۹	۱۰۰	۱۷۰.۴۲	۶۶/۴۷	۰۳۱.۲۸	۳۳/۵۲	۱۳۹.۱۴	کل	

بخش دوم: سیمای کلی تاریخی، اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی استان آذربایجان غربی | ۲۳

درصد استانی	وضعیت سکونت						جنسیت	شهرستان
	کل		روستایی		شهری			
	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد		
۴/۲۷	۵۱/۱۰	۹۶۷.۷۰	۵۲/۷۷	۷۷۲.۲۲	۵۰/۳۵	۱۹۵.۴۸	مرد	پیرانشهر
۴/۲۲	۴۸/۸۹	۸۹۷.۶۷	۴۷/۲۲	۳۷۶.۲۰	۴۹/۶۴	۵۲۱.۴۷	زن	
۴/۲۵	۱۰۰	۸۶۴.۱۳۸	۳۱/۰۷	۱۴۸.۴۳	۶۸/۹۲	۷۱۶.۹۵	کل	
۲/۴۲	۴۹/۹۴	۲۳۵.۴۰	۴۹/۷۳	۳۵۷.۱۵	۵۰/۰۷	۸۷۸.۲۴	مرد	تکاب
۲/۵۰	۵۰/۰۵	۳۲۱.۴۰	۵۰/۲۶	۵۲۲.۱۵	۴۹/۹۲	۷۹۹.۲۴	زن	
۲/۴۶	۱۰۰	۵۵۶.۸۰	۳۸/۳۳	۸۷۹.۳۰	۶۱/۶۶	۶۷۷.۴۹	کل	
۱/۳۸	۵۱/۱۲	۰۳۶.۲۳	۵۰/۷۷	۹۹۳.۱۲	۵۱/۵۷	۰۴۰.۱۰	مرد	چالدران
۱/۳۷	۴۸/۷۸	۰۲۴.۲۲	۴۹/۲۲	۵۹۷.۱۲	۴۸/۴۲	۴۲۷.۹	زن	
۱/۳۷	۱۰۰	۰۶۰.۴۵	۵۶/۷۹	۵۹۰.۲۵	۴۳/۲۰	۴۶۷.۱۹	کل	
۱/۴۵	۵۰/۸۹	۰۷۱.۲۴	۵۰/۶۹	۴۰۵.۱۰	۵۱/۰۵	۶۶۶.۱۳	مرد	چاپیاره
۱/۴۴	۴۹/۱۰	۲۲۱.۲۳	۴۹/۳۰	۱۲۰.۱۰	۴۸/۹۴	۱۰۱.۱۳	زن	
۱/۴۴	۱۰۰	۲۹۲.۴۷	۴۳/۴۰	۵۲۵.۲۰	۵۶/۵۹	۷۶۷.۲۶	کل	
۱۰/۶۵	۵۰/۶۶	۶۳۴.۱۷۶	۵۱/۳۸	۰۶۷.۶۳	۵۰/۲۶	۵۶۵.۱۱۳	مرد	خوی
۱۰/۷۰	۴۹/۳۳	۰۳۰.۱۷۲	۴۸/۶۱	۶۶۴.۵۹	۴۹/۷۳	۳۶۶.۱۱۲	زن	
۱۰/۶۷	۱۰۰	۶۶۴.۳۴۸	۳۵/۲۰	۷۳۱.۱۲۲	۶۴/۷۹	۹۳۱.۲۲۵	کل	
۳/۶۴	۵۰/۸۶	۴۴۷.۶۰	۵۱/۱۲	۹۱۲.۲۵	۵۰/۶۶	۵۳۵.۳۴	مرد	سردشت
۳/۶۳	۴۹/۱۳	۴۰۲.۵۸	۴۸/۸۷	۷۷۵.۲۴	۴۹/۳۳	۶۲۷.۳۳	زن	
۳/۶۳	۱۰۰	۸۴۹.۱۱۸	۴۲/۶۴	۶۸۷.۵۰	۵۷/۳۵	۱۶۲.۶۸	کل	
۶/۰۷	۵۱/۲۹	۸۱۷.۱۰۰	۵۱/۱۷	۶۷۳.۴۸	۵۱/۴۰	۱۴۴.۵۲	مرد	سلماس
۵/۹۵	۴۸/۷۰	۷۲۹.۹۵	۴۸/۸۲	۴۳۳.۴۶	۴۸/۵۹	۲۹۶.۴۹	زن	
۶/۰۱	۱۰۰	۵۴۶.۱۹۶	۴۸/۳۸	۱۰۶.۹۵	۵۱/۶۱	۴۴۰.۱۰۱	کل	

درصد استانی	وضعیت سکونت						جنسیت	شهرستان
	کل		روستایی		شهری			
	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد		
۲/۸۰	۵۰/۲۵	۴۶۱.۴۶	۵۰/۳۴	۲۹۴.۱۹	۵۰/۱۸	۱۶۷.۲۷	مرد	شاهین‌دژ
۲/۸۶	۴۹/۷۴	۹۹۵.۴۵	۴۹/۶۵	۰۲۷.۱۹	۴۹/۸۱	۹۶۸.۲۶	زن	
۲/۸۳	۱۰۰	۴۵۶.۹۲	۴۱/۴۴	۳۲۱.۳۸	۵۸/۵۵	۱۳۵.۵۴	کل	
۱/۷۱	۵۰/۹۵	۳۹۰.۲۸	۵۱/۲۵	۳۵۵.۱۴	۵۰/۷۱	۰۳۵.۱۴	مرد	شوط
۱/۶۹	۴۹/۰۱	۲۹۲.۲۷	۴۸/۷۴	۶۵۲.۱۳	۴۹/۲۸	۶۴۰.۱۳	زن	
۱/۷۰	۱۰۰	۶۸۲.۵۵	۵۰/۲۹	۰۰۷.۲۸	۴۹/۷۰	۶۷۵.۲۷	کل	
۲/۹۳	۵۱/۳۱	۶۲۳.۴۸	۵۱/۳۸	۶۲۳.۱۹	۵۱/۲۷	۰۰۰.۲۹	مرد	ماکو
۲/۸۷	۴۸/۶۸	۱۲۸.۴۶	۴۸/۶۱	۵۶۸.۱۸	۴۸/۷۲	۵۶۰.۲۷	زن	
۲/۹۰	۱۰۰	۷۵۱.۹۴	۴۰/۳۰	۱۹۱.۳۸	۵۹/۶۹	۵۶۰.۵۶	کل	
۷/۱۹	۵۰/۳۷	۳۰۸.۱۱۹	۵۱	۵۳۲.۳۴	۵۰/۱۲	۷۷۶.۸۴	مرد	مهاباد
۷/۳۱	۴۹/۶۲	۵۴۱.۱۱۷	۴۸/۹۹	۱۷۵.۳۳	۴۹/۸۷	۳۶۶.۸۴	زن	
۷/۲۵	۱۰۰	۸۴۹.۲۳۶	۲۸/۵۸	۷۰۷.۶۷	۷۱/۴۱	۱۴۲.۱۶۹	کل	
۸/۵۲	۵۱/۵۷	۲۹۶.۱۴۱	۵۲/۱۴	۶۵۳.۶۵	۵۱/۰۹	۶۴۳.۷۵	مرد	میاندوآب
۸/۲۵	۴۸/۴۲	۶۵۳.۱۳۲	۴۷/۸۵	۲۴۰.۶۰	۴۸/۹۰	۴۱۳.۷۲	زن	
۸/۳۸	۱۰۰	۹۴۹.۲۷۳	۴۵/۹۵	۸۹۳.۱۲۵	۵۴/۰۴	۰۵۶.۱۴۸	کل	
۳/۸۹	۵۰/۵۸	۵۸۷.۶۴	۵۱/۶۹	۰۰۴.۱۹	۵۰/۱۴	۵۸۳.۴۵	مرد	نقده
۳/۹۲	۴۹/۴۱	۰۸۴.۶۳	۴۸/۳۰	۷۵۶.۱۷	۴۹/۸۵	۳۲۸.۴۵	زن	
۳/۹۱	۱۰۰	۶۷۱.۱۲۷	۲۸/۷۹	۷۶۰.۳۶	۷۱/۲۰	۹۱۱.۹۰	کل	

مآخذ: سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران

ویژگی‌های اجتماعی - قومیتی (زبانی و مذهبی)

آذربایجان غربی از گذشته تاکنون پذیرای اقوام مختلفی بوده و همین موضوع عاملی

برای تنوع و غنای فرهنگی استان مبدل شده است. بناهای موجود در این استان اعم از مساجد، کلیسا و آتشکده‌ها نشان از حضور اقوام مختلف و به طبع آن زندگی مردمی با فرهنگ و مذاهب‌های مختلف در آذربایجان غربی است. فضای استان آذربایجان غربی به‌خصوص شهر ارومیه در حقیقت به‌مثابه موزائیکی از اقوام، ادیان و مذاهب گوناگون می‌باشد که کمتر منطقه‌ای از کشور دارای چنین تنوع قومی و مذهبی است. اکثریت مردم فعلی آذربایجان غربی آذری زبان‌اند اما زبان‌های کردی، آشوری، کلیمی و ارمنی نیز در این استان تکلم می‌شود. به لحاظ دینی نیز اکثریت این استان مسلمان بوده و پیرو مذاهب شیعه اثنی عشری و اهل سنت شافعی هستند؛ از گذشته اقلیت‌های دینی و مذهبی مسیحیان اعم از ارمنه و آشوری و کلیمیان نیز در این استان زندگی می‌کنند.

به لحاظ ویژگی‌های اجتماعی- قومیتی استان آذربایجان غربی از تنوع قومی و فرهنگی خاصی برخوردار است. این تنوع فرهنگی بی‌ارتباط با ویژگی‌های خاص جغرافیایی، تاریخی و مذهبی آن نیست و همواره وجود قومیت و ادیان و مذاهب متعدد در استان توأم با تهدیدات و تحریکات خارجی، آسیب‌ها و فرصت‌های متعددی بوده است که به فراخور شرایط زمانی بروز و تجلی یافته است.

آذربایجان غربی از سالیان دور جزء مناطقی است که در دفاع از مرزهای عقیدتی و جغرافیایی ایران اسلامی نقش مهمی ایفا کرده است و این نقش بعد از انقلاب اسلامی و به‌ویژه در ۸ سال دفاع مقدس پررنگ‌تر شده است. وجود نزدیک به ۲۰۰ کیلومتر مرز مشترک با عراق، آذربایجان غربی را در موقعیت خاصی از نظر دفاعی در دوران هشت سال دفاع مقدس قرار داده بود که رزمندگان جان‌برکف و مردم آذربایجان غربی در دوران هشت سال دفاع مقدس ضمن اینکه در جبهه‌های مختلف کشور حضور پررنگی داشتند، در دفع تجاوز از مناطق مرزی استان نیز ایفای نقش می‌کردند. مردم استان آذربایجان غربی در سال‌های اولیه انقلاب قهرمانی‌ها و فداکاری‌های زیادی در مقابل گروهک‌های ضدانقلابی از خود نشان داده‌اند که برای همیشه در تاریخ پرافتخار جمهوری اسلامی باقی خواهد ماند. دفاع مقدس هم جلوه بارزی از مقاومت و ایثارگری‌های مردان و زنانی از استان آذربایجان غربی در کنار سایر استان‌ها است که موجب شده جبهه استکبار جهانی شکست مفتضحانه‌ای را در تاریخ سیاسی خود تجربه کند. این استان با تقدیم ۱۲ هزار شهید و ۳۶ هزار جانباز و آزاده رتبه سوم کشور را به لحاظ تعداد شهید و مجروح از آن خود کرده است و حال بعد از حدود سه دهه از اتمام جنگ تحمیلی باب شهادت هنوز هم در این منطقه باز است و هرروز جوانانی از این میهن برای دفاع از کیان و هستی این

سرزمین جان‌شان را فدا می‌کنند.

نقش مردم آذربایجان غربی در دفاع از ارزش‌ها و آرمان‌های انقلاب اسلامی از همان روزهای اول انقلاب آغاز شده بود به طوری که قبل از شروع جنگ تحمیلی، استان وارد مبارزه با گروهک‌های ضدانقلاب شد که اقوام و عشایر استان در این برهه نقش قابل توجهی را در دفاع از کیان انقلاب اسلامی داشتند. نقش مردم آذربایجان غربی در مقایسه با مردم سایر استان‌های کشور در هشت سال جنگ تحمیلی بسیار خطیر بود چراکه بیشتر استان‌ها فقط در بخش اعزام نیرو و به این مناطق فعال بودند، ولی تک‌تک زنان و مردان این استان در ایام دفاع مقدس در نبرد مسلحانه با دشمنان وارد شدند و بیش از ۱۲ هزار شهید را تقدیم نظام کردند. آذربایجان غربی شهیدان بزرگواری چون مهدی و حمیدی باکری و امینی و... را تقدیم انقلاب اسلامی کرده و محل شهادت شهدای بزرگی چون سردار قهاری، سردار بروجردی و سردار کاظمی و... است.

آذربایجان غربی هم‌چنین مهد ادیان و اقوام مختلف است که از سال‌های دور تا به امروز در یک هم‌زیستی مسالمت‌آمیز با هم زندگی می‌کنند و در آذربایجان غربی فاصله‌ای بین اهل سنت و شیعه، ارمنی و آشوری و کرد و ترک وجود ندارد و این اقوام در زمان جنگ تحمیلی هم دوشادوش یکدیگر از وطن و سرزمین خود دفاع می‌کردند. در این میان اقلیت‌های مذهبی نیز با حضور در جبهه‌های جنگ تحمیلی، برگ زرین دیگری بر دفتر درخشان دفاع این مردم افزودند و با تقدیم صدها شهید و جانباز و آزاده، دین خود را به این مرزوبوم ادا کردند که تعدادی زیادی از آن‌ها از هم‌وطنان آذربایجان غربی بودند. تجارب هشت سال جنگ تحمیلی نشان داد که هم‌زیستی اقوام و ادیان در این سرزمین شعار نیست بلکه خون مسلمان و مسیحی در دفاع از این آب و خاک در هم آمیخته و شهدای ادیان و اقوام مختلف در دوران دفاع مقدس به‌خصوص در استان آذربایجان غربی حاکی از این مدعا است. مشارکت ارمنیان در جنگ تحمیلی منحصر به جانبازی رزمندگان و از خودگذشتگی جوانان ارمنی نبوده است و تقریباً تمامی قشرهای ارمنیان با استقبال از فراخوان شوراهای خلیفه‌گری و پاسخ به ندای وجدان به پشتیبانی از عملیات خطوط مقدم جبهه‌ها برخاستند. با ادامه جنگ تحمیلی ارامنه استان، با تشکیل ستادی ویژه، سازمان‌دهی و اعزام گروه‌های صنعتگر ارمنی به مناطق جنگی را آغاز کرد که این گروه‌ها با استقرار در پشت جبهه به مرمت ماشین‌های جنگی و راه‌سازی، ساخت و راه‌اندازی سردخانه‌ها، بیمارستان‌های صحرائی و کارهایی از این دست می‌پرداختند که هر گروه حدود یک تا ۲ ماه در منطقه فعالیت می‌کرد؛ اعزام گروه‌های صنعتگر ارمنی از

سال ۱۳۶۲ تا ۱۳۶۷ ادامه یافت. حضور صدها صنعتگر مسیحی در جبهه برای تعمیر و راه‌اندازی خودروها و ادوات نظامی، ارسال ده‌ها کاروان هدایای اقلیت‌های دینی مسیحی، ارمنی و آشوری استان و دیگر وسایل مورد نیاز جبهه از فعالیت‌های اقلیت‌های دینی استان بوده است. علاوه بر این در زمان جنگ هم‌چنین در مدارس اقلیت‌های دینی نیز از طرف اولیا و انجمن‌های دانش‌آموزان، جمع‌آوری کمک‌های نقدی و کالایی شروع شد و در کلیه انجمن‌ها و باشگاه‌ها و در مناسبت‌های مختلف و اجرای مراسم در کلیساها و معابد با رزمندگان جبهه‌ها اعلام همبستگی می‌شد.

اما در این میان عشایر غیور این مرزوبوم بافت عشیره‌ی خود را با همه ارزش‌هایی که دارد پای حفاظت و صیانت از استان و کشور گذاشتند، به‌طوری‌که براساس آمار یک‌سوم شهدای استان را شهدای عشایر تشکیل می‌دهند. عشایر در طول سال‌های جنگ تحمیلی، همیشه خادم کشور بودند و همواره در مقابل دشمنان که یکپارچگی و اتحاد کشور را تهدید می‌کردند استقامت و ایستادگی نشان دادند. عشایر استان مرزها را همچون نوامیس خود دانسته و با محافظت و صیانت از آن‌ها ایستادگی کرده‌اند. در دوران دفاع مقدس ایادی استکبار جهانی با راه‌اندازی جنگ در مناطق کردنشین استان اهداف شومی را در سر می‌پروراندند که با هوشیاری مردم استان همه این توطئه‌ها خنثی شد. در این میان نقش اقوام مختلف بویژه کرده‌های منطقه هم در حفاظت از کیان اسلامی و یکپارچگی و انسجام ملی چشمگیر است. ولایت‌مداری، وحدت مردمی، غیرت، عشق و دل‌بستگی مردم قوم و ایلات کردنشین استان آذربایجان غربی به میهن اسلامی مثال‌زدنی است. اقوام و ایلات کردی این استان با وجود جنایات ایادی استکبار جهانی در طول چهار دهه نظام جمهوری اسلامی، مردانه و با شجاعت کامل در برابر دشمنان انقلاب اسلامی ایستادند و هم‌اکنون به برکت خون این شهیدان است که امنیت و توسعه پایدار در منطقه برقرار است.

ارومیه: شهرستان ارومیه به لحاظ تنوع زبانی و مذهبی مشتمل بر اکثریت آذری زبان‌های شیعه مذهب در کنار اقلیت کوچکی (کُره‌سنی، آذری زبان‌های سنی مذهب)، مسیحیان آشوری و ارمنی، کردزبان‌های اهل سنت پیرو فقه شافعی هستند که خود مشتمل بر چند ایل و طایفه هستند.

ایل شکاک: شکاک‌ها که در مناطق مرزی بین ایران و ترکیه مابین شهرستان‌های ارومیه و سلماس ساکن هستند و مشتمل بر ۱۶ ایل و قبیله بافرهنگ عشیره‌ای هستند. **ایل هرکی:** ایل هرکی در مرز بین ترکیه و عراق و شهر ارومیه ساکن هستند، به لحاظ جغرافیایی در مناطق مرگور و ترگور و دشت بیل پراکنده هستند و به لحاظ ساختار

اجتماعی، ایل هرکی خود به سه طایفه تقسیم می‌شود:

ایل بیک‌زاده: افراد این ایل نیز در مرز بین ایران و ترکیه پراکنده هستند و عموماً از مراتع محال ترگور استفاده می‌کنند.

ایل سادات: افراد این ایل نیز در مرز بین ایران و ترکیه در محال ترگور، مرگور و صومای برادوست، دشت بیل پراکنده هستند.

آشوریان: جمعیت آشوری در ارومیه در حدود ۵۰۰۰ نفر برآورد شده است، که به لحاظ مذهبی مسیحی هستند و رابطه خود را با کلیسای مسیحی حفظ کرده‌اند. این جامعه در شهر ارومیه دارای اماکن مذهبی و آموزشی هستند که عبارت‌اند از:

فرقه کلیسای کاتولیک کلدانی و آشوری که مرکز آن در کوی مهدی‌القدم ارومیه است و کلیسایی بنام حضرت مریم دارند. دارای مدارس ابتدایی، راهنمایی (دوره اول متوسطه) پسرانه و دخترانه است.

فرقه کلیسای شرق آشوری ارومیه در محل کلیسای مارت مریم، خیابان خیام واقع است.

فرقه کلیسای انجیلی آشوری که محل آن در خیابان خیام جنب کلیسای قبلی است.

کلیسای آدونیست‌ها در پنجره‌ها، گروهی نیز در کوی بهار خیابان شهید امینی است.

ارامنه: در ارومیه برخلاف آشوری‌ها تعداد ارامنه اندک است و جمعیت ارامنه حدود ۰۳۳۰۱ نفر برآورد شده است. ارامنه ارومیه عمدتاً از کلیسای خلیفه‌گری کل آذربایجان در تبریز تبعیت می‌کنند و برای نخستین بار شورای خلیفه‌گری کل ارامنه آذربایجان در تبریز در صدد احیای قراکلیسای چالدران و زیارتگاه مزبور معروف ططاووس مقدس رسول که به امر ساندوک پادشاه ارمنستان در محل فعلی کلیسا به شهادت رسیده است. پیروانش او را روس تپه‌ای و در سمت غربی آن زیر سنگ بزرگ ططاووس رسول به خاک سپرده‌اند. همه‌ساله ارامنه از سراسر جهان در روز شهادت ططاووس مقدس در این کلیسا در دشت چالدران مراسم ویژه برگزار می‌کنند. این مراسم از سال ۱۳۴۹ ه. ش. معمول شده است (عقلمند، ۱۳۹۸: ۱۰۲). ارامنه ارومیه به غیر از شهر ارومیه در روستاهای گردآباد، ریحان‌آباد، بالانیش (بالانوش یا بالانج)، بابارود، دیزج‌تکیه و بدلیو در کنار مسلمانان در آرامش زندگی می‌کنند. ارامنه ارومیه در شهر دارای یک باب کلیسا که در محله مهدی‌القدم واقع شده است و دارای مدرسه ویژه خود هستند.

جان کلام اینکه در فضای فرهنگی حاکم، فرهنگ بومی آذری ارومیه است که با زبان محاوره ترکی آذری تکلم می‌کنند. این فرهنگ و زبان ویژه مسلمانان ساکن بر جلگه

سرسبز ارومیه به‌ویژه شیعیان جعفری‌مذهب و شافعی‌مذهب‌ها نمی‌شود بلکه اقلیت‌های دینی چون مسیحیان اعم از آشوری و ارمنه و حتی یهودی را نیز تحت پوشش قرار می‌دهد. درحقیقت ویژگی بارز فرهنگی شهر-جامعه ارومیه یا فرهنگ و خلیقیات شهر ارومیه گشودگی فرهنگی است و درواقع غیربومیانی که به این فضای جغرافیایی و فرهنگی وارد می‌شوند به تدریج خلق و خوی فرهنگ حاکم بر این منطقه را پذیرا می‌شوند. یعنی مهربانی، گذشت، تسامح، همزیستی مسالمت‌آمیز، دوری از خشونت و پرخاشگری، خوش‌گذران، مهمان‌نواز، و حتی مهاجرانی که از سایر مناطق در این سرزمین سکنی گزیده‌اند بالاجبار در طول زمان تسلیم معیارهای ماندگار فرهنگی در این دشت بارور بهشت‌آسا خواهند شد و جالب اینکه مکنت‌داران غیربومی نیز به تاسی از بومیان ارومیه علاقه‌مند به داشتن باغ و باغچه‌ای هستند تا برای گذران زندگی به‌خصوص اوقات فراغت خویش را با آرامش در طبیعت دور از جنجال و هیاهوی شهری سپری کنند. از نظر جامعه‌شناختی و روان‌شناختی اجتماعی این موضوع کاملاً روشن و قابل اثبات است که کسانی که با طبیعت سروکار دارند یعنی درآمدشان عموماً از کشت و زرع حاصل می‌شود انسان‌های آرام و صلح‌جو هستند. برعکس کسانی که از طریق تجارت و کسب و کار و امرار معاش می‌کنند، انسان‌های زورطلب و سلطه‌جویی هستند (عقلمند، ۱۳۹۸).

اشنویه: به لحاظ مذهبی اکثریت ساکنین شهرستان اشنویه مسلمان اهل سنت شافعی‌مذهب هستند. به لحاظ زبانی و قومی نیز اکثریت مردم شهرستان اشنویه به زبان کردی سورانی با لهجه مکیانی صحبت می‌کنند. البته مردمان ایل هرکی به کردی کرمانجی صحبت می‌کنند. ساختار اجتماعی اشنویه درگذشته بیشتر یک ساختار قبیله‌ای و عشیره‌ای بوده است و هنوز این ساختار علی‌رغم گسترش و توسعه شهرنشینی پابرجا مانده است. ایل زرزا، قره‌پاپاق و سادات، هرکی، مامش ایلات و عشایر عمده شهرستان اشنویه را تشکیل می‌دهند. عشایر قره‌پاپاق به لحاظ مذهبی شیعه‌مذهب بوده و به زبان ترکی آذری تکلم می‌کنند.

سلماس: سلماس یکی از شهرهای بسیار کهن ایران است که در منطقه شمال غرب کشور در استان آذربایجان غربی واقع شده است. اکثریت مردم سلماس به لحاظ قومی آذری‌زبان بوده که به زبان ترکی آذربایجانی سخن می‌گویند و به لحاظ مذهبی نیز شیعه هستند. اقلیت کوچکی نیز به لحاظ قومی کرد بوده که به زبان کردی کرمانجی سخن می‌گویند و به لحاظ مذهبی مسلمان اهل سنت و پیرو فقه شافعی هستند.

خوی: مردم شهرستان خوی به لحاظ قومی و زبانی به زبان ترکی آذربایجانی تکلم

می‌کنند و اکثراً مسلمان شیعه‌مذهب و اقلیتی نیز سنی مذهب هستند. این گروه‌ها شامل ترک‌های سنی مذهب و کردهای سنی مذهب می‌شود. ترک‌های سنی (کره‌سنی‌ها) بیشتر در روستاهای جنوب غربی شهرستان خوی ساکن هستند و به زبان ترکی آذربایجانی صحبت می‌کنند. از روستاهای بزرگ کره‌سنی در خوی می‌توان یزدکان و وار را نام برد که به زبان ترکی آذربایجانی تکلم می‌کنند. بخشی از ترک‌های سنی مذهب ساکن در جنوب شهرستان خوی امروزه کردزبان شده‌اند. مردم کردتبار خوی نیز هم‌چنین در ناحیه مرزی قطور ساکن شده‌اند که با زبان کردی کرمانجی از زبان‌های کردی صحبت می‌کنند (افشار سیستانی، ۱۳۸۲).

میان‌دوآب: اکثر ساکنان شهرستان میان‌دوآب به لحاظ قومی ترک آذری‌زبان و به لحاظ مذهبی شیعه مذهب هستند و اقلیت کوچکی از کردهای اهل سنت در مناطق روستایی بین مهاباد و میان‌دوآب سکونت دارند و به زبان کردی و آذری صحبت می‌کنند.

مهاباد: اکثریت مردم شهرستان مهاباد به لحاظ قومی-زبانی، کردی سورانی با لهجه مُکری یا مکرانی و به لحاظ مذهبی نیز مسلمان سنی مذهب و پیرو فقه شافعی هستند. البته اقلیت کوچکی از مردم مهاباد در روستاهای بین مهاباد و میان‌دوآب نیز ترک و آذری زبان هستند.

ماکو: اکثریت مردم ماکو به لحاظ قومی و زبانی ترک آذری بوده که به زبان ترکی آذربایجانی تکلم می‌کنند و به لحاظ مذهبی نیز مسلمان شیعه‌مذهب هستند و بخش کوچکی از مردم ماکو نیز به لحاظ قومی کرد بوده و به زبان کردی کرمانجی سخن می‌گویند و به لحاظ مذهبی نیز مسلمان اهل سنت و پیرو فقه شافعی هستند که در مناطق مرزی مشترک با کشور ترکیه ساکن هستند.

چالدران: اکثریت مردم چالدران به لحاظ قومی و زبانی ترک آذری بوده که به زبان ترکی آذربایجانی تکلم می‌کنند و به لحاظ مذهبی نیز مسلمان شیعه‌مذهب هستند و بخش کوچکی از مردم چالدران نیز به لحاظ قومی کرد بوده و به زبان کردی کرمانجی سخن می‌گویند و به لحاظ مذهبی نیز مسلمان اهل سنت و پیرو فقه شافعی هستند که در مناطق مرزی مشترک با کشور ترکیه ساکن هستند.

چایپاره: ساکنان شهرستان چایپاره به لحاظ قومی ترک آذری‌زبان و به لحاظ مذهبی شیعه مذهب هستند.

شوط: اکثریت مردم شوط به لحاظ قومی و زبانی ترک آذری بوده که به زبان ترکی آذربایجانی تکلم می‌کنند و به لحاظ مذهبی نیز مسلمان شیعه‌مذهب هستند و اقلیت

کوچکی از مردم شوط نیز به لحاظ قومی کرد بوده و به زبان کردی کرمانجی سخن می‌گویند و به لحاظ مذهبی نیز مسلمان اهل سنت و پیرو فقه شافعی هستند. پلدشت: ساکنان شهرستان پلدشت به لحاظ قومی ترک آذری‌زبان و به لحاظ مذهبی شیعه مذهب هستند.

تکاب: زبان‌های رایج در تکاب شامل ترکی آذربایجانی و کردی سورانی و دین و مذهب ساکنان این شهر نیز مسلمان شیعه دوازده امامی و سنی شافعی است. **شاهین‌دژ:** ساکنین شهرستان شاهین‌دژ به لحاظ دینی و مذهبی مسلمان شیعه‌مذهب و اهل سنت شافعی هستند. البته اقلیتی از اقوام ارامنه و زرتشتیان نیز در این شهرستان زندگی می‌کنند. زبان اصلی ساکنین این شهرستان ترکی آذربایجانی بوده که اغلب جمعیت شهرستان را تشکیل می‌دهند و اقلیتی نیز به زبان‌های کردی با لهجه سورانی، چهاردولی و زاخورانی تکلم می‌کنند.

سردشت: مردم سردشت به لحاظ مذهبی مسلمان اهل سنت پیرو فقه شافعی بوده و به زبان کردی سورانی و با لهجه مکرانی صحبت می‌کنند. ساختار اجتماعی سردشت نیز ایلی و عشایری است که از عمده ایلات سردشت می‌توان ایل گورک، منگور، مامش، ملکاری، ایل بریاجی، میراودلی و بیگ زاده را نام برد. پراکندگی عشایر سردشت به شرح زیر است:

ایل گورک: شهر ربط، اطراف پاراستان، سیسر، هندآباد، مکل آباد، بریسو، اطراف جاده مه‌آباد و بوکان؛

ایل منگور: منطقه میرآباد، آواتان، دوله تو، دارمه کون، ئالوان، سوستان، گرور، نیزه، دشت وزینه؛

ایل بریاجی و ملکاری: سردشت، نلاس، بیوران، قلعه رش، بیزیله، بیشاسب، ملاشیخ، مزرا؛

ایل میراودلی: آلان و بیژوه، بیتوش؛

ایل بیگ زاده و باپیرآقایی: سردشت، شلماش، آلان.

پیرانشهر: اکثر مردم پیرانشهر مسلمان و پیرو اهل سنت فقه شافعی هستند و زبان مردم پیرانشهر کردی سورانی است. البته اقلیت کوچکی از ترک‌های آذری‌زبان که در گذشته به واسطه تجارت و بازرگانی در جریان شکل‌گیری شهر پیرانشهر فعلی در محل روستای کهنه‌خانه ساکن شده‌اند، الان نیز در این شهر ساکن هستند.

نقده: اکثریت مردم نقده به لحاظ قومی آذری‌زبان بوده که به زبان ترکی آذربایجانی

سخن می‌گویند و به لحاظ مذهبی نیز شیعه هستند. بخشی از مردم نقده به لحاظ قومی کرد بوده که به زبان کردی سورانی سخن می‌گویند و به لحاظ مذهبی مسلمان اهل سنت و پیرو فقه شافعی هستند.

بوکان: مردم بوکان عمدتاً مسلمان و پیرو مذهب سنی شافعی هستند. شیعیان و اقلیتی از پیروان سایر ادیان نیز در سطح شهر سکونت دارند. اکثر ساکنان بوکان را کردها تشکیل می‌دهند و زبان محاوره میان مردم بوکان زبان کردی سورانی با لهجه مکرانی است.

ویژگی‌های تجاری و صنعتی، کشاورزی

استان آذربایجان غربی به لحاظ موقعیت جغرافیایی و به سبب قرار گرفتن بر سر جاده‌های معروف بازرگانی مانند جاده ابریشم، مکه یولی، راه کربلا، راه ترابوزان به جلفا از قدیم دارای کاروانسراهای متعدد، جهت تخلیه کالا و استراحت بازرگانان و بازاری وسیع و گسترده جهت داد و ستد کالای مختلف بوده است. استان آذربایجان غربی، شمال غربی‌ترین نقطه ایران و آذربایجان که در مرز کشور ترکیه قرار دارد. این منطقه تجاری به‌عنوان یکی از چهارراه‌های مبادلاتی میان شرق و غرب، از دیرباز در تاریخ اقتصادی آذربایجان حضوری چشمگیر داشته است.

آذربایجان غربی دروازه تجارت ایران است. قرار گرفتن آذربایجان غربی در موقعیت جغرافیایی ممتاز و منحصربه‌فرد، جایگاه خاص استان آذربایجان غربی با ۸۹۱ کیلومتر مرز مشترک با سه کشور عراق، ترکیه و جمهوری خودمختار نخجوان و مجاورت با ارمنستان، موقعیت ژئوپلیتیکی و قرار گرفتن در مسیر جاده تاریخی ابریشم استقرار راه‌های ارتباط زمینی و ریلی به اروپا- غرب آسیا و آسیای میانه، وجود منطقه آزاد تجاری ماکو، هفت گمرک و چهار پایانه مرزی و هفت بازارچه مرزی و چندین منطقه ویژه اقتصادی امکان تبادل تجاری بین استان و کشورهای منطقه‌ای را فراهم ساخته است. این استان دارای ظرفیت و موقعیت بین‌المللی به دلیل استقرار در مسیر جاده ابریشم و برخورداری از مرزهای بازرگان، رازی، سرو، تمرچین، و خط آهن متصل به اروپا، به‌عنوان یک منطقه ویژه اقتصادی و گردشگری مورد توجه است.

تجارت، بازرگانی و حمل‌ونقل

به دلیل وجود مبادی متعدد ورودی و خروجی آذربایجان غربی با کشورهای همسایه، ۷ بازارچه مرزی شامل بازارچه مرزی ساری‌سو واقع در شهرستان ماکو، بازارچه مرزی سرو واقع در شهرستان ارومیه، بازارچه مرزی صنم بلاغی واقع در شهرستان پلدشت، بازارچه مرزی تمرچین واقع در شهرستان پیرانشهر، بازارچه مرزی رازی واقع در شهرستان

خوی، بازارچه مرزی کیله واقع در شهرستان سردشت و بازارچه مرزی کوزه رش واقع در شهرستان سلماس، ۹ گمرکات شامل بازرگان، ارومیه، خوی، سرو، مهاباد، پیرانشهر، سردشت، رازی و پلدشت، حلقه اتصال آسیا به اروپا در مسیر جاده ابریشم، خروجی راه آهن ایران به ترکیه، قرار گرفتن در خروجی مسیر لوله گاز ایران به اروپا و امکان ترانزیت نفت و گاز، آذربایجان غربی در نگاه کارشناسان اقتصاد و توسعه، کریدور شرق به غرب شناخته می‌شوند و به سبب دارا بودن زمینه‌های فراوان تجارت و بازرگانی مزیت‌های بسیار خوبی برای سرمایه‌گذاری دارد.

برخورداری از چهار پایانه مرزی پلدشت، بازرگان، سرو و تمرچین به همراه شبکه حمل و نقل پویا در استان آذربایجان غربی، برخورداری برقراری ارتباط زمینی منظم بین ایران و ترکیه و ایران عراق در مسیر ارومیه- اربیل، داشتن رتبه اول و دوم از لحاظ تردد ناوگان مسافری در مرزهای رسمی کشور، احراز رتبه سوم کشور در ترانزیت کالا، موفقیت‌های عملیاتی گمرکات آذربایجان غربی در توسعه سیستم مکانیزه ترانزیتی در بخش فناوری اطلاعات- مکانیزه ارزش- گذر مرزی- سیستم کدینگ و ردیابی محمولات ترانزیت یکی از قطب‌های تجاری کشور است.

منطقه آزاد تجاری- صنعتی ماکو، یکی از معدود مناطق آزاد کشور در جوار مرز ترکیه در شمال استان از دیگر زمینه‌های بالقوه اقتصادی استان است که با تسهیلات، مشوق‌ها و امکانات فراوان شامل فرودگاه بین‌المللی، معافیت‌های مالیاتی، تسهیلات گمرکی و دیگر مزیت‌های اقتصادی با ظرفیت‌های قانونی مصوب، امکان سرمایه‌گذاری سودآور را در استان آذربایجان غربی فراهم کرده است. منطقه ویژه اقتصادی سلماس نیز با توجه به نزدیکی به فرودگاه‌های خوی و ارومیه، قرار گرفتن در جوار مرزهای جلفا، بازرگان، رازی و سرو در کنار همسایگی دو شهرستان تبریز و ارومیه موجب شده است یکی از قطب‌های مهم اقتصادی این استان محسوب شود.

کشاورزی، دامپروری و باغداری

استان آذربایجان غربی یکی از مناطق مستعد کشاورزی در ایران است. با اینکه آذربایجان غربی ۳۰۲ درصد مساحت کشور را در برمی‌گیرد، ولی اراضی کشاورزی آن بیش از ۵ درصد کل اراضی مزروعی کشور را شامل می‌شود. در این استان بیش از ۲۴ دشت حاصلخیز وجود دارد که در همه بخش‌های استان پراکنده هستند، و به همراه رودخانه‌های متعدد، آن را به یکی از مراکز کشاورزی در کشور تبدیل کرده است. بیشترین سطح زیر کشت اراضی زراعی به زراعت دیم تعلق دارد که قسمت‌های شمالی و جنوبی و غربی

استان را شامل می‌شود. گندم و جو از محصولات عمده و استراتژیک زراعی در استان است، به طوری که در سال‌های اخیر تولید گندم به تنهایی کفاف مصرف داخل استان را کرده است. سیب، انگور، زردآلو نیز از عمده محصولات باغی در استان هستند. وجود ۲/۵ هزار هکتار مراتع در استان و مزارع بسیار گسترده کشت علوفه و ضایعات حاصل از فرایند تولید کارگاه‌ها و کارخانه‌های صنایع تبدیلی کشاورزی (تفاله‌های حاصل از فرایند تولید که ارزش غذایی دامی دارند) نقش مهمی در تولیدات محصولات دامی و طیور و شیلات در استان دارند. دامداری نیز یکی از فعالیت‌های جامعه روستایی و عشایری استان بوده و از نظر دام و دام‌پروری این استان از مناطق مهم کشور محسوب می‌شود. زندگی کوچ‌نشین یکی از قدیمی‌ترین اشکال معیشت در استان آذربایجان غربی محسوب می‌شود. با توجه به آمار سال ۹۵ جمعیت عشایر حدود ۱۰۳.۹۲۷ نفر در قالب ۱۵۵۹۹ خانوار است که ۳/۶ درصد از جمعیت استان را تشکیل می‌دهد. هم‌چنین ۸/۷ درصد از عشایر کوچ رو کشور در این استان زندگی می‌کنند و به‌عنوان چهارمین استان مهم عشایرنشین کشور محسوب می‌شود. عشایر استان از ۱۱ ایل و ۱۶ طایفه مستقل و حدود ۱۲۰۰ یورد^۱ تشکیل یافته است. پرجمعیت‌ترین عشایر استان در سال ۹۵ عبارت‌اند از: ایل‌های جلالی، میلان، هرکی.

دامداری و دام‌پروری منطقه را به دو بخش می‌توان تقسیم کرد. قسمت‌های جنوبی استان، که به دلیل موقعیت طبیعی و وجود منابع طبیعی مناسب تغذیه دام، دامداری و اشتغال در آن به‌طور عمده به جابجایی و حرکت گله‌ها متکی بوده و میزان تولیدات حاصله، فراتر از مصرف محلی است. بخش‌های دیگر استان نیز در مناطق فاقد مرتع است که تغذیه دام‌ها متکی به چرای روزانه و کشت‌های علوفه‌ای است.

علاوه بر استعداد مناسب استان در امر کشاورزی و دامداری، وجود مراتع غنی و آب‌وهوای مساعد از جمله شرایطی است که جهت گسترش فعالیت‌های مربوط به زنبورداری مناسب است. وجود این شرایط در بسیاری از شهرستان‌های استان باعث شده است که زنبورداران این استان بتوانند نزدیک به ۲۶/۶ درصد عسل کشور را تولید کرده و از این حیث رتبه نخست را به خود اختصاص داده و استان را به‌عنوان قطب تولید عسل معرفی کنند. در سال ۱۳۹۵ بیش از یک میلیون کندوی زنبور عسل در استان وجود داشته که از این تعداد ۹۲/۴ درصد کندوی مدرن و بقیه بومی بوده‌اند. در سال مزبور استان آذربایجان غربی با تولید ۳۳۱۰۲/۶ تن عسل رتبه اول تولید عسل در کشور را به خود اختصاص داده

۱. یورد: واژه‌ای ترکی است به معنای سرزمین، و محدوده‌ای که تعدادی سیاه چادر در آن استقرار یافته‌اند.

و از نظر تعداد کندو رتبه اول را داراست. شهرستان خوی با داشتن ۳۶ درصد از کندوان استان دارای بیشترین تولید عسل (۳۱/۲ درصد) در استان است.

در مجموع این استان یکی از مناطق عمده تأمین کننده مواد پروتئینی و حیوانی کشور است. برخی دیگر از ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های استان عبارت‌اند از:

- کشت ۳۵ نوع محصولات زراعی آبی و ۱۰ نوع محصولات زراعی دیم؛
- تولید ۵ درصد محصولات کشاورزی کشور در استان؛
- تولید ۴/۵ درصد از تولیدات زراعی کشور و کسب رتبه پنجم کشوری؛
- تولید ۷ درصد کل محصولات باغی کشور و کسب رتبه سوم کشوری؛
- رتبه هفتم کشور از لحاظ میزان تولیدات دامی؛
- تولید ۴۰ درصد سیب‌درختی و ۱۵ درصد عسل کشور و کسب رتبه اول کشوری در تولید این محصولات؛
- رتبه اول جمعیت گاو‌میش و رتبه دوم جمعیت گوسفند و بز در کشور؛
- رتبه دوم کشور از نظر تولید علوفه و چغندر قند و نخود؛
- رتبه سوم کشور از نظر تولید گوشت قرمز و تولید جوجه یک‌روزه؛
- رتبه چهارم یا پنجم کشور از نظر تولید انگور، گردو، زردآلو؛
- تولید ۷/۵ درصد شیر کشور و رتبه چهارم کشور از این نظر؛
- رتبه ششم کشور از نظر تولید گندم؛
- دارا بودن اراضی جنگلی مناسب و قابلیت تولید انواع چوب صنعتی به‌ویژه صنوبر؛

وجود حدود ۹۰۰ هزار هکتار اراضی کشاورزی شامل اراضی زیر کشت محصولات سالانه، آیش و باغ و قلمستان، برابر ۵ درصد کل اراضی کشاورزی کشور و رتبه ششم استان از این لحاظ در سطح کشور (سایت اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان آذربایجان غربی، ۱۳۹۸).

زندگی کوچ‌نشینی یکی از قدیمی‌ترین اشکال معیشت در استان آذربایجان غربی محسوب می‌شود. با توجه به آمار سال ۹۵ جمعیت عشایر حدود ۹۲۷.۱۰۳ نفر در قالب ۵۹۹.۱۵ خانوار است که ۳/۶ درصد از جمعیت استان را تشکیل می‌دهد. هم‌چنین ۸/۷ درصد از عشایر کوچ‌رو کشور در این استان زندگی می‌کنند و به‌عنوان چهارمین استان مهم عشایر‌نشین کشور محسوب می‌شود. عشایر استان از ۱۱ ایل و ۱۶ طایفه مستقل و حدود ۱۲۰۰ یورد تشکیل یافته است. پرجمعیت‌ترین عشایر استان در سال ۹۵ عبارت‌اند از: ایل‌های جلالی، میلان، هرکی.

وجود مراتع غنی و آب‌وهوای مساعد از جمله شرایطی است که جهت گسترش فعالیت‌های مربوط به زنبورداری مناسب است. وجود این شرایط در بسیاری از شهرستان‌های استان باعث شده است که زنبورداران این استان بتوانند نزدیک به ۲۶/۶ درصد عسل کشور را تولید کرده و از این حیث رتبه نخست را به خود اختصاص داده و استان را به‌عنوان قطب تولید عسل معرفی کنند. در سال ۱۳۹۵ بیش از یک میلیون کندوی زنبور عسل در استان وجود داشته که از این تعداد ۹۲/۴ درصد کندوی مدرن و بقیه بومی بوده‌اند. در سال مزبور استان آذربایجان غربی با تولید ۳۳۱۰۲ تن عسل رتبه اول تولید عسل در کشور را به خود اختصاص داده و از نظر تعداد کندو رتبه اول را داراست. شهرستان خوی با داشتن ۳۶ درصد از کندوان استان دارای بیشترین تولید عسل (۳۱/۲ درصد) در استان است.

صنعت و معدن

وضعیت ویژه استان آذربایجان غربی از نظر موقعیت جغرافیایی همچون دوری از مرکز کشور، درگیری مستقیم با دشمن در سال‌های جنگ و ناامنی‌های منطقه در دوران تثبیت انقلاب اسلامی باعث شد تا این استان فرصت‌های فراوانی را جهت استقرار صنایع نوین و حتی نوسازی صنایع موجود از دست بدهد. سیاست‌های دولت‌ها و به دنبال آن بخش خصوصی نیز که بیشتر مایل به سرمایه‌گذاری صنعتی در مرکز کشور بوده‌اند، عدم توازن میان این استان و سایر مناطق کشور را تشدید کرده است. عدم سرمایه‌گذاری دولت در تکمیل زیربنای استان به نوبت خود رغبت بخش خصوصی را نیز در جهت سرمایه‌گذاری در بخش صنعت استان کاهش داده و از این نظر استان نتوانسته است سرمایه‌های لازم را جهت تأمین توسعه صنعتی به خود جذب کند. بدین ترتیب به موازات تأکید بر توسعه استان بر محور کشاورزی در دهه‌های نخست بعد از انقلاب، الگوی توسعه صنعتی در استان تقریباً متکی به کارگاه‌های صنعتی کوچک مقیاس و بیشتر کاربر بوده است تا تکنولوژی‌پر.

وجود کشاورزی نسبتاً گسترده در این استان باعث شده که صنایع موجود در استان نیز بیشتر به سمت صنایع مرتبط با این بخش سوق یافته و صنایع تبدیلی کشاورزی به بزرگ‌ترین قابلیت صنعت استان تبدیل شود. بخش معدن در استان آذربایجان غربی هم از نظر تنوع و هم میزان ذخایر دارای اهمیت فراوانی است و می‌تواند به‌عنوان یک موتور محرک برای توسعه استان به حساب آید. به‌ویژه عناصر موجود در املاح دریاچه ارومیه از قبیل منیزیم، کالر، سدیم، پتاسیم و ده‌ها عنصر دیگر پتانسیل‌های نوینی برای توسعه این

بخش محسوب می‌شود. در سال ۱۳۹۵ تعداد ۴۶۴ معدن در حال بهره‌برداری در استان وجود داشته است که از این نظر استان با داشتن ۶/۱ درصد از معادن کل کشور رتبه ششم را به خود اختصاص داده است. همچنین نتایج بدست آمده نشان می‌دهند، در مجموع ۵۲۷۶ نفر در این معادن به کار اشتغال داشته‌اند.

در استان آذربایجان غربی سه شهرستان تکاب، ارومیه و مهاباد در رتبه اول تا سوم در جذب سرمایه قرار دارند که حدود ۴۱ درصد در شهر تکاب، ۱۳/۵ درصد در شهر ارومیه و ۹/۴ درصد آن در مهاباد بوده است. شایان ذکر است طلای زره شوران تکاب با ارزش‌ترین کانی استان و کارخانه استحصال طلا در این شهرستان یکی از مهم‌ترین کانون‌های تولید شمش طلا در کشور محسوب می‌شود. از ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های معدنی استان آذربایجان غربی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: رشته فعالیت‌های عمده صنعتی استان شامل محصولات کانی غیرفلزی و محصولات فلزی فابریکی؛ قطب معدنی کشور به دلیل وضعیت خاص تکتونیکی و ذخایر معدنی مختلف و متنوعی اعم از غیرفلزی، فلزی و معدنی؛ وجود معادن از جمله معادن مصالح و سنگ‌های ساختمانی، گرانیت، میکا، زرنیخ، تالک، تراورتن، طلا، خاک نسوز و پوکه معدنی، انواع سنگ تزئینی، نمک آبی، نمک سنگی، گچ و آهک، دولومیت، رومیت، سیلیس، پوزولان، تیتان و فسفات؛ استحصال طلا از معادن بی‌نظیر زرشوران تکاب و مرغوب‌ترین سنگ تزئینی گرانیت سبز قره‌باغ و سنگ‌های چینی و لایرنیت پیرانشهر و نقده؛ قطب سیمان کشور با ظرفیت تولید تقریبی ۴۵۲۰ هزار تن سیمان در سال و کسب رتبه ۵ در کشور؛ قطب نخست طلا با داشتن میزان زیاد ذخایر طلای شناسایی شده کشور در این استان؛ مقام سوم معادن استان از نظر تنوع ماده معدنی در سطح کشور.

اماکن برجسته تاریخی، مذهبی و توریستی استان آذربایجان غربی

استان آذربایجان غربی یکی از قطب‌های مهم تمدن بشری و سرزمین ادیان ایران است. از زمان‌های گذشته پیروان ادیان و مذاهب مختلف در این استان زندگی می‌کردند. آذربایجان غربی با تمدن و تاریخ کهن، همراه با جاذبه‌های طبیعی و مردمانی اصیل از اقوام مختلف ایرانی است. شکل‌گیری تمدن‌های آشور، اورارتو، مانا ماد و پارس در قبل از اسلام و ظهور سلسله‌ها و حکومت‌های محلی در این بخش از ایران بزرگ به همراه حضور و هم‌زیستی اقلیت‌های دینی متعدد ارمنی و آشوری در کنار مردمان مهربان آذری و کرد زبان استان موجب شده تا استان آذربایجان غربی بزرگ‌ترین مرکز تعامل فرهنگی و پایتخت تعامل قومی و فرهنگی تاریخ کشور باشد. زرتشت پیامبر ایرانی در شهر گنجک (شیز)

در اطراف دریاچه ارومیه (چی چست) به دنیا آمده است، تعدادی از حواریون و پیروان زرتشت و حضرت مسیح (ع) و چند تن از اصحاب صدر اسلام در این استان مدفون‌اند. در این استان صدها امامزاده، مسجد، کلیسای قدیمی و . . . وجود دارد. مراسم عزاداری و سوگواری مذهبی مردم استان در روز عاشورای حسینی و مراسم جشن مولود خوانی در مناطق کردنشین و مراسم مذهبی ارامنه در قره کلیسا، همه ساله تعداد زیادی از گردشگران را جذب و جلب می‌کند.

اماکن تاریخی، زیارتی و مذهبی

مجموعه تاریخی باستانی تخت سلیمان: تکاب یکی از شهرهای استان آذربایجان غربی است. این شهر از سمت شمال به شهرستان چاراویماق در استان آذربایجان شرقی، از سمت جنوب به شهرستان‌های سقز و بیجار در استان آذربایجان غربی، از سمت شرق به شهرستان ماه‌نشان در استان زنجان و از سمت غرب به شهرستان شاهین‌دژ و شهرستان بوکان در استان آذربایجان غربی محدود شده است. تخت سلیمان و زندان سلیمان از مهم‌ترین جاذبه‌های گردشگری در این شهر است که در میراث جهانی یونسکو ثبت شده است؛ هم‌چنین مهر موبد موبدان منقوش اساطیر کهن و بیش‌تر در ستایش آب‌و‌آتش است، در تخت سلیمان کشف شده است. در کاوش‌های باستان‌شناسی آثاری از دوره هخامنشیان در زندان سلیمان و تخت سلیمان به‌دست آمده است. این کاوش‌ها هم‌چنین نشان می‌دهد که منطقه تکاب در دوره‌های اشکانی و ساسانی نیز مرکز تمدن‌های درخشانی بوده است که از مظاهر آن، علاوه بر بناهای سنگی غار کرفتو در غرب تکاب، می‌توان به آثار ساسانی کوه بلقیس در مشرق تخت سلیمان فعلی هم اشاره کرد. به سبب نبود مراکز مسکونی مهم در این منطقه به‌جز شیز، در منابع سده‌های نخستین اسلامی نامی از این منطقه برده نشده، ولی تاریخ آن در خلال تاریخ دیگر نواحی آذربایجان آمده است.

مسجد جامع ارومیه: مسجد جامع یکی از آثار کهن و قدیمی شهر تاریخی ارومیه است. این مسجد در میان بازار قدیمی شهر واقع شده است. برخی معتقدند این بنا ابتدا آتشکده بوده و بعد از تسلط مسلمین ویران شده است. سپس در قرن هفتم (هجری قمری) روی آن مسجدی ساخته شد. این بنا شامل مجموعه آثاری از دوره‌های مختلف به شرح زیر است: شبستان گنبددار قدیمی که هسته اولیه بنا را تشکیل و قدمت آن به دوره سلجوقی می‌رسد. محراب گچ‌بری گنبدخانه که پس از محراب مسجد جامع اصفهان بزرگ‌ترین محراب گچ‌بری شده در دوره ایلخانی است. چهل ستون قدیمی متصل به شبستان گنبددار و حجره‌های اطراف صحن مسجد که مربوط به دوره زندیه است.

مسجد مناره: مسجد مناره ارومیه که به دلیل قرارگیری یک مناره در ضلع شمال شرقی آن به این نام مشهور شده است، در بخش شمالی خیابان امام در محله شیشه‌گرخانه در کوچه امیرنظمی واقع شده است. بر اساس کتیبه موجود در پیشانی محراب مسجد، این بنا در دوره قاجار توسط یکی از بزرگان شهر ارومیه به نام حاجی علی‌یار خان ساخته شده و در سال ۱۳۲۸ هجری قمری توسط یدالله خان امیرنظمی افشار (حاجی نظم‌الملک) تجدید بنا گردید. در این بازسازی سقاخانه‌ای در سمت چپ ورودی اصلی مسجد در قسمت شرقی بنا توسط خادم وقت مسجد به نام کربلایی حاج محمد ساخته شد. مسجد مناره مسجدی نسبتاً کوچک و فاقد صحن که با توجه به الگوی مساجد در شمال غرب ایران از نوع مساجد شبستانی با پوشش تیر چوبی است. این مسجد فاقد گنبد و پوشش سقف آن شیروانی است. مسجد مناره با معماری بومی و سنتی، دارای یک مناره با الگوی مساجد شمال غربی ایران از نوع مساجد شبستانی و با پوشش تیر چوبی طراحی و دارای زیربنای حدوداً ۴۵۰ مترمربع فاقد صحن است. این مسجد مانند دیگر مساجد تاریخی و قدیمی دارای نیم طبقه به‌عنوان قسمت بانوان و تزئینات کاشی‌کاری از نوع ۷ رنگ به سبک قاجاریه است، پوشش سقف زیرزمین مسجد تا سال ۱۳۳۵ از چوب بوده و پس از آن به تیرآهن تبدیل شده است. از مهم‌ترین بخش‌های این مسجد که توجه اغلب مردم و گردشگران را به دلیل نام آن به خود جلب می‌کند، مناره مسجد است که دارای هسته مرکزی از جنس درختی بلند با ارتفاع ۲۲/۵۰ متر بر محور تنه درخت است.

آرامگاه شمس تبریزی: محمد بن علی بن ملک‌داد تبریزی ملقب به شمس‌الدین یا شمس تبریزی (زاده ۵۸۲- درگذشته ۶۴۵ هجری قمری) از صوفیان ایرانی مسلمان مشهور سده هفتم هجری است. سخنان وی را که در مجالس مختلف بر زبان آورده، مریدان گردآوری کرده‌اند که به نام «مقالات شمس تبریزی» معروف است. سبک معماری منار بسیار به بناهای دوره سلجوقی نزدیک است که در بردسیر کرمان موجود است و به «میل قاوردی» معروف است. در صورت مطالعه باستان‌شناسی، از مطالعه و تحقیق روی شاخ و جمجمه به‌آسانی می‌توان در مورد زمان و علت احداث آن نظر داد. ساختمان منار برج استوانه‌ای شکل است و به سبب عدم شناسایی و مطالعات لازم تاکنون هیچ‌گونه نشان و اثری از وجود بقایای ساختمانی که به احتمال قوی این اثر در رابطه با آن‌ها ساخته شده (مقبره شمس تبریزی یا کاخ شاه اسماعیل اول) به دست نیامده است. منار به‌صورت مجوف بوده و پلکان مارپیچی از ورودی منار که در قسمت پایین آن قرار دارد، به انتهای منار و به قسمت مؤذن آن منتهی می‌شود که روی به قبله دارد. پی و حدود ۵۰ سانتی‌متر

از بنای قسمت تحتانی با سنگ ساخته شده است. البته با در نظر گرفتن اینکه مقداری از پی آن توسط رسوبات سیل و غیره زیر خاک مانده است، از این قسمت به بعد تمام منار از آجر است که در وسط آجرها کله‌های قوچ گذاشته شده و از نظر فرم به سه دسته تقسیم شده، قسمت تحتانی و انتهای آن که کوچک‌تر از بخش میانی است خالی، ولی قسمت میانی را با شاخ قوچ وحشی آرایش داده‌اند که فلسفه وجود منار نیز وجود این تزئینات است که به‌عنوان یادبود ساخته شده است. به قولی هدف از آن به احتمال زیاد نمایش قدرت پادشاه بوده که در یک روز توانسته به‌قدری قوچ وحشی شکار کند که از شاخ آن‌ها تمامی سطح خارجی منار را تزئین کند.

عمارت شهرداری خوی: عمارت شهرداری خوی، یادگاری از اواخر دوره قاجار و اوایل دوره پهلوی اول است. این بنا در گذشته به‌عنوان ارگ یا ساختمانی حکومتی، مقری برای اقامت حاکمان و بزرگان شهر خوی بوده است. بنای فعلی که بر اساس کتیبه‌های موجود تاریخ احداث آن به سال ۱۳۱۲ هجری شمسی بازمی‌گردد نخستین بار جهت انجام امور شهرداری مورد استفاده قرار گرفت. احتمال آن می‌رود که این بنا در گذشته آجری بوده و تاریخ ذکر شده در کتیبه، متعلق به گچ‌بری‌های صورت گرفته در بنا باشد. در نگاه نخست گچ‌بری‌های هنرمندانه و ستون‌های بلند و زیبای عمارت نگاه‌مان را مجذوب خود می‌کند. این بنا یکی از آثار کهن این شهر است که پس از گذشت حدود یک قرن همچنان سالم و پابرجاست و راوی خاطرات بسیار برای علاقه‌مندان به تاریخ و هنر ایرانی است. این ساختمان زیبا بنایی دو طبقه است که طبقه زیرین آن زیرزمینی وسیع است. در معماری آن به‌وضوح می‌توان ذوق و ظرافت هنرمندان ایرانی را دید. گچ‌بری‌های زیبای این عمارت جلوه و شکوه بنا را دوچندان کرده است. طرح ستون‌های به‌کار رفته در بنا یادآور هنر رومیان و یونانیان در دوران باستان است و تحت عنوان ستون‌های کورنتی و مختلط از آن‌ها یاد می‌شود. ستون‌های کورنتی در نمای ترا س غربی و از ستون‌های مختلط در نمای تراس جنوب شرقی استفاده شده است. استفاده از نقوش اسلیمی، ختایی و بهره‌گیری و از نقش خورشید و شاخه پر پیچ‌وخم انگور از دیگر تزئیناتی است که بخش‌های دیگری از ساختمان را آذین کرده‌اند. تلفیق آجر و رنگ سفید گچ به همراه بهره‌مندی از رنگ سیاه به زیبایی عمارت افزوده است، شیوه گچ‌بری کل بنا به‌صورت برجسته کار شده است. پنجره‌های ساختمان از جنس چوب است و طرحی نیم‌دایره در بالای آن‌ها به چشم می‌خورد که با نقوش شمسه و گل و بته تزئین شده‌اند. بازدیدکنندگان با چند پله نیم دایره‌ای به داخل ساختمان هدایت می‌شوند. بر

اساس اطلاعات و شواهد به‌جای مانده، این ساختمان زیبا توسط فردی به نام استاد علی‌اکبر توانا، یکی از معماران به نام شهر خوی در محل ساختمان قدیمی احداث شد. **مدرسه هدایت ارومیه:** مدرسه هدایت ارومیه که قدمت آن به اواخر دوره قاجار برمی‌گردد، ابتدا یکی از خانه‌های قدیمی این شهر بوده و به یکی از بزرگان ایل قاجار تعلق دارد. این خانه تاریخی در سال ۱۳۴۷ توسط مالک جدید به مدرسه تغییر کاربری داد. کتیبه‌های مدرسه هدایت تخریب‌شده است که به همین دلیل تاریخ دقیق احداث و نام معمار سازنده آن مشخص نیست اما با توجه به نوع مصالح و فرم معماری، تاریخ احداث آن به اواخر دوره قاجار می‌رسد. این بنا در واقع توسط شهرداریان احداث شده است و در جنگ جهانی اول هم مدتی فرانسوی‌ها از بنای هدایت استفاده کرده‌اند. مهم‌ترین و باارزش‌ترین بخش مدرسه هدایت را ساختمان ضلع جنوبی صحن که رو به شمال و در میان حیاط‌های بیرونی و درونی قرارگرفته است تشکیل می‌دهد. این بنای تاریخی بر اساس معماری سنتی ایرانی، دارای اندرونی و بیرونی نسبتاً زیبایی است. حیاط‌های مدرسه به فرم چهارگوش با دیوارکشی آجری و پایه‌های سنگی و آجری با طاق‌نمایی از آجر لعاب‌دار فیروزه‌ای آرایش یافته است. در دو ضلع جنوبی و غربی حیاط ساختمان‌هایی با زیرزمین وجود دارد که از سطح حیاط چند پله پایین‌تر است، مصالح به‌کاررفته در زیرزمین تا ارتفاع یک متر با سنگ‌های خاکستری تراش و در طبقه همکف از آجر استفاده شده است. مدرسه هدایت در تاریخ ۱۵ دی ۱۳۷۵ با شماره ثبت ۱۸۳۱ به‌عنوان یکی از آثار ملی ایران به ثبت رسیده است.

ساختمان شهرداری ارومیه: این ساختمان در سال ۱۳۱۰ در میدان ایالت ارومیه که از میادین قدیمی ارومیه و شاید ایران توسط ملا اوستا از معماران معروف به شکل عقاب طراحی و ساخته شده است. در این میدان دو ساختمان دیگری بنام‌های ساختمان ستاد لشکر ۶۴ و ساختمان شهربانی در اول دهه ۱۳۱۰ ساخته شده است که این میدان را از معدود میدان‌های زیبا و قدیمی شهر ارومیه و ایران کرده است.

سنگ‌نگاره ساسانی خان‌تختی: در فاصله‌ی ۱۷ کیلومتری از مسیر سلماس به ارومیه یکی از آثار تاریخی به نام «نقش برجسته خان‌تختی» قرار دارد که با توجه به کاوش‌های باستان‌شناسان متعلق به حجاری‌های شاپور اول، دومین پادشاه ساسانیان است. این اثر باستانی در روستای «خان‌تختی» و در کوه «پیرچاوش» روی یک تخته‌سنگ حک شده است. به نظر می‌رسد که نقش برجسته به مناسبت پیروزی شاپور اول ساسانی بر پادشاه روم «والریانوس» ساخته شده است. در این نقش برجسته پادشاه ساسانی بر

اسب‌سوار بوده و والریانوس روبه‌روی وی زانو زده است.

مسجد سیدالشهدا یا جامع خوی: مسجد سیدالشهدا یکی از مساجد تاریخی زیباست که با بیش از یک و نیم قرن قدمت از ویژگی‌های معماری منحصر به فردی برخوردار است. تاریخ احداث بنا را سال ۱۲۲۶ ه. ق ذکر کرده‌اند که با توجه به مشابهت تزئینات آجری آن با مسجد ملاحسن تاریخ فوق صحیح به نظر می‌رسد. مسجد سیدالشهدا (ع)، در بخش مرکزی شهرخوی، در ضلع شمالی خیابان انقلاب و در داخل بافت قدیمی شهر و تقریباً روبه روی بازار قرار دارد. این مسجد تاریخی در دوره قاجاریه بنا شده است و ۸۰۰ متر مربع زیربنا دارد و از مساجد فعال شهر خوی است. مسجد سیدالشهدا خوی که در گذشته به مسجد جامع مشهور بوده است دو در ورودی در غرب و شرق و شبستانی دلکش و صحنی نسبتاً وسیع دارد که عمده تزئینات آن را آجرکاری‌های بسیار زیبا با طرح لوزی و مدور و رسم هندی تشکیل می‌دهد.

محوطه باستانی ربط سردشت: محوطه باستانی ربط، یکی از جاذبه‌های تاریخی شهرستان سردشت است که قدمت آن به هزاره اول قبل از میلاد بازمی‌گردد. این محوطه تاریخی شامل ۴ تپه تاریخی به مساحت ۲۵ هکتار است که در ضلع جنوب غربی ربط، در حاشیه رودخانه زاب و در ۱۵ کیلومتری سردشت قرار دارد و یکی از مراکز مهم حکومتی در هزاره اول قبل از میلاد می‌باشد. طبق مستندات موجود این مکان همان شهر موصاصیر بزرگ‌ترین معبد خدای هالدی در دولت آردین با شهر آفتاب است که نشان‌دهنده هم‌دوره بودن آن با حکومت اورارتوها، ماناها و آشوری‌ها بوده است. شهر موصاصیر از مهم‌ترین مکان‌های مذهبی مورد علاقه امپراتوران بزرگ اورارتویی بوده که در کتیبه‌های کیله شین، ماونا و در کتیبه‌های دیگری که در تویزآوا در داخل خاک عراق به دست آمده از آن صحبت شده است. معبد موصاصیر هم از معبد‌های مورد احترام شاهان اورارتویی بوده به طوری که آن‌ها پسران خود را برای خدمت به این معبد معرفی می‌کردند و هم‌چنین نشان حکومتی خود شامل سپر و شمشیر با آرم مخصوص را از این معبد دریافت می‌کردند. کشف انواع آجرهای لعاب‌دار منقوش هندسی، اساطیری، الهه‌عریان و بالدار، خط میخی و قطعات سفالی و هم‌چنین سنگ‌فرش بودن محوطه معبد به شکل دوایر متحدالمرکز، گیس بافت و خوشه‌های گندم با وسعت ۲۵ مترمربع عمده نشانه‌های ایجاد تمدن تاریخی و باستانی منطقه ربط می‌باشد. کشف آثار تمدنی در ربط سردشت، مانند خط میخی نقاشی شده اورارتویی روی آجر، آجرهای لعاب‌دار با اشکال هندسی، گیاهی، حیوانی، اساطیری منجر شد که با برخی از سفالینه‌های زیویه، کوه زندان و فلاچی مشابه است؛ این کشف،

نظریه وجود مرکز موصاصیرها در شمال ایران را قوت بخشید. گفتنی است تپه تاریخی ۱ و ۲ ربط به شماره‌های ۶۰۲ و ۶۲۰ در فهرست آثار ملی به ثبت رسیده است.

سه‌گنبد: بنای سه‌گنبد ارومیه، نام برجی در جنوب شرقی شهر ارومیه مرکز استان آذربایجان غربی در ایران است. بنای سه‌گنبد ارومیه آرامگاه بوده و در سال ۵۸۰ قمری و یکی از جاذبه‌های گردشگری و جاهای دیدنی ارومیه است. مقبره یا برج آجری سه‌گنبد متعلق به قرن ششم هجری بوده و در مدخل بنا سه کتیبه به خط کوفی باقی مانده است. **یخچال دو قوز پله:** این بنا از آثار باقیمانده دوره قاجاریه است که تا قبل از گسترش شهر ارومیه اهالی نه تنها از یخ آن استفاده می‌کردند، بلکه جهت انجام مراسم چهارشنبه سوری نیز به کنار نهر می‌آمدند.

بازار تاریخی ارومیه: بازار ارومیه که از دیرباز یکی از پربازدیدترین بازارهای ایران است معماری این بازار به دوران صفویه بازمی‌گردد این بازار جزء بازارهای است که معماری قدیمی خود را حفظ کرده است و به خاطر همین موضوع علاقه‌مندان زیادی دارد. این بازار حدود ۱۰۰۰ در مغازه مختلف دارد که تنوع خیلی خوبی برای یک بازار است.

تپه باستانی قلاچی: قلعه باستانی قلاچی در مجاورت روستای قلاچی در هشت کیلومتری شمال شرقی بوکان قرار دارد که بازمانده یکی از مراکز بسیار مهم تمدن (ماناها) در هزاره اول پیش از میلاد مسیح در حوزه شمال غرب ایران که برخوردار از تمدن و قانون بوده است. حاکمان قلعه تاریخی قلاچی معبد این قوم متمدن بودند که نزدیک به سه هزار سال پیش مدت زمانی در این ناحیه سکونت و حکمرانی کرده‌اند و آنچه از اجزای معماری این تمدن کهن در این قلعه باستانی به دست آمده با تمدن‌های مشابه و هم‌زمان خود از جمله (حسنلو) در نقده و (زیویه) در سقز که از نظر جغرافیایی با قلعه (قلاچی) هم حوزه است، قابل مقایسه و برابر دانست به گونه‌ای که آثار معماری مکشوفه از نظر مشخصات و نقشه بیش از هر چیز بیان‌گر یک معبد بزرگ است.

در محدوده بیرونی غار زیرزمینی قلاچی غار عمیق قلاچی قرار گرفته است. غار قلاچی در ۱۲ کیلومتری شمال شرقی شهرستان بوکان و در مجاورت محوطه باستانی قلاچی که از مراکز تمدن مانایی‌هاست قرار گرفته و از جمله غارهای طبیعی به‌شمار می‌آید که در اثر نفوذ آب به درون لایه زمین شکل یافته و از نظر ساختاری می‌توان آن را از جمله غنی‌ترین غارهای مکشوف در ایران برشمرد. دهانه غار با قطر ۸ متر در ارتفاع ۱۷۵۰ متری کوهی با همین نام قرار دارد. گفته می‌شود این غار عمیق‌ترین چاه طبیعی کشف شده در ایران است.

کاخ باغچه جوق: کاخ باغچه جوق یا کاخ سردار ماکو در جنوب شرقی روستای باغچه جوق و در شش کیلومتری ماکو و در دو کیلومتری غرب جاده اصلی بازرگان جای گرفته است. این کاخ باشکوه و مجلل به دستور «تیمور تیموری» ملقب به «اقبال السلطنه ماکوئی»، یکی از حکام مقتدر و یکی از سردارهای «مظفرالدین شاه» احداث شده است. معماری این بنا تلفیقی از معماری سنتی ایرانی و غربی خصوصاً معماری روسی در اواخر سده نوزدهم میلادی است.

مسجد سردار ارومیه: مسجد سردار یا ساعتلو در خیابان امام و در امتداد راستای غلام خان که قسمت مهمی از بافت قدیمی شهر ارومیه را شامل می‌شود، واقع است. این مسجد در عهد قاجاریه توسط عبدالصمدخان پدر آقاخان، جد اعظم عظیم السلطنه سردار ساخته شده است.

مسجد مطلب خان خوی: مسجد مطلب خان تنها مسجد رویار ایران نمادی از تاریخ دوره ایلخانی در مرکز شهر خوی در فاصله حدود ۳۰ متری بازار قدیمی شهر واقع شده است. بر اساس شواهد معماری موجود، ساختمان اولیه مسجد منسوب به دوره ایلخانی است. این مسجد مانند مسجدهایی که در دوران مغول ساخته شده، روباز است و در طول زمان بر اثر وقوع حوادث طبیعی تخریب و در دوره قاجار مجدداً بر روی ویرانه‌های قدیمی بنا شد. مسجد مطلب خان از یک شبستان بزرگ و روباز با پلان مربع شکل تشکیل شده است و دورتادور آن را حجره‌های دو طبقه و شاه‌نشین‌های بلند و ایوانی عظیم فراگرفته‌اند. مطلب خان زرگر مخصوص عباس میرزا نایب‌السلطنه بوده است.

مسجد جامع مهاباد: قدمت این مسجد به زمان حکومت شاه‌عباس اول صفوی و حکمرانی بداق‌السلطان می‌رسد. این مسجد به مسجد سرخ «مزگوتی سُور» نیز معروف است و قدیمی‌ترین بنای تاریخی دوره اسلامی در شهر مهاباد است که از زیباترین بناهای تاریخی استان به‌شمار می‌رود.

حمام تاریخی میرزا رسول: حمام تاریخی میرزا رسول (موزه مردم‌شناسی مهاباد) در مرکز این شهر و بین بازار و مسجد جامع مهاباد قرار دارد. این موزه از طرف سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان، در حمام میرزا رسول و در سال ۱۳۸۰ مورد بهره‌برداری قرار گرفته است. در موزه مردم‌شناسی مهاباد، آداب و رسوم، فرهنگ و پوشش مردم کرد این منطقه در معرض نمایش گذاشته شده است.

مسجد حمامیان بوکان: این مسجد در نزدیکی شهر بوکان و در کنار روستای حمامیان قرار گرفته است. بافت این مسجد به دهه‌های ۱۳۲۸ و قبل از جنگ جهانی اول ساخته

و بنا شده است، مؤسس این مسجد مرحوم «محمود آقا ایلخانی زاده» و معمار آن شادروان «معمارباشی مراغه‌ای» بوده است. بنای مسجد بابلان مربع شکل و به صورت تک‌گنبدی با مصالح سنگ لاشه‌ای در پی و آجر چهارگوش در بدنه و گنبد پوششی به صورت دو لایه با ظرافت خاصی بنا شده و بعد از احداث بنای مسجد واحدهایی تحت عنوان مدرسه متصل به بنای مسجد ساخته شده است. در مجاورت با این مسجد می‌توان بقایای مدرسه حمامیان را مشاهده کرد.

مسجد جامع بوکان: یکی از آثار باستانی و جاذبه‌های گردشگری تاریخی شهرستان بوکان مسجد جامع کبود است که به دستور علی اصفهانی در سال ۱۳۱۰ هجری قمری بنا شده. این مسجد در ابتدا با ۱۲ گنبد و ۶ ستون بنا شد. جنس ستون‌های این بنای تاریخی از سنگ‌های آهکی تراش‌دار است. با ساخت ۴ گنبد و ۳ ستون در سال ۱۳۴۵ وسعت این مسجد افزایش یافت. مسجد جامع کبود بوکان در مجاورت قلعه سردار واقع شده است که امروزه به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مسجدهای استان آذربایجان شناخته می‌شود.

مقبره شیخ صدرالدین: «شیخ صدرالدین» وزیر «شاه اسماعیل اول صفوی» بود که در جنگ چالدران کشته شد. جنگ چالدران جنگی بود که بین نیروهای «شاه اسماعیل اول صفوی» و «سلطان سلیم اول عثمانی» در سال ۱۵۱۴ میلادی رخ داد و طی آن غرب ایران که شامل آذربایجان، آذربایجان غربی و عراق بود از ایران جدا شدند و عثمانی موفق شد که بر مناطق غربی کشور چیره شود. آرامگاه این وزیر رشید در حال حاضر یکی از جاذبه‌های گردشگری این شهر به‌شمار می‌رود.

مسجد چورس قره‌ضیاءالدین: روستای چورس در شهرستان چابپاره آذربایجان غربی با قدمت هشت هزار ساله، مهد تمدن اورارتوری است و آثار بی نظیر تاریخی فراوانی در خود جای داده است. این روستا در فاصله هشت کیلومتری جنوب شهر قره‌ضیاءالدین، مرکز شهرستان چابپاره و در دامنه کوه موسوم به کوه کمر واقع شده است. در منابع تاریخی به وجود چند حمام، کاروانسرا، مسجد و دیگر بناهای عام‌المنفعه در روستا اشاره شده است که امروزه اثری از آن‌ها وجود ندارد. امروزه در روستای چورس ۶ اثر ثبتی وجود دارد که در داخل و اطراف روستا پراکنده شده‌اند. این آثار شامل بنای مسجد قرمز چورس (دوره صفویه)، بنای یخچال (دوره صفویه)، تپه و قلعه ملا جنید (قرون میانی اسلامی)، بنای حمام قدیمی (قاجاریه) تپه بزرگ (اورارتو) و تپه آناقیزلی (دوره مفرغ قدیم و اورارتو) هستند. مسجد چورس توسط مرتضی قلی خان دنبلی حاکم چورس در

دوره شاه عباس صفوی در قسمت شرقی روستای چورس ساخته شده است. نمای بیرونی این بنای تاریخی از آجرهای قرمز رنگ ساخته شده که به همین دلیل به نام قیرمیزی مسجد (مسجد قرمز یا مسجد سرخ) مشهور شده است. این مسجد تاریخی مربوط به دوره صفویه-قاجاریه بوده و در سال ۱۳۷۶ شمسی در فهرست آثار تاریخی ملی کشور به ثبت رسیده است.

مقبره امامزاده برکشلو ارومیه: این مقبره در روستای امامزاده در ۱۲ کیلومتری شهرستان ارومیه واقع شده است. قدمت تاریخی این مقبره به دوره زندیه یا اوایل دوره قاجاریه می‌رسد. رواق، گنبد و ایوان در سال ۱۳۳۵ ه. ق. بنا شده است. بنای مقبره مستطیل و گنبد مرکزی آن از نوع چهار طاقی‌های ساسانی است که با چهار جرز قوس‌دار و گوشواره‌ها به هشت ضلعی تبدیل شده است. نمای خارجی آجرکاری شده و نمای داخلی نیز از نظر تقسیم‌بندی و ترکیبات معماری، چشمگیر و خوش‌ترکیب است. بنا به روایتی این مقبره مدفن دو برادر از امامزادگان به نام‌های ابراهیم و محمد است که چهار پشت آنها به حضرت امام زین العابدین (ع) می‌رسد. در عین حال به استناد اظهارات برخی معمرین این روستا، امامزاده مذکور مدفن یکی از اولاد حضرت موسی ابن جعفر (ع) است. قدمت تاریخی این مقبره از دوره زندیه یا اوایل دوره قاجاریه است.

قره کلیسا در چالدران: این کلیسا که به کلیسای تاتائوس هم معروف است، یکی از قدیمی‌ترین کلیساهای عالم مسیحیت به‌شمار می‌رود و مزار یکی از مبشران حضرت مسیح (ع) به نام تاتائوس است. بنای آن در دو قسمت متعلق به قرن هفتم و دوازدهم میلادی است. این کلیسا بر فراز تپه‌ای در دشت چالدران بنا شده و همه‌ساله تعداد کثیری از ارامنه داخل و خارج کشور در مردادماه جهت شرکت در مراسم ویژه مذهبی از این کلیسا دیدن می‌کنند.

کلیسای سیر: در ۵ کیلومتری جنوب ارومیه واقع شده و قدمت آن به ۱۷۰۰ سال پیش بازمی‌گردد. محوطه بنا در فصل تابستان محل برگزاری مراسم مذهبی و فرهنگی است. مصالح عمده به کار رفته در این بنا سنگ لاشه بوده و ارتفاع آن به هفت متر می‌رسد.

کلیسای ننه مریم: کلیسای ننه مریم که به نام کلیسای شرق آشوری نیز خوانده می‌شود، به استناد منابع قدیمی کلیسایی، این کلیسا در گذشته و پیش از مسیحیت آتشکده بوده و یکی از پرستشگاه‌های زرتشتیان به‌شمار می‌آمد. کلیسای ننه مریم دارای صحن بزرگی است و حیاط کلیسا به وسیله دو ورودی به خیابان‌های قدس و کوچه ضلع غربی ارتباط می‌یابد. این کلیسا بارها دستخوش تغییرات شده و فرم‌های ناهمگون پیدا کرده

است.

کلیسای زورزور یا کلیسای مریم مقدس: کلیسای مریم مقدس در استان آذربایجان غربی در شهر ماکو در ۱۲ کیلومتری شمال غرب قره کلیسا واقع شده و به نام کلیسای زور زور نیز معروف است. بنای اولیه این کلیسا در دره بستر رودخانه قره‌سو و به ارتفاع پنجاه متر بالاتر از سطح دریا قرار داشت، اما به علت اینکه پس از آبگیری سد بارون ممکن بود این بنا در عمق دریاچه پشت سد قرار بگیرد، توسط سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری و همین‌طور همکاری شورای خلیفه‌گری ارامنه آذربایجان، به‌طور کلی به ارتفاعات کنار دریاچه منتقل و در آن نقطه مجدداً بازسازی شد.

محوطه باستانی - تاریخی حسنلو: محوطه باستانی حسنلو در جنوب غربی دریاچه ارومیه، در منطقه سرسبز شهرستان نقده و در هفت کیلومتری شمال شرقی این شهرستان واقع است و به علت مجاورت با دهستان حسنلو به این نام معروف شده است. قدمت این محوطه باستانی به بیش از شش هزار سال قبل از میلاد برمی‌گردد. معروف‌ترین اثر باستانی یافت شده در این محل جام طلای حسنلو است که به عصر آهن تعلق داشته و در موزه ایران باستان نگهداری می‌شود. این جام در تاریخ باستان‌شناسی ایران و جهان یکی از مهم‌ترین اکتشافات علمی بوده و از نادرترین آثار تاریخی دینی و هنری دنیای باستان‌شناسی به‌شمار می‌رود.

از تپه باستانی حسنلو انواع و اقسام ابزار و ادوات جنگی مانند شمشیر، خنجر، نیزه، سرنیزه‌هایی از جنس مفرغ و آهن به همراه هزاران ظروف سفالی و اشیای استخوانی سنگی سفالی، شیشه‌ای و فلزی گوناگون که هر یک دارای ارزش تاریخی، باستانی و هنری هستند، کشف شده است که در موزه‌های ایران باستان، آذربایجان، آمریکا، فرانسه و دیگر کشورهای جهان نگهداری می‌شود.

محوطه باستانی حسنلو ضمن ارائه توالی فرهنگی دشت‌های سولدوز و اشنویه از اواسط دوره نوسنگی به بعد که در بیشتر موارد قابل اطلاق بر تمامی حوزه فرهنگی دریاچه ارومیه است، به خاطر یافته‌ها و داشته‌های دوره‌های سوم، چهارم و پنجم خود، ملاک گاه‌نگاری و طبقه‌بندی عصر آهن در بخش اعظم ایران (به‌استثنای حوزه قدرت و نفوذ تمدن عیلام) به حساب می‌آید. تپه تاریخی حسنلو و هم‌چنین تپه حاجی فیروز به دلیل بالا بودن سطح آب‌های زیرزمینی، امکان کاوش لایه‌های پایین‌تر و دستیابی به آثار دوره نوسنگی قدیم و بدون سفال وجود نداشته است، هنوز نمی‌توان احتمال وجود دوره‌های قدیمی‌تر را با قطعیت رد کرد. به عبارت دیگر، احتمال دارد دوره‌های قدیمی‌تر دیگری در منطقه

سولدوز و به‌ویژه محوطه شاخص آن یعنی حسنلو وجود داشته که باستان‌شناسان هنوز به شناسایی آن‌ها توفیق نیافته‌اند. علاوه بر این، تعداد و تنوع آثار به‌دست‌آمده از قبیل جام زرین، ساغر نقره، پلاک‌های سینه، انواع اشیای سفالی و استخوانی و مفرغی و همچنین معماری آنکه قدیمی‌ترین تالارهای ستون‌دار ایران را شامل می‌شود، این محوطه را تبدیل به یک اثر منحصر به‌فرد کرده است.

محوطه باستانی حسنلو طی تهاجم دشمن در هزاره اول پ. م. به‌طور ناگهانی طعمه حریق شده و بناهای آن به‌یک‌باره فروریخته‌اند و ساکنان و حتی مهاجمان مجالی برای برداشتن و بیرون بردن چیزی پیدا نکرده‌اند. به دلیل حجم بسیار بالای آوار ناشی از فروریزی بناهای خشتی، آثار این دوره حدود ۳۰۰۰ سال زیر آوار مدفون بوده است و به همین دلیل (همانند شهر پمپئی ایتالیا) اطلاعات بسیار مهمی از شیوه زندگی مردمان آن دوره می‌توان به دست آورد. در اثر کاوش‌های صورت گرفته، بیش از چهارده هزار اثر باستانی از حسنلو به‌دست آمده که مهم‌ترین آن‌ها جام زرین حسنلو است که اسرار تمدن فاخری را به جهان معرفی کرده است. لذا این جام به‌مثابه شاهکار نبوغ خلاقانه بشر، گواه و شاهدی استثنایی بر تمدن بسیار عظیمی است که در دشت سولدوز شکل گرفته بوده است.

مسجد طاق: این مسجد زیبا متعلق به اواسط دوره قاجار است و به نظر می‌رسد در فاصله بین سال‌های ۱۲۰۰ تا ۱۲۱۰ ه. ق. ساخته شده که در این بین سال ۱۲۰۲ محتمل‌تر است. سازنده بنا حاکم مراغه، احمدخان بیگلر بیگی، بوده که پیوند خویشاوندی نزدیکی با فتحعلی شاه قاجار داشته است. مسجد طاق که قدیمی‌ترین مسجد شهر میاندوآب است ترکیبی از سنگ، آجر و خشت است و آجرهای قرمز رنگ آن جلوه خاصی به بنا داده‌اند. قدیمی‌ترین قسمت بنای مسجد شبستان اصلی آن است. این شبستان نه ستون قطور آجری دارد و سقف آن پر از طاق‌های زیبا و بلند و ضربی است و یک گنبد است که به زیبایی بر روی ستون‌ها قرار گرفته‌اند. سقف شبستان نیز مزین به نه گنبد کوچک است. طاق‌ها همگی از آجر بوده و گچ ملات اصلی آن‌هاست. تعداد چند پنجره وسیع در یکی از اضلاع شبستان نور کافی را به داخل شبستان منتقل کرده و فضا را روشن می‌کند. مسجد در طول دو قرن گذشته همیشه اصلی‌ترین مرکز عبادی شهر میاندوآب بوده است.

زیارتگاه و یادمان شهدای گمنام تمرچین: در دامنه ارتفاعات مرزی منطقه قمطره در نزدیکی شهر پیرانشهر، یادمان زیبای شهدای گمنام حاج عمران قرار گرفته است. این

منطقه در دوران ۸ سال دفاع مقدس در عملیات‌های والفجر ۲ به تصرف رزمندگان اسلام درآمد، در ارتفاعات این منطقه عملیات‌های زیادی اجرا شد که از آن جمله می‌توان به عملیات‌های کربلای ۲، کربلای ۷ و والفجر ۲ اشاره کرد. شهیدان محمود کاوه، مصطفی ردانی‌پور و علیرضا موحدان‌ش در این منطقه به شهادت رسیده‌اند.

زیارتگاه و یادمان شهدای دارساوین: دارساوین نام روستایی است در مسیر سردشت به بانه. این منطقه محل بسیار مناسبی برای کمین عناصر ضد انقلاب در سال‌های اول پیروزی انقلاب و ناامنی‌های منطقه غرب بود. در سال ۱۳۵۸ برای اولین بار پاکسازی این جاده به فرماندهی شهید چمران صورت گرفت و در همان سال ۵۲ نفر از اعضای سپاه پاسداران اصفهان در این جاده به طور ناگهانی گرفتار کمین ضد انقلاب شدند و به شهادت رسیدند. شهید صیادشیرازی در مردادماه ۱۳۵۹ و آذر ۱۳۶۰ دو مرتبه اقدام به آزادسازی این جاده کرد. در همین منطقه برادران «زین‌الدین» گرفتار کمین ضد انقلاب شده و به شهادت رسیدند.

زیارتگاه و یادمان شهدای شیمایی سردشت: شهرستان سردشت در جنوب غربی استان آذربایجان غربی از جمله شهرهای کردنشین خوش آب و هوا و با مردمانی باصفاست. شهرستان سردشت در ۷ تیرماه ۱۳۶۶ مورد حمله شیمیایی جنگنده‌های عراقی قرار گرفت. شهر سردشت اولین شهر مسکونی ایران بود که مورد حمله شیمیایی هواپیماهای عراقی قرار می‌گرفت. در این فاجعه ۱۰۸ نفر از شهروندان در دم شهید و صدها نفر نیز مجروح و مصدوم شده‌اند.

زیارتگاه و یادمان شهدای بلفت و دوپازا: یادمان زیبای شهدای بلفت و دوپازا در ۱۵ کیلومتری غرب شهر سردشت در استان آذربایجان غربی و ۲۰ کیلومتری شرق قلعه دیزه عراق واقع شده است. این منطقه محل اصلی و میدان انجام عملیات «نصر ۷» در سال ۱۳۶۶ بوده است. هم‌زمان با عملیات والفجر ۴ در دره شیلر، این منطقه نیز چون اغلب نقاط منطقه آذربایجان غربی از لوٲ ضد انقلاب پاکسازی شد. هواپیمای شهید عباس بابایی در آسمان همین منطقه مورد اصابت گلوله قرار گرفته است و ایشان را برای همیشه آسمانی و جاودانی کرده است.

زیارتگاه و یادمان شهدای بادین‌آباد (شهید ناصر کاظمی): شهید ناصر کاظمی در سال ۱۳۵۹ هم‌زمان با مسئولیت فرمانداری شهرستان پاوه و فرماندهی سپاه این شهر را نیز برعهده داشت و پس از آن به فرماندهی سپاه آذربایجان غربی منصوب شدند. ایشان در تاریخ ۱۳۶۱/۶/۶ در حالی که هم‌زمان فرماندهی تیپ ویژه شهدا را نیز برعهده داشت.

در محور پیرانشهر به سردشت در نزدیکی روستای بادین آباد در ۸ کیلومتری پیرانشهر به شهادت رسیدند. از ویژگی‌های بارز شهید ناصر کاظمی، عشق و ارادت به مردم نجیب کرد و شجاعت و اخلاق حسنه وی در منطقه و فرماندهی‌اش بوده است.

زیارتگاه و یادمان شهید محمد بروجردی (مسیح آذربایجان غربی): شهید محمد بروجردی، از پایه‌گذاران اصلی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی بود. با شروع غائله آذربایجان غربی، در نبرد با ضد انقلاب و دفاع از مردم منطقه آذربایجان غربی از هیچ تلاشی فروگذار نکردند. ایشان با توجه به محبوبیتی که در بین مردم منطقه مخصوصاً کُردنشین داشتند مردم آذربایجان غربی به ایشان لقب مسیح آذربایجان غربی را دادند. این شهید بزرگوار در اول خرداد سال ۱۳۶۲، وقتی که برای پاکسازی مهاباد راهی آنجا شده بود در مسیر جاده نقده به مهاباد بر اثر انفجار مین به شهادت رسید.

جاذبه‌های طبیعی گردشگری

منطقه شکار ممنوع سه کانیان: این منطقه جذاب طبیعی در مسیر شهرستان بوکان به سمت میاندوآب و در فاصله ۱۵ کیلومتری بخش شمال شرقی بوکان واقع شده است. این مکان به عنوان یکی از جاذبه‌های گردشگری طبیعی و شگفت‌انگیز استان آذربایجان غربی شناخته شده است. ۵ روستای سه کانیان، کانی علی‌گرده، کانی سور، ارمنی بلاغی، کانی غلا در این دشت واقع شده‌اند. این دشت زیستگاه نوعی پرنده‌ای کمیاب به نام میش مرغ است که بزرگ‌ترین پرنده کشور است. از دیگر گونه‌های گیاهی موجود در این محل می‌توان به خوش خوراک، گون کتیرا، یونجه وحشی، چاودار، گلابی‌های وحشی، زالزالک، گل کاغذی، گون‌های خوش خوراک و پسته‌ی وحشی اشاره کرد. طبیعت شگفت‌انگیز و منظره‌های بسیار زیبای این منطقه از دیگر ویژگی‌های بارز این دشت است. سالانه تعداد زیادی از گردشگران جهت بازدید از زیبایی‌های این منطقه به شهرستان بوکان سفر می‌کنند.

غار دوکچی بوکان: یکی از غارهای زیبا و تخصصی برای غارنوردان است. اما غار دوکچی بوکان که در فاصله ۱۴ کیلومتری بخش شمال شرقی شهرستان بوکان قرار دارد، یکی از منحصر به فردترین غارهای ایران است. ارتفاع این غار از سطح دریا ۱۷۲۰ متر می‌باشد. انواع چکنده، آبشار سنگ و چکیده ستون در این مکان به چشم می‌آیند.

آبشار دره خورخوره سلماس: در فاصله‌ی بین دو روستا به نام‌های «سرگل» و «مهکان» و در ۲۲ کیلومتری از شهرستان سلماس یکی از زیباترین جاذبه‌های طبیعی به نام «آبشار دره خورخوره» قرار دارد. آبشار داخل دره‌ای زیبا به عمق ۸۰ متر قرار گرفته است و منطقه‌ای

بسیار چشم‌نواز و دیدنی را ایجاد کرده است. همین امر سبب شده است تا این منطقه به یکی از تفرجگاه‌های محبوب و پرطرفدار در استان آذربایجان غربی تبدیل شود.

آبشار شلماش: این جاذبه طبیعی در ۱۰ کیلومتری جنوب سردشت واقع شده است و آب آن یکی از شاخه‌های رودخانه زاب است که از مناطق کوهستانی بالادست سرچشمه می‌گیرد. ارتفاع آبشار در حدود ۸۵ متر بوده که در زمان پربابی از لای صخره‌ها با ایجاد منظره‌ای بدیع به پایین سرازیر شده و با تشکیل استخری منظره زیبای آن دو چندان می‌شود. وجود درختان جنگی انبوه و مناظر زیبای اطراف و فراهم شدن امکانات تفریحی محیط بسیار مناسبی جهت استراحت و گذراندن اوقات فراغت مردم به وجود آورده که باعث حضور تعداد بی‌شماری از گردشگران شده است.

آبشار اوزان: یکی از زیباترین آبشارهای شهر میاندوآب آبشار اوزان است که در قسمت باروق و در ۷۰ کیلومتری شهر میاندوآب قرار گرفته است. این منطقه به داشتن مراتع سرسبز و دشت‌های وسیع با گلزارهای فراوان شهره است. در این میان در نزدیکی روستای اوزان پایین، ردپای آبشاری به چشم می‌خورد که از بلندای صخره‌ای ۱۵ متری بر روی تخته سنگ‌های کوچکی فرود آمده و در نهایت به شکل یک رودخانه آرام در میان دره‌ای زیبا و بسیار سرسبز به مسیر خود ادامه می‌دهد. این آبشار زیبا که در ۲/۵ کیلومتری روستا واقع شده است با نام آبشار اوزان شناخته می‌شود. اطراف آبشار پوشیده از درختان زیباست و سرسبزی اطراف آن بر زیبایی‌اش می‌افزاید. آبشار اوزان در فصل بهار بسیار پرآب بوده و مناظر بی‌بدیلی را خلق می‌کند.

غار آبی سهولان: یکی از بهترین و بی‌نظیرترین غارهای طبیعی و دومین غار آبی بزرگ کشور، غار آبی سهولان است. این غار علاوه بر داشتن حوضچه‌های بزرگ آبی و مناظر بی‌بدیل طبیعی، دارای یک مدخل با دالان‌های تنگ و باریک است که در طول ادوار مختلف، محل سکونت انسان‌های اولیه تا قرن اخیر بوده است. به استناد سفال‌های کشف شده، این غار در هزاره اول و دوم قبل از میلاد تا دوره پارتنی مورد سکونت واقع شده است. عمق آب این غار بین ۱۳ تا ۵۵ متر متغیر است و در مسیر خشکی آن نیز مکان‌هایی جهت استراحت مسافران در نظر گرفته شده است. این غار در ۳۸ کیلومتری جاده مهاباد به بوکان قرار دارد.

تالاب کانی برازان: تالاب کانی برازان با وسعت ۹۲۷ هکتار، تالاب کانی برازان یکی از بزرگ‌ترین تالاب‌های کشور محسوب می‌شود. این تالاب توسط کمیته طبیعت‌گردی کشور در تاریخ ۲۸ آبان سال ۱۳۸۶ به عنوان اولین سایت پرندنگری کشور منصوب

شد. فلامینگو، قو، غاز، اردک، پلیکان و... از جمله پرندگان رایج در این تالاب هستند. این تالاب در ۳۰ کیلومتری مهاباد، در مسیر کمربندی مهاباد-ارومیه-میاندوآب و بین دو روستای خورخوره و قره‌داغ قرار گرفته است. این تالاب از معروف‌ترین جاذبه‌های گردشگری مهاباد است که هر ساله طبیعت دوستان زیادی را به سمت خود می‌شکاند. **آبشار عرب دیزج: آبشار عرب دیزج در بخش دشتک یا آواجیق چالدران در ۳۷ کیلومتری شمال غرب سیه‌چشمه در حاشیه روستای عرب دیزج قرار گرفته است.** این آبشار دارای چشم‌اندازهای بسیار زیبا و غارهای طبیعی در اطراف کوه‌های مشرف به آبشار است که در نوع خود کم‌نظیر هستند. اگر علاقه‌مند به طبیعت و گیاهان دارویی هستید به چالدران سفر کنید.

دریاچه ارومیه و جزایر آن: این روزها کسی نیست که دریاچه ارومیه را نشناسد، به‌خصوص بحران بی‌آبی‌ای که این سال‌ها گریبان دریاچه را گرفته بود و اسمش را سر زبان‌ها انداخت و باعث شد که همه این دریاچه مهم ایران را بشناسند. دریاچه ارومیه یکی از بزرگ‌ترین دریاچه‌های آب شور جهان است. دریاچه ارومیه از اواسط دهه ۸۰ شروع به خشک‌شدن کرد، اما با برنامه‌هایی که برای احیای دریاچه انجام شد و بارش‌های سال‌های ۹۶، ۹۷ و ۹۸ دریاچه دوباره تا حدی جان گرفت. دریاچه ارومیه در کتب پهلوی (چی چست) در شاهنامه (خنجست)، در نزهة قلوب (دریای شور) و در آثار به جای مانده از آشوری‌ها و مادها-ریما (دریای افول خورشید) خوانده و نوشته شده است. این دریاچه در دوره اتوسن تشکیل شده و وسعت آن در زمان کم‌آبی ۴۰۰۰ و در مواقع پر آبی ۶۰۰۰ کیلومتر مربع است. آب دریاچه بی‌نهایت شور و میزان نمک محلول آن دو برابر اقیانوس‌ها است و از این جهت هیچ ماهی و نرم‌تنی به جز گونه سخت‌پوستان، و هیچ رستی به جز جلبک‌های کبود سیانوفه در آن زندگی نمی‌کنند. به همین علت نیز آب آن هیچ وقت یخ نمی‌زند. دریاچه ارومیه به علت املاحی که در آن محلول است، مورد توجه بیماران امراض جلدی و اطبا محل بوده است. پزشکان استفاده از آب دریاچه (به‌خصوص از لجن آن) را به بعضی از بیماران توصیه می‌کردند. دریاچه ارومیه دارای جزایر و شبه جزیره‌های متعددی است که از اهمیت توریستی قابل توجهی برخوردارند. این دریاچه دارای ۱۰۲ جزیره کوچک و بزرگ با صخره‌های سنگی بدون سکنه (غیر از جزیره اسلامی) است که محل تخم‌گذاری انواع پرندگان مهاجر و آبی است.

دریاچه مارمیشو: یکی از بهترین جاذبه‌های طبیعی گردشگری آذربایجان غربی یعنی دریاچه مارمیشو در فاصله ۴۵ کیلومتری شهر ارومیه در منطقه سرسبز ترگور است.

این دریاچه در دره‌بانی و دامنه کوه‌های مرزی ایران و ترکیه قرار دارد. دریاچه مارمیشو چشم‌اندازی بسیار زیبا و دلنشین دارد. رودخانه‌ی نالوچای از کوه‌های مرزی ایران و ترکیه سرچشمه می‌گیرد و در نهایت به دریاچه مارمیشو سرازیر می‌شود اما علت پیدایش این دریاچه‌ی زیبا ریزش کوه است، زیرا بر اثر زلزله قسمتی از کوه ریزش کرده و سد طبیعی را به وجود آورده که باعث ایجاد دریاچه‌ی فعلی شده است.

آبشار قلعه جوق: آبشار قلعه جوق در ۵ کیلومتری جنوب غرب ماکو در حاشیه روستای قلعه جوق در میان کوه‌های زیبای این منطقه جای گرفته است. ارتفاع این آبشار نزدیک به هشتاد متر است و مقدار آب آن زیاد نیست، اما شکل فرارگیری آن بسیار زیبا است و فضای اطراف آن کاملاً بکر و طبیعی باقی مانده است.

چشمه آبگرم شوط: چشمه‌های آب گرم به دلیل دارا بودن املاح معدنی، در درمان بسیاری از بیماری‌های پوستی، گوارشی، اعصاب و روان و حتی بیماری‌های قلبی تاثیر قابل توجهی دارند. چشمه آب گرم شوط آذربایجان غربی نیز یکی از همین چشمه‌های درمانی است که از جاذبه‌های طبیعی شمال غرب کشور به‌شمار می‌رود. چشمه آبگرم شهرستان شوط که در محیطی دلپذیر و مفرح در حاشیه شهر شوط واقع شده است مجهز به استخر و سالن‌های سرپوشیده، بوفه و آلاچیق و سایر امکانات است.

دره شهدا یا دره قاسملو (گه لیه خان): این دره با مساحتی حدود ۳۵ هزار هکتار در محور جاده ارومیه-اشنویه در ۳۵ کیلومتری جنوب غربی ارومیه قرار دارد در ضلع شمالی آن رودخانه باراندوز جاری است و غرب آن به جاده خاکی زیوه-آغ‌بلاق منتهی می‌شود. دره شهدای ارومیه یکی از پربازدیدترین مکان‌های دیدنی ارومیه است. کوه کانی‌سیو با ارتفاع ۵۹۸.۲ متر و دره دولاما با ارتفاع ۱۳۰۰ متر اطراف این دره را احاطه کرده‌اند که در فصل زمستان برف سنگینی را بر پیکر خود می‌پذیرند و در بهار سرچشمه جویبارهای متعددی می‌شوند. در این دره باغ سیب زیاد است، منطقه شکار ممنوع این دره نیز به دلیل داشتن جاذبه‌های طبیعی زیبا، یکی از تفرجگاه‌های ارومیه به‌شمار می‌آید.

فولکلور و فرهنگ عامه و آداب و رسوم برجسته و شاخص استان

فولکلور یا فرهنگ عامه مردم آذربایجان غربی قبل از تغییرات اساسی در زندگی مردم تحت تأثیر مدرنیته خیلی غنی و متنوع بوده است و چارچوب فرهنگی و اجتماعی زندگی مردم در منطقه آذربایجان غربی را قوام بخشیده بود. آذربایجان غربی همواره زیستگاه مجموعه‌ای از اقوام و فرهنگ‌های مختلف بوده است. هریک از این اقوام و فرهنگ‌ها به‌نحوی در هم تأثیر گذاشته و از همدیگر متأثر گشته‌اند. وجود مساجد، کلیساها و ویرانه

آتشکده‌ها، گویای بخشی از تاریخ مذهبی آن است. تشیع در ارومیه و شهرهای شمالی و تسنن در نواحی جنوبی استان از مذاهب عمده به‌شمار می‌روند. سایر اقلیت‌های آشوری و ارامنه به کلیساهای مسیحی وابسته هستند.

فرهنگ مردم این خطه نیز در ارتباط با عوامل متعدد جغرافیایی، تاریخی، مذهبی و تحت تأثیر گرایش‌های متعدد اجتماعی، فرهنگی شکل گرفته و نوع مستقلی از فرهنگ‌های فولکلوریک را به‌وجود آورده است. آذری‌ها، کردها، آشوری‌ها و ارامنه هر یک براساس ویژگی‌های قومی-دینی خود آداب و سنن مخصوص دارند که از آن میان سنن مسلمانان از مقام برجسته‌ای برخوردار است. اگرچه فرهنگ و سنن مردم آذربایجان از بسیاری جهات با فرهنگ عمومی سایر نقاط ایران مشابهت‌هایی دارد، ولی در عین حال با ویژگی‌هایی همراه است که مهم‌ترین آن تکامل زبانی و زایش‌های ویژه فرهنگی در عرصه‌های مختلف زبان و هنر است.

زبان امروزی مردم آذربایجان که شاخه وسیعی از زبان‌های ترکی است به آذری یا آذربایجانی معروف است که علاوه بر آذربایجان ایران در سایر کشورها نیز گسترده شده است. در نواحی داخلی سرزمین ایران نیز به دلایل تاریخی به‌ویژه مهاجرت‌های وسیع، در مناطقی از قبیل کوهپایه‌های خراسان، سواحل خزر، دامنه‌های زاگرس، جبال فارس و... رواج دارد.

گروهی از محققان اعتقاد دارند که زبان کنونی مردم آذربایجان از نظر منشا و پیوستگی تاریخی از زبان‌های ترکی آلتائیک است که طی ادوار تاریخی بسیار دور جزء جلگه‌های وسیع آسیای مرکزی و سواحل رود «ینی سی» بوده و سپس همراه با حرکت و مهاجرت قبایل ترک و حکومت‌های طولانی اقوام ترک زبان، تثبیت و گسترش یافته و دامنه خود را از یک سو تا سوریه و بین‌النهرین و از سوی دیگر تا شبه جزیره بالکان و سواحل دریای سیاه وسعت داده و زبان تکلم و کتاب ملل و اقوام مختلف گشته است.

فولکور یا ادبیات شفاهی مردم منطقه نیز، مانند تاریخ و زبان خود، از سابقه‌ای کهن برخوردار است. اشکال مختلف ادبیات فولکلوریک این خطه محصول پیکار و تلاش مردمی است که غم‌ها، شادی‌ها، آرزوها، نفرت و محبت خود را در قالب‌های مختلف هنری منعکس کرده‌اند. نمونه‌های گوناگون این نوع آثار، عادات، روش‌ها، آداب، رسوم، اعتقادات، باورهای دینی، مذهبی و دلبستگی‌ها و ارزش‌ها و نهادهای اجتماعی عصرهای مختلف را به‌خوبی نشان می‌دهند.

مردم آذربایجان خالق یکی از غنی‌ترین گنجینه ادبیات شفاهی ملل خاورمیانه و ایران

است. چنانکه هر سیاح و جهانگردی که از آذربایجان گذشته، این دیار را سرزمین شعر و هنر نام نهاده است. مردم آذربایجان، مردمان شاعر مسلکی هستند که هرگاه با پدیده‌های طبیعی، رخداد‌های اجتماعی و پیشامدهای ناگوار و یا خوشایند مواجه شده‌اند، احساسات خود را با زبان شعر بیان کرده و برای هر مناسبت «بایاتی» سروده‌اند. از عادی‌ترین کار روزانه تا عالی‌ترین احساسات و عواطف بشری، شعر و بایاتی همیشه حضور داشته است: مادر با «لالائی» سحرانگیز و شیرین آن نونهال خود را در گلبرگ‌های بایاتی پیچیده و او را به خواب شیرین و رویائی دلپذیر فرو می‌برد. عروسی با شعر آغاز و با آن نیز پایان می‌یابد. عزا و سوگواری با «آغی» آغاز و خاتمه می‌یابد. کشاورز آذری آفتاب و باران را با شعر فرا می‌خواند، باد و بوران را با شعر نفرین می‌کند، مزرعه طلائی آن را، گاو و گوسفندان خود را با شعر توصیف می‌کند. سوارکاران آن، رزمندگان او همه و همه با شعر توأمان زاده می‌شوند، می‌بالند و می‌میرند.

به هر گوشه‌ای از زندگی مردم این سرزمین نظیر بیفکنی، شعری سرک می‌کشد. زلالی چشمه‌ساران آن، رقص خاموش گل بوته‌های قالی‌های آن، ساز عاشیق‌های او و جملگی در هماهنگی بی‌نظیر با امیال و آرزوها، ترس‌ها و اضطراب‌ها، عشق‌ها، نفرت‌ها و... . به‌طور شگفت‌انگیزی بیان می‌گردند و لذا برجسته‌ترین نوع سخن شعری آذربایجان «بایاتی» است.

در فرهنگ شفاهی مردم آذربایجان بایاتی‌ها به‌خاطر گسترده‌گی و مضمون‌های رنگارنگ، ایجاز و قالب‌های زیبا و دلنشین مقام اول را دارند. مبالغه نخواهد بود اگر گفته شود که تاریخ پر تلاطم و سرشار از حوادث آذربایجان لایه‌لای هزاران بایاتی گنجانده شده است. اگر تمامی بایاتی‌ها در یک جا گردآوری و از دید جامعه‌شناسی و مردم‌شناسی مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرند، تاریخ قومی مدون می‌شود که طرز زندگی، هستی‌شناسی و باورهای فلسفی، اخلاقی، اجتماعی و دینی آنها را منعکس خواهد کرد. بایاتی‌ها از زندگی و راز و نیازهای مردم ساده و پاکدل مایه می‌گیرند و در قالب الفاظی روان و بی‌تکلف جاری می‌شوند. این نغمه‌های نغز و دلکش از چنان لطف و خلوط و صفا و صراحتی برخوردار هستند که به‌خصوص وقتی با آهنگ ویژه خود ادا شوند، عنان از کف دل می‌ربایند و اشک بر چشم می‌نشانند. ارادت و اعتقاد مردم ساده شهری و روستایی به این آثار موزون و دلفریب تا بدان پایه است که بایاتی‌ها را برحسب حال آئینه سرنوشت نمای خویش می‌پندارند و به‌هنگام ملال و سرگشتگی و حرمان به آن توسل می‌کنند و به‌عنوان تفأل از آن مدد و مراد می‌جویند.

بایاتی‌ها به عامه تعلق دارند. زیرا که از دیرباز توسط مردم سینه به سینه نقل و بازگو شده‌اند و به اقتضای حس زیبایی‌شناسی و نیازهای عاطفی همراه با تغییراتی، فردیت (تعلقات شخصی) را از روی آنها زدوده و به تملک گنجینه فولکوریک عامه درآورده‌اند. بایاتی‌ها از نقطه نظر محتوی و مضمون از یکسو مظهر عشق‌ها، آرزوها، امیدها و رنج‌ها و شادی مردم و از سوی دیگر کتاب ناگشوده معتقدات، آداب و رسوم و خصائل و خلق و خوی قومی انسان‌های ساده و پاکدل در طول نسل‌ها و قرن‌ها است. برای پی بردن به عمق دید و حسن ناب سراینندگان بایاتی‌ها، ترجمه چند بایاتی برای نمونه آورده می‌شود. این بایاتی‌ها که از میان هزاران بایاتی به طور نمونه انتخاب شده است، بیانگر عظمت آفرینش مردمی است که زیبایی‌ها دغدغه همیشگی آن‌ها بوده است:

بوداغلار اولو داغلار	چشمه لی، سولو داغلار
بوردا بیر آتلی اولوب	گوی کیشنر، بولود آغلار
بوردان بیر آتلی گئچدی	آتین اویناتدی گئچدی
آی کیمی شفق ساچدی	گون کیمی باتدی، کئچدی
داغلارا قار دوشوبدو	گور نه هامار دوشوبدو
فبریمی یادلار قازیب	اهلتیم دار دوشوبدو
عزیزی یم غمده گول	غمده دانیش، غمده گول
آغ گونده گولن کونول	مردا یگیدسن غمده گول
آشدیم، آشدیم گول اولدوم	بوی آتدیم سونبول اولدوم
بیردیل بیلمز قوشودوم	اوخودوم بولبول اولدوم

اعیاد مذهبی و ملی

مردم آذربایجان غربی نیز مانند سایر ساکنین کشورمان، مراسم مشابهی به مناسبت‌هایی همچون عید نوروز، عید قربان، عید فطر و... برگزار می‌کنند. نحوه انجام این مراسم در کل همچون سایر مناطق کشور است، ولی از نظر درجه اهمیت با توجه به مذاهب و ادیان مختلف رایج کشور دارای تفاوت‌هایی است.

عید قربان: این عید را مردم پیرو مذاهب تشیع و تسنن استان گرامی می‌دارند و معمولاً افرادی که قبلاً به زیارت خانه خدا نائل شده‌اند، گوسفند قربانی می‌کنند و گوشت آن را میان آشنایان و فقرا تقسیم می‌کنند. طبق رسم مردم به دیدار خانواده‌هایی می‌روند که به تازگی عزیزی را از دست داده‌اند (قره بایرام) و بعد از آن به دیدار اقوام می‌روند و با گفتن بایرامین مبارک اولسو (عیدتان مبارک)، حاجی لار ثوابیندا اولاسان (ثواب حجاج

را داشته باشی) در واقع عید مبارکی می‌گویند.

عید فطر: در این روز مثل روز قبل از عید نوروز و قربان مردم به زیارت اهل قبور می‌روند و روز عید بعد از قرائت نماز عید فطر و پرداختن زکات فطریه به دیدار خانواده‌هایی که به تازگی عزیزی را از دست داده‌اند، می‌روند. هم‌چنین به دیدار اقوام و آشنایان نیز می‌روند.

عید غدیر: شیعیان استان ما سالروز برگزیده شدن امیرالمؤمنین به ولایت را جشن می‌گیرند و برخی از مردان با حضور نزد روحانی بین یکدیگر صیغه عقد اخوت و برادری می‌خوانند. اغلب در روز عید غدیر از سیدهای آشنا دیدار می‌کنند و از آن‌ها عیدی دریافت می‌کنند که باعث برکت در روزی آن‌ها باشد.

عید نوروز: مردم با خانه تکانی و زدودن گرد و غبار از چهره اسباب منازل به پیشواز آن می‌روند و معمولاً با سبز کردن دانه گندم، عدس و . . . و مراسم سمنوپزی، که آن را یادگاری از حضرت فاطمه زهرا (س) می‌دانند، همراه است. پس از آماده شدن سمنو آن را بین خانواده و آشنایان تقسیم می‌کنند.

چهارشنبه‌سوری: در جشن چهارشنبه‌سوری که همراه با فرستادن هدایا برای نو عروس‌ها (بایرام پایی)، خرید انواع میوه و تنقلات و (چهارشنبه‌ی می‌میشی)، افروختن آتش که همراه با غروب آفتاب جوانان و بزرگسالان، کپه‌هایی از هیزم که تدارک دیده‌اند آتش افروخته و با خواندن شعر آتیل، باتیل چهارشنبه (بپر، بپر چهارشنبه)، آینا کمین بختیم آچیل چهارشنبه (مثل آینه‌ای بختم باز شود چهارشنبه) از روی آن می‌پرند. از دیگر مراسم آن مراسم شال‌اندازی، شال سالاماق یا بئلی بئلی آغاز می‌شود که جوانان از بام منازل فامیل و آشنایان شالی آویخته و طبق رسم صاحب‌خانه درون آن میوه، شیرینی، تنقلات یا تخم مرغ رنگ شده گذاشته و با دادن دعای خیر (چک الله مطلبین و ترسین) یعنی شال را بکش خدا مقصودت را بدهد، همراه است.

جشن روز طبیعت (سیزده بدر): در این استان نیز مانند سایر نقاط کشورمان معمولاً خانواده‌ها در روز سیزدهم فروردین به دامن طبیعت، کنار رودخانه‌ها و چشمه‌سارها می‌روند و جوانان به بازی‌هایی چون ارادا قالدی (وسطی) و خواندن اشعار محلی می‌پردازند و با گره زدن سبزه و روان کردن سبزه‌ها در آب، نو شدن حیات در طبیعت را جشن می‌گیرند.

شب یلدا (چیله گئجه‌سی): در آذربایجان غربی مانند سایر نقاط ایران کوچک‌ترها در منزل بزرگ‌ترها خصوصاً والدین و ریش سفیدان جمع می‌شوند و برای دختران نامزد

و نوعروسان هدایایی چون خوراکی (تنقلاتی مانند حلوا محلی) و در صورت استطاعت طلاجاتی چون انگشتری یا النگو تهیه می‌کنند. در این شب افراد فامیل دور هم جمع می‌شوند و با گذاشتن سینی خوراکی‌هایی چون قاورقا، سوجوق، پشمک، حلوا و آجیل صد البته هندوانه و سیب و انار ورود زمستان را جشن می‌گیرند.

به اعتقاد مردم این استان چله کوچک سردترین روزهای سال است و موقع آمدن به چله بزرگ می‌گویند: «تو هیچ کاری نکردی من کودکان را در گهواره دست زنان را در کوزه آب و پای مردان را بر روی زمین منجمد خواهم کرد، چله بزرگ هم به او می‌گوید عمرت کوتاه و پشت سرت بهار است. آئین‌های شب چله در آذربایجان غربی تقریباً مشابه با آئین‌هایی است که در دیگر استان‌های کشور برگزار می‌شود، با این تفاوت که ابعاد بیشتری دارد. هندوانه، انواع حلوا، مرکبات، آجیل، پشمک از سورسات اصلی شب چله در میان مردم آذربایجان غربی در زمان حاضر است. خانواده‌ها در این شب معمولاً در خانه بزرگترهای فامیل گرد هم می‌آیند و شام و هندوانه و انواع تنقلات را با هم می‌خورند و تا پاسی از شب را به گفت و گو می‌نشینند. «چله لیک» (هدیه شب چله) مراسمی است که در دیگر شهرها کمتر دیده می‌شود ولی در آذربایجان غربی جزو ضروریات این شب تاریخی و باستانی است. هر خانواده‌ای که دختری را برای پسر خود نامزد کرده است، در این شب باید هدیه شب چله به خانه عروس بفرستد که عبارت از همان سورسات شب یلدا به طور کامل و یک چشم روشنی است که معمولاً یک قطعه طلا برای عروس و یا احتمالاً لباس و چادر شب برای خانواده عروس است. به رغم توسعه معاش خانواده‌ها، خیلی از بزرگترهای فامیل از لذت برگزاری شب چله در سال‌های گذشته می‌گویند. آنان معتقدند با آنکه انواع میوه و مرکبات، شیرینی‌های جدید و حلواهای صنعتی به سورسات شب چله افزوده شده ولی لذت شب‌چره‌های گذشته، انگور و خربزه‌های ترش و حلوا «قاوود» کشمش و سنجد را ندارد.

مسیحیان اعم از ارمنی و آشوری، اعیاد مذهبی و ملی خود را در کلیساها توأم با مراسم ویژه انجام می‌دهند. این قبیل مراسم فقط خاص اقلیت‌های دینی مزبور است و افراد غیرمسیحی در آن شرکت داده نمی‌شوند. کردهای منطقه نیز مراسم ویژه خود را از نظر مذهبی دارند و تقریباً مشابه مراسم سایر مناطق کردنشین اهل تسنن است. اعیاد ملی و مذهبی در بین ایلات و عشایر مختلف منطقه نیز از تفاوت‌هایی برخوردار است.

ایل جلالی عید قربان را بزرگترین عید خود می‌داند، در این روز با پوشیدن لباس‌های نو، گاو و گوسفند قربانی می‌کنند و بین مستمندان تقسیم می‌کنند. در بین این ایل، عید

نوروز از اهمیت چندانی برخوردار نیست .

ایل ممکنانو به عید فطر و قربان بسیار اهمیت می‌دهد و عید نوروز را در مرتبه بعدی ارج می‌نهد. در اعیاد فطر و قربان جشن‌ها و مراسم پایکوبی برپا می‌سازند و بیشتر مهمانی می‌دهند .

ایل هرکی برای عید فطر، قربان و تولد حضرت محمد (ص) اهمیت بسیار قائل می‌باشد، اما عید نوروز و سیزده بدر را اهمیت نمی‌دهند .

ایل زرزا به عید نوروز و چهارشنبه سوری بسیار علاقه‌مند است و نسبت به عید قربان، فطر و تولد حضرت محمد (ص) و روز تولد امام زمان توجه فراوان دارد .

ایل قره‌پاپاق به عید نوروز اهمیت می‌دهد و ماه اسفند را ماه عید می‌گوید. چهارشنبه اول اسفند را دروغگو، دوم را راستگو، سوم را سیاه و چهارم را اجر می‌گوید. روز چهارشنبه اول (دروغگو) جوانان روی بام یا بالای تپه می‌روند و با برافروختن آتش و تیراندازی شادی می‌کنند. در چهارشنبه دوم (راستگو) کسانی که در طول سال، خانواده یا بستگان خود را از دست داده‌اند با طبق‌های میوه و شیرینی، سرخاک عزیزان خود می‌روند و پس از فاتحه‌خوانی، اقدام به پخش شیرینی بین مستمندان می‌کنند. روز چهارشنبه سوم (سیاه) اهالی لباس تازه می‌پوشند و شادی و آتش‌افروزی می‌کنند و به دیدن یکدیگر می‌روند. صبح روز چهارشنبه آخر پیش از دمیدن آفتاب، زن و بچه کنار رودخانه می‌روند و ضمن خوردن به اصطلاح آب چهارشنبه‌سوری، کوزه‌ای را نیز از آب رودخانه پر می‌کنند و برای استفاده در سال نو نگهداری می‌کنند.

ایل دهکبری عید فطر و قربان را بسیار گرامی می‌دارند، روز عید فطر به دیدن یکدیگر می‌روند. شب تولد حضرت محمد را در مساجد جمع می‌شوند و دسته‌جمعی دعا می‌کنند. در بین این ایل، عید نوروز زیاد مرسوم نیست.

یکی دیگر از اعیاد ایلات منطقه، عید خدرنبی (خضر) است که شب اول اسفند برپا می‌دارند. در این شب دختران و زنان و جوانان ده به رقص چوب می‌پردازند و از هر ده نفر، یک نفر خود را به شکل حاجی فیروز می‌آراید و با خواندن اشعار موزون برنامه‌هایی را اجرا می‌کند.

آئین‌های عزا و سوگواری

مردم آذربایجان غربی سوگواری‌های مربوط به ماه‌های مبارک و ایام تاسوعا و عاشورای حسینی را مانند سایر نقاط ایران انجام می‌دهند، معمولاً در استان در دهه اول ماه محرم مجالس عزاداری و روضه‌خوانی برای سیدالشهدا برگزار می‌شود. دسته‌های زنجیرزنی

در کوچه و خیابان راه می یافتند و نوحه خوانان با خواندن نوحه‌های مربوط به هر روز از ماه محرم برای سالار شهیدان اهل بیت سوگواری می‌کنند. در روز ظهر عاشورا مراسم شبیه‌خوانی برگزار می‌شود و بعد از ظهر نیز به دیدار قبور و امامزاده‌ها می‌روند و شب مراسم شام غریبان سیدالشهدا و اهل بیت (ع) در مساجد با سینه‌زنی انجام می‌گیرد. روز چهارم اربعین حسینی نیز دسته‌های زنجیرزنی در خیابان و امامزاده‌ها به عزاداری می‌پردازند و مردم نذورات و خیرات خود را به دسته‌های عزاداری و همسایگان و آشنایان تقدیم می‌کنند.

علاوه بر آئین سوگواری در ایام محرم، سوگواری‌های خصوصی آن‌ها ویژگی‌های خاصی دارد که شرح مختصر آن از قرار زیر است: مراسم سوگواری پس از فوت شخص، در بالای سر او یا در خانه و یا هنگام دفن در گورستان اجرا می‌شود. شعرهایی که در این مراسم خوانده می‌شود، «آغی» نام دارد. در این شعرها متوفی را تعریف می‌کنند و نقایص و معایب او را به فراموشی می‌سپارند.

بین مردم قدیم آذربایجان، گریه کردن برای قهرمانان از دست رفته یکی از آداب و عادات رسمی بود. روزی که قهرمان می‌مرد، مردم را در یک جای معین جمع می‌کردند و برای آن‌ها میهمانی ترتیب می‌دادند. «آغیچی» یا مرثیه‌خوان، نخست از قهرمانی‌های متوفی می‌گفت و او را تعریف و توصیف می‌کرد، سپس وارد آهنگی حزن‌انگیز می‌شد و برای قهرمان «آغی» می‌خواند.

«آغی‌ها» در طی زمان‌های طولانی نه تنها برای قهرمانان، بلکه برای همه فوت‌شدگان خوانده می‌شد و به همین جهت در ادبیات فولکلوریک مردم آذربایجان از نظر تعداد، زیاد و از نظر مفهوم و معنی، رنگارنگ و متنوع است. متوفی را طبق اصول شرعی به خاک می‌سپارند. صاحب‌عزا، نهار و شام فراهم می‌کند و تا یک هفته از مهمانان، خویشان و دوستان که جهت عرض تسلیت به خانه خود مراجعه می‌کنند، پذیرائی می‌کند. در دهه‌های گذشته پس از روز چهارم، نزدیکان متوفی، قوچ یا گوسفندی به خانه صاحب‌عزا می‌آوردند و بدین ترتیب به وی سر سلامتی می‌دادند. مردان خانواده عزادار تا دو هفته یا تا چهارم متوفی ریش خود را نمی‌تراشیدند و زنان نیز تا شش ماه از پوشیدن لباس نو خودداری می‌کردند. برای تراشیدن ریش و از عزادار آوردن خانواده متوفی، معمولاً از طرف اقوام نزدیک و ریش سفیدان طایفه اقداماتی صورت می‌گرفته است.

مراسم شادی و جشن‌های فولکلوریک

همان‌طور که پیشتر نیز ذکر شد استان آذربایجان غربی از ترکیب قومی و دینی متنوعی

برخوردار است. هرکدام از این اقوام به رغم مشابهت‌های فرهنگی و رفتاری، به نسبت‌های متفاوت شیوه‌های خاصی برای برگزاری مراسم و آئین‌های خود دارند. ایلات و عشایر، پیروان اهل تسنن، مسیحیان، شیعیان و پیروان دیگر ادیان و مذاهب، در برگزاری مراسم مربوط به جشن‌ها و سرورها، اعیاد ملی و مذهبی، سوگ‌ها و عزاه‌ها و سایر مراسم، رفتارهای قومی ویژه‌ای دارند که هرکدام از آن‌ها جاذبه‌های خاصی را برای افراد غیربومی و جهانگردان به وجود می‌آورند. یکی از این مراسم، جشن‌های عروسی است که به ویژه در نقاط روستائی و عشایری جلوه‌های شگفتی دارند. از آنجا که اکثریت ساکنین استان را آذری تبارها تشکیل می‌دهند مراسم مربوط به جشن عروسی در بین آذری‌ها به‌طور فشرده اشاره می‌شود:

مراسم جشن ازدواج: مراسم ازدواج شامل خواستگاری، شکستن قند (قندسیندرما)، شیرینی‌خوران، نامزدی، حناگنجه سی (حنابندان)، مراسم عقد و جشن عروسی است و معمولاً سه روز بعد از جشن عروسی مراسم پاگشا یا «آیاق آشما» برگزار می‌شود. مراسم مربوط به عروسی در سطح استان و به ویژه در روستاهای آن معمولاً در فصل پاییز انجام می‌گیرد. مراسم از روز نشان کردن و نامزدی شروع می‌شود و در خانه دختر نامزد شده، بازی‌ها، نمایش‌ها و صحنه‌پردازی‌های زیادی به راه می‌افتند. اجراکنندگان این مراسم غالباً دختران هستند. آن‌ها حتی در نقش مردها نیز بازی‌هایی انجام می‌دهند. به علاوه در نقش کسانی که به نوعی در عروسی دخالت دارند نیز درمی‌آیند. مثلاً در نقش مادر زن و پدر شوهر و عاقد و... مانند آن‌ها.

عروسی معمولاً با خواندن سرودها و تصنیف‌ها همراه است. این تصنیف‌های زیبا و تغزلی، حتی طنزآلود در واقع زینت بخش مجالس عروسی هستند و همیشه به همراه موسیقی و رقص اجرا می‌شوند. مراسم عروسی در چند مرحله است از جمله خواستگاری، عقد، نامزد کردن و نشان بردن، شب حنابندان، بردن جهیزیه و غیره، هم‌چنین «پاینده تخت» انجام می‌گیرد. هر مرحله نیز برای خود سروده‌ها و آوازهای خاصی دارد که خصوصیات همان مرحله را نشان می‌دهد.

خواندن سرودهای مربوط به مادرشوهر عروس از جالب‌ترین مراسم است. شکی نیست که بین عروس آن‌ها و مادرشوهران همیشه به نوعی کشاکش بوده است. این کشاکش از زبان مادرشوهر که نقش آن را یکی از دخترها به عهده می‌گیرد به شکل طنزآمیزی ایفاء می‌گردد. گفت و گوهای رد و بدل شده بین عروس و مادرشوهر که معمولاً موزون و توأم با رقص اجراکنندگان است، تصویری واقعی از زندگی نوعروسانی است که در شروع زندگی

مشترک خود بنا به ملاحظات فرهنگی خاص منطقه، مجبور به زندگی در کنار مادر شوهر و سایر اعضای خانواده داماد هستند. البته به تدریج این نوع ترکیب خانوادگی خصوصاً در شهرها منسوخ شده و در حال حاضر خاص مناطق روستائی و عشایر منطقه است. اولین مرحله مراسم ازدواج در میان ایلات و عشایر استان، مراسم خواستگاری است که معمولاً ریش سفیدی از طرف خانواده پسر به خانه دختر می‌رود و مراسم خواستگاری را به جا می‌آورد. وقتی موافقت کامل حاصل شد بستگان پسر با کله‌قند وارد خانه دختر می‌شوند و در مورد شیربها و مهریه صحبت می‌کنند. خانواده پسر نمی‌توانند از قبول مقدار شیربها خودداری کنند، زیرا دیگر کسی به آن‌ها دختر نمی‌دهد. پس از موافقت خانواده پسر، شیربها را به خانه عروس می‌برند و تحویل می‌دهند و روز عروسی معین می‌شود.

حضور مدعوین در روز عروسی اجباری است و پیشکش‌هائی از قبیل پول یا هدیه‌های دیگر به داماد می‌دهند. در دهه‌های گذشته جشن عروسی سه روز طول می‌کشید. آنگاه عروس را سواره به سوی خانه داماد حرکت می‌دادند که در این حال سواران، پیشاپیش عروس حرکت می‌کردند و هرکسی که زودتر به خانه داماد می‌رساند جایزه‌ای می‌گرفت. داماد نیز به خانه یکی از اقوام خود می‌رفت و لباس جدید خود را می‌پوشید. معمولاً زن همین خانواده به‌عنوان ینگه (همراه) عروس، او را به حجله می‌برد. هرگاه کسی بخواهد عروس را ببیند باید رونما بدهد.

جشن انگور: در شهریور ماه با انتخاب انگور نمونه در میدان روستا این جشن برگزار می‌شود.

جشن خدیر نبی: این جشن بین دو چله زمستان که پیام‌آور امید به آینده است، برگزار می‌شود.

جشن سمنوپزی: با حضور جمعی از همسایگان و فامیل برگزار می‌شود و معمولاً باور عمومی مردم این است که یادگار حضرت زهرا (س) است. از این رو همیشه تهیه سمنو را به حضرت زهرا نسبت می‌دهند. بعد از پختن آن را بین فامیل و دوست و آشنا احسان می‌کنند. هنگام عودت ظرف سمنو نیز در آن هدایایی می‌گذارند و آن را تحویل صاحب خانه می‌دهند.

مراسم باران خواهی: از اعتقادات و باورهای مردم آذربایجان غربی است که با مراسمی به هنگام خشکسالی از خداوند درخواست باران می‌کنند. معمولاً ملاقه بزرگی را که به آن به زبان محلی چمچه می‌گویند، با پارچه رنگی تزئین می‌کنند و آن را به دست بچه‌های معصوم می‌دهند. بچه‌ها نیز به در خانه‌های مردم روستا یا محله می‌روند و این شعر را

می خوانند:

چَمچَه گلین چوم اوسته/ الله دان یاغیش ایسته/ الله بیزه یاغیش ور/ دیم لرمیزقورودو
ای عروس چمچه بالا برو/ و برای ما از خدا باران طلب کن/ خدایا به ما باران ارزانی
دار/ مزارع دیم خشک شد
صاحب‌خانه نیز با دادن مقداری برنج یا لوبیا و پاشیدن آب روی ملاقه بچه‌ها را بدرقه
می‌کند. سرانجام با حبوبات جمع‌آوری شده، آش می‌پزند و بین مردم پخش می‌کنند تا
حاجت‌شان برآورده شود.

موسیقی فولکلوریک و ادبیات شفاهی

استان آذربایجان غربی به تبع تنوع و ترکیب قومی خود، دارای انواع مختلف موسیقی بومی
نیز هست. علاوه بر موسیقی ناب آذری، اقلیت‌های مذهبی، کردها و دیگر اقوام هر یک
با توجه به خصوصیات قومی و رفتارهای فرهنگی خود، نوعی از موسیقی خاص خود را
به نمایش می‌گذارند. موسیقی آذربایجان را می‌توان به پنج دسته تقسیم کرد: عاشیق‌ها
(عاشیق‌لار)، ترانه ملی و مقامی، موسیقی (تعزیه) عزا و مذهبی، موسیقی کار و تلاش (لای
لای و یئل یئل)، موسیقی عروسی و ماهنی یا ترانه فولکلوریک مربوط به آداب و رسوم و
مراسم متفرقه.

عاشیق‌لار: معنی لغوی عاشیق دلباختگی و دوست داشتن است. درباره نوازندگان و
خوانندگان سازهای موسیقی منطقه آذربایجان که عاشیق نامیده می‌شوند، بایستی گفت:
عاشق یا عاشیق فردی خوش قریحه، شیرین بیان، هنرمند، خوش صدا و دارای ذوق
شاعری است به عبارت دیگر عاشیق هم شعر می‌سراید، هم ساز می‌نوازد هم داستان
نقل می‌کند و هم آواز می‌خواند. عاشیق‌ها دلباخته وطن، مردم و فرهنگ آن هستند.
آن‌ها مالک گنجینه عظیم هنر و ادبیات تاریخی مردم این که عاشیق‌های آذربایجان با ساز
می‌زنند و با آهنگ آن می‌خوانند. موسیقی بومی آذری‌ها در وجود «عاشیق‌ها» خلاصه
می‌شود.

موسیقی سنتی آذربایجان، بازتاب مهم‌ترین وجوه و جوانب زندگی مردم است. در
فولکلور موزیکال آذربایجان احوال و روحیات مردم گذشته این دیار با طرز بسیار لطیفی
ترنم می‌شود. غم، شادی، هجران، وصال، موفقیت‌ها، شکست‌ها و قهرمانی‌ها همه
و همه در این گنجینه موزیکال متجلی است. شیوه بدیبه‌خوانی، روش نواختن، اجرا،
آراستگی‌های ملودیک و داشتن حالات ویژه مخصوص به خود هماهنگی و اسلوب خاص
و پختگی و مطلوب بودن صداها از خواص جدایی‌ناپذیر موسیقی این مرز و بوم است.

دستگاه‌ها و مقام‌های آذربایجان با داشتن زیر و بم‌های به‌خصوص و حالات لطیف هر کدام گویای دریایی از تحولات درونی مردم هستند. آن‌ها مانند هزاران مروارید و جواهرات رنگارنگی هستند که به طرز ماهرانه و به صورت مرتب به رشته کشیده شده باشند و خوانندگان بزرگی مانند پروفیسور بلبل، عاشیق دهقان، عاشیق درویش توانسته‌اند تاکنون مقام‌های موسیقی آذربایجان را به طور استادانه‌ای اجرا نمایند. ویژگی و مشخصات موسیقی ملی و سنتی و آذربایجانی در جهات و وجوه مختلفی متجلی می‌شود. قدیمی‌ترین آلت موسیقی آذربایجان «ساز» است که یکی از آلات موسیقی کهن است که قدیمی‌ها به آن «قوپوز» می‌گفتند و امروز به «ساز» معروف شده است. عاشیق‌های آذربایجان از دیرباز «ساز» می‌نوازند و بعدها کمانچه «دایره» (قاوال)، «قارانی»، «کلارینت» (طبل)، «سرنا» و حتی بعضی سازهای ملل دیگر مانند: ویلن، قانون و پیانو نیز وارد موسیقی آذربایجان شد که مورد استفاده عاشیق‌ها قرار می‌گیرد. ترانه‌های عامیانه، آوازها و افسانه‌های حماسی-عشقی و اخلاقی نماینده روح هنری ملت‌ها و بیان‌گر تمام احوال و روحيات و در حقیقت صدای درونی هر قومی است.

آهنگ‌های عاشیقی به گفته عاشیق‌ها ۷۲ آهنگ است ولی بعضی‌ها تا ۱۴۴ آهنگ نیز گفته‌اند که به دسته‌های حماسی، عشقی، اخلاقی، اجتماعی، مذهبی، وصف حال و روایتی تقسیم می‌شوند. در بخش حماسی، عاشق‌ها با نواختن آهنگ‌های تند و مهیج مانند جنگ کوراوغلو، دبل جنگی، شاه سئونی و دویمه کرم اشعاری را از زبان قهرمانان آذربایجان می‌خوانند و شنوندگان را به دفاع از آرمان‌های دینی-انسانی و وطن دوستی تشویق می‌نمایند. یکی از خصیصه‌های بارز موسیقی آذربایجانی بدیهه‌گویی و بدیهه‌نوازی است. این خصیصه به مجری آهنگ اجازه می‌دهد که نیروی فانتزی و قوه خیال خویش را در مقیاس وسیعی به کار اندازد و در عرصه پهناوری؛ توسن خیال و تصور را به تاخت و تاز وادارد و با مهارتی خارق‌العاده ضمن رعایت کامل اصول فنی موسیقی بی‌درنگ و فی‌البداهه به مایه موسیقی در حد امکانات تغییر شکل بدهد. بدیهه‌سرایی نه فقط در متن موسیقی آذری بلکه در نحوه اجرای آن نیز به طور گسترده‌ای به کار می‌رود که حد و میزان بدیهه‌سرایی و تعداد لحظات و دفعات پرداختن به بدیهه با قدرت و تصمیمات هنرمندان مجری است. یکی از خصوصیات بدیهه‌سرایی آن است که چون هر بدیهه در نوع خود تک و تکرار ناشدنی است در نتیجه موجب پیدایش تازگی و حالات نوین در تغییرات ملودیک موسیقی می‌شود. مایه غم در همه قسمت‌های موسیقی آذربایجان حتی رینگ‌های ریتمیک و شاد نفوذ کرده است و علت آن نیز به گفته «هابیل علیف»

(استاد کمانچه و از هنرمندان برجسته آذربایجان) همان مظلومیت‌های تاریخی این دیار است.

بایاتی‌ها: معادل فارسی بایاتی دوییتی است که قسمت اعظم ادبیات فولکلوریک آذربایجان را تشکیل می‌دهد. بایاتی‌ها به

دلیل گستردگی و مضمون‌های رنگارنگ، ایجاز و قال بهای زیبا و دلنشین مقام اول را در فرهنگ شفاهی مردم این سرزمین دارند. بایاتی‌ها که به الفاظ ساده جاری می‌شوند، از راز و نیازهای مردم پاک دل سرچشمه می‌گیرند. گاهی از آن به عنوان تنفّال یا در مواقع غم و اندوه و ناراحتی استفاده می‌شود. در زیر به نمونه‌هایی از آن اشاره شده است.

امامزاده باغلاّری / یاشیلده یاپراغلاّری / نذریم قبول اولسون / یاندریم چراغلاّری

باغ‌های اما مزاده برگ‌های سبزی دارد، نذریم قبول شود چراغ‌ها را روشن کنم

گویده اوچان قوش اولسون / ایچدیگین شو نوش اولسون / لیلی ئه خبر ورین / مجنون

گلیر خوش اولسون

اونی که تو آسمان پرواز می‌کند، پرنده باشد / آبی که می‌خوری نوش جانست باشد / به

لیلی خبر بدهید / مجنون می‌آید خوشحال باشد

بوردان بیر آتلی گچدی / آتین اوینادی گچدی / آی کیمی شفق ساچدی / گون کیمی

باتدی گیچدی

از اینجا یک اسب سوار رد شد / اسب را جولان داد و رفت / مثل ماه درخشید / و مثل

خورشید غروب کرد و رفت

موسیقی تعزیه: موسیقی عزا و مذهبی (اوخشامالار) نیز اغلب در قالب «بایاتی»

سروده شده‌اند که به آن‌ها «بایاتی‌ها» می‌گویند که زنان صاحب عزا آن‌ها را در مجالس

سوگواری با آهنگ مخصوص می‌خوانند و حاضرین با شنیدن آن‌ها و گریه‌زاری تسکین

می‌یابند. شامل اشعاری است که در مراسم عزا و مجالس ترحیم و سالگردهای ایام

و مناسبت‌های مذهبی (عاشورا و تاسوعای حسینی) اجرا می‌شود که به آن‌ها آغی یا

اوخشاما هم گفته می‌شود.

موسیقی کار و تلاش (لای لای و یئل یئل): موسیقی کار و تلاش روزانه (امک ماهنیلاری)

نیز غالباً بدون نواختن موزیک و گاهی اوقات در صورت ریتمیک بودن آن با دست زدن

اطرافیان اجرا می‌شود. این نوع موسیقی اغلب در مراسم سمنوپزی اوایل بهار، قیسه

درست کردن، خوابانیدن کودک در گهواره، مهمانی‌های عصرانه و شبانه، شخم زدن زمین

و کوبیدن خرمن، هنگام بافتن فرش، گلیم و غیره اجرا می‌شود. مادران هنگام خوابانیدن

نوزادانشان با نوای شیرین و لطیف مادرانه روی دستگاه‌های شوردهشتی و گاهی سه‌گانه، بایاتی‌های مخصوص لالایی (لایلالار) را ترنم می‌کنند.
لای لای: اشعاری است که مادران برای خواب کردن کودکان در پای گهواره می‌خوانند و در واقع با کودک یک نوع ارتباط کلامی و عاطفی برقرار می‌کنند. نمونه‌های از آن در زیر آمده است:

لای لای دیدیم یاتاسان/ قزل‌گوله باتاسان / قزل‌گولون ایچینده / شیرین یوخیو تاپاسان.
لالایی می‌گویم که به خواب روی بین‌گل‌های محمدی غرق بشوی / بین‌گل‌های محمدی / خواب شیرینی پیدا بکنی
هامی یاتیب سنده یات دینجل قوزوم تز بوی آت/ صبحون خیره آچلسین/ سینه‌گولسون بو حیات.

همه خوابیده‌اند تو هم بخواب / استراحت کن عزیزم تا زود بزرگ شوی قد بکشی / صبحت به خیر گشوده شود / زندگی به رویت لبخند بزند

لای لای دندیم آدینا/ حق یتیشسین دادینا / بویا باشا چاتاندا / منی ده سال یادینا
لالایی می‌گویم برایت / تا خداوند به دادت برسد/ تا بزرگ شوی و قد بکشی / منو به یاد بیاری

یئل یئل: اشعاری است که کشاورزان هنگام کاشت و برداشت محصول می‌خوانند که معمولاً درخواست باد برای باد دادن گندم و جدا کردن گاه از گندم است.

آی ایلر ایلر/ باغچا دا گولر / او شیرین دیلر / بئله دیلرلر/ یئل یئل
ای ایل‌ها / گل‌های باغ / بازبان شیرین این طور می‌گویند باد باد (باد می‌خواهیم)
ماهنی یا ترانه فولکوریک: این ترانه‌ها در موقعیت‌هایی مثل پیروزی‌ها، غم‌ها و شادی‌ها خوانده می‌شوند و امروزه به نام سرودهای محلی به یادگار مانده‌اند.

موسیقی عروسی (توی و دویون موسیقی‌سی): آهنگ‌های عروسی و رقص‌های مربوطه (توی و دویون موسیقی‌سی) از شور و حال زیادی برخوردار هستند و تک‌آیاق، یکی آیاق، سوبولاغی و دورد آیاق آهنگ‌های نسبتاً آرام این رشته رقص‌ها هستند که فامیل نیز می‌توانند در صورت نبودن افراد بیگانه در محفل خصوصی این رقص‌ها را انجام دهند. پس از آن نوبت رقص‌های تند مردانه مثل نرمه، بندی، شیخانی، یارگوزهل، و آهنگ‌های دیگر می‌رسد. در سراسر مناطق آذری‌نشین کم‌تر منطقه‌ای را می‌توان یافت

که جشن‌ها و مراسم‌های شان بدون موسیقی و رقص آذری انجام شود. شنیدن موسیقی آذری و اجرای عاشیق‌های آذربایجان یکی از مهم‌ترین و با ارزش‌ترین جاذبه‌های فرهنگی استان آذربایجان غربی به‌شمار می‌رود.

موسیقی‌های مربوط به آداب و رسوم مراسم متفرقه: در آذربایجان غربی اکثر امور روزمره با مراسم خاصی اجرا می‌شود مثلاً هنگام سمنوپزی، تهیه عرقیات (بیدمشک، بادرنجبویه، نعناع و...) تهیه شیرۀ انگور، پختن رب گاهی از اقوام و همسایگان دعوت می‌شود و اشعاری می‌خوانند، مثل سمنو ساخلامنی / ایلده گوردَرم سنی (سمنو منو نگهدار/تا هر سال سبزت کنم) و گاهی همراه با نذورات خاص است.

موسیقی کردی: کردهای استان آذربایجان غربی نیز از موسیقی خاص خود برخوردار هستند. موسیقی جزو جدایی‌ناپذیر زندگی کردهای این استان به‌شمار می‌رود. موسیقی کردها از نوایی برمی‌خیزد که برگرفته از شیوه زندگی و طبیعت منطقه است؛ ضمن آن که موسیقی در بین مردم این منطقه از پیشینه‌ای کهن برخوردار است. کمانچه، تنبک، دف، ساز و دهل از جمله ابزارهایی است که در نواختن موسیقی کردی از آن‌ها استفاده می‌شود. گورانی و هوره از جمله ترانه‌های محلی کردهاست که گورانی در اصطلاح کردی، به گورانی چرین مشهور است (یعنی ترانه خواندن) و شعری شاد است که همراه با موسیقی شاد کردی اجرا می‌شود و اشعار آن برگرفته از مضامین عاشقانه، اجتماعی و حماسی است.

بازی‌های محلی: ورزش و بازی‌هایی که بین اقشار مختلف جامعه رایج است، برگرفته از فرهنگ و آداب و سنن، علایق ملی و ذوق و همت مردم هر جامعه است. در آذربایجان غربی نیز به سبب تنوع قومی و نژادی، بازی‌های مختلف رایج است. از جمله بازی‌های بومی می‌توان به شعبه شعبه، پیل دسته، هفت سنگ، آراداقلدی (وسطی)، یرد قالان قورد اولسون، خسترچین (خط چین) در مناطق ترک‌نشین و برج و فیتود (برج و سوت)، گُزری بَ فیتوان (سوت زدن همراه گُرن گُبن (چوگان باز)، هلوکین (چوب و گوی) در مناطق کردنشین اشاره کرد.

گروه‌ها و جریان‌های برجسته و شاخص فرهنگی استان

انجمن‌های فرهنگی و هنری به عنوان تشکل‌ها و نهادهای مدنی فرهنگی در حفظ و تداوم حیات فرهنگی هر سرزمین و جامعه فرهنگی، نقش‌آفرینی می‌کنند، لذا تداوم هویت فرهنگی در پرتو فعالیت‌های دقیق و مداوم این نهادها و انجمن‌ها است لذا بررسی نقش و کارکرد انجمن‌های ادبی در ارتقای هویت و سرمایه فرهنگی جامعه امری ضروری و قطعی است. در استان آذربایجان غربی ۶۵ مورد تشکل در زمینه‌های متعدد فرهنگی و هنری

فعالیت دارند که از کل ۵۵ مورد تشکل‌های فرهنگی-هنری ۳۶ مورد شعر و ادب، ۱۱ مورد خوشنویسی، ۹ مورد نمایشی، ۱ مورد موسیقی، ۱ مورد تجسمی، ۲ مورد سینمایی و ۵ مورد مطبوعاتی است (اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان آذربایجان غربی، ۱۳۹۸). در استان آذربایجان غربی ۳۶ انجمن ادبی در حوزه شعر و ادب فارسی و ترکی آذری فعالیت می‌کنند، که به لحاظ پراکندگی جغرافیایی ۱۵ انجمن در شهرستان ارومیه، ۸ انجمن در شهرستان میاندوآب، ۵ انجمن در شهرستان سلماس، ۲ انجمن در شهرستان خوی، ۲ انجمن در شهرستان مهاباد و شهرستان‌های ماکو و شاهین‌دژ هر کدام یک انجمن ادبی فعال دارند (سایت اینترنتی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی). در نخستین جشنواره انجمن‌های ادبی کشور که با حضور وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی و معاون فرهنگی وزارت در اردیبهشت ماه سال ۱۳۹۶ تشکیل شده بود، با اعلام هیئت داوران جشنواره انجمن‌های ادبی، طرح‌های ارسالی از سوی انجمن ادبی دورنا از ارومیه، انجمن ادبی حکیم نظامی میاندوآب، طلیمه فرهنگ سولدوز از نرده در نخستین جشنواره انجمن‌های ادبی تقدیر شدند.

انجمن ادبی حکیم نظامی گنجوی شهرستان چایپاره: انجمن ادبی حکیم نظامی شهرستان چایپاره در سال ۱۳۸۲ توسط چنگیز جعفری و با حضور حدود پانزده نفر از شاعران شهرستان تاسیس شده است. البته قبل از آن هم انجمن فعالیت داشته است، ولی ثبت رسمی نشده بود که از سال ۱۳۸۲ در اکثر جشنواره‌ها و همایش‌ها حضور فعال داریم و کسب بهترین مقام‌های استانی و کشوری را شعرای این انجمن به خود اختصاص داده و در اکثر قالب‌های شعری دوستان شعر می‌نویسند.

موسسه شعر و ادب فانوس: موسسه شعر و ادب فانوس در سال ۱۳۹۴ توسط رعنا امیریان و چند تن از شاعران جوان پا به عرصه فرهنگ و ادب شهرستان تکاب نهاد، در ابتدا با تعداد اندکی از شاعران و شعر دوستان شهرستان جمع‌های کوچکی تشکیل می‌شد و اشعار شاعران جوان مورد نقد و بررسی قرار می‌گرفت. موسسه شعر و ادب فانوس در تشویق و تقویت شاعران جوان موفق عمل کرده است و به لحاظ مالی مورد حمایت مردم علاقه‌مند تکاب است. این انجمن با بیش از ۹۰ عضو برنامه‌هایی در شب شعر برگزار کرده است و در جشنواره‌ها و کنگره‌های بسیاری شرکت کرده است. این انجمن در برنامه‌های ملی و آیینی فعالیت و حضور جدی دارد و در زمینه ادبیات دفاع مقدس پیشگام و تاثیرگذار است.

مؤسسه فرهنگی ادبی طلیمه فرهنگ سولدوز: انجمن فرهنگی ادبی طلیمه فرهنگ

سولدوز با مدیریت غلامرضا جعفری در سال ۱۳۹۰ در شهرستان نقده ثبت شده است و قبل از ثبت رسمی نیز از دهه ۷۰ فعالیت داشته است. این انجمن ۴۵ عضو فعال دارد که به صورت مستمر و منظم جلسات هفتگی شعر و داستان و نقد ادبی برگزار کرده و با انجمن‌های سطح استان و منطقه در زمینه فرهنگی و ادبی همکاری و مراوده دارد. همکاری مستمر رسمی و مؤثر با مطبوعات محلی و حضور مؤثر و مشارکت در جشنواره‌ها، همایش‌ها و نشست‌های فرهنگی و ادبی با محوریت فولکلورهای قومی مربوطه استان و کشور از جمله فعالیت‌های این انجمن است. از جمله اهداف و ماموریت‌های انجمن می‌توان به انجام پژوهش و مستندسازی آداب و رسوم و سنن منطقه سولدوز اشاره کرد. در نخستین جشنواره انجمن‌های ادبی کشور که با حضور وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی و معاون فرهنگی وزارت در اردیبهشت ماه سال ۱۳۹۶ تشکیل شده بود، با اعلام هیئت داوران جشنواره انجمن‌های ادبی، طرح ارسالی از سوی انجمن طلیعه فرهنگ سولدوز در نخستین جشنواره انجمن‌های ادبی مورد تقدیر قرار گرفت.

انجمن تحکیم ارومیه: انجمن تحکیم در سال ۱۳۹۰ تأسیس شده و از آن تاریخ تاکنون به صورت مداوم و مستمر به فعالیت در حوزه ادبیات و داستان‌سرایی پرداخته است. مدیر مسئول انجمن سرکار خانم فاطمه حسن‌پور واحد است. این انجمن تخصصی‌ترین انجمن در حوزه ادبیات داستانی در استان آذربایجان غربی است که در زمینه داستان‌سرایی منشا اثرات متعددی بوده است. این انجمن ضمن برگزاری جلسات ثابت و آموزش مباحث داستان‌نویسی، در زمینه نقد آثار ادبی نیز اهتمام ورزیده و به ارتقای دانش و آگاهی ادبی اعضای خود کمک شایانی نموده است. علاوه بر این انجمن در کنار برنامه‌ها و فعالیت‌های جاری و مستمر خود به برگزاری کارگاه‌های آموزشی نویسندگی، قصه‌گویی و داستان‌سرایی اهتمام ویژه داشته است و در جشنواره‌های متعدد داستان‌نویسی حضور داشته است.

انجمن هنرهای نمایشی استان آذربایجان غربی: این انجمن در سال ۶۹-۶۸ با تشکیل پنج گروه نمایشی، پس از انتخابات ۵ نفر به عنوان هیئت امنای انتخاب و فعالیت خود را با نام انجمن نمایش شروع کرد. انجمن نمایش فعالیت خود را به صورت انتخابات هیئت امنای ادامه داد تا در سال ۸۸ با نام انجمن هنرهای نمایشی تغییر نام داد و از آن پس رئیس انجمن به صورت انتصابی از طرف مدیر کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان انتخاب می‌شود. پس از طرح استقرار گروه‌های نمایشی و ثبت گروه‌ها در سال ۹۵ به صورت انتخاباتی توسط هسته مرکزی گروه‌های نمایشی ثبت شده کاندید و پس از رأی‌گیری هیئت

رئیس‌انجمن استان انتخاب می‌شود که بعد از مشخص شدن آن اعضای منتخب مجدداً رأی‌گیری و رئیس، نایب رئیس و خزانه‌دار مشخص می‌شود. اعضای هیئت رئیس‌انجمن در استان‌هایی که بیش از ۲۰ گروه ثبت شده دارند ۵ نفر در غیر این صورت ۳ نفر است. استان آذربایجان غربی داری ۸ دفتر فعال در شهرستان‌های (ارومیه، خوی، مهاباد، بوکان، میاندوآب، نقده، تکاب و پیرانشهر) است با توجه به اساس‌نامه انجمن‌های هنرهای نمایشی ایران شهرستان‌هایی که کمتر از پنج گروه ثبت شده دارند بصورت انتصاب توسط رئیس اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی شهرستان صورت می‌گیرد که در تمامی شهرهای استان به غیر از شهرستان ارومیه کمتر از پنج گروه ثبت شده دارند، شعبه مرکزی انجمن هنرهای نمایشی استان در مرکز استان قرار دارد. انجمن هنرهای نمایشی استان انجمنی غیرانتفاعی و خصوصی است که با اهداف فرهنگی و مقاصد غیرتجاری، غیرسیاسی تأسیس شده است. اهداف انجمن عبارت است از حمایت‌های مادی و معنوی از هنرمندان و تمامی گروه‌های نمایشی در سراسر کشور به نیت حفظ، توسعه و اعتلای هنر نمایش است. برگزاری جشنواره‌ها، دوره‌های آموزشی تخصصی، حمایت مادی و معنوی و ایجاد بستری مناسب به منظور رشد و تولید آثار هنری از مهم‌ترین فعالیت‌ها و شاخص‌های انجمن هنرهای نمایشی می‌باشد. از مهم‌ترین مشکلات و موانع، کمبود یا حتی نبود حمایت‌های مالی، نبود سالن‌های نمایشی استاندارد در سطح و تمامی شهرهای استان فاقد سالن پلاتو می‌باشند، تقریباً تمامی شهرهای استان بشدت از کمبود امکانات نوری و صوتی جهت تولید آثار خود، هم‌چنین کمبود کتاب‌های تخصصی رنج می‌برند.

انجمن سینمای جوانان مهاباد: انجمن سینمای جوانان مهاباد در سال ۱۳۶۶ تأسیس شده است. تأسیس انجمن در راستای آموزش فیلم‌سازی بلند مدت علاقه‌مندان به این رشته، تولید فیلم، برگزاری جشنواره‌های فیلم و عکس برپایی نمایشگاه عکس، برگزاری کارگاه‌های تخصصی و هرآن‌چه مربوط به حوزه فیلم کوتاه است. انجمن سینمای جوانان مهاباد یکی از ریشه‌دارترین انجمن‌ها در سطح کشور با سابقه سه دهه فعالیت در جنوب استان آذربایجان غربی است که جنوب استان آذربایجان غربی را پوشش می‌دهد. در چند سال اخیر حضور هنرجویان از دیگر شهرهای استان در کلاس‌های آموزشی در این دفتر افزایش یافته است. انجمن سینمای جوانان مهاباد تا به حال ۳۰ دوره فیلم‌سازی بلند مدت را در این شهرستان برگزار کرده است که بیش از یک هزار نفر فارغ‌التحصیل شده‌اند که در بین آن‌ها افراد شاخصی هم اکنون در حوزه‌های فرهنگی و تصویری در سطح ملی و بین‌المللی مشغول به فعالیت هستند. ۱۵ دوره جشنواره شهرستانی فیلم و

عکس و فیلم‌نامه در سطح شهرستان و جنوب استان، برگزاری ۵۰ دوره کلاس عکاسی، برگزاری ۴۰ دوره کلاس تصویر برداری، برگزاری بیش از ۱۰۰ مورد کارگاه‌های تخصصی در حوزه سینما، عکاسی، فیلم‌نامه، کارگردانی، بیش از ۱۰۰ مورد برپایی نمایشگاه عکاسی با موضوعات متنوع، بیش از ۵۰۰ مورد فیلم کوتاه در قالب حرفه‌ای، نیمه حرفه‌ای، آموزشی، کارگاهی، شرکت در جشنواره‌های مختلف فیلم و عکس در ایران و خارج از کشور که در این راستا بیش از ۳۰۰۰ نفر هنرجو در آیت‌های ذکر شده مشارکت داشته‌اند. حوزه جغرافیایی فعالیت انجمن جنوب استان آذربایجان غربی بوده و حوزه فعالیت انجمن به لحاظ موضوعی تشکیل کلاس‌های مشاغل سینمایی از جمله عکاسی، فیلمبرداری، تدوین، کارگردانی، فیلم‌نامه‌نویسی، فتوشاپ، نرم افزارهای تصویری و...، پذیرش هنرجو و ارائه آموزش و دادن گواهینامه توسط ستاد مرکزی، نمایش فیلم کوتاه و بلند، برگزاری کارگاه‌های مختلف سینمایی، برگزاری جشنواره، برپایی نمایشگاه‌های عکس، تولید فیلم کوتاه، برگزاری همایش‌های سینمایی، حمایت از فیلم‌سازان فیلم کوتاه و آنچه در حوزه فیلم کوتاه است. نبود مکان مناسب دفتری و آموزشی یکی از موانع مهم در حوزه آموزشی و گردآوری فیلم‌سازان شهرستان و جنوب استان است، امکانات قدیمی و نبود امکانات مهم در حوزه تولید و تصویر، عدم بودجه اختصاصی در حوزه آموزشی، تولید، جشنواره‌ها، هم‌چنین برپایی نمایشگاه‌ها، کارگاه‌ها و ضعف حمایت‌های مالی سازمان‌ها و اداره‌های فرهنگی از انجمن، نبود گالری در شهرستان، نبود سالن سینما که یکی از دغدغه‌های سینماگران فیلم کوتاه در این شهرستان است.

انجمن اندیشه و ادب اشنویه: انجمن ادبی اشنویه از سال ۱۳۷۸ فعالیت خود را شروع کرده است و از زمان تأسیس آن تاکنون بدون وقفه جلسات منظم هفتگی را در قالب چندین بخش تعریف شده برگزار کرده است. مدیریت انجمن هم‌اکنون به صورت شورایی است. این انجمن با داشتن حدود ۱۰۰ عضو یکی از انجمن‌های فعال و غنی در حوزه فولکلور و فرهنگ قومی کردی است. چارچوب فعالیت‌های انجمن عمدتاً تمرکز بر مباحث ادبی و فرهنگی است. پنج بخش در انجمن تعریف شده است بخش‌ها عبارت‌اند از: ۱- شعر و نقد ادبی ۲- ادبیات داستانی ۳- فرهنگ (با تمرکز و تأکید بر مباحث فکری روز) ۴- زبان و زبان‌شناسی ۵- کردشناسی.

گروه هنری هاواری نیشتمان: گروه هنری نیشتمان در شهرستان بوکان در زمینه موسیقی فولکلوریک قومی کردی فعالیت می‌کند. عثمان محمدی بیش از ۵۰ سال است که در زمینه ساز بادی از جمله توزله و سورنا فعالیت دارد و یکی از چهره‌های شاخص در ایران

در این زمینه است. این گروه توانست با اجرای زنده موسیقی محلی کردی در جشنواره بین‌المللی موسیقی فولکلور کرواسی مقام نخست جنبی این جشنواره را به خود اختصاص دهد. این دوره از جشنواره مختص موسیقی فولکلور نواحی کشور کرواسی اختصاص داشت و سایر کشورها به صورت جنبی به اجرای برنامه موسیقی فولکلور کشور خود پرداختند. در این دوره از جشنواره، ۱۷ کشور به ارائه موسیقی فولکلور خود پرداختند که در نهایت گروه نیشتمان از ایران توانست با رأی داوران و همچنین رأی مستقیم مردم مقام اول را به خود اختصاص دهد.

معرفی کوتاه تعدادی از مفاخر برجسته فرهنگ و هنر استان

آیت‌الله سید ابوالقاسم خویی (۱۲۷۴ - ۱۳۷۱ ه. ش): سید ابوالقاسم خویی فرزند سید علی‌اکبر بن میرهاشم موسوی خویی در سال ۱۲۷۴ در خانواده علم و تقوا در شهر خوی به دنیا آمد. وی از مفاخر بزرگ جهان تشیع و از مشاهیر فقه و اصول و از مدرسان پراوازه حوزه علمیه نجف اشرف و از مفسران و قرآن‌پژوهان عالی‌قدر اسلام است. پدرش؛ آیت‌الله حاج سید علی‌اکبر فرزند سیدهاشم موسوی خویی، از شخصیت‌های برجسته خوی بود که به سال ۱۲۷۴ در خوی زاده شده و به سال ۱۳۷۱ هجری خورشیدی درگذشته است. به دنبال اختلاف علما در جریان نهضت مشروطیت به نجف اشرف مهاجرت کرد و در آنجا رحل اقامت گزید. سید ابوالقاسم دوران کودکی و نوجوانی را زیر نظر پدر گذراند و مقدمات علوم عربی و صرف و نحو و قرآن را از وی آموخت. در سال ۱۳۳۰ قمری به همراه برادرش سید عبدالله خویی، رهسپار نجف اشرف شد و به پدرش پیوست. او جوانی باهوش بود و استعدادش مایه شگفتی و اعجاب استادان حوزه علمیه نجف شد.

برخی از استادان مشهور آیت‌الله خویی، عبارتند از آیات عظام؛ شیخ فتح‌الله شریعت اصفهانی (۱۳۳۹ ه)؛ حاج شیخ مهدی مازندرانی (۱۳۴۲ ه)؛ میرزا حسین نائینی (۱۳۵۲ ه)؛ شیخ محمدجواد بلاغی (۱۳۵۲ ه)؛ میرزا علی‌آقا شیرازی فرزند میرزای شیرازی (۱۳۵۵ ه)؛ سیدحسین بادکوبه‌ای (۱۳۵۸ ه)؛ آقا ضیاءالدین عراقی (۱۳۶۱ ه)؛ شیخ محمدحسین غروی اصفهانی.

تحصیل آیت‌الله خویی بیشتر در محضر درس میرزای نائینی و کمپانی بوده است و همواره در جلسات درس آن دو شرکت می‌جست و آنگاه که شنید جلسات درس میرزای نائینی آغاز شده، سفری را که به ایران داشت، ناتمام گذاشت و دوباره به نجف بازگشت. وی پس از ۲۰ سال تحصیل در نجف اشرف، به درجه اجتهاد رسید و جمعی از علمای بزرگ به اجتهادش شهادت دادند. حوزه درسش تا پایان عمر ادامه داشت و چنان شهره یافت که در دو دهه آخر عمرش، در حوزه‌های علمیه عراق، بلکه جهان اسلام بی‌نظیر بود و صدها نفر از جویندگان علوم و معارف اسلامی در درسش حضور می‌یافتند. بسیاری از فقها و فضایل امروز، خوشه‌چین دانش بیکران این استاد والامقام می‌باشند. برخی از شاگردانش عبارتند از: آیت‌الله میرزا جواد تبریزی، آیت‌الله سید ابوالحسن شیرازی، آیت‌الله سید جمال‌الدین خویی، آیت‌الله باقر شریف قرشی، آیت‌الله باقر ایروانی، سید محمدباقر حکیم.

آیت‌الله خویی آثار ارزشمند و کم‌نظیری به جهان اسلام ارائه داده که در زمینه تأسیس

مراکز فرهنگی و تبلیغی و خدمات اجتماعی، موارد زیر قابل ذکر است: مدرسه و کتابخانه حضرت آیت‌الله خویی در مشهد؛ مدینه‌العلم حضرت آیت‌الله خویی در قم؛ مدرسه دارالعلم آیت‌الله خویی در نجف اشرف. هم‌چنین در بمبئی، بانکوک، داکا، پاکستان، مالزی، بیروت، نیویورک، لندن، اندونزی، فرانسه، لس‌آنجلس و دیگر نقاط جهان، مراکز فرهنگی و پژوهشی مشابهی تأسیس کرده که در تبلیغ مذهب تشیع در جهان بسیار موثر و کارآمد بوده‌اند.

برخی از آثار سید ابوالقاسم آیت‌الله خویی: «معجم رجال حدیث»؛ در بیست و دو جلد که فرهنگ بزرگی در زمینه شناخت بیش از ۱۵۶۷۰ نفر از رجال و راویان احادیث است؛ «فقه الشیعه»، در ۵ جلد، در فقه؛ «مصباح الاصول»، در ۲ جلد، در اصول استدلالی؛ «اجود التقریرات»، در تقریرات دروس مرحوم میرزای نائینی، در ۲ جلد؛ قصیده در مدح امیرالمومنین (ع) در ۹۰۰ بیت؛ اضاءالقلوب (خطی)؛ آثار العقول ۳. علاوه بر این آیت‌الله‌العظمی خویی در زمینه علوم قرآن و تفسیر، سه اثر ارزشمند، تألیف کرده‌اند که عبارتند از: نفحات الاعجاز فی رد حُسن الایجاز؛ البیان فی تفسیر القرآن؛ فقه القرآن علی المذاهب الخمس.

آثار علمی ارزشمند این مرد بزرگ به ده‌ها جلد کتاب در فقه و اصول و تفسیر و رجال منحصر نمی‌شود. هزاران تربیت یافته در حوزه دروس غنی و سرشار او هم اکنون در همه بلاد اسلامی پراکنده‌اند. این بزرگوار، یکی از نخستین کسانی بود که پس از شروع نهضت اسلامی به رهبری امام خمینی (رض) حوزه علمیه نجف را به اهمیت حوادث ایران متوجه ساخت و سعی و کوششی ارجمند در همراهی با حرکت عظیم روحانیت و مردم در ایران، مبذول داشت. در نهضت خونین مردم عراق در رمضان سال ۱۴۱۲ قمری قطب اصلی نهضت و مرکز صدور حکم قیامت اسلامی بود و به همین دلیل پس از سرکوب این نهضت به واسطه رژیم خونخوار بعثی، این کهن مرد دانشمند، مورد آزار و شکنجه و اهانت مأموران سنگدل بعثی قرار گرفت و در معرض خطر جدی واقع شد و پس از آن که به فضل الهی از خطر، نجات یافت تا مدت‌ها زیر نظر مأموران بعثی در شرایط سخت قرار داشت. آیت‌الله‌العظمی خویی که عمر ارزشمند خویش را در راه نشر معارف اسلام و قرآن گذراندند، سرانجام در پی یک بیماری قلبی در روز شنبه ۱۷ مرداد ۱۳۷۱ (مطابق با ۸ صفر ۱۴۱۳ قمری) در کوفه دارفانی را وداع گفت و به دیار باقی شتافت.

آیت‌الله سید محمد وحیدی (۱۲۹۵ - ۱۳۷۹ ه. ش): آیت‌الله حاج سیدمحمد وحیدی شبستری، در ۱۲۹۵ ش در شهرستان شبستر در استان آذربایجان شرقی به دنیا آمد. پدرش

آیت‌الله حاج سیدرضی‌الدین از علمای برجسته‌ی شبستر بود. پدربزرگ او حاج سیدمحمد و نیز جدش آیت‌الله علامه حاج سیداسماعیل شبستری از شاگردان آیات عظام صاحب جواهر و شیخ حسن کاشف‌الغطا از علمای شبستر بودند که مزارش محل مراجعه‌ی عام و خاص است. او پس از فراگیری خواندن و نوشتن و ادبیات در زادگاهش، در ۱۳۵۲ ق به تبریز رفت و در مدرسه‌ی طالبیه ساکن شد. مدت دو سال از درس خارج فقه و اصول آیات عظام آن شهر سود برد و سپس در ۱۳۵۴ ق جهت تکمیل تحصیلات دینی به قم رفت (شریف رازی، آثار الحجه، ...، ۳۶۰). در حوزه‌ی علمیه‌ی قم به فراگیری سطوح عالی‌ه نزد آیات عظام شیخ محمدعلی حائری‌قمی، سیدمحمدتقی خوانساری و میرسیدعلی یثربی کاشانی پرداخت و هم‌زمان فلسفه، کلام و عرفان را از حضرات آیات: شیخ مهدی مازندرانی، میرزا آقا دامغانی و میرزا محمدعلی شاه‌آبادی فراگرفت. پس از فراغت از سطوح، به درس خارج فقه و اصول آیت‌الله حاج سیدمحمد حجت کوه‌کمری حاضر شد و به مدت هشت سال بهره‌های فراوان برد و از استادش آیت‌الله حجت و آیت‌الله سیدابوالحسن اصفهانی اجازه‌ی اجتهاد داشت. در سال ۱۳۶۳ بنا به دعوت مکرر مردم زادگاهش و دستور آیت‌الله حجت، به شبستر مراجعت کرد و قریب ده سال در آن سامان به خدمات بزرگ علمی و دینی پرداخت (شریف رازی، ۳۶۰). در سال ۱۳۷۲ ق به حوزه‌ی علمیه‌ی قم بازگشت و به تدریس خارج فقه و اصول پرداخت و هم‌زمان و به مدت یک سال در درس خارج فقه و اصول آیت‌الله العظمی بروجردی شرکت کرد (همان). پس از وفات آیت‌الله بروجردی (۱۳ شوال ۱۳۸۰ ق) رساله‌ی عملیه‌اش را چاپ کرد و بخشی از شهریه‌ی حوزه را برعهده گرفت و مدرسه‌ی وحیدیه (همراه با کتاب‌خانه‌ای بزرگ) را بنیاد نهاد. مدت چهل سال، در ایام تعطیل حوزه به آذربایجان مسافرت می‌کرد و در شهرهای شبستر و میاندوآب و مناطق اطراف، به تأسیس مدارس و مساجد و حسینیه‌های بسیار اقدام می‌فرمود. او در نشر مذهب اهل بیت در استان‌های آذربایجان غربی و آذربایجان غربی کوشش بسیار می‌کرد و همواره مبلغان بسیار به آن سامان می‌فرستاد و بنا بر دستورشان، مساجد و حسینیه‌های فراوان در شهرها و روستاهای آن دو استان، بنیاد نهاده شد. مرحوم آیت‌الله سیدمحمد وحیدی پس از سالیان طولانی تلاش علمی، دینی اجتماعی و سیاسی برای تبلیغ احکام الهی و سامان‌یابی امور مردم و خدمت‌رسانی به آنان سرانجام در شب چهارشنبه دهم ماه ربیع الثانی ۱۴۲۱ ه. ق مصادف با سالگرد شهادت کریمه اهل بیت حضرت فاطمه معصومه (سلام‌الله علیها) دیده از جهان فرو بست و پیکر پاکش را در جوار کریمه اهل بیت حضرت معصومه (سلام‌الله علیها) به خاک سپردند (سایت اندیشه قم).

برخی از تألیفات معظم‌له عبارت‌اند از: ۱- توضیح‌المسائل ۲- مناسک حج ۳- حاشیه

عروه الوثقی ۴- حاشیه منهای الصالحین ۵- مجمع المسائل (استفتائات) ۶- اللالی المنتظمه فی المسائل المستحدثه ۷- الهدایه الی مسائل الاجاره ۸- الوجیزه النافعه فی احکام القضا و الشهاده ۹- تحفه الولاه فی احکام القصاص و الدیات ۱۰- النقد و التفریعات فی الحدود و التعزیرات ۱۱- الفلاح فی مسائل النکاح ۱۲- مستمکات الاحکام (در استثنائات احکام در ابواب مختلف فقه) ۱۳- الولایه الساطعه فی الموجز (در بیان مسائل اقتصاد اسلام) ۱۹- حاکمیت پیرامون خاتمیت و رفع شبهات ۲۰- پیام انقلاب (مجموعه اعلامیه‌ها، سخنرانی‌ها و مصاحبه‌ها پیرامون انقلاب اسلامی از سال ۱۳۴۰ تا ۱۳۶۰) و کتاب‌های مخطوط ایشان عبارت‌اند از: ۱- تفسیر قرآن کریم (تا جزء پنجم). ۲- ترجمه و شرح خصال صدوق ۳- پنجاه مجلس ۴- اجوبه المسائل الارومیه ۵- شرح وسیله النجاه (اجتهاد و تقلید، و طهارات). نیز از آثار ماندگارش در قم بنای حسینیة قائم (ع) است.

قاضی محمد خضری نرزیوه‌ای (۱۲۸۲ - ۱۳۷۷ ه. ش): علامه قاضی محمد خضری نرزیویی‌اشنوی عارف و عالم دینی فرزند مرحوم ملا عبدالعزیز، فرزند مرحوم حاج خلیفه ملا خضر نرزیوه در یک خانواده دینی و عالم پرور در سال ۱۳۲۲ هجری قمری در روستای نرزیوه اشنویه دیده به جهان گشود. قاضی خضری در سن ۶ سالگی در زادگاهش به فراگیری قرائت قرآن کریم پرداخت و ظرف ۳ ماه قرآن را ختم کرد و به فراگیری کتاب‌های فارسی مانند: ناگهانی وای شده مخلوق، گلستان و نصاب الصبیان اقدام کرد و در ۸ سالگی از محضر برادر مادری‌اش، مرحوم ملا حاج خضر که خود او نیز محصل بود، عوامل جرجانی در نحو و تصریف زنجانی در صرف و احمدیه در لغت را فراگرفت و سپس شروع به آموختن کتاب‌های سعدالله صغیر و شرح مغنی کرد، ولی با شروع جنگ جهانی اول و آغاز هرج و مرج و اغتشاشات، قاضی مجبوره مهاجرت و تحمل رنج و سختی‌ها شد که در طی این ماجراها بزرگ خانواده‌ی خضری، مرحوم حاج خلیفه ملا حسین به دست روس‌ها شهید شد و برادرش مرحوم ملا حاج خضر نیز وفات کرد. پس از رفتن روس‌ها از ایران و برقراری نظم، مدارس دینی کم‌کم در شهر اشنویه و برخی دهات بازگشایی شد و علامه خضری نزد استادانی مانند: استاد قاضی ملا محمد شریف اعظمی و استاد ملا محمد سعید برهانی زانوی تلمذ کرد و در سال ۱۳۴۵ ه. ق. به پسوه لایجان رفت و در محضر استاد عالی‌قدر مرحوم ملا عبدالله گرتگی به تحصیل پرداخت و پس از گذشت سه ماه، به دیشمس اشنویه، خدمت حجة الاسلام استاد مرحوم ملا محمد وافی‌اشنوی مشرف شد و به کسب فیض پرداخت و در سال ۱۳۴۷ ه. ق. به مهاباد رفت و از محضر استاد عالی‌قدر، مرحوم ملا محمد ترجانی‌زاده فرزند مرحوم ملا محمد حسین ترجانی‌زاده استفاده

کرد و در اواسط بهار ۱۳۴۸ ه. ق. به اخذ اجازه‌نامه تدریس و افتا مفتخر شد و به نرزیوه مراجعت و به تدریس علوم عالییه شاغل و پس از چهار پنج سالی قاضی محترم و مدرس بزرگوار اشنویه مرحوم قاضی ملا محمد امین خاکی رحمه الله تعالی علیه متوفی و اشراف و اعیان شهر اشنویه وی را به اشنویه آورده و در مسجد جامع خطابت و امامت جمعه و در مدرسه جامع و محله بازار و ملاطه به تدریس و اجازه فارغ التحصیلان شاغل و قریب هفتاد نفر در حضور وی به کسب علوم عالییه و اخذ اجازه‌نامه نائل و در اطراف و اکناف و دور و نزدیک به خدمت علم و دین شاغل و قسمتی از آن‌ها به برکت اجازه دادن فارغ التحصیلان نیز مفتخر شدند. وی سرانجام در ۱۱ اردیبهشت سال ۱۳۷۷ شمسی دارفانی را وداع گفتند. مرحوم قاضی به آثار فرهنگی و ملی بسیار علاقه‌مند بودند و پیوسته در گردآوری و نگه‌داری آن‌ها می‌کوشیدند که مهم‌ترین اقدامات وی در این راستا را می‌توان به شرح زیر برشمرد:

الف) جمع‌آوری و نگه‌داری نسخه نفیس و منحصر به فرد خاطرات مرحوم وفایی، شاعر پرآوازه‌ی کرد، به نام تحفه المریدین که در مورد حضرت عبیدالله شمزینی به نگارش درآمده و در سال ۱۹۹۸ م در آذربایجان غربی عراق به چاپ رسیده است؛ ب) گردآوری اشعار شاعر کرد، احمد کورج) تألیف کتاب مشکول کردی بر وزن کشکول فارسی، که مشتمل بر اشعار، سخنان، امثال، حکم و خاطرات بزرگان کرد است؛ د) ایجاد اولین مدرسه دخترانه در آذربایجان غربی در شهر اشنویه در سال ۱۳۲۴ شمسی؛ ه) حفظ آثار فرهنگی و اسناد؛ و) نسخه‌ی خطی مثنوی شیخ عبیدالله شمزینی به خط مرحوم وفایی؛ مجموعه مکتوبات حضرت مولانا خالد، حضرت سیدطاها شمزینی و سایر مشایخ آذربایجان غربی و ختمیات تمامی مشایخ شمزینی و دیگر بزرگان کرد؛ نگه‌داری ده‌ها نسخه خطی کتب از نویسندگان مشهور کرد، همانند: مرحوم ابن آدم ماموستای بیتوشی، مرحوم قزلجی و چندین نفر دیگر؛ ثبت وقایع یومیه و حتی سفرنامه خود و موارد ازدواج و طلاق، قبل از وجود دفاتر رسمی؛ ز) تهیه طومار ساعت کردی به وقت اشنویه در سال ۱۳۰۲ به توسط معادلات ریاضی و استفاده از اصطراب؛ ح) سرودن اشعار کردی با تخلص شعری «نرزیوه‌یی». تعدادی از کتاب‌های چاپ شده علامه قاضی محمد خضری عبارتند از: معامله مواد مخدر و حکم شرعی آن؛ فتاوی محمدیه؛ تاریخ مشاهیر جهان اسلام؛ طلاق از نظر قرآن؛ جامع الخطب؛ خاطرات وفایی به کردی.

آیت‌الله سیدعلی اکبر قریشی (۱۳۰۷ -): سیدعلی اکبر قریشی در سال ۱۳۰۷ در بناب در خانواده مذهبی دیده به جهان گشود. دروس فارسی را در مدارس ملی و مقدمات عربی

را نزد پدر و مدرسه علوم دینی بناب فراگرفت و سپس جهت تکمیل تحصیلات خود در سال ۱۳۲۴ روانه حوزه علمیه قم شد. قریشی در مدت هشت سال تحصیل در حوزه قم از محضر استادانی چون آیت‌الله بروجردی، آیت‌الله سلطانی و آیت‌الله مجاهدی تلمذ کرد. در سال ۱۳۳۲ به دعوت عده‌ای از اهالی ارومیه رحل اقامت در این شهر افکند و به کار تبلیغ، ارشاد و اقامه شعائر دینی پرداخت. ایشان در کنار انجام وظایف معمول یک روحانی به کار مطالعه، تحقیق و نویسندگی همواره اهتمام ورزیده و آثار جاودان و ارزشمندی چون قاموس قرآن و تفسیر احسن‌الحديث را تألیف کرد. در آستانه پیروزی انقلاب ۱۳۵۷، سید علی اکبر قریشی در اثر مخالفت با رژیم پهلوی ممنوع‌المنبر و در اردیبهشت ماه سال ۱۳۵۷ به بافت کرمان تبعید شد که این تبعید تنها چند ماه بطول انجامید و هم‌زمان با اوج‌گیری انقلاب اسلامی از تبعید آزاد و به ارومیه مراجعت کرد. آیت‌الله قریشی بعد از پیروزی انقلاب اسلامی با رای مردم به مجلس خبرگان قانون اساسی راه یافت و در تدوین قانون اساسی مشارکت کرد و نیز در دوره‌های اول، دوم، سوم، چهارم و پنجم به نمایندگی مردم استان در مجلس خبرگان رهبری برگزیده شد. سید علی اکبر قریشی در سایه مجاهدت‌های علمی خود در سال ۱۳۷۵ به‌عنوان محقق نمونه سال کشور انتخاب شد. وی در سال ۹۰ نیز به پاس صرف عمر خود در تدریس و تفسیر قرآن کریم و تألیف کتب متعدد در حوزه دین، به دریافت نشان درجه یک پژوهش مفتخر شد. این عالم فرزانه بیش از نیم قرن عمر با برکت خود را صرف تألیف بیش از ۵۰ عنوان کتاب در حوزه قرآن و عترت کرده است، البته مقالات بسیاری از این قرآن پژوه و نویسنده و محقق دینی در روزنامه‌ها و مجلات به چاپ رسیده است. کتاب‌های «قاموس قرآن با هفت جلد»؛ «کتاب مفردات نهج البلاغه»؛ «مولی‌الموالی»؛ «تفسیر احسن‌الحديث»؛ «کتاب آینه نهج البلاغه»؛ «کتاب وحدت آرا پیرامون مهدی موعود (عج)»؛ «خاندان وحی»؛ «بانوی دو عالم» از جمله تالیفات وی است.

عباس حقیقی بوکانی (۱۲۸۱ - ۱۳۷۰ ه. ش): استاد عباس حقیقی بوکانی شاعر و مترجم اشعار سعدی و حافظ به زبان کُردی است. عباس حقیقی در سال ۱۲۸۱ در روستایی بنام قره‌داغ در شهر بوکان متولد شد. وی دوران کودکی و نوجوانیش را نزد روحانیون منطقه به فراگیری علم و ادب گذراند. به دلیل وقوع جنگ جهانی اول، مدتی را در آوارگی به سر برده و در آن دوران استادان مختلفی را زیارت کرده و بر دانش و فضیلت خود افزود. سال‌ها بعد همراه با استاد برزنجی از محضر و مکتب استادان مختلف علوم دینی آن زمان بهره‌وافر بردند. استاد حقیقی پس از اخذ دیپلم در سال ۱۳۱۳ به استخدام

اداره‌ی دارایی مهاباد در آمده و از سال ۱۳۲۱ تا سال ۱۳۴۲ ریاست اداره‌ی دخانیات بوکان را بر عهده داشته‌اند. وی در کنار فعالیت در حوزه‌ی کاری خود مشغول به سرودن شعر و ترجمه اشعار شاعران نامی ایران همچون سعدی و حافظ هم بود. او اشعار زیادی را از زبان فارسی به زبان کردی و بالعکس ترجمه کرده است. این استاد با بیش از پنجاه سال سابقه فعالیت در سرودن شعر سرانجام در سال ۱۳۷۵ در سن ۹۴ سالگی در شهر بوکان درگذشت. از آثار وی می‌توان به دیوان، کولکه زیرینه، شه ونم، و برخی آثار چاپ نشده اشاره کرد. هر چند استاد در سال‌های پایانی عمر خویش ۱۰۰ غزل از غزلیات حافظ را به زبان کردی ترجمه کرده و با تمام وجود غرق در عرفان حافظ گشته‌اند، اما بوی سخن نغز سعدی را می‌شود در کلیه اشعار ایشان حس کرد. علاقه و ارادت استاد به شعرای بزرگ فارسی زبان، بیان‌گر تسلط و چیرگی آن مرحوم به زبان فارسی و قدرت قلم ایشان در زبان مذکور است. استاد تخمیس اشعار شاعران بزرگ کرد و فارس را با قلمی شیوا انجام داده و همه آن‌هایی که در ادبیات صاحب نظر می‌باشند به توانایی استاد در این زمینه اقرار داشته‌اند. یاد و نام خدا در تمامی اشعار استاد جلوه دارد و نمی‌توان ایمان به یگانگی خدا را از شعر حقیقی دور دید. بهاریه‌های کردی استاد را می‌توان از میان تمامی اشعاری که در این زمینه سروده شده‌اند به راحتی تشخیص داد و پی برد که دیدگاه طبیعت‌گرایانه و رئالیستی استاد همواره یکه تاز و بی‌مثال بوده و خوانندگان را با خود به مرز لذت از طبیعت آذربایجان غربی برده است. استاد عباس حقیقی از زمره شاعرانی است که داستان‌هایی را به نظم کشیده و در این وادی نیز تبحر خود را نشان داده است از آن جمله است (مروکه و بز نوکه) و ده‌ها داستان منظوم دیگر. استاد در زندگی و در جامعه، نکته‌سنج و نازک بین بوده و بر همین اساس اشعاری را در قالب فکاهی سروده است. حقیقی را می‌توان عارفی نازک خیال و دارای طبع لطیف دانست که هرگز اقدام به عزلت‌نشینی نکرده و همواره ضمن پاس‌داشت عرفان فاخر، مسائل و مشکلات ملت خود را دیده و در اشعار خود به قلم کشیده است که شعر مشهور حلبچه نمونه‌ای در این زمینه است. زندگی دور و دراز و پر برکت استاد باعث شد که برای تمامی دوستان شاعر و هم‌دوره خویش مرثیه‌سرایی نموده و حق دوستی و محبت را نسبت به این عزیزان از دست رفته به جا آورد. استاد علاوه بر سرودن شعر به دو زبان کردی و فارسی، در برخی موارد اقدام به سرودن شعر به زبان‌های عربی و ترکی نموده است. استاد مجموعه اشعار خود را بسیار دیر در کتابی تحت عنوان دیوان حقیقی منتشر کردند. چند سال بعد کتاب رنگین کمان و متعاقب آن کتاب شبنم که حاوی ترجمه صد غزل از غزلیات حافظ بود را تقدیم

دوست‌داران شعر و ادب کردند.

بهرروز ثروتیان نظامی شناس و پژوهشگر ادبی (۱۳۱۶ - ۱۳۹۱ ه. ش): دکتر بهروز ثروتیان به سال ۱۳۱۶ در میاندوآب آذربایجان در خانواده‌ای اهل فرهنگ به دنیا آمد. کودکی و نوجوانی را در دشت‌های سبز و خرم و در کنار زرینه‌رود گذراند و سخاوت و مهربانی را از مردمان پاک و ساده آن دیار آموخت و خیلی زود راه و رسم آن زندگی که می‌خواست را یافت چنان‌چه در سال‌های پایانی تحصیلات متوسطه به عنوان آموزگار ریاضی در همان سرزمین مشغول به کار شد. چند سال بعد در کنکور شرکت کرد و در دو رشته ادبیات فارسی و فلسفه رتبه اول را به خود اختصاص داد و در همان زمان به خاطر این موفقیت مورد تشویق قرار گرفت. او ماهانه دو هزار و پانصد ریال حقوق می‌گرفت، در حالی که حقوق معلمان ماهانه دو هزار و سیصد ریال بود. بهروز ثروتیان جوان، دوره لیسانس را هم با مقام نخست سپری کرد و از طرف شورای عالی فرهنگ به اخذ مدال علمی درجه یک فرهنگ نایل آمد و رساله‌اش را با شادروان استاد علامه حسن قاضی طباطبایی با نمره بیست به پایان برد. زمانی که در سال ۱۳۴۹ برای نخستین بار مقطع فوق لیسانس دایر شد او با شرکت در آزمون، وارد دانشگاه و در همان رشته نیز فارغ التحصیل شد. پایان‌نامه او «بررسی فر در شاهنامه» از سوی کمیته استادان دانشگاه در همان سال چاپ و منتشر شد و سرانجام سال ۱۳۵۲ در آزمون دوره دکترای زبان و ادبیات فارسی در دانشکده تهران پذیرفته شد و در اردیبهشت سال ۱۳۵۴ به دریافت دکترای در آن رشته نایل آمد. پایان‌نامه‌اش تصحیح منحصر به فردی از «جاویدان خرد» ترجمه الحکمه‌الخالده زیر نظر استاد مهدی محقق بود که با یاری او در شعبه اسلامی دانشگاه مک‌گیل کانادا در تهران به چاپ رسید. بهروز ثروتیان سال ۱۳۵۱ در آزمون معلمی دانشگاه تبریز پذیرفته شد و از وزارت آموزش و پرورش به وزارت علوم انتقال یافت و در دانشگاه تبریز به تدریس متون نظم و نثر ادب فارسی پرداخت. ثروتیان از سال ۱۳۵۸ بازنشسته شد و از زمان بازنشستگی تا مرگ به تألیف و تحقیق در متون ادب فارسی پرداخته است. او سالیان زیادی را به تصحیح و شرح آثار نظامی گنجه‌ای و حافظ شیرازی صرف کرده و در حدود ۷۵ مقاله تحقیقی برای کنگره‌های داخلی و خارجی نوشته که اغلب آن در نشریات علمی دانشگاهی، چاپ شده است. ثروتیان در تحقیق و پژوهش ادبی، یکی از چهره‌های ماندگاری است که طی سال‌ها تلاش شعرهای نظامی و حافظ را به زبان ساده و قابل فهم به خوانندگان حرفه‌ای و حتی عام ادبیات فارسی ارائه کرده و با دقت و فراست به نقد و تحلیل اندیشه‌های نظامی و حافظ پرداخته است.

تصحیح و شرح آثار نظامی (۶جلد)، تصحیح دیوان حافظ، شرح دیوان حافظ (۴)

هزار صفحه و ۴ جلد)، سروده‌های بی‌گمان (امیرکبیر، زیرچاپ)، فرهنگ اطلاعات نفایس‌الفنون، فر در شاهنامه، تصحیح جاودان خرد، پیر طریقت گفت، بیان در شعر فارسی، روایات گهربار، طنز و رمز در الهی‌نامه، بازنویسی آثار نظامی برای جوانان (۶ جلد)، رؤیای عشق در مثنوی گل و نوروز، گزیده مخزن‌الاسرار، آینه غیب، سلام بر حیدر بابا (شعر فارسی)، ترجمه حیدر بابایه سلام، از ایران چه می‌دانیم (۷ جلد)، شعر و اندیشه نیما یوشیج، اندیشه‌های نظامی گنجه‌ای، نقش بیان در آفرینش خیال، نامه‌های حافظ، ترجمه حافظ به شعر ترکی آذری و... از جمله آثار به‌جامانده از ثروتیان هستند.

عبدالرحمن شرفکندی (هه ژار) (۱۳۰۰ - ۱۳۶۹ ه. ش): نویسنده، محقق، مترجم و شاعر نامدار، استاد عبدالرحمن شرفکندی مشهور به سال ۱۳۰۰ ه. ش در شهر مهاباد و در خانواده‌ای متدین و شهیر دیده به جهان گشود. در دو سالگی از نعمت وجود مادر محروم شد و از همان کودکی تلخی زندگی را تجربه کرد. ماموستا هه ژار در کتابی به نام «چیشتی مجیور» زندگی پر فراز و نشیب خود را با زبانی شیرین و شیوا بیان کرده است. شاید به جرأت بتوان گفت کتاب چیشتی مجیور یکی از شاهکارهای ادبی کردی است که امروزه نیز پس از سال‌ها تجدید چاپ می‌گردد. ماموستا هه ژار در سن پنج‌سالگی الفبا و قرآن را نزد پدر خویش فراگرفت، سپس وارد مکتب‌خانه شد و از حضور تنی چند از مدرسان علوم اسلامی آن زمان کسب فیض نمود. فوت پدر بار مسئولیت خانواده را بر دوش وی نهاد.

عبدالرحمن به سبب علاقه وافری که به ادبیات داشت از همان اوان جوانی به مطالعه ادبیات و دیوان شاعران بزرگ روی آورد این علاقه به حدی بود که از همان آغاز بسیاری از اشعار شاعران نامدار را از برداشت. نوجوانی بیش نبود که توانایی ادبی وی نمایان گشت و به سرودن شعر روی آورد، اشعار او کم‌کم ورد زبان‌ها و نقل مجالس گشت. در این زمان بود که استاد تخلص «هه ژار» را برگزید. در شرایط سخت و طاقت‌فرسای آوارگی و غربت نیز دست از مطالعه و تحقیق برنداشت، حتی هنگامی که در لبنان و در بیمارستان تحت مداوا بود به مطالعه زبان و ادبیات عرب پرداخت و در این زمینه تبحری خاص یافت و در همین دوران بود که بسیاری از شاهکارهای ادبی جهان را مطالعه کرد و بر اندوخته‌های خود افزود. پس از سال‌ها آوارگی سرانجام در سال ۱۳۵۴ به ایران بازگشت و در شهر کرج سکنی گزید. بعد از اقامت در کرج، پیشنهاد ترجمه کتاب شفای ابوعلی سینا، از طرف دانشگاه تهران را پذیرفت. کتابی که تا آن زمان با وجود اهمیت فراوانی که داشت، برای علاقه‌مندان غیرقابل استفاده بود. وی در نهایت موفقیت شفای ثقیل و مشکل عربی را به فارسی ساده و روان ترجمه کرد و بدین وسیله به محافل ادبی و فرهنگی

ایران راه یافت و پس از مدتی به عضویت فرهنگستان زبان و ادب فارسی درآمد. با گسترش حوزه فعالیت‌های خویش و تحقیق پیرامون زبان و ادبیات کردی بر خدمات خود افزود. وی در این سال‌ها از لحاظ ادبی و فرهنگی بیشترین استفاده را از زندگی خویش برد و با تلاش سخت و خستگی‌ناپذیر شبانه روز را به تحقیق و تالیف و ترجمه مشغول بود در سایه این پشتکار آثار کم نظیری را در زمینه‌های مختلف از خود به یادگار گذاشت. در کنار فرهنگ ارزشمند کردی- فارسی از دیگر خدمات بزرگ و بی‌نظیر استاد، می‌توان به ترجمه زیبای قرآن کریم به زبان کردی اشاره کرد، که در نهایت استحکام و سادگی، شیوا و گویا است و کتاب‌خانه کردی را برکتی دو چندان بخشیده است. سرانجام کار مداوم، بی‌خوابی و ریاضت‌های فکری و جسمی، شمع زندگی این بزرگ‌مرد را به سوی خاموشی برد، تا این که هه‌ژار سرانجام در روز پنج‌شنبه دوم اسفندماه سال ۱۳۶۹ در تهران بر اثر بیماری درگذشت. جنازه او را به مهاباد منتقل کردند و در حالی که شهر در ماتم نشسته بود و جمعیت انبوهی از دور و نزدیک برای وداع با وی گرد آمده بودند، با تجلیل بسیار تا گورستان بداق سلطان مشایعت شد و در کنار هیمن و ملاغفور به خاک سپرده شد. هه‌ژار در طول زندگی خدمات فرهنگی و علمی زیادی انجام داده که می‌توان به برخی از آن‌ها اشاره کرد. تألیف: فرهنگ کردی فارسی: هه‌نبانه بورینه؛ زندگی‌نامه خودنویس: چیشتی مجیور؛ دیوان اشعار: آلكوك؛ دیوان اشعار: بو آذربایجان غربی

ترجمه از عربی: ترجمه به کردی قرآن کریم: قرآن پیروز؛ ترجمه به فارسی کتاب: هوزی گاوان؛ ترجمه به فارسی کتاب: قانون در طب ابن‌سینا؛ ترجمه به فارسی کتاب: آثارالبلاد و اخبارالعباد از زکریای قزوینی؛ ترجمه به فارسی کتاب: تاریخ سلیمانیه؛ ترجمه به فارسی کتاب: روابط فرهنگی ایران و مصر.

ترجمه از فارسی: ترجمه به کردی کتاب: فرهنگ لغت عمید؛ ترجمه به کردی کتاب: یک، جلوش تا بی‌نهایت صفرها از دکتر علی شریعتی؛ ترجمه به کردی کتاب: پدر، مادر، ما متهمیم از دکتر علی شریعتی؛ ترجمه به کردی کتاب: آری این چنین بود برادر از دکتر علی شریعتی؛ ترجمه به کردی کتاب: عرفان، برابری، آزادی از دکتر علی شریعتی؛ ترجمه به کردی کتاب: شرفنامه بدلیسی؛ ترجمه به کردی کتاب: رباعیات خیام؛ ترجمه به کردی کتاب: تاریخ اردلان.

ترجمه از کردی: از کردی کرمانجی به کردی سورانی: مم و زین احمد خانی؛ به کردی سورانی: شرح دیوان ملا احمد جزیری.

احمد ترجانی زاده (۱۲۸۰ - ۱۳۵۹ ه. ش): احمد ترجانی‌زاده ادیب، نویسنده، مترجم،

پژوهشگر، استاد برجسته دانشگاه در سال ۱۲۸۰ هجری شمسی در مهاباد به دنیا آمد. پس از تحصیل در رشته ادبیات فارسی، از سال ۱۳۱۵ هجری شمسی به استخدام وزارت فرهنگ درآمد و در شهرهای مختلف ایران به تدریس زبان و ادبیات فارسی و عربی مشغول شد. با تأسیس دانشگاه تبریز به آنجا انتقال یافت و فعالیت‌های خود را ادامه داد تا اینکه در سال ۱۳۵۱ هجری شمسی از خدمات آموزشی بازنشسته و وارد وادی پژوهش و تألیف شد. ترجمانی زاده دایره‌المعارف متحرکی بود که در دانشگاه تبریز مفتخر شد به‌عنوان استاد ممتاز معرفی شود و از این رو اغلب بزرگان شعر و ادب فارسی از وی با تکریم یاد می‌کردند. از آثار وی علاوه بر مقالات متعدد منتشره در نشریات دانشکده ادبیات، می‌توان به تفسیر جزء عم و شگفتی‌های آفرینش، تاریخ ادبیات عرب از دوره جاهلیت تا عصر حاضر، شرح معلقات سبع، مثنوی مکتبدار بصره و مجموعه اشعار اشاره کرد. این استاد برجسته دانشگاه به سال ۱۳۵۹ هجری شمسی در تبریز دار فانی را وداع گفت و در آرامستان وادی رحمت به خاک سپرده شد.

دکتر عباس زریاب‌خویی (۱۲۹۸-۱۳۷۳ ه. ش): عباس زریاب‌خویی در ۲۰ مرداد ۱۲۹۸ هجری خورشیدی در شهر خوی به دنیا آمد. تحصیلات ابتدایی و دوره اول دبیرستان را در خوی گذراند و چون امکان ادامه تحصیل در خوی وجود نداشت نزد یکی از روحانیون شهر به نام شیخ عبدالحسین اعلمی به یادگیری صرف و نحو عربی، اصول و دیگر علوم حوزوی پرداخت. در سال ۱۳۱۶ به قم رفت و شش سال نزد علمای تراز اول حوزه علمیه قم به تحصیل مشغول بود. در همین دوره، در جلسه‌های درس شرح منظومه سبزواری و اسفار ملاصدرا نزد آیت‌الله خمینی حاضر می‌شد. در سال ۱۳۲۲ فوت پدر باعث شد تا زریاب به شهر خوی بازگردد و مدتی به تدریس در دبیرستان بپردازد. در شهریور ۱۳۲۴ هم‌زمان با نارامی‌های ناشی از ادامه اشغال آذربایجان، ناچار به ترک خوی شد و به تهران آمد و دو سال اول را با سختی در تهران زندگی کرد، و به نوشتن مقاله در نشریه‌های علمی و ادبی پرداخت تا اینکه به کار در کتابخانه مجلس شورای ملی مشغول شد. هم‌زمان دوره لیسانس را در دانشکده معقول و منقول (الاهیات) دانشگاه تهران گذراند. در کتابخانه مجلس شورای ملی بود که با سید حسن تقی‌زاده آشنا شد و مورد توجه خاص او قرار گرفت. بدین گونه بود که پس از تأسیس مجلس سنا و انتخاب تقی‌زاده به ریاست آن در سال ۱۳۲۸ و تأسیس کتابخانه مجلس سنا، محل خدمت عباس زریاب‌خویی به این کتابخانه منتقل شد و چندی بعد به‌عنوان مدیر کتابخانه مجلس سنا معرفی شد. در سال ۱۳۳۴ بورس مطالعاتی بنیاد هومبولت در آلمان غربی (بنابر معرفی سید حسن تقی‌زاده) در اختیار عباس زریاب‌خویی قرار گرفت. عباس زریاب‌خویی به مدت پنج سال در شهرهای ماینز و فرانکفورت و مونیخ به تحصیل

و مطالعه در رشته‌های تاریخ، علوم و معارف اسلامی، فلسفه و فرهنگ تطبیقی پرداخت. در سال ۱۳۳۹ از دانشگاه یوهانس گوتنبرگ شهر ماینز در رشته‌های تاریخ و فلسفه درجه دکتری گرفت. عنوان رساله دکتری او «گزارش در باره جانشینان تیمور برگرفته از کتاب تاریخ کبیر جعفری» تألیف ابن محمد حسینی بود که زیر نظر هانس روبرت رویمر و پرفسور شل از ایران‌شناسان مشهور آلمانی تهیه شد. دکتر عباس زریاب‌خویی در سال ۱۳۳۹ به تهران بازگشت و مجدداً در کتابخانه مجلس سنا مشغول به کار شد. در سال ۱۳۴۱ به دعوت والتر هنینگ که آن زمان کرسی استادی در دانشگاه برکلی کالیفرنیا داشت به برکلی رفت و به مدت دو سال در آن دانشگاه به تدریس زبان و ادبیات فارسی مشغول بود. با اینکه هنینگ پست دائمی در دانشگاه برکلی برای زریاب در نظر گرفته بود ولی او ترجیح داد که به ایران بازگردد و دانسته‌ها و تجربه‌های خود را در اختیار دانشجویان ایرانی بگذارد. دکتر عباس زریاب از سال ۱۳۴۴ استاد تاریخ در دانشکده ادبیات دانشگاه تهران بود، و از آنجا که در رشته‌های دیگر مانند ادبیات فارسی، ادبیات عرب، فلسفه، زبان‌شناسی و معارف اسلامی صاحب‌نظر بود، تا سال ۱۳۵۷ که در دانشگاه تهران اشتغال داشت، در اغلب این رشته‌ها تدریس و سخنرانی می‌کرد. در همین دوران سمت‌های علمی مختلفی را به عهده داشت، از جمله عضو انجمن فلسفه، عضو هیئت امنای بنیاد فرهنگ ایران، عضو فرهنگستان تاریخ و عضو بنیاد شاهنامه فردوسی بود. علاوه بر اینها با دایره‌المعارف فارسی (زیر نظر غلامحسین مصاحب) و دانش‌نامه ایران و اسلام (زیر نظر احسان یارشاطر) همکاری داشت و مدخل‌های بسیاری در این دو دانش‌نامه به قلم اوست. دکتر عباس زریاب خویی از دیر زمان عضو انجمن بین‌المللی شرق‌شناسی (آلمان)، و عضو مجمع بین‌المللی کتیبه‌های ایرانی (انگلستان) بود. دکتر عباس زریاب‌خویی در ۱۴ بهمن ۱۳۷۳ در تهران درگذشت. اطلس تاریخی ایران؛ تاریخ ساسانیان؛ بزم‌آورد، شصت مقاله درباره تاریخ، فرهنگ و فلسفه؛ آئینه جام، شرح مشکلات دیوان حافظ؛ سیره رسول الله، بخش اول؛ از آغاز تا هجرت؛ کتاب الصیدنه فی الطب، نوشته ابوریحان بیرونی (تصحیح و تحشیه و مقدمه)؛ روضه‌الصفاء، نوشته محمدبن خاوندشاه بلخی، تهذیب و تلخیص، دکتر عباس زریاب، ۲ مجلد؛ شط شیرین پرشوکت، منتخبی از مقالات استاد عباس زریاب‌خویی به اهتمام حمیدرضا (میلاد) عظیمی از جمله تألیفات استاد عباس زریاب‌خویی است.

تاریخ فلسفه ویل دورانت؛ لذات فلسفه ویل دورانت از انگلیسی به فارسی و تاریخ ایرانیان و عرب‌ها در زمان ساسانیان، تئودور نولدکه (ترجمه از آلمانی)، ظهور تاریخ بنیادی، فریدریش ماینکه (ترجمه از آلمانی) از جمله ترجمه‌های استاد زریاب‌خویی است.

دکتر محمد امین ریاحی (متولد ۱۳۰۲ - ۱۳۸۸ ه. ش): محمدامین ریاحی سال ۱۳۰۲ در شهرستان خوی متولد شد و تحصیلات ابتدایی و متوسطه را در زادگاه خود به پایان برد و بعد راهی تهران شد. دکتر ریاحی فرهنگ‌پژوه، ادیب و مصحح و پژوهش‌گر نامدار ادبیات در دانشکده ادبیات دانشگاه تهران به تحصیل پرداخت و به دریافت دکترای زبان و ادبیات فارسی نائل آمد. ریاحی پس از فراغت از تحصیل به تدریس ادبیات پرداخت. وی در سمت‌های عضویت هیئت مؤلفان لغتنامه دهخدا، مدیر ملی وزارت فرهنگ سابق، رایزنی فرهنگی ایران در کشور ترکیه، استادی دانشگاه آنکارا، دبیر کلی هیئت امنای کتاب‌خانه‌های عمومی کشور، استادی دانشگاه تهران، نیابت ریاست فرهنگستان ادب و هنر ایران، ریاست دانشکده هنرهای دراماتیک، ریاست بنیاد شاهنامه فردوسی به خدمت فرهنگی پرداخت. او مدت کوتاهی نیز کسوت وزیری آموزش و پرورش را بر عهده داشت. از فعالیت‌های مطبوعاتی او سردبیری هفته‌نامه مهرگان و آموزش و پرورش و سیمرخ را باید نام برد. از وی اشعاری نیز به جا مانده است. از آثار او می‌توان به «زبان و ادبیات فارسی در قلمرو عثمانی»، «گلگشت در شعر و اندیشه حافظ»، «تاریخ خوی»، «کسبایی مروزی- زندگی و اندیشه و شعر او»، «مجموعه مقالات- حاوی ۵۰ مقاله تاریخی و ادبی» و «تاریخ روابط سیاسی ایران و عثمانی» اشاره کرد. علاوه بر تألیف، تعدادی از متون کهن فارسی به تحقیق و تصحیح او به چاپ رسیده که از جمله آن‌ها می‌توان «مرصاد العباد نجم‌الدین رازی»، «مفتاح‌المعاملات» قدیمی‌ترین متن ریاضی فارسی و هم‌چنین «جهان‌نامه متن قدیم جغرافیایی» را نام برد. از جمله پژوهش‌های شاخص دکتر ریاحی تحقیق‌اش درباره مزار شمس در خوی بود که با اسناد و مدارک دقیق و غیر قابل انکار در کتاب تاریخ خوی که انتشارات طرح نو سالیان قبل منتشرش کرده بود، این نکته با به اثبات رساند.

نیم‌تاج سلماسی (۱۲۸۵ - ۱۳۶۸ ه. ش): نیم‌تاج سلماسی فرزند یوسف خان قره‌قشلاقی (مسعود دیوان) در سال ۱۲۸۵ در قره‌قشلاق سلماس به دنیا آمد. وی از کودکی به شعر و شاعری علاقه وافری داشت. وی شاعری چیره دست بود و علاوه بر تسلط به ادبیات ترکی (زبان مادریش) به زبان‌های انگلیسی و فارسی نیز آشنایی و تسلط داشت. انتشار دو اثر شعری نیرومند او در جراید عصر مشروطیت به نام‌های (پیام ما به تهران) و (کاوه) در ارتباط با غائله اشراک به سرکردگی اسماعیل سیمیتقو نام وی را در تاریخ شعر و ادبیات آذربایجان و ایران بلند آوازه گردانید. نیم‌تاج سلماسی چون فجایع اکراد را در آذربایجان غربی دید و کمکی از سوی تهران و رضا پهلوی ندید، طی اشعاری پیام سلماسیان را به گوش دولت و ارتش آن زمان رساند.

در کتاب آذربایجان عاشیق و شاعر قادین لاری (باکی ۱۹۱۹ م) زنان سخنور تالیف علی اکبر مشیر سلیمی (تهران ۱۳۳۵ ه. ش) و در بسیاری از تذکره‌ها نام وی آمده است. بانو نیم‌تاج سلماسی عروس تاجر باشی خوی بوده و پس از ازدواج به تهران رفته و ساکن آنجا می‌شود، این شاعر نامدار سرانجام در ۲۱ آذرماه سال ۱۳۶۸ هجری شمسی در سن ۸۳ سالگی دار فانی را وداع گفت (مشاهیر علمی و فرهنگی آذربایجان غربی، ۱۳۸۵).

علامه محمدامین رضوی سلدوزی (۱۳۰۵-۱۳۸۱ ه. ش): علامه محمدامین رضوی سلدوزی از علمای مبرز منطقه بودند. وی از ستارگان درخشان قدر اول آسمان علم و فضل و اندیشه و تقوا به‌شمار می‌رود. وی یکی از نادر چهره‌های حوزوی است که با تکیه بر آیات قرآنی، اخبار و احادیث معتبر با استدلال علمی برای تعدادی از شبهات ناگشودنی مذهبی است. نامبرده فرزند مرحوم حاج شیخ عباس قلی رضوی سلدوزی بوده که در سال ۱۳۰۳ ه. ش در قریه راهدهنه در ۱۲ کیلومتری شهر نقده متولد شده است. شش کلاس دبستان و مقداری هم از صرف و نحو را در خدمت پدر بزرگوارشان در همان‌جا خوانده‌اند و تا قریب به ۱۶ سالگی در آنجا بوده‌اند. پس از کسب مقدمات علوم زمانه برای ادامه تحصیل دینی به شهر مقدس قم عزیمت می‌کند. علامه می‌نویسد: «... و در سال ۱۳۲۰ برای تحصیل از سلدوز خارج و بعد از ۱۱ روز سفر پرمشقت به قم رسیدم و تا رجب ۱۳۶۴ ه. ق در قسمت فوقانی ناحیه غربی نیمه شمالی مدرسه فیضیه سکونت گزیدم و بعد تا ۱۲ شوال ۱۳۷۱ در خارج از فیضیه منزل داشتم. شرح منظومه سبزواری و اسفار ملاصدرا را در درس آقای حاجی سید محمدحسن طباطبائی مؤلف المیزان فی تفسیر القرآن بالقرآن استماع کردم و از بدو ورود آیت‌الله حاجی آقا حسین بروجردی به شهر قم به هر دو درس ایشان می‌رفتم و در قم در حین تحصیل از صرف میر گرفته تا کفایه و مکاسب و رسائل درس گرفته‌ام. در ۱۵ صفرالخیر ۱۳۷۲ ه. ق در رضائیه سکونت گزیدم و الحمدلله در آن شهر به تبلیغات عالی و پرثمر موفق شدم و به مطالعه در آیات کریمه و احادیث شریفه پرداختم و همه کتاب‌های علمی‌ام را در آنجا به رشته‌ی تحریر کشیدم و یا یادداشت کردم و از ۱۵ شعبان ۱۳۹۰ ه. ق برابر ۲۵/۶/۱۳۴۹ ش در تهران رحل اقامت افکنده‌ام تا خدا چه خواهد. نوشته‌های حقیر همه از قرآن کریم و احادیث شریفه مرویه از معصومین علیهم‌السلام سرچشمه گرفته و...». پس از کسب فیض از محضر علمای عظام چون علامه طباطبایی، آیت الله بروجری و حضرت امام (ره) در ارومیه رحل اقامت افکنند. مدتی نیز در تهران اقامت گزید و تشنگان علم و جویندگان حقیقت دور شمع وجودش گرد آمده از محضرش کسب فیض کردند و بی‌سبب نیست که وی در آنجا به لقب علامه سولدوزی اشتهار یافت. این عالم ربانی دوباره به ارومیه برگشت و تا آخر عمر

در این شهر زیست و در همانجا در ۷۸ سالگی در سال ۱۳۸۱ ه. ش در ارومیه به لقای حق شتافت و در شهر قم و در جوار بارگاه حضرت معصومه (س) به خاک سپرده شد. از علامه رضوی سلدوزی چندین آثار به جامانده که به جرأت می‌توان گفت افق‌های جدیدی را به روی پژوهندگان علوم حوزوی گشوده است. عبارتند از: تجسم عمل یا تبدل نیرو به ماده؛ آغاز و انجام جهان یا رد نظریه نیوتن؛ ساختمان آینده انسان؛ شبهه‌ی آکل و مأکول؛ پیدایش انسان؛ احادیث منتخبه از روضه‌ی کافی و نفسی ظاهر القرآن (مشاهیر علمی و فرهنگی آذربایجان غربی، ۱۳۸۵).

دکتر سید یحیی یثربی (۱۳۲۱): استاد یحیی یثربی در سال ۱۳۲۱ شمسی در روستای چراغ تپه سفلی از توابع تکاب در آذربایجان غربی متولد شد. تحصیلات ابتدایی را در مدارس سنتی روستا (مکتب) از سال ۱۳۳۰ تا ۱۳۳۷ فراگرفت و سپس برای تحصیل در حوزه علمیه رهسپار زنجان شد. سپس به قم عزیمت کرد و دوره تکمیلی تحصیلات خود را از سال ۱۳۳۷ تا ۱۳۴۶ نزد استادان بزرگی چون علامه طباطبایی، منتظری و سبحانی به پایان برد. مباحث اصلی این دوره از تحصیلات وی شامل الهیات، فلسفه و عرفان بود که تأثیر مهم و بزرگی در زندگی و تفکر علمی‌اش برجای گذاشت. یثربی سپس به تحصیلات دانشگاهی پرداخت و موفق به اخذ دکترای فلسفه و حکمت اسلامی شد. این دوره از دانش خود را در سال‌های ۱۳۴۶ تا ۱۳۶۰ در دانشگاه الهیات دانشگاه تهران گذراند. ضمن این که از سال ۱۳۵۰ تا ۱۳۶۱ در دبیرستان‌ها و مراکز تربیت معلم شهرهای زنجان، بوکان و شاهین دژ مشغول تدریس بود. از سال ۱۳۶۲ هم در گروه فلسفه دانشکده ادبیات دانشگاه تبریز آغاز به کار کرد و ۱۰ سال به تدریس در این دانشگاه ادامه داد. این فعالیت سال‌ها ادامه داشت تا این که سال ۱۳۷۷ در گروه فلسفه دانشکده ادبیات دانشگاه علامه طباطبایی به تدریس مشغول شد که تاکنون این فعالیت ادامه دارد. چاپ کتاب‌های ارزنده و مفید در زمینه فرهنگ، فلسفه و عرفان که می‌توان به نمونه‌های زیر اشاره کرد: نگارش کتاب‌های علمی و پژوهشی «تاریخ تحلیلی انتقادی فلسفه اسلام»، «عرفان نظری»، «عیار نقد: نقدی بر هستی‌شناسی و معاد ملاصدرا»، «فلسفه امامت: تحلیل فلسفی شخصیت و اوصاف امامان»، «فلسفه مشا: گزارشی از فلسفه مشا همراه با گزیده‌ای از متون»، «ماجرای غم‌انگیز روشنفکری در ایران»، «خودکامگی و فرهنگ» و... رمان‌ها و سفرنامه‌ها: «قلندر و قلعه: داستان زندگی سهروردی»، «محمد پیام‌آور صلح و اندیشه» و... از جمله تالیفات وی است.

استاد غلامحسین صدری افشار (۱۳۱۳-۱۳۹۶): غلامحسین صدری افشار، فرهنگ‌نویس، مترجم، نویسنده و پژوهشگر ایرانی در سال ۱۳۱۳ در ارومیه به دنیا آمد و انتشار

آثارش را از سال ۱۳۲۷ در تبریز آغاز کرد. وی دوازده سال روی تاریخ علم مطالعه کرد، اما کار فرهنگ‌نویسی را از سال ۱۳۴۵ در بنیاد فرهنگ ایران و با فیش‌نویسی مخزن‌الادویه آغاز کرد. وی ویراستاری، ترجمه، تألیف و نشر کتاب‌های بسیاری را برعهده داشته است. او از سال ۱۳۴۵ تا ۱۳۴۸ با ماه‌نامه سخن علمی همکاری کرد و از سال ۱۳۴۷ تا ۱۳۵۹ مسئول انتشارات علمی وزارت علوم بود. صدی افشار از سال ۱۳۵۶ تا ۱۳۵۸ مدیریت فصل‌نامه «آشنایی با دانش» را در دانشگاه آزاد ایران برعهده داشت. از سال ۱۳۵۸ تا سال ۱۳۶۱ ماه‌نامه‌ی علمی و فرهنگی ههد را منتشر کرد. آثار غلامحسین صدی افشار عبارتند از: فرهنگ فارسی دو جلدی، فرهنگ زبان‌زدهای فارسی، سفر به شمال ایران (ترجمه)، فرهنگ جیبی فارسی امروز، مقدمه‌ای بر تاریخ علم نوشته جورج سارتن (ترجمه)، داستان‌هایی از اینجا و آنجا برای سرگرم نشدن، معماری ایران (ترجمه)، مآثر سلطانی، تاریخ در ایران؛ شرح حال و معرفی آثار مورخان و جغرافیادانان، فرهنگ معاصر فارسی کوچک، تاریخ ریاضیات (ترجمه)، انگلیسیان در ایران، واژه‌نامه فنی انگلیسی-فارسی، گفتارهایی در تاریخ علم، نوشته جرج سارتن (ترجمه)، کتاب‌نامه علوم ایران، فرهنگ معاصر فارسی، فرهنگ مشاغل سنتی، فرهنگ فارسی اعلام، کاکل طاوس (ترجمه)، فرهنگ واژگان و اعلام، فیزیک و فیزیک‌دانان، فرهنگ مترجم، شعرهای غلامحسین صدی افشار؛ از سرگرمی تا رهایی، تاریخ ادبیات ایران از فردوسی تا سعدی نوشته ادوارد براون (ترجمه) و فرهنگ فارسی جیبی.

علیرضا قوجاری نقاش (۱۳۴۷): علیرضا قوجاری متولد ۱۳۴۷ شمسی در شهرستان نقده، کارشناس ارشد تاریخ و هنر است؛ وی در سال ۱۳۹۲ رتبه برتر جشنواره بین‌المللی نقاشی استریکای ترکیه را با حضور ۵۰ نقاش برتر جهان کسب کرده و تکنیک خود را در اوایل سال ۱۳۹۵ به ثبت رسانده است. فضای نقاشی‌های این هنرمند، شاد و بانشاط و توأم با تنوع رنگ‌های مختلف است که می‌تواند امید را در جامعه تزریق کند.

سعید ارسلانی تذهیب (۱۳۵۵): استاد سعید ارسلانی به سال ۱۳۵۵ شمسی در شهر ارومیه متولد شد. وی دارای درجه دکترای از شورای ارزشیابی هنری کشور در نگارگری است. ایشان مبدع شیوه جدیدی از هنر تذهیب است که تلفیقی است از تشعیر و تذهیب و رنگ‌بندی نو برای مفهوم بخشیدن به آثارشان. از دیگر فعالیت‌های هنری ایشان نقاشی و خط و آهنگسازی است که به‌صورت هماهنگ در کنار هم به خدمت گرفته می‌شوند. ایشان دارای نشان درجه یک هنر معادل دکترا در رشته نگارگری؛ نفر اول پنجمین دوسالانه نگارگری ایران در رشته تذهیب؛ نفر اول هفتمین دوسالانه نگارگری ایران در رشته تذهیب ۱۳۸۸؛ نفر اول جشنواره جهانی تجلی صلح تهران ۱۳۸۸؛ عضو انجمن نگارگران ایران و سرپرست انجمن

نگارگری آذربایجان غربی؛ عضو افتخاری انجمن توسعه هنرهای تجسمی موزه هنرهای معاصر تهران؛ جزو چهار نفر برگزیده تذهیب جشنواره شمس در آئینه شمس در موزه امام علی تهران؛ عضو هیئت داوران جشنواره هنرهای دستی کشورهای اسلامی (ارسیکا) تبریز ۱۳۹۶؛ کسب مدرک ممتاز خوشنویسی در ۱۰ سالگی و نفر برگزیده خوشنویسی دانش‌آموزی در مقطع متوسطه در سطح کشور به مدت ۵ سال متمادی؛ نفر برگزیده طراحی صحنه و اجرای گرافیک مسابقات سرتاسری قرآن کریم؛ نفر برگزیده نمایشگاه ملی صنایع دستی ایران تبریز ۱۳۸۷؛ نقاش و نوازنده تار و آهنگساز.

اباصلت صادقی هنرمند خوشنویس (۱۳۴۸ - ۱۳۹۰ ه. ش): اباصلت صادقی در سال ۱۳۴۸ در روستای همپا از توابع شهرستان تکاب در استان آذربایجان غربی دیده به جان گشود. از دوران کودکی به دلیل علاقه وافر به امور هنری با ذوق و اشتیاق تمام به خوشنویسی مشغول شد. استاد در سال ۱۳۶۱ به صورت تدریجی و با علاقه و شاید برای کسب آرامش درونی شروع به خوشنویسی کرد. به دلیل عدم دسترسی مستقیم به استادان خوشنویسی از همان کتاب‌های درسی و خصوصاً خط «استاد احصایی» استفاده می‌کرده است تا آنکه با مطالعه «مجله رشد» در مصاحبه‌ای از استاد امیرخانی که در آن از هموطنان شهرستانی برای استفاده از کلاس‌های مکاتبه‌ای «انجمن خوشنویسان ایران» دعوت شده بود. در سال ۱۳۶۴ برای ثبت نام به انجمن خوشنویسان مراجعه و با استادی بنام «مجید حسین‌زاده» به مدت یک‌سال به صورت مکاتبه‌ای ارتباط برقرار می‌کند و دوره متوسطه را می‌گذراند و سپس با

بخش هفتم:

گزارش توصیفی وضعیت فرهنگی و هنری

استان آذربایجان غربی

استاد کامل و شخصیت برجسته بنام «جواد بختیاری» آشنا می‌شود و بعد از ۴ سال کار با استاد بختیاری دوره ممتاز را در سال ۱۳۶۸ به پایان می‌رساند، خط ثلث را نیز از محضر استاد حسینی موحد شروع و در سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۶۸ از مرحوم استاد قنبری تلمذ می‌کند. استاد صادقی بعد از دوره ممتاز نیز ارتباط با بزرگان هنر اصیل خوشنویسی را حفظ کرده و در سال ۱۳۷۶-۷۷ نیز کلاس‌های فوق ممتاز استاد امیرخانی بهره می‌برد و نتیجه آن را بسیار سودمند می‌دانست از آثار استادان دوره قاجار چون میرعماد به عنوان قله تسخیرناپذیر و نیز میرزا غلامرضا اصفهانی و میرحسین ترک و میرزا کاظم تأثیر فراوانی می‌گیرد. هم‌چنین آثار استاد محمدرضا کلههر و عمادالکتاب نیز برای ایشان الهام‌بخش بوده است. شاید بهتر بتوان گفت بیشترین تأثیر را از استاد امیرخانی گرفته و در طی این مسیر استاد بختیاری همواره و راهنمای ایشان بوده است. از سال ۱۳۷۴ و با تأسیس انجمن خوشنویسان ایران شعبه تکاب به تعلیم علاقه‌مندان و هنرجویان این هنر بزرگ مشغول شد.

استاد صادقی در خط کتابت از خط استادان کلههر، غلامحسین امیرخانی فلسفی و خروش و در خط چلیپا نیز از استاد اخوین تأثیر وافری می‌گرفت. آشنایی با استاد حیدری در سال ۱۳۷۰ علاقه به خط شکسته در ایشان را دوچندان نمود و پس از آن به صورت حرفه‌ای به نوشتن خط شکسته نیز پرداخت. استاد در سال ۱۳۸۶ موفق به کسب درجه فوق ممتاز از «انجمن خوشنویسان ایران» شد و در سال ۱۳۸۷ نیز از سوی شورای ارزشیابی هنری انجمن خوشنویسان ایران موفق به کسب «درجه استادی» شد.

استاد صادقی در زندگی گرانمایه خویش به انواع فعالیت‌های هنری در زمینه خوشنویسی اعم از تصحیح اوراق امتحانی انجمن خوشنویسان ایران، نوشتن انواع تابلوها و قطعات خوشنویسی به خصوص در سه نوع نستعلیق، ثلث و شکسته، خوشنویسی کاربردی، شرکت در جشنواره‌های خوشنویسی شهرستانی، استانی، کشوری و بین‌المللی با عناوین بخش مسابقه و داوری، تربیت بیش از ۶۰ هنرجوی ممتاز در ۳ رشته مذکور و... همت‌گمارد. ایشان به دلیل طبع بلندی که داشتند از هنرهای دیگر نیز غافل نبودند و در موسیقی اصیل ایرانی و آذربایجانی و نقاشی و نگارگری و... حداقل به عنوان مخاطب و علاقه‌مند حرفه‌ای صاحب ذوق و نظر بودند. علاقه‌مندان استاد صادقی از تمام نقاط ایران به طور مستقیم یا غیرمستقیم از هنر، شخصیت و ادب ایشان تأثیر فراوانی گرفته‌اند. استاد اباصلت صادقی در سن ۴۳ سالگی در سحرگاه روز ششم اردیبهشت سال ۱۳۹۱ در اثر ایست قلبی دارفانی را وداع گفت.

مقدمه

گسترش و تعمیق پژوهش درباره وضعیت اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان و شهرستان‌های تابعه به لحاظ ساختمان فیزیکی، برخورداری از امکانات و تجهیزات و ظرفیت‌های اداری و بودجه و منابع مالی در اختیار از یک سو لازمه برنامه‌ریزی برای توسعه و از سوی دیگر مستلزم در اختیار داشتن اطلاعات پایه در این خصوص است. برشماری، اهمیت و تنوع آثار منتشره در مورد شهرها، شهرستان‌ها و استان‌های کشور چنان است که گردآوری و جستجوی اطلاعات آن نیازمند نگاهی نو برپایه یک گزارش توصیفی و تحلیلی دقیق است که ضمن پاسخ‌گویی به نیازهای سازمانی برای عدالت‌گستری در حوزه فرهنگ و هنر نیازهای آماری به روز مورد نیاز در ابعاد مختلف اعم از امکانات فیزیکی و نیروی انسانی و پتانسیل‌های فرهنگی، هنری و ظرفیت‌های در دسترس مردم به لحاظ تحقق گسترش دسترسی همگانی به کالاها و خدمات فرهنگی برای برنامه‌های توسعه و بهبود مدیریت فرهنگی استان را برآورده سازد.

گزارش توصیفی و تحلیلی فرهنگ و هنر را شاید بتوان یکی از منابع اصلی معرفت در زمینه‌های مختلف فرهنگ و هنر استان به‌شمار آورد. از این منظر تدوین گزارش یکی از شیوه‌های حفظ اطلاعات و در عین حال تدوین مجموعه‌ای از اطلاعات متناسب با هم‌دیگر برای تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان کالاها و خدمات فرهنگی و هنری و ارائه تصویری واقعی از وضعیت موجود فرهنگ و هنر استان است. وجود اطلاعات جامع

و مبتنی بر یافته‌های علمی پیرامون هر موضوع و منطقه اعم از استان، شهرستان بسیار ضروری بوده و این امر صرفاً با تکیه بر کسب لذات معنوی و تنوع‌طلبی در پژوهش نیست، بلکه راهی برای ترسیم هویت فرهنگی و هنری استان و شهرستان، بهره‌گیری از تجربیات و برنامه‌ریزی برای توسعه و پیشرفت است.

وضعیت فعلی و عملکرد اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان و شهرستان‌های تابع به لحاظ ساختمان و ظرفیت اداری و بودجه دریافت‌شده در ۱۰ سال گذشته

وضعیت نیروی انسانی در مرکز و شهرستان‌های تابع

معرفی وضعیت و ظرفیت سایت اداره کل

اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان آذربایجان غربی شامل زیر مجموعه سازمانی معاونت امور فرهنگی و رسانه‌ای، معاونت امور هنری و سینمایی، معاونت پشتیبانی و توسعه منابع انسانی، گروه امور قرآن و عترت، دبیرخانه امور کانون‌های فرهنگی و هنری مساجد استان، حوزه مدیریت شامل دبیرخانه شورای پژوهش، دبیرخانه شورای فرهنگ عمومی، دفتر حراست، دفتر حقوقی، روابط عمومی و ۱۷ اداره شهرستانی است. هر کدام از واحدهای سازمانی فوق در راستای شرح وظایف مصوب به فعالیت‌های سازمانی خویش می‌پردازند.

حوزه معاونت پشتیبانی و منابع انسانی

معاونت اداری و مالی اداره کل مسئولیت نظارت بر حسن جریان کلیه امور و واحدهای تحت سرپرستی و ارائه راهنمایی‌های لازم در موارد ضروری؛ صدور دستورالعمل‌ها و دستورات لازم به تقسیم کار، تعیین وظایف و حدود مسئولیت‌ها و اختیارات واحدهای تحت سرپرستی؛ نظارت در تنظیم بودجه حوزه معاونت مربوط؛ شرکت در جلسات و کمیسیون‌های مختلف و تهیه گزارشات لازم جهت استحضار مقام مافوق؛ نظارت بر اداره امور مالی و کلیه اسناد هزینه‌های تنظیمی از طریق هماهنگی با واحدها؛ بررسی مستمر وضعیت موجود پرسنلی و مقایسه آن با وضعیت مطلوب به منظور تعیین روش‌های لازم برای تامین نیروی انسانی؛ نظارت بر امور پرسنلی در حسن اجرای عملیات پرسنلی از جمله حضور و غیاب، مرخصی، ماموریت، ساعات کار، مزایا و رفاه، ارزشیابی و ترفیع و ارتقاء و صدور احکام مربوطه به انتقالات، بازنشستگی و غیره؛ نظارت بر انجام برآورد و تنظیم بودجه و برنامه‌های مالی و تقویم فعالیت‌ها و همچنین برآورد نیروی انسانی مورد نیاز و نظارت بر ارائه گزارش‌های عملکرد امور اداری و مالی، رفاهی، تدارکاتی، خدماتی،

پرسنلی و غیره؛ نظارت مستمر بر انتصابات افراد واجد شرایط در مشاغل مربوطه را بر عهده دارد.

وضعیت اعتبارات اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان آذربایجان غربی

اعتبارات هزینه‌ای (جاری) و اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای (عمرانی): منظور اعتباراتی است که در برنامه عمرانی پنج ساله به صورت کلی و در بودجه عمومی دولت به تفکیک جهت اجرای طرح‌های عمرانی (اعتبارات عمرانی ثابت) و هم چنین توسعه هزینه‌های جاری مربوط به برنامه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی دولت پیش‌بینی می‌شود و منابع مورد نیاز اجرای آن از محل تملک دارایی‌های سرمایه‌ای تامین می‌شود.

جدول ۴. وضعیت تملک دارایی‌های سرمایه‌ای و اعتبارات جاری اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان آذربایجان غربی

سال	جمع	تملك دارائی‌های سرمایه‌ای(عمرانی)	اعتبارات هزینه‌ای(جاری)
۱۳۹۰	۲۸۳.۳۰	۲۸۳.۴	۰۰۰.۲۶
۱۳۹۱	۳۲۵.۳۹	۴۸۰.۱۱	۸۴۵.۲۷
۱۳۹۲	۵۰۰.۳۶	۸۴۰.۲	۶۶۰.۳۳
۱۳۹۳	۵۱۵.۴۹	۸۰۲.۵	۷۱۳.۴۳
۱۳۹۴	۸۱۰.۵۶	۰۳۰.۶	۷۸۰.۵۰
۱۳۹۵	۵۶۴.۱۰۲	۸۷۲.۳۲	۶۹۲.۶۹
۱۳۹۶	۴۷۹.۸۲	۰۲۳.۷	۴۵۶.۷۵
۱۳۹۷	۹۵۴.۲۵۵	۰۲۸.۱۷۴	۹۲۶.۸۱
۱۳۹۸	۳۵۲.۵۲	۹۴۰.۴۹	۴۱۲.۲

براساس اطلاعات جدول شماره ۴ تملک دارایی‌های سرمایه‌ای و اعتبارات هزینه‌ای (به جز سال ۱۳۹۶) از سال ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۷ سیر صعودی را پیموده است ولی این دو مورد در سال ۱۳۹۸ کاهش یافته و سیر نزولی را در پیش گرفته است.

بخش سوم: گزارش توصیفی وضعیت فرهنگی و هنری استان آذربایجان غربی | ۹۵

جدول ۵. وضعیت توزیع اعتبارات اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان آذربایجان غربی برحسب شهرستان (به میلیون ریال)

میزان اعتبار شهرستان	فرهنگی و هنری	هزینه‌های جاری	سایر	تعمیر و تجهیز	اعتبار احداث و تکمیل	جمع
اشنویه	۱۶۰	۱۵	۹۹	۰	۳۹	۳۱۳
بوکان	۳۶۵	۳۵	۱۷۵	۰	۱۴	۵۸۹
تکاب	۱۵۵	۱۵	۷۴	۰	۰	۲۴۴
پیرانشهر	۱۵۰	۱۰	۶۴	۰	۰	۲۲۴
پلدشت	۸۵	۰	۰	۰	۰	۸۵
خوی	۱۱۵	۲۰	۱۹۳	۰	۰	۳۲۸
چالدران	۱۷۰	۱۰	۱۰۳	۰	۰	۲۸۳
چاپاره	۲۳۰	۱۰	۱۲۳	۰	۰	۳۶۳
سردشت	۴۰	۱۰	۱۰۷	۰	۰	۱۵۷
سلماس	۱۶۰	۱۰	۱۴۶	۰	۰	۳۱۶
شاهیندژ	۱۰۰	۱۰	۱۴۰	۰	۵۴	۳۰۴
شوط	۵۷۰	۰	۰	۰	۰	۵۷۰
ماکو	۱۵۰	۱۵	۱۲۰	۰	۰	۲۸۵
مهاباد	۲۵۰	۱۵	۲۲۴	۰	۲۳۰۰	۲۷۸۹
میاندوآب	۱۱۵	۲۰	۱۳۰	۰	۰	۲۶۵
نقده	۱۷۳	۱۰	۱۰۳	۰	۰	۲۸۶
جمع	۹۸۸.۲	۲۰۵	۱۸۰۱	۰	۴۰۷.۲	۴۰۱.۷

اطلاعات جدول شماره ۵ حاکی از آن است که مجموع اعتبارات در نظر گرفته شده برای شهرستان اشنویه ۳۱۳ میلیون ریال، بوکان ۵۸۹، تکاب ۲۴۴، پیرانشهر ۲۲۴، پلدشت ۸۵، خوی ۳۲۸، چالدران ۲۸۳، چاپاره ۳۶۳، سردشت ۱۵۷، سلماس ۳۱۶، شاهیندژ ۳۰۴، شوط ۵۷۰، ماکو ۲۸۵، مهاباد ۲۷۸۹، میاندوآب ۲۶۵ و نقده ۲۸۶ میلیون ریال است. از مجموع ۷۴۰۱ میلیون ریال اعتبار در نظر گرفته شده برای شهرستان‌های آذربایجان غربی؛ ۲۹۸۸ میلیون ریال به هزینه‌های فرهنگی و هنری، ۲۰۵ میلیون ریال برای هزینه‌های جاری، ۱۸۰۱ میلیون ریال برای سایر هزینه‌ها و ۴۰۷.۲ میلیون ریال برای احداث و تکمیل اختصاص یافته است.

بخش سوم: گزارش توصیفی وضعیت فرهنگی و هنری استان آذربایجان غربی | ۹۷

محل	ساختمان	مجری	شروع	زیربنا	بهره برداری	مساحت	تعداد سندلی
ارومیه	اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان	راه و شهرسازی	۱۳۶۷	۲۷۰۰	۱۳۷۱	۲۲۵ ۱۸۴	****
	مجتمع فرهنگی و هنری ارومیه	اداره کل فرهنگ و ارشاد	۱۳۷۰	۶۵۰۰	۱۳۷۵	۰۱۱ ۳۵۰	۴۵۰
	تالار مرکزی ارومیه	ملی	۱۳۸۴	۱۸۲۰۰	۱۳۹۹	۰۱۲ ۰۳۴	۱۵۷۰
	هنرستان هنرهای زیبا	نوسازی مدارس	۱۳۸۳	۱۵۰۰	۱۳۸۸	۹۴۴	****
	خانه مطبوعات	اداره کل فرهنگ و ارشاد	۱۳۹۰	۵۰۰	۱۳۹۴	۱۶۷۰	****
	دبیرخانه مساجد استان	اداره کل فرهنگ و ارشاد	۱۳۹۰	۵۰۰	۱۳۹۴	۱۶۷۰	****
	مجتمع فرهنگی و هنری چنقرالوی پل	اداره کل فرهنگ و ارشاد	۱۳۷۴	۳۶۵	۱۳۷۷	****	****
	مجتمع فرهنگی و هنری قولنجی	اداره کل فرهنگ و ارشاد	۱۳۷۳	۳۷۰	۱۳۷۴	****	****
	مجتمع فرهنگی و هنری قره آغاج	دفتر فنی استانداری	۱۳۷۴	۳۶۵	۱۳۷۷	****	****
	مجتمع فرهنگی و هنری سیلوانا	دفتر فنی استانداری	۱۳۷۳	۳۶۵	۱۳۷۴	****	****
اشنویه	مجتمع فرهنگی و هنری اشنویه	راه و شهرسازی	۱۳۷۰	۲۴۱۰	۱۳۷۹	۱۵۰۰	۲۴۵
زیا	فرهنگسرای سیمرخ بوکان	راه و شهرسازی	۱۳۸۲	۲۶۰۰	۱۳۸۸	۳۸۰۰	۵۰۰
	مجتمع فرهنگی و هنری سیمینه	دفتر فنی استانداری	۱۳۷۴	۳۶۵	۱۳۷۷	۳۶۵	واگذار شده

محل	ساختمان	مجری	شروع	زیربنا	بهره برداری	مساحت	تعداد سندلی
۳۴	مجتمع فرهنگی و هنری پیرانشهر	دفتر فنی استانداری	۱۳۷۰	۲۴۱۰	۱۳۷۴	۱۵۰۰	۲۷۰
	مجتمع فرهنگی و هنری پسوه	دفتر فنی استانداری	۱۳۷۴	۳۶۵	۱۳۷۷	۳۶۵	واگذار شده
تکاب	مجتمع فرهنگی و هنری تکاب	دفتر فنی استانداری	۱۳۷۴	۱۸۰۰	۱۳۸۲	۴۰۰۰	۲۰۸
۳۵	مجتمع فرهنگی و هنری خوی	راه و شهرسازی	۱۳۶۸	۹۰۱۵	۱۳۸۲	۸۲۰۰	۴۸۵
	گالری فرهنگی و هنری خوی	راه و شهرسازی	۱۳۸۷	۱۰۰۰	۱۳۹۲	۱۳۰۰	****
	مجتمع فرهنگی و هنری زورآباد	دفتر فنی استانداری	۱۳۷۴	۳۶۵	۱۳۷۷		واگذار شده
	مجتمع فرهنگی و هنری قطور	راه و شهرسازی	۱۳۸۸	۵۰۰	۱۳۹۴	۱۰۰۰	واگذار شده
	مجتمع فرهنگی و هنری دیزج دیز	راه و شهرسازی	۱۳۸۸	۵۰۰	۱۳۹۰	۱۴۵۰	واگذار شده

بخش سوم: گزارش توصیفی وضعیت فرهنگی و هنری استان آذربایجان غربی | ۹۹

محل	ساختمان	مجری	شروع	زیربنا	بهره برداری	مساحت	تعداد سندلی
سردشت	مجتمع فرهنگی و هنری سردشت	راه و شهرسازی	۱۳۷۰	۲۷۸۱	۱۳۷۹	۳۰۰۰	۲۷۲
	یادمان مصدومان شیمیائی سردشت	راه و شهرسازی	۱۳۸۶	۱۷۰۰	۱۳۹۸	۲۰۰۰	۴۵۰
سلماس	مجتمع فرهنگی و هنری سلماس	راه و شهرسازی	۱۳۷۴	۲۷۰۰	۱۳۸۲	۶۱۷.۵	۴۴۰
	مجتمع فرهنگی و هنری سیلاب	دفتر فنی استانداری	۱۳۷۴	۲۳۵	۱۳۷۷	۲۳۵	واگذار شده
شاهین دژ	مجتمع فرهنگی و هنری شاهیندژ	راه و شهرسازی	۱۳۷۵	۲۷۰۰	۱۳۸۰	۲۶۵۰	۴۵۲
	مجتمع فرهنگی و هنری کشاورز	دفتر فنی استانداری	۱۳۷۲	۳۶۲	۱۳۷۴	۳۶۲	واگذار شده
	مجتمع فرهنگی و هنری هولاسو	دفتر فنی استانداری	۱۳۷۴	۲۶۵	۱۳۷۷	۳۶۵	واگذار شده
چاپاره	مجتمع فرهنگی و هنری چاپاره	راه و شهرسازی	۱۳۸۳	۱۷۰۰	۱۳۸۷	۴۲۲.۶	۲۵۰
ماکو	اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی ماکو	راه و شهرسازی	۱۳۷۹	۳۵۰	۱۳۸۱	۸۵۰	****
	مجتمع فرهنگی و هنری بازرگان	اداره کل فرهنگ و ارشاد	۱۳۶۷	۵۵۰۰	۱۳۷۷	۵۰۰.۵	۳۵۰
	مجتمع فرهنگی و هنری مرگن وسط	دفتر فنی استانداری	۱۳۷۴	۳۶۵	۱۳۷۷	۳۶۵	واگذار شده
مهاباد	مجتمع فرهنگی و هنری مهاباد	راه و شهرسازی	۱۳۶۷	۱۸۲۰	۱۳۷۳	۱۰۰۰	۱۳۷
	مجتمع فرهنگی و هنری درياس	دفتر فنی استانداری	۱۳۷۴	۳۶۵	۱۳۷۷	۳۶۵	واگذار شده

محل	ساختمان	مجری	شروع	زیربنا	بهره برداری	مساحت	تعداد سندلی
بازار	مجتمع فرهنگی و هنری میاندوآب	راه و شهرسازی	۱۳۷۵	۲۶۰۸	۱۳۸۰	۹۵۳.۱	۴۲۰
	گالری فرهنگی و هنری میاندوآب	راه و شهرسازی	۱۳۸۷	۱۰۰۰	۱۳۹۲	۱۵۰۰	****
	مجتمع فرهنگی و هنری باروق	دفتر فنی استانداری	۱۳۷۴	۳۶۵	۱۳۷۷	۳۶۵	واگذار شده
شوط	مجتمع فرهنگی و هنری شوط	راه و شهرسازی	۱۳۸۷	۱۸۰۰	۱۳۹۲	۲۵۰۰	۲۵۰
پلدشت	مجتمع فرهنگی و هنری پلدشت	راه و شهرسازی	۱۳۸۷	۱۸۰۰	۱۳۹۲	۲۵۰۰	۲۵۰
چالدران	مجتمع فرهنگی و هنری نقده	راه و شهرسازی	۱۳۶۷	۱۸۲۰	۱۳۷۳	۹۹۳.۲	۱۲۶
	گالری فرهنگی و هنری نقده	راه و شهرسازی	۱۳۸۷	۱۰۰۰	۱۳۹۲	۱۵۰۰	****
	مجتمع فرهنگی و هنری بیگم قلعه	دفتر فنی استانداری	۱۳۷۴	۳۶۵	۱۳۷۷	۳۶۵	واگذار شده
چالدران	مجتمع فرهنگی و هنری چالدران	راه و شهرسازی	۱۳۸۱	۳۴۵.۳	۱۳۸۶	۳۵۰۰	۳۵۰
	مجتمع فرهنگی و هنری کلیساکنندی	دفتر فنی استانداری	۱۳۷۴	۳۶۵	۱۳۷۷	۳۶۵	واگذار شده
جمع کل: ۴۴ مرکز فرهنگی			***	۰.۸۹ ۲۰.۶	***	***	

وضعیت کالبدی و فیزیکی اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان آذربایجان غربی

کل پروژه‌های تحت بهره‌برداری و در حال احداث اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی آذربایجان غربی ۴۴ پروژه با مجموع ۸۹۲۰۶ متر مربع زیربنا است که پراکندگی آن‌ها در سطح استان به شرح جدول زیر می‌باشد. پروژه تالار مرکزی ارومیه بزرگ‌ترین مرکز فرهنگی استان از پروژه‌های ملی با ۲۰۰.۱۸ متر مربع زیربنا که ساخت آن از سال ۱۳۸۶ شروع و تاکنون ۱۰۰ درصد پیشرفت فیزیکی دارد. ولی برای تکمیل و تجهیز مجموعه مبلغ ۲۵۰.۰۰۰ میلیون ریال بودجه دیگر مورد نیاز است.

موقعیت فرهنگی استان به لحاظ مرزی بودن، تنوع فرهنگی، وجود اقوام و ادیان و مذاهب

و ظرفیت‌های فراوان فرهنگی استان مستلزم برنامه‌ریزی و اجرای فعالیت‌های متنوع فرهنگی در سطح استان است. اعتبارات جاری حوزه فرهنگ پاسخگوی نیازهای استان نیست. تجدیدنظر در این زمینه و افزایش قابل توجه اعتبارات فرهنگی ضروری است.

با توجه به تعداد اماکن فرهنگی، قدمت برخی ساختمان‌ها و نیز گستردگی فعالیت‌های فرهنگی که در این مراکز انجام می‌گیرد و حضور فعالانه اصحاب فرهنگ و هنر استان در فعالیت‌های فرهنگی و هنری، حفظ و نگهداری فضاها و نیز گسترش و یا ایجاد فضاها و فیزیکی جدید امری ضروری است. در سال‌های اخیر تخصیص اعتبارات عمرانی برای تعمیر و تجهیز اماکن بشدت کاهش یافته که تأثیر منفی در کمیت و کیفیت فعالیت‌های فرهنگی دارد. تعدادی از پروژه‌های جدید الاحداث علی‌رغم اینکه از مجری تحویل شده‌اند به دلیل کمبود اعتبارات تجهیز نشده‌اند و این سرمایه‌های ملی بلااستفاده باقی مانده‌اند. از جمله آن‌ها می‌توان به سالن شهدای ۷ تیر سردشت (یادمان مصدومان شیمیایی) و خانه مطبوعات استان اشاره کرد. ضمن اینکه پروژه ملی تالار مرکزی نیز به مرحله تجهیز رسیده است و هنوز اقدامی صورت نگرفته است.

جدول ۷. توزیع نیروی انسانی برحسب تحصیلات، جنس و نوع استخدام

واحد ارقام به نفر			مشمول و غیرمشمول قانون خدمات کشوری						نوع قانون استخدامی						
									پیمانی			رسمی			نوع استخدام
جمع کل			قراردادی						جمع			جمع			
			موقت کارگری			کار معین									
جمع	مرد	زن	جمع	مرد	زن	جمع	مرد	زن	جمع	مرد	زن	جمع	مرد	زن	
۷	۷	۰	۰	۰	۰	۷	۷	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	زیر دیپلم
۸	۸	۰	۰	۰	۰	۱	۱	۰	۴	۴	۰	۳	۳	۰	دیپلم
۱۰	۹	۱	۴	۴	۰	۲	۱	۱	۰	۰	۰	۴	۴	۰	فوق دیپلم
۶۰	۴۳	۱۷	۰	۰	۰	۱۳	۸	۵	۱۱	۱۰	۱	۳۶	۲۵	۱۱	لیسانس
۵۰	۳۸	۱۲	۰	۰	۰	۴	۴	۰	۳	۱	۲	۴۳	۳۳	۱۰	فوق لیسانس
۱	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۱	۰	دکتر
۱۳۶	۱۰۶	۳۰	۴	۴	۰	۲۷	۲۱	۶	۱۸	۱۵	۳	۸۷	۶۶	۲۱	جمع کل

بر اساس اطلاعات جدول ۷، در اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان آذربایجان

غربی، در مجموع ۱۳۶ نیروی انسانی مشغول به کار هستند که از این تعداد ۱۰۶ نفر مرد و ۳۰ نفر زن است. شایان ذکر است که از این مجموع؛ ۸۷ نفر استخدام رسمی، ۱۸ نفر پیمانی، ۲۷ نفر کار معین و ۴ نفر قراردادی کارگری هستند که استخدام کارمندان برحسب مدرک تحصیلی شان متفاوت است و بیشترین کارمندان اداره مذکور دارای مدرک تحصیلی «لیسانس» هستند.

جدول ۸. توزیع نیروی انسانی به تفکیک سنوات خدمت

واحد ارقام به نفر			مشمول و غیر مشمول قانون خدمات کشوری									سنوات خدمت			
			قراردادی						پیمانی						رسمی
جمع کل			موقت کارگری			کار معین									
			جمع	مرد	زن	جمع	مرد	زن	جمع	مرد	زن	جمع	مرد	زن	
۳۵	۲۴	۱۱	۰	۰	۰	۶	۴	۲	۶	۶	۰	۲۳	۱۴	۹	۰-۱۰
۶۴	۵۲	۱۲	۴	۴	۰	۲۱	۱۷	۴	۹	۶	۳	۳۰	۲۵	۵	۱۰-۲۰
۲۵	۲۲	۳	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۳	۳	۰	۲۲	۱۹	۳	۲۰-۲۵
۱۱	۷	۴	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱۱	۷	۴	۲۵-۳۰
۱	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۱	۰	۳۰ به بالا
۱۳۶	۱۰۶	۳۰	۴	۴	۰	۲۷	۲۱	۶	۱۸	۱۵	۳	۸۷	۶۴	۲۱	جمع

در ادامه توضیحات جدول ۸ اطلاعات جدول شماره ۵ بیان گر آن است که از مجموع ۱۳۶ کارمند اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی؛ ۳۵ نفر مابین ۱۰-۰ سال، ۶۴ نفر بین ۱۰-۲۰ سال، ۲۵ نفر بین ۲۰-۲۵ سال، ۱۱ نفر بین ۲۵-۳۰ سال و ۱ نفر بالای ۳۰ سال در این اداره مشغول به کار هستند.

جدول ۹. توزیع نیروی انسانی برحسب وضعیت استخدامی و شهرستان

جمع کل			قراردادی						پیمانی			رسمی			شهرستان
			موقت کارگری			کار معین									
جمع	مرد	زن	جمع	مرد	زن	جمع	مرد	زن	جمع	مرد	زن	جمع	مرد	زن	
۷۰	۵۴	۱۶	۳	۳	۰	۱۴	۱۰	۴	۹	۶	۳	۴۴	۳۵	۹	اداره کل
۳	۳	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۳	۳	۰	اشنویه

شهرستان	رسمی			پیمانی			قراردادی					
	جمع کل			جمع کل			کار معین			موقت کارگری		
	جمع	مرد	زن	جمع	مرد	زن	جمع	مرد	زن	جمع	مرد	زن
بوکان	۴	۴	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰
پیرانشهر	۲	۱	۱	۰	۰	۰	۱	۱	۰	۰	۰	۰
پلدشت	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۱	۰	۰	۰	۰
چالدران	۰	۰	۰	۱	۱	۰	۱	۱	۰	۰	۰	۰
چاپیاره	۱	۱	۰	۱	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
خوی	۵	۴	۱	۰	۰	۰	۴	۳	۱	۰	۰	۰
تکاب	۲	۲	۰	۰	۰	۰	۱	۱	۰	۰	۰	۰
سلماس	۶	۳	۳	۱	۱	۰	۰	۰	۰	۱	۱	۰
سردشت	۲	۱	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
شاهین‌دژ	۲	۱	۱	۰	۰	۰	۱	۱	۰	۱	۱	۰
شوط	۰	۰	۰	۱	۱	۰	۰	۰	۰	۱	۱	۰
ماکو	۲	۰	۲	۲	۲	۰	۰	۰	۰	۲	۲	۰
میاندوآب	۳	۳	۰	۱	۱	۰	۲	۱	۱	۱	۱	۰
مهاباد	۶	۵	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۲	۲	۰
نقده	۵	۳	۲	۰	۰	۰	۱	۱	۰	۰	۰	۰
جمع	۸۷	۶۶	۲۱	۴	۴	۰	۲۷	۲۱	۶	۱۸	۱۵	۳

جدول شماره ۹ اطلاعات کارکنان اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان آذربایجان غربی را بر اساس وضعیت استخدامی و توزیع شهرستانی نشان می‌دهد که از بین ۱۳۶ کارمند اداره مذکور؛ ۷۰ نفر در اداره کل مشغول به کار هستند و بعد از آن شهرستان خوی بیشترین تعداد کارمند را (۹ نفر) از بین همه شهرستان‌های استان به خود اختصاص داده است هم‌چنین شهرستان‌های شوط و پلدشت دارای کمترین کارمندان از بین شهرستان‌ها است.

حوزه معاونت فرهنگی و رسانه‌ای

کتاب و نشر: عمده وظایف این واحد سازمانی سیاست‌گذاری فرهنگی، نظارت و حمایت از برنامه‌های فرهنگی و رسانه‌ای است. در واقع متولی و ناظر حسن اجرای فعالیت در مؤلفه‌های فرهنگی، ادبی، مطبوعاتی، رسانه، فضای مجازی و تبلیغاتی و نیز ارتقای سطح فعالیت‌ها و آثار مبتلابه آن‌ها در سطح استان است. این معاونت متشکل از دو بخش اصلی اداره امور فرهنگی و اداره امور مطبوعات، تبلیغات و رسانه و نیز دبیرخانه انجمن آثار و مفاخر فرهنگی است.

فعالیت‌های آموزشی، برگزاری جشنواره‌ها و نمایشگاه‌ها، فعالیت‌های مرتبط با حوزه چاپ و نشر و صدور مجوزهای فعالیت و اجرایی، نظارت بر نحوه فعالیت مطبوعات محلی، اجرای قانون مطبوعات در استان، صدور مجوزهای مطبوعاتی و رسانه‌ای و نظارت بر فعالیت فضای مجازی و حمایت از برنامه‌های فرهنگ روزنامه و کتاب‌خوانی، ایجاد تشکل‌های مطبوعاتی و خانه‌های مطبوعات، برگزاری نمایشگاه‌ها در مرکز استان‌ها و... از مهم‌ترین وظایف این معاونت است. در راستای بهره‌گیری از نیروهای مستعد آحاد مردمی در عرصه فرهنگی و هنری به‌ویژه قشر جوان، معاونت فرهنگی و هنری بخش اعظم فعالیت‌های فرهنگی و هنری خویش را به واحدهایی به نام انجمن‌های فرهنگی و ادبی (در حوزه شعر و قصه، مفاخر، داستان و...) واگذار نموده که با حمایت و سیاست‌گذاری اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی به فعالیت‌های فرهنگی و هنری می‌پردازند. نظارت بر فعالیت سالم مطبوعاتی، رسانه‌ای، پایگاه‌های خبری، فعالیت رسانه‌های برخط در استان آذربایجان غربی تلاش در سالم‌سازی فضای اطلاع‌رسانی و تقویت بعد خبری جراید، همچنین همکاری تنگاتنگ در ایجاد و گسترش فضای کتاب‌خانه‌های عمومی با واحد همکار یعنی نهاد کتاب‌خانه‌های عمومی استان در بخش‌های مختلف از جمله مهم‌ترین کارکردهای این معاونت است. رونق کتاب‌خانه‌های عمومی به عنوان یکی از جایگاه‌های مهم علمی در سطح شهر و روستا، نشانه توجه عمومی و نیز علاقه‌مندی دست‌اندرکاران ارشاد اسلامی به ترویج فرهنگ از طریق کتاب و کتاب‌خوانی است. گرچه کتاب‌خانه‌های عمومی موجود، بخش مهمی از نیاز علمی و فرهنگی را در سطح استان برآورده ساخته، اما همچنان نیازمند کتاب و ایجاد کتاب‌خانه‌های بیشتری هستیم.

بخش قابل توجه دیگری از فعالیت‌های این معاونت، فعالیت در حوزه چاپ و نشر کتاب است. با توجه به جایگاه فرهنگی و تنوع قومی و فرهنگی استان، تعدد مراکز انتشاراتی و سطح نیازها، فعالیت معاونت فرهنگی، در این بخش از اهمیت به‌سزایی

برخوردار است. نظارت بر فروشگاه‌های عرضه محصولات فرهنگی، مراکز بازی‌های رایانه‌ای، مراکز انتشاراتی و مؤسسات فرهنگی بخشی دیگر از فعالیت‌های معاونت فرهنگی و هنری است.

مؤسسات فرهنگی و انجمن‌های ادبی: مؤسسات فرهنگی و انجمن‌های ادبی و هنری به عنوان تشکل‌ها و نهادهای مدنی فرهنگی در حفظ و تداوم حیات فرهنگی هر سرزمین و جامعه فرهنگی، نقش‌آفرینی می‌کنند، لذا تداوم هویت فرهنگی در پرتو فعالیت‌های دقیق و مداوم این نهادها و انجمن‌ها است لذا بررسی نقش و کارکرد انجمن‌های ادبی در ارتقای هویت و سرمایه فرهنگی جامعه امری ضروری و قطعی است (اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان آذربایجان غربی، ۱۳۹۸). مؤسسات فرهنگی تشکلی فرهنگی است که با مجوز اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی به‌عنوان نماینده وزارت متبوع در راستای اهداف فرهنگی، آموزشی، پژوهشی در قالب تک‌منظوره و چندمنظوره فعالیت می‌کنند.

جدول ۱۰. توزیع فراوانی انجمن‌های ادبی و مؤسسات فرهنگی برحسب شهرستان

شهرستان	انجمن ادبی	موسسه فرهنگی	
		فعال	غیر فعال
ارومیه	۱۴	۳۷	۲۷
اشنویه	۰	۱	۰
بوکان	۰	۲	۰
تکاب	۰	۲	۰
پیرانشهر	۰	۱	۰
خوی	۲	۲	۲
سردشت	۰	۱	۰
سلماس	۵	۰	۰
شاهیندژ	۱	۰	۱
چاپاره	۰	۰	۰
ماکو	۱	۲	۱
مهاباد	۲	۴	۳
میاندوآب	۸	۴	۲
چالدران	۱	۰	۰
شوط	۰	۰	۰
پلدشت	۰	۰	۱

نقده	۲	۲	۱
جمع	۳۶	۵۸	۳۸

مأخذ: اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان آذربایجان غربی

مطابق اطلاعات جدول ۱۰ در استان آذربایجان غربی ۸۳ مؤسسه فرهنگی فعالیت دارند که از این تعداد ۵۸ مورد فعال و ۳۸ مورد غیرفعال هستند. هم‌چنین ۳۶ انجمن ادبی در حوزه شعر و ادب فارسی و ترکی آذری فعالیت می‌کنند، که به لحاظ پراکندگی جغرافیایی ۱۴ انجمن در شهرستان ارومیه، ۸ انجمن در شهرستان میاندوآب، ۵ انجمن در شهرستان سلماس، شهرستان‌های خوی، مهاباد و نقده ۲ انجمن ادبی و شهرستان‌های چالدران، ماکو و شاهین‌دژ هر کدام یک انجمن ادبی فعال دارند (سایت اینترنتی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی). توضیح این‌که در نخستین جشنواره انجمن‌های ادبی کشور که با حضور وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی و معاون فرهنگی وزارت در اردیبهشت ماه سال ۱۳۹۶ تشکیل شده بود، با اعلام هیئت داوران جشنواره انجمن‌های ادبی، طرح‌های ارسال از سوی انجمن ادبی دورنا از ارومیه، انجمن ادبی حکیم نظامی میاندوآب، طلیعه فرهنگ سولدوز از نقده در نخستین جشنواره انجمن‌های ادبی تقدیر شدند.

جدول ۱۱. توزیع فراوانی موسسات فرهنگی هنری برحسب حجم فعالیت

ردیف	عنوان واحد	۹۲	۹۳	۹۴	۹۵	۹۶	۹۷
۱	مؤسسات فرهنگی هنری چندمنظوره	۵۷	۶۵	۶۸	۷۵	۸۲	۸۴
۲	مؤسسات فرهنگی هنری تک‌منظوره	۸	۱۴	۱۸	۲۳	۲۸	۲۸
۳	مراکز آموزش مهارتی	۷	۷	۵	۵	۵	۵

اطلاعات جدول ۱۱ بیان‌گر آن است که در استان آذربایجان غربی در سال ۱۳۹۷ تعداد مؤسسات فرهنگی هنری چندمنظوره ۸۴ مورد، تک‌منظوره ۲۸ مورد و تعداد مراکز آموزش مهارتی ۵ مورد است. قابل توجه است که تعداد مؤسسات فرهنگی چندمنظوره و تک‌منظوره طی سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۷ سیر صعودی داشته و هر ساله بر تعداد آن افزوده شده است ولی تعداد مراکز آموزش مهارتی تقریباً ثابت مانده است.

چاپ‌خانه: کارگاه یا مؤسسه‌ای که در آن فعالیت چاپ صورت می‌گیرد.

چاپ: فرایند انتقال و تکثیر حروف، عکس و طرح و نقش روی سطح چاپ شونده است. صنعت چاپ استان پهناور آذربایجان غربی با موقعیت ویژه جغرافیایی و منطقه‌ای

با قدمتی قریب به ۷۰ سال با وجود تمام فراز و نشیب‌ها و مشکلات پیش‌رو، سرافرازانه بر خود می‌بالد. اعتماد ناشران، فعالان مطبوعات، کارخانه‌های معظم تولیدی-کشاورزی و صنعتی منطقه به امکانات موجود صنعت چاپ استان-خرید، استقرار و بهره‌برداری از ماشین‌آلات مدرن و پیشرفته در تمام حوزه‌های چاپ بالاخص افست، فلکسو، هلیو و دیجیتال، صادرات غرورآفرین محصولات چاپی دوی پک و فیلم‌های چند لایه به کشورهای هم‌جوار، افزایش آماری چاپ استان به تعداد ۳۵۲ واحد، تأسیس و فعالیت کمیسیون فنی چاپ، تأسیس اتحادیه استانی چاپخانه‌داران، برگزاری هشت دوره همایش موفقیت‌آمیز مدیران مسئول چاپ استان، تخصیص اعتبار جهت برگزاری پنجمین جشن چاپ استان توسط اداره کل چاپ و نشر، تجهیز مرکز مطالعات و پژوهش‌های فرهنگی اداره کل به کتابخانه تخصصی چاپ و نشر با اختصاص بیش از ۲۵۰ عنوان کتاب در حوزه صنعت چاپ جهت استفاده علاقه‌مندان، پژوهشگران و دانشجویان، تأسیس نمایشگاه دائمی و تخصصی، ویرین محصولات چاپی فاخر استان تنها بخشی از قابلیت‌ها و توانایی‌های ناگفته صنعت چاپ استان آذربایجان غربی است. موقعیت منطقه‌ای استان نیز جایگاه ویژه‌ای برای توجیه سرمایه‌گذاری در صنعت چاپ ایجاد کرده است. این استان با بهره‌مندی از اراضی مستعد کشاورزی به عنوان قطب‌های اصلی و مطرح کشور در تولید محصولات زراعی (به‌ویژه انگور، سیب) و دامی بوده و نزدیک ۲۵۰۰ واحد صنعتی و تولیدی نیازمند به سفارشات چاپی (جعبه-مقوا-کارتن-لفاف و...) فعال هستند و خود عامل مهمی در ایجاد فرصت برای تأسیس واحدهای چاپی افست و فلکسو و روتوگراو است.

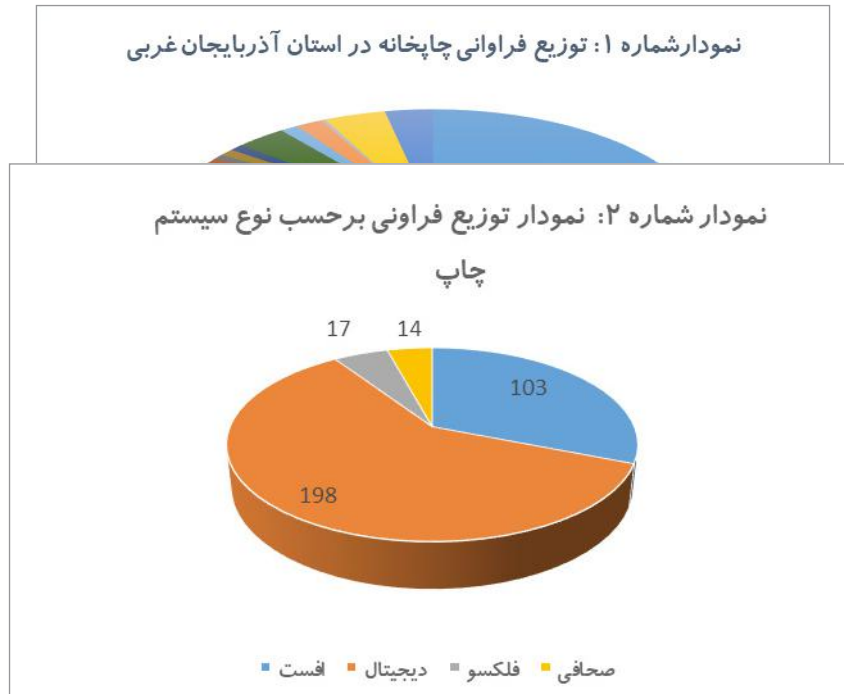
براساس اطلاعات جدول زیر، در کل استان آذربایجان غربی ۳۵۲ چاپخانه و صحافی وجود دارد که از این تعداد ۱۷۴ چاپخانه در شهرستان ارومیه؛ ۲۳ مورد در خوی؛ ۲ مورد چاپپاره؛ ۳ مورد چالدران؛ ۳۰ مورد مهاباد؛ ۱۶ مورد میاندوآب؛ ۱۸ مورد نقده؛ ۲۱ مورد سلماس؛ ۱۰ مورد ماکو؛ پلدشت ۳ مورد؛ شوط ۲ مورد؛ ۱۱ مورد شاهین‌دژ؛ ۷ مورد اشنویه؛ ۱۰ مورد پیرانشهر؛ ۷ مورد سردشت و ۱۲ مورد در شهرستان بوکان فعالیت دارند.

جدول ۱۲. چاپخانه‌های استان آذربایجان غربی برحسب نوع مالکیت، سال و شهرستان

سال و شهرستان	جمع	دولتی	خصوصی
۱۳۸۵	۹۸	۰	۹۸
۱۳۹۰	۱۸۸	۰	۱۸۸

سال و شهرستان	جمع	دولتی	خصوصی
۱۳۹۳	۲۴۷	۰	۲۴۷
۱۳۹۴	۲۴۶	۰	۲۴۶
۱۳۹۵	۲۶۸	۰	۲۶۸
۱۳۹۶	۲۷۱	۰	۲۷۱
۱۳۹۷	۳۵۲	۰	۳۵۲
ارومیه	۱۷۴	۰	۱۷۴
اشنویه	۷	۰	۷
بوکان	۱۲	۰	۱۲
پلدشت	۳	۰	۳
پیرانشهر	۱۰	۰	۱۰
تکاب	۳	۰	۳
چالدران	۳	۰	۳
چایپاره	۲	۰	۲
خوی	۲۳	۰	۲۳
سردشت	۷	۰	۷
سلماس	۲۱	۰	۲۱
شاهین‌دژ	۱۱	۰	۱۱
شوط	۲	۰	۲
ماکو	۱۰	۰	۱۰
مهاباد	۳۰	۰	۳۰
میاندوآب	۱۶	۰	۱۶
نقده	۱۸	۰	۱۸

مأخذ: اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان آذربایجان غربی

وضعیت نشر کتاب و کتابخانه‌های عمومی در استان آذربایجان غربی

تألیف: نوشتن کتاب در موضوعات مختلف از سوی یک یا چند نفر با استفاده از منابع است.

ترجمه: برگرداندن محتوا و مفهوم یک متن از زبانی به زبان دیگر است.

چاپ اول کتاب: انتشار نوبت اول از نسخه کامل یک کتاب است.

جدول ۱۳. جدول توزیع فراوانی تألیف و ترجمه کتاب در سال ۹۷

ترجمه		تألیف		
شمارگان	عنوان	شمارگان	عنوان	
۵۰۰.۴۹	۵۹	۹۷۰.۲۷۴	۲۷۴	استان آذربایجان غربی
۲۶۸.۶۰۵.۲۸	۲۳۵.۲۵	۵۹۰.۹۵۱.۱۱۱	۹۰۱.۷۵	کل کشور
۱۴	۱۴	۱۵	۱۷	رتبه

اطلاعات جدول شماره ۱۲ حاکی از آن است که در سال ۱۳۹۷ در استان آذربایجان غربی ۲۷۴ عنوان کتاب چاپ و ۵۹ کتاب به چاپ رسیده است. هم‌چنین رتبه کشوری

تألیف و ترجمه کتاب استان به ترتیب ۱۷ و ۱۴ است.

چاپ مجدد کتاب: تجدید چاپ کتاب بدون تغییر و یا با ویرایش جدید در متن اصلی است.

شمارگان (تیراژ): تعداد نسخه‌های چاپ و تکثیر شده از یک اثر در یک نوبت چاپ و انتشار است.

عنوان کتاب: عنوانی که روی جلد کتاب به وسیله ناشر چاپ شده باشد، طبق ضوابط نشر کتاب، عنوان هر کتابی خاص همان کتاب است.

کتاب: مجموعه چاپی و خطی از موضوعات مختلف که با عنوان مشخص جلد شده و دارای شابک است.

مجوز قبل از انتشار کتاب: مجوزی که قبل از انتشار و پس از انطباق محتوای کتاب با ضوابط نشر، توسط اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی صادر می‌شود.

موضوع: آنچه یک کتاب درباره آن بحث می‌کند یا جلوه‌گر آن است.

ناشر: شخص حقیقی یا حقوقی که دارای پروانه نشر از اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی است.

مؤلف: نویسنده‌ای که کتاب را با استفاده از منابع و ماخذ مختلف تألیف می‌کند.

ناشر غیرفعال: ناشری که در طول یک سال گذشته کتابی را به چاپ نرسانده است.

ناشر فعال: ناشری که در هر سال حداقل یک کتاب چاپ و منتشر می‌کند.

برگزاری نمایشگاه کتاب: نمایشگاهی برای عرضه و فروش کتاب که به وسیله گروهی از ناشران با اخذ مجوز از اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی دایر و در آن کتاب‌های منتشره داخلی یا خارجی ارائه می‌شود.

جدول ۱۴. توزیع فراوانی تعداد ناشران، مؤلفان، مجوزهای صادره و نمایشگاه‌ها

ردیف	موضوع	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸
۱	تعداد ناشران	۹۶	۱۱۰	۱۲۲	۱۳۰	۱۴۰	۱۴۲	۱۴۴
۲	تعداد مؤلفان	۱۲۶	۳۵۹	۴۶۹	۴۶۹	۶۰۸	۶۳۲	۶۳۲
۳	مجوزهای صادر شده	۱۹۰	۲۷۰	۲۰۳	۲۴۳	۱۵۴	۱۶۲	۱۸
۴	تعداد نمایشگاه‌های کتاب	۲۹	۳۵	۱۶	۱۹	۲۰	۳۲	۱۵

اطلاعات جدول ۱۴ حاکی از آن است که تعداد ناشران و مؤلفان از سال ۱۳۹۲ تا

۱۳۹۸ سیر صعودی را طی کرده است ولی تعداد مجوزهای صادره و تعداد نمایشگاه‌های کتاب در طی این سال‌ها در نوسان بوده است. شایان ذکر است که بیشترین تعداد ناشران، مولفان، مجوزهای صادر شده و تعداد نمایشگاه‌های کتاب به ترتیب در سال‌های ۱۳۹۸، ۱۳۹۷، ۱۳۹۳ و ۱۳۹۳ بوده است.

جدول شماره ۱۵. توزیع ناشران فعال در مقایسه با آمار کشوری

ناشران فعال			
جمع کل	مرد	زن	
۴۱	۲۷	۱۴	استان آذربایجان غربی
۴۴۳۲	۳۳۵۷	۱۰۷۵	کل کشور
۱۰	۱۲	۹	رتبه

با توجه به اطلاعات جدول ۱۵ مشاهده می‌شود که تعداد ناشر فعال در استان آذربایجان غربی ۴۱ نفر است که از مجموع ۴۱ نفر، ۱۴ نفر زن و ۲۷ نفر مرد هستند. هم‌چنین رتبه کشوری استان آذربایجان غربی از نظر ناشران فعال ۱۰ است.

جدول شماره ۱۶. توزیع فراوانی کتاب‌خانه، کتاب در سطح استان آذربایجان غربی

کتاب‌های موجود			کتاب‌خانه			سال و شهرستان
سایر	کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان	کتاب‌خانه‌های عمومی	سایر	کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان	کتاب‌خانه‌های عمومی	

...	...	...	...	...	...	۱۳۸۰
...	...	۸۲۳.۴۰۷	...	۳۲	۴۵	۱۳۸۵
۶۱۷.۴۴	۴۴۱.۱۹۰	۷۴۲.۰۷۵.۱	۲۳	۳۳	۱۰۹	۱۳۹۰
۶۱۴.۱۵۷	۹۱۲.۲۵۷	۲۵۲.۴۳۶.۱	۱۷۸	۳۲	۱۱۵	۱۳۹۳
۰۹۱.۱۹۶	۳۷۰.۲۷۳	۱۴۷.۴۸۶.۱	۱۷۸	۳۳	۱۱۵	۱۳۹۴
۸۵۹.۲۰۹	۵۷۳.۲۸۵	۹۹۹.۵۶۱.۱	۱۷۸	۳۵	۱۰۶	۱۳۹۵
۷۰۱.۲۴۳	۶۹۱.۲۷۴	۰۴۱.۵۷۷.۱	۱۸۰	۳۵	۹۸	۱۳۹۶
۱۰۷.۲۴۳	۵۴۱.۲۸۸	۸۲۸.۶۳۵.۱	۱۸۰	۱۰	۱۰۱	۱۳۹۷
۳۶۹.۷۴	۹۰۶.۸۱	۱۸۶.۵۵۲	۶۵	۲	۲۵	ارومیه
۹۲۳.۲۵	۲۰۰.۱۲	۹۳۷.۳۸	۱۲	۲	۲	اشنویه
۳۳۶.۲	۹۲۸.۱۴	۴۱۲.۷۰	۱	۱	۴	بوکان
۶۴۶.۳	۴۲۸.۹	۸۰۷.۱۳	۲	۲	۱	پلدشت
۹۹۷.۲	۴۸۳.۱۵	۰۳۶.۴۸	۵	۱	۴	پیرانشهر
۱۱۳.۲	۸۹۸.۱۱	۹۵۲.۵۹	۴	۱	۴	تکاب
۶۲۳.۹	۹۲۶۶	۶۱۷.۳۹	۱۰	۱	۳	چالدران
۱۴۵.۹	۲۶۶.۱۰	۶۴۵.۳۴	۷	۱	۲	چاپیاره
۴۳۶.۶۱	۵۰۶.۱۰	۷۷۹.۱۸۶	۳۵	۱	۱۵	خوی
۵۴۱.۶	۳۶۲.۹	۳۱۶.۶۱	۱	۱	۳	سردشت
۱۴۶.۷	۵۳۹.۲۰	۷۲۸.۱۱۵	۵	۲	۸	سلماس
۹۸۱.۷۱	۸۰۷.۸	۵۹۰.۷۳	۳	۲	۴	شاهیندژ
۳۴۹.۵	۱۵۲.۱۰	۵۱۳.۲۴	۳	۱	۲	شوط
۵۶۴.۷	۵۹۴.۱۰	۲۲۱.۷۷	۶	۱	۶	ماکو
۴۵۱.۳	۶۵۵.۲۶	۷۸۹.۷۸	۲	۲	۵	مهاباد
۳۶۴.۵	۱۲۳.۹	۰۰۰.۱۱۳	۱۳	۱	۸	میاندوآب
۱۲۳.۸	۴۲۸.۱۷	۲۰۰.۴۷	۶	۱	۵	نقده
				۲		

تعداد کتاب‌های موجود در کتاب‌خانه و سهولت دسترسی به کتاب در کتاب‌خانه یکی دیگر از شاخص‌های مهم در توسعه فرهنگ کتاب و کتاب‌خوانی است. بررسی وضعیت استان در این شاخص نشان می‌دهد که در مجموع در سال ۱۳۹۷ تعداد ۱.۹۵۵.۶۰۰ جلد کتاب در کل کتاب‌خانه‌های عمومی استان اعم از (نهاد کتاب‌خانه‌های عمومی، کتاب‌خانه‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان و کتاب‌خانه‌های کانون‌های فرهنگی و هنری مساجد استان) وجود دارد که از این تعداد جلد کتاب ۱۴۷.۴۸۶.۱ جلد در کتاب‌خانه‌های عمومی، ۳۷۰.۲۷۳ جلد کتاب در کانون‌های پرورش فکری کودکان و نوجوانان و ۰۹۱.۱۹۶ جلد کتاب در کانون‌های فرهنگی و هنری مساجد وجود دارد. به لحاظ آماری به ازای هر ۲ نفر شهروند استان یک جلد کتاب در کتاب‌خانه‌های عمومی استان کتاب وجود دارد که با این وضعیت صحبت کردن از فرهنگ‌سازی و عمومیت دادن فرهنگ مطالعه مشکل است.

توزیع کتاب‌خانه‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان برحسب شهرستان به این صورت است: ارومیه با ۱۰ کتاب‌خانه، مهاباد با ۳ کتاب‌خانه، نقده، سلماس، پیرانشهر و بوکان هر کدام ۲ کتاب‌خانه و بقیه شهرستان‌ها هر کدام یک کتاب‌خانه را

در خود جای داده است. (سالنامه آماری استان آذربایجان غربی سال ۱۳۹۷) همان طور که اشاره شد، در مورد سرانه مطالعه اظهار نظرها و ادعاهای مختلفی وجود دارد، که عمدتاً داده‌ها نیز مربوط به کل جامعه ایران است و در خصوص استان‌ها آمار دقیقی وجود ندارد. سرانه مطالعه یکی از شاخصه‌های ارزیابی رشد توسعه و پیشرفت فرهنگی هر کشور است. عام‌ترین تعریف از سرانه مطالعه میانگین مدت زمان مطالعه یک نفر در یک شبانه‌روز است. در ایران آمارهای متعددی برای سرانه مطالعه روزانه (کتاب، روزنامه و...) گفته می‌شود و اعداد اعلام شده از ۲ دقیقه تا ۷۶ دقیقه متغیر است. عدد ۱۲ تا ۱۸ دقیقه دارای بیشترین فراوانی در میان آمارهای مطرح شده برای سرانه مطالعه در ایران است (رکن‌آبادی، ۱۳۹۴).

تنها آمارهایی که در خصوص فرهنگ مطالعه و میزان مطالعه در استان‌ها می‌توان به آنها استناد کرد، مربوط به داده‌های طرح بررسی و سنجش شاخص‌های فرهنگ عمومی کشور در سال ۱۳۹۰ است، اطلاعات مستخرج از طرح فوق نشان می‌دهد که سرانه مطالعه غیردرسی برای کل جمعیت ایران معادل ۱ ساعت ۴۰ دقیقه در طول یک هفته بوده است. سرانه مطالعه غیردرسی در استان آذربایجان غربی با ۱ ساعت و ۳۴ دقیقه پایین‌تر از متوسط کشوری بوده است. اطلاعات مستخرج از طرح فوق نشان می‌دهد که نزدیک به ۵۳ درصد از باسوادان کل کشور در یک سال گذشته مطالعه غیردرسی داشته‌اند. این آمار درباره استان آذربایجان غربی معادل ۴۹ درصد بوده که پایین‌تر از متوسط کشوری است (طرح بررسی و سنجش شاخص‌های فرهنگ عمومی کشور ۱۳۹۰).

در سال ۱۳۹۰ متوسط تعداد کتاب‌های غیردرسی مطالعه شده توسط کل مردم کشورمان ۲/۷ کتاب بوده است. میانگین تعداد کتاب‌های غیردرسی مطالعه شده توسط مردم استان آذربایجان غربی با مطالعه ۲/۶ کتاب غیردرسی در طول سال در سطح متوسط کشوری بوده است. به لحاظ عضویت افراد در کتابخانه‌ها و همچنین امانت گرفتن کتاب در طول یک ماه، این شاخص برای استان آذربایجان غربی ۱۱ درصد بوده است که باز همانند سایر شاخص‌های فرهنگی پایین‌تر از متوسط کشوری است (همان، ۱۳۹۰). به لحاظ تعداد کتاب‌های امانت گرفته شده در یک ماه منتهی به اجرای پیمایش توسط مردم با متوسط ۰/۵۳ عنوان کتاب بوده است. استان آذربایجان غربی با ۰/۵۳ عنوان کتاب وضعیت متوسطی داشته است. به لحاظ وضعیت امانت گرفتن کتاب‌های غیردرسی، متوسط کشوری ۲۲ درصد بوده است یعنی ۲۲ درصد از افراد باسواد کشور

اعلام کرده‌اند که در یک سال گذشته کتابی را به امانت گرفته‌اند. بیشترین میزان امانت کتاب در بین استان‌های کشور متعلق به استان‌های هرمزگان با ۲۶ درصد، استان فارس با ۲۵/۲ درصد و استان تهران با ۲۵ درصد بوده است. استان آذربایجان غربی به لحاظ امانت کتاب‌های غیردرسی ۲۳/۸ درصد بالاتر از میانگین کشوری قرار گرفته است به طوری که ۲۳/۸ درصد مرد استان اعلام کرده‌اند که در یک سال گذشته کتابی را برای مطالعه به امانت گرفته‌اند.

در بررسی میزان مطالعه کتاب‌های چاپی و الکترونیکی، روزنامه‌های چاپی و اینترنتی، نشریات چاپی و اینترنتی، سایت‌های خبری اینترنتی و همچنین مطالعه قرآن و ادعیه در میان افراد ساکن در استان آذربایجان غربی، مشاهده شد که مردم این استان در هر شبانه روز به طور متوسط در مجموع ۷۶ دقیقه مطالعه می‌کنند. مجموع سرانه مطالعه در بین افراد باسواد نیز ۸۸ دقیقه در شبانه‌روز بوده است. میانگین کشوری برای سرانه مطالعه در هر شبانه‌روز برای کل جامعه ۷۹ دقیقه و برای افراد باسواد کشور ۹۱ دقیقه بوده است (طرح بررسی شاخص‌های فرهنگ عمومی کشور ۱۳۹۰). حال با این اوصاف استان آذربایجان غربی علی‌رغم برخورداری از پیشینه فرهنگی و علمی درخشان خود، دارای وضعی نامطلوب در حوزه مطالعه کتاب، فرهنگ کتاب‌خوانی، توزیع کتاب‌خانه‌های عمومی برحسب جمعیت و توزیع جغرافیایی کتاب‌خانه‌های عمومی، حتی در مقایسه با وضعیت عمومی جامعه ایرانی که از وضعیت مناسبی برخوردار نیست، می‌باشد.

میزان برخورداری از کتاب‌خانه‌های عمومی: براساس آخرین اطلاعات استان آذربایجان غربی در سال ۱۳۹۷ دارای ۳۲۵ کتاب‌خانه بوده است که از این تعداد ۱۱۵ باب کتاب‌خانه عمومی؛ ۳۲ کتاب‌خانه در کانون‌های پرورش فکری کودکان و نوجوانان و ۱۷۸ کتاب‌خانه در کانون‌های فرهنگی و هنری مساجد فعالیت دارند. اطلاعات خام نشان می‌دهد که به ازای هر ۱۰۰۲۱ نفر استان یک کتاب‌خانه وجود دارد که این آمار فوق‌العاده است ولی باتوجه به اینکه مخاطبان و اعضای کتاب‌خانه‌های کانون‌های پرورش فکری کودکان و نوجوانان محدود به رده‌های سنی خاص می‌باشد و از طرف دیگر کتاب‌خانه‌های کانون‌های فرهنگی و هنری مساجد به لحاظ محدودیت کتاب و تنوع کارکردی این کانون‌ها نمی‌توان به این آمار اکتفا کرد. البته در بررسی تعداد اعضای کتاب‌خانه و کتاب‌های موجود این امر کاملاً مشهود است. با این اوصاف بایستی گفت که باتوجه به جمعیت ۳۲۶۵۲۱۹ نفری استان، سرانه فضای کتاب‌خانه به ازای هر ۳۱۵.۲۸ نفر یک کتاب‌خانه عمومی

وجود دارد. از این تعداد، ۲۶ کتابخانه در شهرستان ارومیه مرکز استان با جمعیت ۲۳۸.۰۱۴.۱ نفر، ۲ کتابخانه در شهرستان اشنویه با جمعیت ۷۳۷۰۰ نفر، تعداد ۱۰ کتابخانه در شهرستان بوکان با جمعیت ۳۹۹.۲۳۶ نفر، تعداد ۲ کتابخانه در شهرستان پلدشت با جمعیت ۲۷۶.۴۴ نفر، تعداد ۶ کتابخانه در شهرستان پیرانشهر با جمعیت ۱۱۸.۱۳۰ نفر، تعداد ۴ کتابخانه در شهرستان تکاب با جمعیت ۲۱۶.۸۲ نفر، تعداد ۲ کتابخانه در شهرستان چالدران با جمعیت ۸۲۹.۴۸، تعداد ۳ کتابخانه در شهرستان چاپیاره با جمعیت ۴۷۰.۴۵ نفر، تعداد ۱۵ کتابخانه در شهرستان خوی با جمعیت ۸۷۵.۳۷۲ نفر، تعداد ۴ کتابخانه در شهرستان سردشت با جمعیت ۴۳۷.۱۱۷ نفر، تعداد ۸۵ کتابخانه در شهرستان سلماس با ۶۸۳.۲۰۲ نفر جمعیت، تعداد ۴ کتابخانه در شهرستان شاهین دژ با ۸۸۷.۹۵ نفر جمعیت، تعداد ۲ کتابخانه در شهرستان شوط با جمعیت ۲۷۱.۵۵ نفر، ۶ کتابخانه در شهرستان ماکو با جمعیت ۵۱۹.۹۳ نفر، تعداد ۷ کتابخانه در شهرستان مهاباد با جمعیت ۸۲۳.۲۲۶ نفر، تعداد ۱۱ کتابخانه در شهرستان میاندوآب با جمعیت ۲۸۵.۲۷۴ نفر، تعداد ۳ کتابخانه در شهرستان نقده با جمعیت ۹۷۴.۱۲۷ نفر فعالیت دارد. یکی از متغیرهای تأثیرگذار و پیش شرط‌های اساسی در گرایش به مطالعه و کتابخوانی، سهولت دسترسی به کتاب و کتابخانه و توزیع فضایی و مکانی مناسب کتابخانه است، بررسی‌ها و اطلاعات موجود نشان می‌دهد که سرانه فضای فیزیکی و کالبدی کتابخانه و توزیع فضایی - شهری کتابخانه‌ها و دسترسی شهروندان به کتابخانه از توزیع مناسبی در سطح استان برخوردار نیست. سرانه فضای مطالعه در استان ۱/۳ مترمربع است در حالی که این سرانه در کشور ۱/۶ مترمربع است. (آمارنامه فرهنگ استان آذربایجان غربی، ۱۳۹۴؛ سال‌نامه آماری استان آذربایجان غربی، ۱۳۹۷: ۶۱۵).

جدول شماره ۱۷. تعداد اعضا و مراجعان به کتابخانه‌ها در استان آذربایجان غربی

مراجعان		عضو			سال و شهرستان
سایر	کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان	کتابخانه‌های عمومی	سایر	کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان	

...	...	...	...	...	...	۱۳۸۰
...	...	۹۳۰۶۱۱	...	...	۳۱۹۶۶	۱۳۸۵
۶۷۸۱	۱۵۱۷۲	۳۱۷۶۸۵۱	۵۴۶۱	۱۱۱۸۵	۸۳۹۷۵	۱۳۹۰
۵۱۴۳۶	۱۸۰۸۸	۳۸۶۴۸۱۰	۲۴۶۴۱	۱۰۵۵۸	۶۹۹۵۸	۱۳۹۳
۱۳۴۱۶	۱۶۵۹۲	۳۵۶۴۳۰۱	۷۵۶۶۱	۹۸۳۵	۶۵۷۶۰	۱۳۹۴
۲۸۶۱	۲۸۰۱۸	۳۶۴۸۴۴۱	۲۷۱۶۵	۱۹۹۱۴	۷۰۶۵۹	۱۳۹۵
۹۹۹۷	۸۱۶۵۳۶	۳۵۵۲۵۵۹	۱۸۲۳۷۳	۲۷۰۵۰	۶۵۶۲۷	۱۳۹۶
۷۲۵۲	۵۴۷۶۸۴	۳۷۳۴۰۲۲	۱۹۴۳۰۸	۲۴۱۶۱	۷۴۱۷۷	۱۳۹۷
۱۵۱۱	۲۳۳۱۳۶	۲۰۳۵۰۲۵	۳۲۵۶۹	۹۷۱۴	۲۴۰۱۹	ارومیه
۴۱۴	۳۳۷۶۸	۴۹۹۶۲	۲۳۶۸	۱۴۰۷	۱۵۹۱	اشنویه
۱۸۱	۳۷۵۳۶	۱۶۴۲۴۰	۷۵۸۱	۱۵۶۴	۴۵۳۶	بوکان
۱۶۱	۱۰۸۸۸	۲۶۱۷۳	۳۵۹۷	۴۱۲	۱۰۱۰	پلدشت
۲۹۱	۳۷۸۸	۳۰۱۱۲	۵۴۲۳	۱۵۴۲	۲۰۷۰	پیرانشهر
۳۰۵	۲۰۴۸۸	۱۴۲۳۱۰	۳۹۶۱	۸۵۲	۲۴۴۸	تکاب
۲۰۸	۱۲۵۲۸	۲۱۴۲۶	۱۲۳۱۰	۵۲۲	۱۲۰۷	چالدران
۱۸۳	۱۲۶۹۶	۶۹۱۷۵	۶۵۳۹	۵۲۹	۱۲۹۲	چاپیپاره
۲۰۳۱	۲۰۷۱۲	۳۳۷۵۴۰	۲۹۳۵۳	۸۶۳	۹۵۰۰	خوی
۲۱۴	۱۲۲۱۶	۱۵۲۸۹۵	۵۱۴۹	۵۰۹	۱۹۹۱	سردشت
۲۹۸	۲۱۶۹۶	۱۷۸۵۴۶	۷۸۷۱	۹۰۴	۵۶۸۹	سلماس
۱۷۸	۹۰۹۶	۸۹۶۸۴	۹۱۴۳	۳۷۹	۲۱۱۶	شاهین‌دژ
۲۱۳	۱۳۰۵۶	۴۸۵۶۰	۸۱۹۷	۵۴۴	۱۳۰۹	شوط
۱۹۱	۹۸۶۴	۹۸۷۴۵	۱۹۱۳۱	۴۱۱	۴۱۰۳	ماکو
۳۰۱	۵۹۰۴۰	۱۳۰۰۲۵	۵۱۶۴	۲۴۶۰	۵۳۹۳	مهاباد
۲۷۵	۱۵۰۹۶	۱۲۵۷۶۲	۲۱۱۳۱	۶۲۹	۴۱۳۸	میاندوآب
۲۹۷	۲۲۰۸۰	۳۳۸۴۲	۱۴۸۲۱	۹۲۰	۱۷۶۵	نقده

میزان عضویت در کتاب‌خانه: یکی از شاخص‌های اساسی برای سنجش فرهنگ کتاب‌خوانی و گرایش مردم به مطالعه، شاخص عضویت مردم در کتاب‌خانه‌های عمومی است. این آمار برای استان آذربایجان غربی در سال ۱۳۹۴ بیشترین میزان عضویت مربوط به شهرستان ارومیه با ۲۰۶۸۶ عضو و کمترین میزان عضویت مربوط به شهرستان اشنویه با ۹۳۸ عضو بوده است. در سال ۱۳۹۴ تعداد ۱۵۱.۲۵۶ نفر در سطح استان آذربایجان غربی عضو کتاب‌خانه بوده‌اند که از این تعداد ۶۵.۷۶۰ نفر عضو کتاب‌خانه‌های عمومی، ۸۳۵.۹ نفر عضو کتاب‌خانه‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان ۶۶۱.۷۵ نفر عضو کتاب‌خانه‌های کانون فرهنگی و هنری مساجد استان بوده‌اند. نکته قابل توجه در این آمار این است که به لحاظ زمانی کاهش قابل توجهی در اعضای کتاب‌خانه‌های عمومی استان رخ داده است به طوری که در سال ۱۳۹۰ تعداد اعضای

کتابخانه‌های عمومی استان ۸۳.۹۷۵ نفر، در سال ۱۳۹۱ تعداد ۲۲۴.۷۲ نفر، ۱۳۹۲ به تعداد ۲۴۹.۷۳ نفر و در سال ۱۳۹۳ تعداد اعضای کتابخانه‌های عمومی ۹۵۸.۶۹ نفر بوده است. نکته قابل توجه دیگر درخصوص آمار اعضای کتابخانه‌های استان، روند افزایشی آمار اعضای کانون‌های فرهنگی و هنری مساجد استان می‌باشد به طوری که این آمار از ۴۶۱.۵ نفر در سال ۱۳۹۰ به ۶۶۱.۷۵ نفر در سال ۱۳۹۴ رسیده است. که این آمار، آمار خالص عضویت کتابخانه نمی‌تواند باشد زیرا همه اعضای کانون برای استفاده از کتابخانه کانون مراجعه ندارند. صحت این گفته در بررسی و مرور تعداد مراجعه به کتابخانه برای امانت کتاب کاملاً مشهود است. به طوری که در سال ۱۳۹۴ به ازای تعداد ۶۵.۷۶۰ عضو کتابخانه‌های عمومی تعداد ۳۰۱.۵۶۴.۳ مراجعه یعنی به ازای هر عضو حدود ۶ مراجعه صورت گرفته است در حالی که این آمار در سال ۱۳۹۴ برای کتابخانه‌های کانون فرهنگی و هنری مساجد معکوس است. به طوری که از تعداد ۶۶۱.۷۵ عضو کانون‌های فرهنگی و هنری مساجد در سال ۱۳۹۴ فقط ۱۳.۴۱۶ مورد مراجعه برای امانت کتاب مراجعه شده است. لذا یادآوری این نکته ضروری است که در آمارهای رسمی ارائه شده این موارد نیز جزو اعضای کتابخانه و یا ظرفیت کتابخانه‌های استان در نظر گرفته می‌شود که خطای آشکار است. با توجه به آمار ارائه شده بدون احتساب آمار کانون‌های فرهنگی و هنری مساجد با توجه به مراجعات محدود جهت امانت کتاب در واقع به ازای هر ۴۰ نفر شهروند استان فقط یک نفر عضو کتابخانه است که به لحاظ آماری فاجعه است (اطلاعات مستخرج از سال‌نامه آماری استان آذربایجان غربی، ۱۳۹۴).

شاخص‌های مطبوعات و رسانه: در این بخش ابتدا به شاخص‌های توصیفی بخش رسانه‌های چاپی اشاره می‌شود که شامل روزنامه‌ها، هفته‌نامه، دو هفته‌نامه، ماه‌نامه، دو ماه‌نامه، فصل‌نامه و دو فصل‌نامه هستند. سپس به شاخص‌های توصیفی رسانه‌های الکترونیکی اشاره می‌شود که آن هم شامل روزنامه‌ها، هفته‌نامه، دو هفته‌نامه، ماه‌نامه، دو ماه‌نامه، فصل‌نامه و دو فصل‌نامه هستند. در مراحل بعدی به شاخص‌های توصیفی کانون‌های تبلیغاتی و خبرگزاری‌ها و دهکده‌های مطبوعاتی اشاره می‌شود. در نهایت به توصیف همایش‌ها، نمایشگاه‌ها، جشنواره‌ها و مسابقات بخش رسانه پرداخته می‌شود.

رسانه: هر نوع وسیله ارتباط جمعی است که به صورت چاپی یا در محیط الکترونیک با محتوای نوشتاری، شنیداری، دیداری یا تلفیقی از آن‌ها انتشار عمومی می‌یابد.

رسانه برخط: هر سامانه که امکان قرار دادن محتوای دیجیتال در معرض و دسترس

عموم با بیش از یک هزار مخاطب مشخص یا نامشخص از طریق بسته شبکه نظیر اینترنت، شبکه‌های محلی، شبکه‌های مبتنی بر فناوری بلوتوث، شبکه‌های تلفن ثابت و همراه را فراهم می‌آورد.

رسانه غیربرخط: هر محتوای نوشتاری، شنیداری و دیداری که در محیط الکترونیکی و طی فرایند مرسوم روزنامه‌نگاری و تحریریه‌ای، تولید و به صورت منظم و با نام ثابت و تاریخ و شماره معین در یک یا چند زمینه مشخص در فواصل معین در بستر الکترونیک و تحت یک فایل الکترونیکی و غیر برخط منتشر می‌شود.

رسانه چاپی: نشریات ادواری که در چاپخانه چاپ می‌شوند و از جهت زمان انتشار دارای دوره منظم از قبیل روزنامه، هفته‌نامه، ماه‌نامه، فصل‌نامه، سال‌نامه و از جهت گستره انتشار شامل محلی، استانی، منطقه‌ای یا سراسری است.

نشریه: هر نوع اثر مکتوب یا مصور که به صورت چاپی و یا الکترونیکی (به شکل دیجیتالی) در اشکال مختلف منتشر می‌شود.

نشریه الکترونیکی: نشریه‌ای که اطلاعات آن به جای چاپ بر روی کاغذ از طریق فناوری‌های نوین اطلاعاتی در اختیار مخاطبان قرار می‌گیرد.

نشریه تخصصی (علمی-تخصصی): نشریه‌ای که اطلاعات تخصصی را در یکی از شاخه‌های علوم مانند علوم انسانی، پایه، فنی و مهندسی، کشاورزی، پزشکی و غیره برای مخاطبان خاص منتشر می‌کند.

نشریه غیرروزانه: نشریه‌ای که پی‌درپی و در فاصله زمانی منظم و ثابت به صورت دو شماره در هفته، هفته‌نامه، ماه‌نامه، و مانند آن منتشر می‌شود و ترتیب انتشار آن از قبل معلوم است.

روزنامه: نشریه‌ای که همه روزه (مگر در شرایط استثنایی و تعطیلات رسمی) منتشر می‌شود و اخبار و اطلاعات را در عرصه‌های مختلف اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، ورزشی و غیره منتشر می‌کند.

جدول ۱۸. تعداد عناوین و شمارگان مطبوعات محلی

شرح	تعدادعنوان	شمارگان (تیراژ)
-----	------------	-----------------

		قطع روزنامه، هفته‌نامه و دو هفته‌نامه
...	...	۱۳۸۰
۰۰۰.۷۲۱.۲	۲۴	۱۳۸۵
۰۰۰.۵۵۵.۵	۴۷	۱۳۹۰
۰۰۰.۸۴۵.۸	۵۵	۱۳۹۳
۰۰۰.۱۴۰.۷	۴۴	۱۳۹۴
۰۰۰.۷۱۸.۸	۵۳	۱۳۹۵
۰۰۰.۵۹۸.۲	۶۲	۱۳۹۶
۰۰۰.۷۱۶.۸	۷۷	۱۳۹۷
		قطع ماهنامه، فصل‌نامه و دو فصل‌نامه
...	...	۱۳۸۰
۰۰۰.۲۴۰	۸	۱۳۸۵
۰۰۰.۳۷۳	۲۲	۱۳۹۰
۵۰۰.۵۹۶	۱۹	۱۳۹۳
۰۰۰.۴۹۷	۱۸	۱۳۹۴
۵۰۰.۵۵۷	۱۵	۱۳۹۵
۵۰۰.۰۳۳.۱	۲۱	۱۳۹۶
۰۰۰.۹۶۵	۴۶	۱۳۹۷

مأخذ: اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان آذربایجان غربی

اطلاعات جدول ۱۸ حاکی از آن است که روزنامه، هفته‌نامه، دو هفته‌نامه، ماه‌نامه، فصل‌نامه و دو فصل‌نامه در سال ۱۳۹۷ دارای بیشترین عنوان است و کمترین مقدار آن برای سال ۱۳۸۵ است.

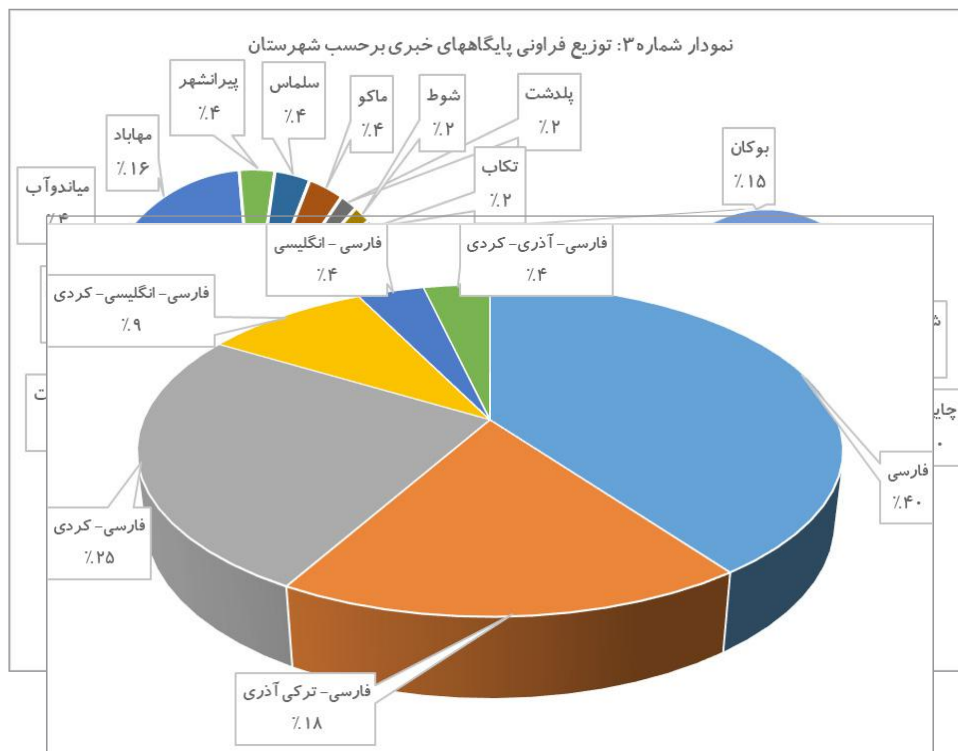
پایگاه خبری: پایگاه خبری نشریه‌ای الکترونیکی است که محتوای آن در محیط رقمی (دیجیتال) و طی یک فرایند مرسوم روزنامه‌نگاری و تحریریه‌ای تولید و به طور منظم و با نام ثابت در یک یا چند زمینه سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، هنری، ورزشی و نظایر این‌ها منتشر می‌شود. انتشار محتوا در این گونه نشریات به صورت ادواری (روزانه، هفتگی و ماهانه و...) و یا به صورت لحظه‌ای و بدون توقف (برخط) است.

جدول ۱۹. تعداد و موضوع فعالیت پایگاه‌های خبری استان

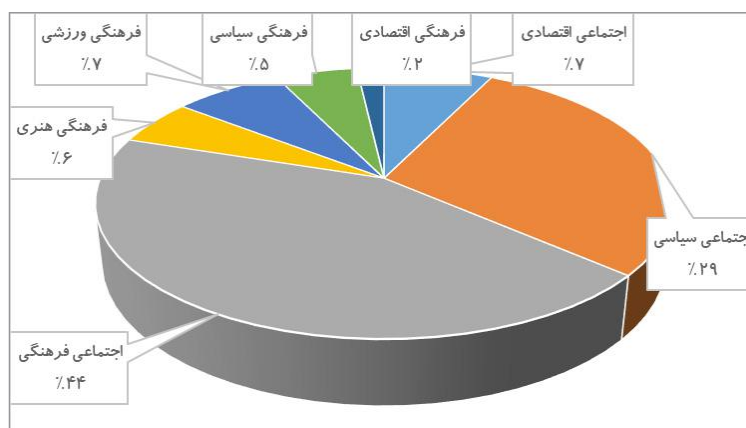
ردیف	موضوع فعالیت	فراوانی مطلق
۱	اجتماعی اقتصادی	۴
۲	اجتماعی فرهنگی	۲۴
۳	فرهنگی هنری	۳

۴	فرهنگی ورزشی	۴
۳	فرهنگی سیاسی	۵
۱	فرهنگی اقتصادی	۶
۱۶	اجتماعی سیاسی	۷
۵۵	جمع کل	

براساس اطلاعات جدول ۱۹ در استان آذربایجان غربی تعداد ۵۵ پایگاه خبری فعال است که از مجموع ۵۵ پایگاه خبری؛ ۴ مورد در حوزه اجتماعی اقتصادی، ۲۴ مورد در حوزه اجتماعی- فرهنگی، ۳ مورد فرهنگی هنری، ۴ مورد فرهنگی ورزشی، ۳ مورد فرهنگی سیاسی، ۱ مورد فرهنگی اقتصادی و ۱۶ مورد در حوزه اجتماعی سیاسی فعالیت می کنند.

نمودار شماره ۴. توزیع فراوانی پایگاههای خبری بر حسب زبان

نمودار شماره ۵. توزیع فراوانی پایگاه‌های خبری بر حسب زمینه فعالیت

خبرگزاری: مؤسسه‌ای خبری و رسانه مادر است که با ایجاد دفاتر نمایندگی در سطح کشور و گسترش آن در دیگر کشورها با فراهم کردن امکانات نیروی انسانی و تجهیزات فنی مورد نیاز به‌طور منظم و مستمر و با نام ثابت در محیط رقمی (دیجیتال) و یا غیر از آن اقدام به تولید و جمع‌آوری و انتشار محتوا می‌کند و مصرف‌کننده اصلی آن سایر رسانه‌ها هستند. در استان آذربایجان غربی تعداد ۲۰ خبرگزاری فعالیت دارد.

خبرنگار: شخصی حقیقی است که با استفاده از منابع خبری، وظیفه تهیه گزارش (مکتوب، صوتی و تصویری) کامل و جامع و قابل‌پخش از یک واقعه را برای سازمان‌های خبری و نشریات به‌عهده دارد.

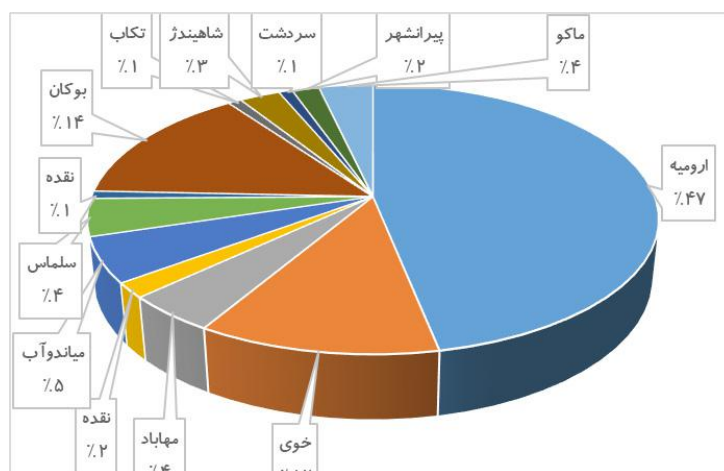
دکه فروش مطبوعات: مکانی که با دریافت مجوزهای لازم در آن نسبت به عرضه و فروش نشریات اقدام می‌شود. در استان آذربایجان غربی تعداد ۲۰۴ دکه فروش مطبوعات فعالیت دارد.

جدول ۲۰. تعداد خبرگزاری، نشریات محلی و دکه‌های توزیع مطبوعات استان

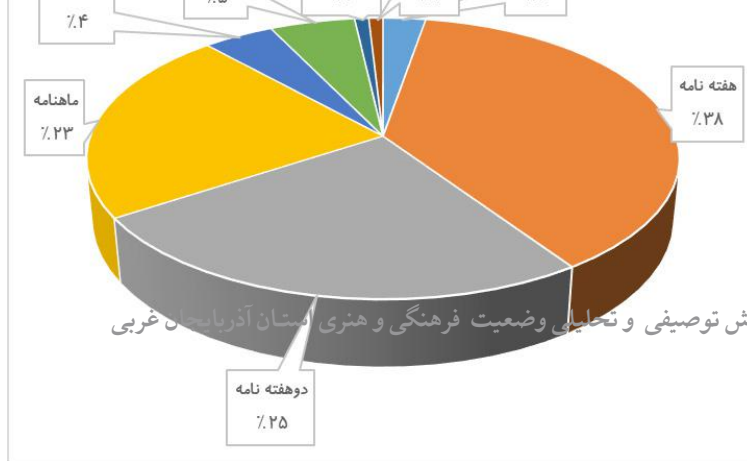
تعداد	
۲۰	خبرگزاری‌ها
۳۷	نمایندگی نشریات سراسری
۷۶	نشریات محلی
۲۰۴	دکه‌های توزیع مطبوعات

اطلاعات جدول شماره ۲۰ بیان‌گر آن است که در استان آذربایجان غربی تعداد خبرگزاری‌ها، نمایندگی نشریات سراسری، نشریات محلی و دکه‌های توزیع مطبوعات به ترتیب ۲۰، ۳۷، ۷۶ و ۲۰۴ مورد است.

عنوان نشریه: نام نشریه‌ای که در سرلوحه همه شماره‌های نشریه یا طراحی خاص، درج و نشریه از طریق آن شناخته می‌شود. در استان آذربایجان غربی تعداد ۷۶ نشریه محلی دارای مجوز فعالیت دارد و تعداد ۳۷ نمایندگی نشریات سراسری فعالیت دارد.

نمودار شماره ۷. توزیع مطبوعات محلی در استان آذربایجان غربی

کانون تبلیغاتی: منظور از کانون تبلیغاتی مؤسسه‌ای دارای مجوز از اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی که فعالیت آن تنظیم، تهیه، مشاوره، اجرای برنامه‌های تبلیغاتی، ارتباطی و سایر خدمات لازم برای معرفی و فروش کالا یا خدمات یا ارائه سفارش اجرای آگهی از طریق رسانه‌های ارتباط جمعی است. یکی دیگر از فضاها فرهنگ است. اداره کل فرهنگ و ارشاد استان آذربایجان غربی در زمینه تولید و توزیع کالا و خدمات فرهنگی از آن بهره می‌برد، کانون‌های فرهنگی هستند که در نقاط مختلف استان مشغول به فعالیت هستند. تعداد ۲۹۱ کانون تبلیغاتی در استان آذربایجان غربی فعال هستند که نمایندگی‌های آن‌ها در شهرهای مختلف استان آذربایجان غربی دایر هستند و وظایف آنان تهیه، تدوین، بررسی و ارزیابی طرح‌های توسعه صنعت تبلیغات و اطلاع‌رسانی است.

رسانه دیجیتال: رسانه‌ای است که با مجوز اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی تبادل یا انتشار محتوا در آن، تنها به کمک ابزارهای مجهز به پردازشگر دیجیتال میسر باشد که شامل گونه‌های زیر می‌باشد: بسته نرم‌افزار رسانه‌ای؛ حامل دیجیتال، حاوی داده و رسانه برخط.

معاونت هنری و سینمایی

هنر و سینما: معاونت هنری و سینمایی اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی متولی پیگیری امور مربوط به مؤلفه‌های هنری و سینمایی و نیز ارتقای سطح فعالیت‌ها و آثار مربوط در سطح استان است. این معاونت متشکل از دو بخش اصلی اداره امور هنری و اداره سینمایی و سمعی بصری و نیز نمایندگی صندوق اعتباری هنر است. انجمن‌های تابعه معاونت هنری و سینمایی عبارتند از: انجمن تئاتر، خوشنویسان، سینمای جوان، انجمن نمایش و هنرهای تجسمی و...). انجمن‌های فوق در جذب نیروی جوان جهت فعالیت در عرصه‌های هنری، نقش قابل توجه و به‌سزایی دارند. اجرای تئاتر، جشنواره‌های نمایشی، نمایشگاه‌های خط و نقاشی از جمله ثمرات این انجمن‌ها است.

در این بخش سعی بر آن است شاخص‌های توصیف فرهنگی و هنری بخش هنر و سینما در استان آذربایجان غربی توصیف شود. در این راستا ابتدا به بخش سینما اشاره می‌شود. سپس شاخص‌های توصیفی گالری‌های هنری توصیف می‌شود. در مرحله بعدی به شاخص‌های توصیفی آموزشگاه‌های سینما، تئاتر، موسیقی و سایر حوزه‌های

هنری اشاره می‌شود. در نهایت به توصیف همایش‌ها، نمایشگاه‌ها، جشنواره‌ها و مسابقات بخش رسانه پرداخته می‌شود.

در دهه‌های اخیر در استان آذربایجان غربی ۱۶ سینما به شرح زیر فعالیت داشته است ولی در چند سال اخیر به غیر از سه باب سینما در ارومیه و یک سینما در خوی بقیه غیرفعال است که البته سینماهای مذکور نیز فاقد استانداردهای لازم از نظر تجهیزات فنی و تخصصی و رفاهی می‌باشد. سه باب سینما در خوی، یک باب سینما در سلماس، یک سینما در ماکو، یک باب سینما در اشنویه، یک باب سینما در نقده، یک باب سینما در میاندوآب، یک باب سینما در مهاباد، یک باب سینما در شاهین‌دژ، یک باب سینما در بوکان، یک باب سینما در سردشت، یک باب سینما در تکاب غیرفعال و تعطیل است و شهرستان‌های چالدران، چایپاره، پیرانشهر، شوط، پلدشت فاقد سینما یا سالن سینما هستند.

علی‌رغم تلاش‌های اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی در جهت تأمین قسمتی از کمبود سالن سینما در استان با مساعدت وزارت متبوع اقدام به تجهیز سالن‌های مجتمع‌های فرهنگی و هنری ۴ شهرستان خوی، میاندوآب، بوکان و مهاباد به سیستم پخش دیجیتال به شرح زیر کرده تا مورد استفاده شهروندان آن شهرستان‌ها قرار گیرد ولی با استقبال مناسبی از طرف شهروندان روبه‌رو نشده است.

سینماها/تعداد و ظرفیت: به مکانی دارای مجوز سینما با حداقل ۱۰۰ صندلی، داشتن امکانات نمایش فیلم ۳۸ و ۷۰ میلی‌متری، ویدئویی یا دیجیتالی، برخوردار از ابعاد مناسب و ویژگی‌های ساختمانی، استانداردهای فنی و ایمنی و متشکل از یک یا چند سالن نمایش فیلم، سالن انتظار، نمازخانه، قسمت اداری، گیشه فروش بلیط، اتاق آپارات، سرویس‌های بهداشتی و بوفه گفته می‌شود (سال‌نامه آماری استان آذربایجان غربی، ۱۳۹۷: ۶۱۲).

فیلم سینمایی: فیلم بلند داستان‌دار است که حداقل ۷۵ دقیقه بوده و معمولاً با عرض ۳۵ میلی‌متری برای نمایش ساخته می‌شود (سال‌نامه آماری استان آذربایجان غربی، ۱۳۹۷: ۶۱۲).

جدول ۲۱. توزیع سینماها، ظرفیت و تماشاگران فیلم‌های سینمایی در استان آذربایجان غربی

سال و شهرستان	تعداد سینما	تعداد سالن سینما	ظرفیت (تعداد صندلی)	تعداد تماشاگر (هزار نفر)
۱۳۸۰	...	...	...	...
۱۳۸۵	۶	۶	۳۷۱۲	۱۵۰.۱۷۴
۱۳۹۰	۳	۳	۲۱۰۷	۴۲۸.۱۰۴
۱۳۹۳	۳	۳	۲۱۸۰	۷۵۸.۸۹
۱۳۹۴	۳	۳	۲۱۸۰	۸۶۵.۸۰

۷۳۱.۱۴۸	۲۳۲۷	۴	۴	۱۳۹۵
۱۱۵۱۲۳	۲۳۲۷	۴	۴	۱۳۹۶
۱۶۵۸۳۸	۲۴۷۴	۳	۴	۱۳۹۷
۱۲۸۸۴۸	۲۳۲۷	۳	۳	ارومیه
۰	۰	۰	۰	اشنویه
۰	۰	۰	۰	بوکان
۰	۰	۰	۰	پلدشت
۰	۰	۰	۰	پیرانشهر
۰	۰	۰	۰	تکاب
۰	۰	۰	۰	چالدران
۰	۰	۰	۰	چاپاره
۹۹۰.۳۶	۱۴۷	۱	۱	خوی
۰	۰	۰	۰	سردشت
۰	۰	۰	۰	سلماس
۰	۰	۰	۰	شاهین‌دژ
۰	۰	۰	۰	شوط
۰	۰	۰	۰	ماکو
۰	۰	۰	۰	مهاباد
۰	۰	۰	۰	میاندوآب
۰	۰	۰	۰	نقده

مأخذ: اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان آذربایجان غربی

اطلاعات جدول ۲۱ بیان‌گر آن است که در استان آذربایجان غربی در سال ۱۳۹۷ به تعداد ۴ مورد سینما وجود داشته که یک مورد آن در شهرستان خوی با ظرفیت ۱۴۷ نفر (صندلی) و ۳ مورد دیگر در شهرستان ارومیه با ظرفیت ۲۳۲۷ نفر (صندلی) موجود است، در مابقی شهرستان‌های استان سینما تا سال ۱۳۹۷ موجود نبوده است. شایان ذکر است که بیشترین تعداد سینما برای استان مورد نظر برای سال ۱۳۸۵ با تعداد ۶ مورد بوده است.

تولید فیلم: فرآیند تهیه یک فیلم از نگارش فیلمنامه، انتخاب عوامل سازنده (تهیه‌کننده، فیلم‌نامه‌نویس، کارگردان، بازیگر، فیلم‌بردار و...)، مراحل فنی فیلم (فیلمبرداری، تدوین، صدا، ظهور، چاپ) تا تهیه کپی‌های نهایی از فیلم را برای نمایش در سینما شامل می‌شود (سال‌نامه آماری استان آذربایجان غربی، ۱۳۹۷: ۶۱۲).

جدول ۲۲. توزیع فراوانی امور سینمایی و سمعی و بصری

۱۳۹۸	۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	واحد	امور سینمایی و سمعی و بصری
------	------	------	------	------	----------------------------

۱۳	۲۱	۲۳	۲۰	عنوان	جمع	تعداد فیلم‌های تولید شده
۲	۲	۲	۳	عنوان	مستند	
۱۰	۱۸	۱۹	۱۷	عنوان	کوتاه	
۱	۱	۲	۰	عنوان	ویدئویی	
۱۷	۱۶	۱۶	۱۶	باب	جمع	تعداد سینما
۵	۴	۴	۴	باب	فعال	
۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	باب	غیر فعال	
۸۰۸۹	۷۹۳۹	۷۹۳۹	۷۹۳۹	صندلی	جمع	ظرفیت سالن‌های سینما
۲۴۷۷	۲۳۲۷	۲۳۲۷	۲۳۲۷	صندلی	فعال	
۵۶۱۲	۵۶۱۲	۵۶۱۲	۵۶۱۲	صندلی	غیر فعال	
۷۰	۶۰	۶۵	۶۳	عنوان	فیلم	
۲۷۴.۵۳	۱۶۰.۵۰	۴۱۹.۸۴	۳۷۴.۷۲	نفر	فیلم	
۰۰۰.۴۰۰.۳۲۷.۵	۶۰۰.۲۸۴.۴۰۱	۰۵۱۵.۰۶۹.۵ ۰۰۰	۰۹۶۰.۱۹۴.۲ ۰۰۰	ریال	جمع	میزان فروش فیلم‌های سینمایی اکران شده
۲۷	۲۶	۲۶	۲۵	روز		متوسط روزهای فعالیت سینما در ماه
۶	۶	۶	۶	دفعه		متوسط تعداد دفعات نمایش در روز
۳۵	۳۶	۳۶	۳۲	عنوان		بررسی فیلمنامه

بر اساس اطلاعات جدول ۲۲، در استان آذربایجان غربی تعداد فیلم‌های تولید شده در سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ به ترتیب ۲۱ و ۱۳ مورد بوده است که در مقایسه با سال‌های ماقبل ۱۳۹۸، روند کاهشی را پیموده است. هم‌چنین تعداد سینماهای استان در سال ۱۳۹۸، ۱۷ مورد است که از این تعداد ۴۵ مورد فعال می‌باشند و مابقی غیر فعال هستند. قابل توجه است که ظرفیت سالن‌های سینما و میزان فروش فیلم‌های سینمایی در سال ۱۳۹۸ افزایش یافته است.

جدول ۲۳. میزان تولید تله‌فیلم، برنامه نمایشی و انیمیشن مرکز استان آذربایجان غربی به تفکیک حوزه‌های تولیدی

انیمیشن استانی	نمایشی			تله فیلم		جمع	سال
	مدت (دقیقه: ساعت)	تعداد قسمت	تعداد عنوان	مدت (دقیقه: ساعت)	تعداد عنوان		
...	...	...	...	...	...	...	۱۳۸۰
...	...	...	...	...	...	...	۱۳۸۵
...	...	...	...	...	...	...	۱۳۹۰
۰	۳۸:۵۵	۵۷	۷	۰	۰	۳۸:۵۵	۱۳۹۳
۰	۱۳:۵۰	۲۰	۳	۱:۱۰	۱	۱۵:۰۰	۱۳۹۴
۰	۱۷:۴۰	۲۶	۱	۰	۰	۱۷:۴۰	۱۳۹۵
۱:۳۸	۱۷:۲۰	۲۶	۲۶	۱:۴۰	۱	۲۰:۳۸	۱۳۹۶
۰	۱۸:۲۰	۲۷	۱	۱:۳۰	۱	۱۹:۰۰	۱۳۹۷

مأخذ: صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران، مرکز استان آذربایجان غربی

اطلاعات جدول ۲۳ حاکی از آن است که در سال ۱۳۹۷ تولید تله فیلم، نمایشی و انیمیشن استانی به ترتیب: ۱، ۱ و صفر مورد بوده است.

سالن سینما و تئاتر: سالن نمایش فیلم که دارای استانداردهای ساختمانی، تأسیساتی و تجهیزاتی مانند پرده نمایش، معماری مناسب سالن از لحاظ دید، صندلی نمایش، اتاق آپارات، اکوستیک و... است (سالنامه آماری استان آذربایجان غربی، ۱۳۹۷: ۶۱۲).

اجرای صحنه‌ای موسیقی (کنسرت و...): موسیقی که به صورت زنده با برنامه ریزی قبلی در سالن تالار و فضای باز تجهیز شده برای جمعی از مخاطبان اجرا می‌شود.

تئاتر و نمایش: هنری دیداری و شنیداری که به صورت زنده توسط یک یا گروهی از هنرمندان (بازیگران) در مدت زمان معین برای تماشاگران به اجرا در می‌آید و از لحاظ محتوا و مضمون به تراژدی، کمدی، ملودرام و کمدی تراژیک تقسیم می‌شود.

جدول شماره ۲۴. میزان توزیع عنوان نمایش، دفعات اجرا و تعداد تماشاگر

تعداد تماشاگر	دفعات اجرا	عنوان نمایش	
۹۷۰۰۰	۵۹۵	۱۱۴	استان آذربایجان غربی
۸۱۹۹۶۰۲	۸۵۹۷۷	۷۱۹۸	کل کشور
۲۰	۲۶	۲۲	رتبه

اطلاعات جدول ۲۴ حاکی از آن است که در استان آذربایجان غربی ۱۱۴ مورد عنوان

بخش سوم: گزارش توصیفی وضعیت فرهنگی و هنری استان آذربایجان غربی | ۱۲۷

نمایش به دفعات اجرا ۵۹۵ و تعداد تماشاگر ۰۹۷.۰۰۰ وجود داشته است. قابل توجه است که رتبه کشوری استان از نظر عناوین نمایشی ۲۲ می‌باشد.
 موسیقی: هنر سازمان‌دهی اصوات در زمان بر مبنای قیود زیباشناختی حاکم بر هر فرهنگ موسیقایی است.

جدول ۲۵. توزیع فراوانی سالن‌های سینمایی وابسته به اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی و برنامه‌های اجرا شده اعم از تئاتر و موسیقی

سال و شهرستان	سالن نمایش		تعداد برنامه		تعداد اجرا		موسیقی	تئاتر
	تعداد	گنجایش	موسیقی	تئاتر	موسیقی	تئاتر		
۱۳۸۰	...	...	...	...	...	...	...	...
۱۳۸۵	۱۴	۴۵۷۲	۳۸	۴۹	۷۱	۱۶۱	۵۳۰.۲۶	۵۵۰.۶۰
۱۳۹۰	۱۸	۵۳۳۰	۱۹	۶۶	۴۰	۳۳۵	۹۷۰.۲۸	۵۱۲.۵۳
۱۳۹۳	۲۳	۸۴۵۶	۲۴	۹۱	۴۶	۴۶۲	۱۰۰.۴۰	۷۶۰.۷۱
۱۳۹۴	۱۷	۵۱۸۸	۲۴	۸۶	۴۷	۳۸۰	۱۴۷۰.۳	۶۱۵.۱۰۴
۱۳۹۵	۱۷	۵۱۸۸	۲۳	۶۵	۳۳	۳۱۹	۶۶۱.۱۹	۵۴۶.۵۱
۱۳۹۶	۱۷	۵۱۸۸	۱۲	۶۴	۱۲	۳۴۸	۷۰۰.۵	۴۹۰.۵۸
۱۳۹۷	۱۹	۶۰۰۸	۵۶	۷۹	۷۹	۳۷۹	۶۵۰.۴۵	۸۵۰.۴۷
ارومیه	۲	۵۷۰	۲۶	۳۳	۳۵	۱۹۵	۵۰۰.۱۷	۳۸۰.۱۰
اشنویه	۱	۲۴۵	۰	۲	۰	۶	۰	۷۵۰
بوکان	۱	۵۰۰	۴	۱۰	۷	۲۷	۷۰۰	۶۶۲۰
پلدشت	۱	۲۵۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
پیرانشهر	۱	۲۷۰	۰	۴	۰	۱۱	۰	۶۶۲۰
تکاب	۱	۲۰۸	۰	۵	۰	۳۵	۰	۶۰۰.۶
چالدران	۱	۳۵۰	۰	۱	۰	۱	۰	۵۰۰
چاپاره	۱	۲۳۳	۰	۱	۰	۱	۰	۲۵۰
خوی	۱	۴۸۵	۲	۲	۳	۱۴	۴۶۰۰	۸۴۰
سردشت	۲	۷۷۲	۰	۱	۰	۱	۰	۳۰۰

سال و شهرستان	سالن نمایش		تعداد برنامه		تعداد اجرا	
	تعداد	گنجایش	تئاتر	موسیقی	تئاتر	موسیقی
سلماس	۱	۴۴۰	۱	۰	۶	۰
شاهین‌دژ	۱	۴۵۲	۲	۵	۴	۶
شوط	۱	۲۵۰	۲	۰	۲	۰
ماکو	۱	۳۰۰	۰	۳	۰	۳
مهاباد	۱	۱۳۷	۴	۱۱	۲۲	۱۸
میاندوآب	۱	۴۲۰	۰	۴	۰	۶
نقده	۱	۱۲۶	۱۱	۱	۵۴	۱

مأخذ: اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان آذربایجان غربی

در استان آذربایجان غربی مطابق اطلاعات جدول ۲۵ در سال ۱۳۹۷ حدود ۱۹ مورد سالن نمایش با گنجایش ۰۰۸.۶ وجود داشته است که از این تعداد ۲ مورد در شهرستان‌های ارومیه و سردشت و در مابقی شهرستان‌ها تنها ۱ مورد سالن نمایش وجود دارد. همچنین قابل توجه است که تعداد برنامه‌های تئاتر و موسیقی در سال ۱۳۹۷ در استان به ترتیب ۷۹ و ۵۶ مورد است که از این تعداد ۳۳ برنامه تئاتر و ۲۶ برنامه موسیقی در شهرستان ارومیه برگزار شده و مابقی در سایر شهرستان‌های استان برگزار شده است.

آموزشگاه آزاد هنری: آموزشگاه‌های سینما، تئاتر، موسیقی و سایر حوزه‌های هنری است که مؤسسه‌ای خصوصی (غیردولتی) است که با کسب مجوز اقدام به آموزش غیررسمی علمی، هنری و مهارتی می‌کند.

هنرجو: فراگیر یا دانش‌آموزی که در یکی از رشته‌های فنی و حرفه‌ای، کار و دانش، کشاورزی و فرهنگی هنری در دوره متوسطه یا آموزشگاه‌های آزاد هنری مشغول به تحصیل هستند.

هنرستان: مدارس و آموزشگاه‌هایی که به‌منظور تربیت نیروهای متعهد و کارآمد برای تأمین نیروی انسانی مورد نیاز کشور در عرصه‌های هنر در دوره متوسطه با مجوز وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و وزارت آموزش و پرورش تأسیس می‌شود.

جدول ۲۶. توزیع فراوانی آموزشگاه‌های آزاد هنری، هنرجو، هنرستان

آموزشگاه‌های آزاد هنری	هنرجو	هنرستان	هنرجو

۱۴۶	۱	۷۳۰.۱۳	۱۷۹	استان آذربایجان غربی
۵۸۷.۵	۴۵	۲۲۵.۴۷۳	۹۹۱.۵	کل کشور
۱۲	۱۲	۹	۱۰	رتبه

اطلاعات جدول ۲۶ بیان‌گر آن است که در استان آذربایجان غربی حدود ۱۷۹ آموزشگاه آزاد هنری، به تعداد ۱۳۷۳۰ هنرجو وجود دارد که از بین این آموزشگاه‌ها، ۱ هنرستان به تعداد ۱۴۶ هنرجو وجود دارد. شایان ذکر است که استان آذربایجان غربی از نظر آموزشگاه‌های آزاد هنری رتبه ۱۰ را از آن خود کرده است.

جدول ۲۷. توزیع فراوانی آموزشگاه‌های سینما، تئاتر، موسیقی و سایر حوزه‌های هنری در استان آذربایجان غربی

فرآوانی	نام متغیر	رشته
۲۳	موسیقی	رشته
۱۲	خوش‌نویسی	
۱	نمایشی	
۸۰	تجسمی	

مطابق جدول ۲۷ مشاهده می‌شود که در استان آذربایجان غربی، ۲۳ مورد آموزشگاه موسیقی، ۱۲ آموزشگاه خوش‌نویسی، ۱ آموزشگاه نمایشی و ۸ آموزشگاه تجسمی فعالیت می‌کنند.

مؤسسه‌ها و انجمن‌های هنری و سینمایی: انجمن‌های فرهنگی و هنری به عنوان تشکل‌ها و نهادهای مدنی فرهنگی در حفظ و تداوم حیات فرهنگی هر سرزمین و جامعه فرهنگی، نقش‌آفرینی می‌کنند، لذا تداوم هویت فرهنگی در پرتو فعالیت‌های دقیق و مداوم این نهادها و انجمن‌هاست لذا بررسی نقش و کارکرد انجمن‌های ادبی در ارتقای هویت و سرمایه فرهنگی جامعه امری ضروری و قطعی است. در استان آذربایجان غربی ۶۵ مورد تشکل در زمینه‌های متعدد فرهنگی و هنری فعالیت دارند که از کل ۶۵ مورد تشکل‌های فرهنگی-هنری ۳۶ مورد شعر و ادب، ۱۱ مورد خوشنویسی، ۹ مورد نمایشی، ۱ مورد موسیقی، ۱ مورد تجسمی، ۲ مورد سینمایی و ۵ مورد مطبوعاتی است (اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان آذربایجان غربی، ۱۳۹۸).

جدول ۲۸. توزیع فراوانی مؤسسات فرهنگی و سینمایی استان آذربایجان غربی برحسب شهرستان و مجوز

فرآوانی	نام متغیر
---------	-----------

۳۶	شعر و ادب	موضوع فعالیت
۱۱	خوش نویسی	
۹	نمایش	
۱	موسیقی	
۱	هنر تجسمی	
۲	سینمایی	
۵	مطبوعاتی	

همایش‌ها، نمایشگاه‌ها، جشنواره‌ها و مسابقات: ارائه و عرضه آثار منتخب در زمینه‌های علمی، فرهنگی و هنری در مدت معین به صورت سازمان یافته است که به منظور اشاعه و گسترش رشته مورد نظر برگزار می‌شود و در آن به پدیدآورندگان برترین آثار جوایزی تعلق می‌گیرد. تعداد همایش‌ها، نمایشگاه‌ها، جشنواره‌ها و مسابقات بخش هنر و سینما در استان آذربایجان غربی از آمار بالایی برخوردار است و هر سال علاقه‌مندان زیادی را در رشته‌های مختلف هنری به خود جذب می‌کند.

جدول ۲۹. توزیع فراوانی جشنواره‌های هنری، نمایشگاه هنرهای تجسمی و تعداد اجرا

تعداد اجرای صحنه موسیقی	نمایشگاه هنرهای تجسمی	جشنواره‌های هنری	
۷۲	۷۶	۸	استان آذربایجان غربی
۹۸۵۴	۴۲۷۵	۴۴۸	کل کشور
۲۱	۱۰	۲۹	رتبه

اطلاعات جدول ۲۹ حاکی از آن است که در استان آذربایجان غربی، تعداد جشنواره‌های هنری، نمایشگاه هنرهای تجسمی و اجرای صحنه موسیقی به ترتیب ۸، ۷۶ و ۷۲ مورد است. هم‌چنین مسلم است که استان آذربایجان غربی از نظر جشنواره‌های هنری رتبه ۲۹، از نظر نمایشگاه هنرهای تجسمی رتبه ۱۰ و از نظر تعداد اجرای صحنه موسیقی رتبه ۲۱ کشوری را از آن خود کرده است.

نگارخانه: مکانی که برای نمایش و فروش آثار هنرهای تجسمی و هنرهای سنتی شامل تابلوهای نقاشی، خوش‌نویسی، عکس، مجسمه، سفال، آثار گرافیک، حکاکی، معرق و نظایر آن توسط اشخاص حقیقی و حقوقی ایجاد می‌شود.

هنرهای تجسمی: هنرهای بصری که از طریق هماهنگی در ترکیب بندی شکل، فرم، رنگ و محتوا در سطح و یا حجم به بیان خلاقانه ذهنیت و احساس هنرمند می‌پردازد. عبارتند از طراحی، گرافیک، خوش‌نویسی، نگارگری، تذهیب، مجسمه‌سازی، نقاشی، چیدمان و سایر.

شاخص‌های توصیف فرهنگی و هنری بخش قرآن و عترت

در این راستا ابتدا به بخش مؤسسه‌های فرهنگی قرآن و عترت، سپس شاخص‌های توصیفی کانون‌های فرهنگی و هنری و کتاب‌خانه‌های مساجد اشاره‌ای می‌شود. در نهایت به توصیف همایش‌ها، نمایشگاه‌ها، جشنواره‌ها و مسابقات بخش قرآن و عترت پرداخته خواهد شد.

توزیع تطبیقی مؤسسات فرهنگی قرآن و عترت: با توجه به اطلاعات جدول ۳۰ مشاهده می‌شود که در سطح کشور تعداد مؤسسات فرهنگی قرآن و عترت ۱۲۵۵ مورد است که از این تعداد ۳۷ مورد در استان آذربایجان غربی مشغول به فعالیت هستند. هم‌چنین رتبه کشوری استان از این نظر ۲۱ است.

جدول ۳۰. تعداد مؤسسه فرهنگی قرآن و عترت

فعالیت	مؤسسه فرهنگی قرآن و عترت
استان آذربایجان غربی	۳۷
کل کشور	۱۲۵۵
رتبه	۲۱

کانون‌های فرهنگی و هنری مساجد استان: ارتقای سطح فرهنگ دینی، بهبودی وضعیت فرهنگ و مذهبی، تعظیم شعائر دینی، هماهنگی فعالیت‌های مذهبی از کانال مساجد، مشارکت مردم در امور مذهبی و از همه مهم‌تر انتقال فرهنگ دینی از کانال مساجد از مهم‌ترین اهداف و وظایف مورد نظر در این واحد فرهنگی است. دبیرخانه کانون‌های مساجد با فعال‌سازی مساجد و امور مذهبی، امور فوق برنامه، آموزش، سرگرمی و مسابقات و جشنواره‌ها نقش قابل توجهی در ارتقاء فرهنگ دینی در داشته و دارد.

جدول ۳۱. توزیع فراوانی کانون فرهنگی و هنری مساجد

کانون فرهنگی و هنری مساجد		استان آذربایجان غربی
تعداد اعضا	تعداد کانون	
۴۳۸.۸۳	۲۵۴.۱۱	
۴۸۱.۰۸۵.۲	۹۴۸.۲۴	کل کشور
۵	۶	رتبه

در استان آذربایجان غربی مطابق استناد جدول ۳۱، حدود ۱۱۲۵۴ کانون فرهنگی و هنری مساجد به تعداد اعضای ۴۳۸.۸۳ وجود دارد که رتبه کشوری استان از نظر تعداد کانون و تعداد اعضای آن به ترتیب ۶ و ۵.

جدول ۳۲. توزیع فراوانی کانون‌های فرهنگی و هنری مساجد استان به تفکیک شهرستان

نام شهرستان	تعداد کانون
ارومیه	۳۳۱
پیرانشهر	۱۹
خوی	۱۹۰
سردشت	۱۷
سلماس	۵۰
ماکو	۳۲
مهاباد	۱۰۶
میاندوآب	۲۲۰
نقده	۵۳
اشنویه	۲۳
بوکان	۷۲
شاهین‌دژ	۳۵
تکاب	۱۸
چالدران	۴۰
پلدشت	۱۰
چاپاره	۲۰

نام شهرستان	تعداد کانون
شوط	۱۸
جمع کل	۱۲۵۴

اطلاعات جدول ۳۲ حاکی از آن است که در سطح استان آذربایجان غربی ۱۲۵۴ مورد کانون فرهنگی و هنری مساجد وجود دارد که از مجموع این تعداد، ۳۳۱ مورد در شهرستان ارومیه، ۱۹ مورد در پیرانشهر، ۱۹۰ مورد در خوی، ۱۷ مورد در سردشت، ۵۰ مورد در سلماس، ۳۲ مورد در ماکو، ۱۰۶ مورد در مهاباد، ۲۲۰ مورد در میاندوآب، ۵۳ مورد در نقده، ۲۳ مورد در اشنویه، ۷۲ مورد در بوکان، ۳۵ مورد در شاهین دژ، ۱۸ مورد در تکاب، ۴۰ مورد در چالدران، ۱۰ مورد در پلدشت، ۲۰ مورد در چایپاره و ۱۸ مورد در شوط فعالیت می کنند.

حافظ قرآن کریم: در استان آذربایجان غربی مطابق اطلاعات جدول ۳۳، ۳۱۸۷ حافظ قرآن وجود دارد که از بین این افراد، ۲۲۸۷ حافظ زن و ۹۰۰ حافظ مرد وجود دارد. هم چنین رتبه کشوری استان از منظر حافظان قرآنی ۲۱ است.

جدول ۳۳. توزیع فراوانی حافظان قرآن کریم به تفکیک جنسیت

فعالیت	حافظان قرآن کریم		
	مرد	زن	جمع کل
استان آذربایجان غربی	۹۰۰	۲۲۸۷	۳۱۸۷
کل کشور	۶۶۲.۳۶	۹۳۴.۱۲۱	۵۹۶.۱۵۸
رتبه	۱۹	۲۱	۲۱

نمایشگاه قرآن و عترت: اطلاعات جدول ۳۴ بیان گر آن است که در سطح استان آذربایجان غربی ۱۶ نمایشگاه قرآن و عترت برگزار شده که رتبه کشوری استان از منظر این مهم ۱۱ است.

جدول ۳۴. توزیع فراوانی نمایشگاه قرآن و عترت

فعالیت	برگزاری نمایشگاه قرآن و عترت
استان آذربایجان غربی	۱۶
کل کشور	۵۷۰

رتبه	۱۱
------	----

گزارش کیفی فعالیت‌ها

هدف این بخش ارائه گزارش کیفی از مهم‌ترین اقدامات و برنامه‌های ویژه اداره کل و واحدهای تابعه و گزارش مهم‌ترین برنامه‌ها و اقدامات فرهنگی و هنری در حال اجرا در استان در راستای تحقق گسترش دسترسی همگانی به کالا و خدمات فرهنگی در سطح استان است. بنابراین ابتدا مهم‌ترین اقدامات اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی و واحدهای تابعه آورده شده، سپس به مهم‌ترین برنامه‌ها و اقدامات فرهنگی و هنری در حال اجرا اشاره می‌شود.

ظرفیت فضاها و عملکرد فرهنگی و هنری اداره فرهنگ و ارشاد استان آذربایجان غربی
با توجه به آن که یکی از کارکردهای اصلی اداره کل فرهنگ و ارشاد استان آذربایجان غربی حفظ و ارتقای فرهنگ است، این سازمان بایستی از ظرفیت مناسبی در راستای تولید و توزیع و مصرف کالا و خدمات فرهنگی برخوردار باشد. در این بخش ابتدا به پتانسیل فضا و سپس به عملکرد فرهنگی این سازمان اشاره می‌شود.

فضاهای فیزیکی در دسترس اداره کل فرهنگ و ارشاد استان آذربایجان غربی

یکی از مؤلفه‌های مهم در حفظ و ارتقای فرهنگ، مؤلفه فضای فیزیکی است که امروزه علاوه بر جغرافیدانان مورد توجه جامعه‌شناسان نیز قرار گرفته است. اداره کل فرهنگ و ارشاد استان آذربایجان غربی نیز بر اهمیت این مؤلفه تأکید دارد و به همین دلیل در سال‌های اخیر سعی کرده که میزان فضاهای فرهنگی خود را افزایش دهد. در حال حاضر در استان آذربایجان غربی تعداد ۱۸ مجتمع فرهنگی، یک تالار مرکزی، ۴ فرهنگ سرا و نگارخانه، ۴ باب ساختمان آموزشی و اداری و یک باب سالن نمایشگاهی وجود دارد که بدون احتساب فضای تالار مرکزی ۰۷۹.۶۶ مترمربع فضای فرهنگی را شامل می‌شود. شایان ذکر است که متوسط سرانه فضای فرهنگی در استان آذربایجان غربی به ازای هر هزار نفر جمعیت در حدود ۲۷ مترمربع است که از میانگین فضای فرهنگی کشور (که ۵۰ متر مربع می‌باشد) پایین‌تر است. در این بخش سعی بر آن است که به مهم‌ترین ظرفیت‌های فضایی که اداره کل فرهنگ و ارشاد استان آذربایجان غربی از آن برخوردار است، اشاره شود:

مجتمع‌های فرهنگی - هنری: مجتمع‌های فرهنگی - هنری، از جمله فضاهای فرهنگی هستند که در زمینه‌های مختلف فرهنگی و هنری فعالیت دارند. در استان آذربایجان غربی

۱۸ مجتمع فرهنگی-هنری وجود دارد. به طوری که به غیر از شهرستان ماکو، در سطح استان آذربایجان غربی هر شهرستان از یک مجتمع فرهنگی-هنری برخوردار و بخش‌های دیزج و قطور شهرستان خوی نیز دارای مجتمع فرهنگی و هنری است. در حوزه فرهنگی مهم‌ترین فعالیت این مجتمع‌ها عبارت است از آموزش داستان‌نویسی، شعر، فعالیت‌های ادبی، آموزش رسانه، آموزش فضای مجازی، نشر و چاپ و تبلیغات و آگهی. در حوزه هنری نیز مهم‌ترین فعالیت این مجتمع‌ها عبارتند از آموزش موسیقی، نقاشی، عکاسی، تئاتر و نمایش.

خانه فرهنگ یا فرهنگ‌سرا: یکی دیگر از فضاهای فرهنگی که اداره کل فرهنگ و ارشاد استان آذربایجان غربی از آن برخوردار است و در آن می‌توان تولید، توزیع و خدمات فرهنگی بپردازد، خانه فرهنگ است. خانه‌های فرهنگ با همان الگوها و طرح‌های فرهنگ‌سرا در حال فعالیت هستند. از جمله خانه‌های فرهنگی که در اختیار اداره کل فرهنگ و ارشاد استان آذربایجان غربی است، خانه فرهنگ یا فرهنگ‌سراهای خوی، میاندوآب، نقده و بوکان می‌باشد.

نگارخانه‌ها: یکی دیگر از فضاهای فرهنگی که در اختیار اداره کل فرهنگ و ارشاد استان آذربایجان غربی است، نگارخانه‌ها هستند. نگارخانه مکان‌هایی هستند که آثار هنری به جز نقاشی در آن به نمایش و فروش می‌رسد. مهم‌ترین نگارخانه‌هایی که اداره کل فرهنگ و ارشاد استان آذربایجان غربی در راستای تولید و توزیع کالا و خدمات فرهنگی از آن برخوردار است، در استان آذربایجان غربی تعداد ۹ نگارخانه دایر است.

مؤسسات فرهنگی و هنری: یکی دیگر از فضاهای فرهنگی که اداره کل فرهنگ و ارشاد استان آذربایجان غربی در زمینه تولید و توزیع کالا و خدمات فرهنگی از آن بهره می‌برد، مؤسسات فرهنگی و هنری هستند که در نقاط مختلف استان مشغول به فعالیت هستند. شایان ذکر است که این مؤسسات به شکل غیرمستقیم در اختیار این اداره هستند. این مؤسسات در زمینه‌های مختلف از جمله زمینه‌های فرهنگی، هنری، ادبی، زبان، فیلم‌سازی و موسیقی مشغول به فعالیت‌اند.

انجمن‌های فرهنگی، هنری و ادبی: انجمن‌های فرهنگی و هنری به عنوان تشکل‌ها و نهادهای مدنی فرهنگی در حفظ و تداوم حیات فرهنگی هر سرزمین و جامعه فرهنگی، نقش آفرینی می‌کنند، لذا تداوم هویت فرهنگی در پرتو فعالیت‌های دقیق و مداوم این نهادها و انجمن‌ها است لذا بررسی نقش و کارکرد انجمن‌های ادبی در ارتقای هویت و سرمایه فرهنگی جامعه امری ضروری و قطعی است. انجمن‌های فرهنگی-هنری و ادبی

از جمله فضاهایی هستند که اداره کل فرهنگ و ارشاد استان آذربایجان غربی از طریق آن‌ها می‌تواند در زمینه تولید و توزیع کالا و خدمات فرهنگی به فعالیت بپردازد. شایان ذکر است که در استان آذربایجان غربی انجمن‌های ادبی و فرهنگی سابقه طولانی و درخشانی دارند و ده‌ها انجمن و مؤسسه در راستای ترویج زبان، فرهنگ و ادبیات و آداب و رسوم بومی و محلی به فعالیت می‌پردازند. انجمن‌های فرهنگی و ادبی در استان به‌ویژه ارومیه مکانی برای ترغیب و تشویق جوانان جهت آشنایی با فرهنگ و ادبیات و هنر و ارزش‌های ملی و اجتماعی بوده و زمینه‌هایی را فراهم کرده‌اند تا در اوقات فراغت با ادبیات و اشعار ملل مختلف، ایران و به‌ویژه شاعران و نویسندگان بومی و محلی آشنا شوند و از آثار آنان بهره بگیرند. در استان آذربایجان غربی ۶۵ مورد تشکل در زمینه‌های متعدد فرهنگی و هنری فعالیت دارند که از کل ۵۵ مورد تشکل‌های فرهنگی-هنری ۳۶ مورد شعر و ادب، ۱۱ مورد خوش‌نویسی، ۹ مورد نمایشی، ۱ مورد موسیقی، ۱ مورد تجسمی، ۲ مورد سینمایی و ۵ مورد مطبوعاتی است (اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان آذربایجان غربی، ۱۳۹۸).

در استان آذربایجان غربی ۳۶ انجمن ادبی در حوزه شعر و ادب فارسی و ترکی آذری فعالیت می‌کنند، که به لحاظ پراکندگی جغرافیایی ۱۵ انجمن در شهرستان ارومیه، ۸ انجمن در شهرستان میاندوآب، ۵ انجمن در شهرستان سلماس، ۲ انجمن در شهرستان خوی، ۲ انجمن در شهرستان مهاباد و شهرستان‌های ماکو و شاهین‌دژ هر کدام یک انجمن ادبی فعال دارند (سایت اینترنتی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی). در نخستین جشنواره انجمن‌های ادبی کشور که با حضور وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی و معاون فرهنگی وزارت در اردیبهشت ماه سال ۱۳۹۶ تشکیل شده بود، با اعلام هیئت داوران جشنواره انجمن‌های ادبی، طرح‌های ارسالی از سوی انجمن ادبی دورنا از ارومیه، انجمن ادبی حکیم نظامی میاندوآب، طلعه فرهنگ سولدوز از نقره در نخستین جشنواره انجمن‌های ادبی تقدیر شدند.

کانون‌های تبلیغاتی: یکی دیگر از فضاهای فرهنگی که اداره کل فرهنگ و ارشاد استان آذربایجان غربی در زمینه تولید و توزیع کالا و خدمات فرهنگی از آن بهره می‌برد، کانون‌های فرهنگی هستند که در نقاط مختلف استان مشغول به فعالیت هستند. تعداد ۲۹۱ کانون تبلیغاتی در استان آذربایجان غربی فعال هستند که نمایندگی‌های آن‌ها در شهرهای مختلف استان آذربایجان غربی دایر هستند و وظایف آنان تهیه، تدوین، بررسی و ارزیابی طرح‌های توسعه صنعت تبلیغات و اطلاع‌رسانی است.

کافه کتاب‌ها: کافه کتاب‌ها که به تازگی در نقاط مختلف کشور از جمله استان آذربایجان غربی راه‌اندازی شده‌اند، از جمله فضاهای فرهنگی هستند که به طور غیرمستقیم در اختیار اداره کل فرهنگ و ارشاد استان آذربایجان غربی هستند. شایان ذکر است که این کافه‌ها ابتدا تحت کنترل و نظارت اتحادیه اغذیه‌فروشان بودند، اما با تلاش‌های شبانه‌روزی اداره کل فرهنگ و ارشاد استان آذربایجان غربی و در راستای خدمت به فرهنگ و جامعه فرهنگی ذیل حمایت و نظارت اتحادیه چاپ و نشر و به طور غیرمستقیم تحت نظارت اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی قرار گرفتند. از جمله این کافه کتاب‌ها که به تازگی نیز مورد استقبال هنردوستان قرار گرفته، کافه کتاب شهر کتاب ارومیه است. این کافه کتاب‌ها مکانی برای مطالعه کتاب و تعامل و تبادل اطلاعات هستند.

اهم عملکرد و خدمات فرهنگی و هنری اداره کل فرهنگ و ارشاد استان آذربایجان غربی

اداره کل فرهنگ و ارشاد استان آذربایجان غربی علاوه بر ایجاد فضاهای فرهنگی که در دسترس همگانی قرار دارد، در سال‌های اخیر در راستای اهداف سازمانی و ارتقای فرهنگ آذربایجان غربی خدمات فرهنگی ارزنده‌ای را نیز انجام داده است که می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

گسترش و ترویج فرهنگ کتاب‌خوانی و نشر کتاب

اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان آذربایجان غربی در چند سال گذشته در راستای حمایت از نویسندگان عرصه‌های مختلف به‌ویژه در عرصه فرهنگ اقدام به راه‌اندازی کمیته خرید کتاب نموده است. وظیفه این کمیته بررسی آثار منتشر شده نویسندگان داخل استان به لحاظ کیفی است. در صورتی که کمیته خرید نسبت به یک کتاب نظر مثبت داشته باشد، خرید نسخه‌های چاپی کتاب را تا سقف پنج میلیون تومان تصویب می‌کند و مسئولان اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان آذربایجان غربی در راستای حمایت از این نویسنده، اقدام به خرید کتاب مذکور تا سقف تعیین شده می‌کنند. خوشبختانه در چند سال اخیر خرید کتاب با هدف حمایت از پدیدآورندگان و ناشران بومی در چندین مرحله به تعداد ۹۵ عنوان که از این تعداد ۵۹ عنوان به زبان فارسی، ۳۴ عنوان به زبان ترکی، ۲ عنوان به زبان کردی در موضوعات مختلف اجتماعی، ادبی، شعر، رمان، دینی، حقوقی، پزشکی و... به ارزش ۱۵۰ میلیون تومان از محل اعتبارات تفاهم نامه فعالیت‌های فرهنگی خریداری شده است.

● اجرای طرح پایتخت کتاب ایران و جشنواره دوستدار کتاب و عشایر در قالب

تشکیل ستاد با همکاری تمام دستگاه‌های فرهنگی و اجرایی، نخبگان، استادان استان و تشکیل کارگروه‌های تخصصی با هدف راهکارهای خلاقانه و ابتکاری کتاب‌خوانی

- اهدای کتاب در موضوعات مختلف به تعداد ۲۵ هزار جلد به کتابخانه‌های عمومی، سازمان‌ها، مساجد، نهادها، روستاها، مدارس، مهدهای کودک، مناطق حاشیه‌نشین در ۱۷ شهر این استان آذربایجان غربی به ارزش ۳۳۰ میلیون تومان با هدف حمایت از توسعه کتاب و کتاب‌خوانی و تجهیز کتابخانه‌ها و اهدای بن کارت الکترونیکی خرید کتاب در راستای حمایت از مؤلفین استان در نمایشگاه‌های سراسری کتاب ارومیه؛
- انعقاد تفاهم‌نامه با پادگان‌ها، پاسگاه‌ها، مهدهای کودک، تشکیلات خانه کارگری، اداره کل بهزیستی، اداره کل زندان‌ها، کارخانه‌ها، آموزش و پرورش، فرودگاه، اتوبوس‌رانی، تاکسیرانی، شهرداری، فرهنگ‌سراهای ورزشی شهرداری، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، دانشگاه‌های آزاد اسلامی، پیام نور، علوم پزشکی، مناطق مرزی و حاشیه‌نشین جهت اهدا کتاب در با هدف اجرای طرح‌های مختلف و متنوع کتابخوانی و برگزاری مسابقات کتابخوانی با جامعه‌های مختلف هدف؛
- تشکیل ستاد دائمی طرح پایتخت کتاب ایران و جشنواره دوستدار کتاب‌دار و عشایر با حضور دستگاه‌های فرهنگی و اجرایی استان و ارائه طرح‌های مختلف کتاب‌خوانی؛
- هماهنگی با پدیدآورندگان کتاب اعم از مؤلفین، نویسندگان، گردآورندگان، مترجمان برای ثبت‌نام در سایت مؤسسه خانه کتاب ایران جهت صدور کارت شناسایی اهل قلم که تاکنون به بیش از ۱۵۸ نفر مؤلفان کارت صادر شده است؛
- تشکیل پرونده برای پدیدآورندگان کتاب اعم از مؤلفان و نویسندگان جهت استفاده از تسهیلات بیمه تأمین اجتماعی؛
- اشتغال‌زایی مستقیم برای پدیدآورندگان کتاب از طریق چاپ کتاب پدیدآورندگان کتاب (اعم از مؤلف؛ نویسنده و مترجم. ترجمه آثار برتر دیگر مؤلفان شاخص و قدر دیگر کشورها در قالب ترجمه کتاب و اشتغال‌زایی غیرمستقیم از طریق به‌کارگیری تایپیست برای تایپ کتاب، به‌کارگیری یک نفر صفحه‌آرا برای صفحه‌آرایی کتاب‌های تولید شده، گرافیک، تصویرگری کتاب توسط گرافیک،

به کارگیری افراد تحت عنوان موزع برای پخش کتاب نویسندگان به کتاب‌فروشان یا شهرهای دیگر و به کارگیری یک نفر ویراستار برای ویراستاری کتاب به منظور درست‌نویسی و جمله‌بندی کلمات و عبارات و تبادل نظر بوجود آمده بین ناشر و مؤلف و ویراستار برای تولید یک اثر خود و ماندگار؛

- تجهیز کتاب‌خانه‌های عمومی، مراکز علمی، فرهنگی، اداره‌ها و سازمان‌ها از طریق خرید تولیدات ناشر در قالب خرید کتاب و اهدا کتاب آن توسط این اداره کل به مراکز یاد شده؛
- تشویق به شرکت ناشران استان در نمایشگاه‌های تهران و استان‌های دیگر و برقراری ارتباط به منظور ایجاد تعامل برای مبادله کتاب بین ناشران دیگر مراکز استان‌ها و عقد قرارداد با مؤلفین دیگر استان‌ها جهت اخذ مجوز و چاپ کتاب؛
- شناساندن و معرفی کتاب ناشران و مولفین در قالب رونمایی کتاب با حضور اصحاب قلم و مسئولان فرهنگی و اجرایی استان و دعوت از اصحاب رسانه جهت اطلاع‌رسانی.

احداث هنرستان هنرهای زیبا

یکی دیگر از مهم‌ترین اقدام‌های اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان آذربایجان غربی احداث هنرستان فنی و حرفه‌ای هنرهای زیبا در شهر ارومیه است. مقدمات و فعالیت‌های زیربنایی این هنرستان در سال ۱۳۸۳ شروع شده و در سال ۱۳۸۸ مورد بهره‌برداری قرار گرفت. هنرستان هنرهای زیبای ارومیه در راستای اهداف نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران و به منظور کشف، رشد و پرورش و شکوفایی استعداد‌های فرهنگی و هنری بالقوه آینده‌سازان، استان فرهنگ و هنرپرور آذربایجان غربی، با تلاش و همت مسئولان وقت از سال تحصیلی ۸۳-۸۲ با ۱۴ نفر هنرجو در یک رشته گرافیک از شاخه فنی-حرفه‌ای در مجتمع فرهنگی و هنری ارومیه رسماً فعالیت خود را آغاز در سال ۱۳۸۳ رشته موسیقی نیز به آن اضافه شد و در سال تحصیلی ۸۴-۸۳ تعداد هنرجویان به ۳۴ نفر افزایش یافت و در سال تحصیلی ۸۵-۸۴ تعداد هنرجویان به ۴۰ نفر رسید و در سال تحصیلی ۸۶-۸۷ تعداد هنرجویان در دو رشته موسیقی و نقاشی به ۳۸ نفر تقلیل یافت. این هنرستان امروزه در رشته‌های عکاسی، نقاشی، خوش‌نویسی، تئاتر و سینما در سال ۹۷ با ۱۴۶ هنرجو فعالیت دارد.

ارتقای وضعیت کمی و کیفی نشریات

اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان آذربایجان غربی در راستای ترویج فرهنگ کتاب‌خوانی و حمایت از علاقه‌مندان، متخصصان و دانش‌آموخته‌گان حوزه‌های مختلف

در سال‌های اخیر اقدام به افزایش تعداد نشریات در زمینه‌های مختلف کرده است. در این راستا می‌توان گفت که از سال ۱۳۹۷ تا سال ۱۳۹۹ به ۴۱ نشریه مجوز انتشار داده شده است. این نشریات به زبان‌های مختلف (فارسی، ترکی آذری، کردی، انگلیسی)، در حوزه‌های مختلف (اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، ادبی، ورزشی و حقوقی) و در شکل‌های مختلف روزنامه، هفته‌نامه، ماه‌نامه، فصل‌نامه و دوفصل‌نامه هستند.

برگزاری همایش‌ها و کنگره‌های ملی و بین‌المللی

اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان آذربایجان غربی در راستای حفظ و ارتقای فرهنگ در چند سال اخیر اقدام به برگزاری کنگره‌های ملی و بین‌المللی کرده که علی‌رغم مشکلات مالی زیاد، خوشبختانه به خوبی برگزار شده است. در این راستا می‌توان به کنگره بین‌المللی تعامل ادیان و اقوام اشاره کرد. هدف از برگزاری این کنگره شناخت، معرفی و توجه به سرمایه‌های فرهنگی و هنری استان آذربایجان غربی در حوزه شعر، ادب، اقوام و ادیان و مذاهب بوده است. شایان ذکر است پنج کنگره در شش سال در استان آذربایجان غربی برگزار شده است.

از دیگر کنگره‌های ملی که اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان آذربایجان غربی در برگزاری آن پیشگام بوده، برگزاری همایش صفی‌الدین ارموی نام‌آور موسیقی آذربایجان و ایران در ارومیه، کنگره خاقانی‌شناسی با همکاری دانشگاه ارومیه، برگزاری دوازدهمین دوره از جشنواره بین‌المللی شعر رضوی به زبان ترکی آذری همزمان با دهه کرامت و برنامه‌های متعدد بسیاری که در سراسر کشور توسط بنیاد بین‌المللی امام رضا علیه‌السلام، برگزاری ششمین دوره از جشنواره بین‌المللی شعر ولایت به زبان ترکی آذری، برگزاری دومین کنگره ادبی عقیده‌العرب با محوریت اشعار عاشورایی و شخصیت متعالی بانوی صبر و بردباری حضرت زینب کبری (س) و ...

تأسیس و راه‌اندازی انجمن مفاخر و بنیاد فرهنگ، هنر و ادب شعبه آذربایجان غربی

با ادغام فعالیت انجمن مفاخر با فعالیت‌های بنیاد فرهنگ، هنر و ادب و استفاده هم‌زمان از نام هر دو برای برنامه‌ها به ابتکار مدیریت محترم اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی در سال ۱۳۹۵ تأسیس و راه‌اندازی شده است و از سال ۹۵ اقداماتی در راستای معرفی مفاخر، سرمایه‌های شخصیتی فرهنگ، هنر و ادب استان در سطح استان اهتمام به برگزاری همایش نکوداشت حجه‌الاسلام زین‌العابدین سلماسی در شهر سلماس، برگزاری دوره‌های مفاخرشناسی در دانشگاه علمی و کاربردی فرهنگ و هنر، اجرا و برگزاری کارگاه‌های آموزشی مفاخرشناسی استان در شهرستان‌های استان (ارومیه)، همکاری با

بنیاد ایران‌شناسی استان در جهت ثبت و مستندسازی آثار، تألیفات مشاهیر و معرفی آنان در استان آذربایجان غربی، تلخیص کتاب مشاهیر استان آذربایجان غربی به منظور چاپ تقویم مفاخرشناسی استان تحت عنوان نامداران، درخواست از شهرداری ارومیه جهت اجرای طرح احیای دروازه‌ها و نام‌گذاری یک میدان شهر به نام محمد خلیلان و احیای مقبره محمد خلیلان از مفاخر دینی ارومیه، برگزاری مراسم نکوداشت استاد غلامحسین صدری افشار مترجم و فرهنگ‌نویس، استاد شامی شاعر، استاد غلامرضا دانش‌فروز، شاعر، تمهید برنامه‌ریزی برای تشکیل بانک اطلاعاتی نرم‌افزاری مشاهیر و مفاخر فرهنگی استان، بزرگداشت مقام شمس تبریزی در شهرستان خوی، بزرگداشت و تجلیل از مقام استاد هیمن در شهرستان مهاباد، برگزاری یادنامه محدث ارموی در ارومیه، بزرگداشت استاد هه‌ژار (عبدالرحمن شرف‌کندی) در مهاباد، همایش بزرگداشت دکتر زیاب‌خویی، همایش بزرگداشت استاد عباس حقیقی در بوکان، بزرگداشت استاد محمد امین ریاحی در خوی، برگزاری نکوداشت و بزرگداشت شاعره نیم‌تاج سلماسی، آیین بزرگداشت دده کاتب شاعر ارومیه (روستای قولنجی) و طراحی و نصب تندیس مفاخر و مشاهیر آذربایجان غربی در معابر و اماکن شهری با همکاری شهرداری و سایر ارگان‌های ذی‌ربط کرده است.

توسعه فضاهای فیزیکی فرهنگی

علی‌رغم اینکه در سال‌های اخیر به دلیل قرار گرفتن کشور در شرایط تحریم و کاهش بودجه اکثر سازمان‌ها به‌ویژه بودجه‌های تملک دارائی‌های سرمایه‌ای و عمرانی خرید تجهیزات و تعمیرات اساسی به دلیل سیاست‌های انقباضی دولت، اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان آذربایجان غربی برای آن‌که علاقه‌مندان به فرهنگ و هنر در استان با مشکل کمبود فضای فرهنگی مواجه نشوند، اقدام به تأسیس، احیا و بهینه‌کردن فضاهای فرهنگی استان کرده است. در این راستا می‌توان احداث ۱۸ مجتمع فرهنگی و هنری در شهرستان‌های استان و ۴ فرهنگ‌سرا در شهرستان‌های خوی، میاندوآب، نقده و بوکان در سطح استان، تجهیز ۴ سالن سینما در شهرستان‌های خوی، میاندوآب، مهاباد و نقده و تکمیل تالار مرکزی ارومیه، خانه مطبوعات، مرکز آموزش علمی-کابردی فرهنگ و هنر و... اشاره کرد.

سامان‌دهی صنعت چاپ و نشر استان

در راستای سامان‌دهی به صنعت چاپ و نشر اقدام به تأسیس اتحادیه صنف چاپ و کانون‌های آگهی و تبلیغاتی استان در کنار تداوم فعالیت کمیسیون فنی چاپ استان و افزایش کمی حوزه چاپ به سه برابر در سال‌های اخیر، نظارت و سامان‌دهی واحدهای

غیرمجاز در سطح استان و هدایت و راهنمایی آنان برای اخذ مجوز، سرمایه‌گذاری‌های گسترده چاپی بالاخص حوزه چاپ فلکسو و هلیو گراور و حمایت از سرمایه‌گذاران حوزه چاپ صنعتی، تأسیس و راه‌اندازی نمایشگاه دائمی و تخصصی صنعت چاپ، بسته‌بندی و نشر در محل اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان و نوسازی ناوگان صنعت چاپ استان و حمایت حداکثری از متعاملین چاپ در واردات، خرید، استقرار و بهره‌برداری از ماشین‌آلات نوین صنعت چاپ بالاخص بخش صنعتی و بسته‌بندی چاپ و تسهیل در خروج ماشین‌آلات فرسوده و از رده خارج کرده است تا جایی که سفارش کارهای چاپی از استان‌ها و کشورهای هم‌جوار به چاپ‌خانه‌های استان به دلیل ورود دستگاه‌های جدید بوده است.

حمایت از فضای کسب و کار و کارآفرینی فرهنگی

در راستای حمایت از هنرمندان و ایجاد اشتغال برای آن‌ها در طرحی بسیار زیبا اقدام به شناسایی و حمایت از متقاضیان و سرمایه‌گذاران بخش چاپ در جهت توسعه، اشتغال و کارآفرینی، پیگیری معافیت‌های مالیاتی بخش تولیدات فرهنگی چاپ‌خانه‌ها از مالیات، پیگیری مصوبات کارگروه تخصیص تسهیلات به واحدهای چاپی از محل صندوق توسعه ملی و بانک‌های عامل، ایجاد شعب نمایندگی صندوق قرض‌الحسنه صنف چاپ در مراکز استان‌ها و تخصیص اعتبار به هنرمندان استان در قالب تسهیلات برای ایجاد فضای کسب و کار و اشتغال کرده است. تا کنون این اداره کل توانسته است دوازده طرح به ارزش یک میلیارد و چهارصد میلیون تومان را به مرحله اجرا درآورد. هدف اداره مذکور در این زمینه آن است که هنرمندان از یک سو، با بهره‌گیری از سرمایه فرهنگی که در اختیار دارند، اقدام به تولید سرمایه مادی و اقتصادی کنند و به‌نحوی بر سرمایه فرهنگی خود متکی باشند و در انتظار استخدام دستگاه‌های اجرایی دولت نباشند. از سوی دیگر، هدف این اداره آن است که هنرمندان با ایجاد اشتغال و کسب درآمد شأن و اعتبار خود را در جامعه حفظ کنند.

سامان‌دهی رسته‌های فرهنگی اتاق اصناف و انجام پیگیری‌های لازم تا حصول نتیجه جهت تجمیع رسته‌های فرهنگی در اتحادیه کافه‌های فرهنگی

در سال‌های اخیر بسیاری از علاقه‌مندان و صاحب‌نظران فرهنگ استان در یک طرح فرهنگی اقدام به ایجاد و راه‌اندازی کافه‌های فرهنگی در سطح استان کرده‌اند. با توجه به نگاه اقتصادی به این کافه‌ها، دولت این کافه‌ها را به اتحادیه اغذیه‌فروشان واگذار کرده بود و این کافه‌ها علی‌رغم فعالیت فرهنگی زیر نظر اتحادیه‌های فرهنگی نبودند. به همین

دلیل اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان آذربایجان غربی در یک طرح فرهنگی اقدام به تغییر اتحادیه این کافه‌ها نمود و این کافه‌ها را به اتحادیه چاپ و نشر واگذار کرد و از نظارت اتحادیه اغذیه‌فروشان خارج نمود. البته اقدام‌های این اداره در این راستا به همین امر خلاصه نشد، بلکه با برگزاری جلسات مختلف، برای این کافه‌ها ضوابط فرهنگی تعیین کرد. از جمله این کافه‌ها می‌توان به کافه گودو و کافه کتاب کال اشاره کرد.

حوزه هنرهای دیجیتال

یکی دیگر از اقدام‌های مهم اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان آذربایجان غربی در سال‌های اخیر راه‌اندازی مجتمع‌های فرهنگی و رسانه‌ای دیجیتالی در استان بوده که با هدف ایجاد اشتغال و فضای کسب و کار برای هنرمندان تاکنون توانسته است یک مجتمع فرهنگی و رسانه‌ای دیجیتالی استانی احداث و راه‌اندازی نماید. مسئولان این اداره معتقدند که امروزه بایستی به فضای مجازی به مثابه یک فرصت نگرینست و هنرمندان باید این فرصت را غنیمت شمرند و از طریق عرضه فعالیت‌ها و آثار هنری خود کسب درآمد نمایند. با توجه به بیانات مسئولان اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان آذربایجان غربی در سال‌های اخیر هیچ‌گونه ممانعتی در ایجاد خانه فرهنگ دیجیتالی وجود ندارد. حمایت از ایجاد خانه‌های دیجیتال در سطح استان، حمایت و نظارت بر تولید بازی‌های رایانه‌ای در سطح استان، نظارت بر فروشگاه‌های عرصه محصولات فرهنگی، نظارت و رصد فعالیت‌های فضای مجازی با همکاری مراجع ذی‌ربط، اهتمام در جهت آموزش عمومی استفاده از بازی‌های رایانه‌ای از اهم فعالیت‌های واحد رسانه‌های دیجیتال بوده است. جمع‌آوری و انجام اقدام‌های قانونی با فروشندگان بازی‌های غیرمجاز، جمع‌آوری و انجام اقدام‌های قانونی با فروشندگان بازی‌های غیرمجاز، پیشگیری از وقوع جرم و قضات مربوطه در راستای آگاه‌سازی نسبت به بازی‌های رایانه‌ای غیرمجاز، جلسه با نماینده ولی فقیه و امام جمعه ارومیه در راستای آگاه‌سازی نسبت به بازی‌های رایانه‌ای غیرمجاز، جلسه با اعضای شورای فرهنگ عمومی استان با دستور جلسه بازی‌های رایانه‌ای، جلسه با پلیس فتا در زمینه برخورد قانونی با عرضه‌کنندگان بازی‌های رایانه‌ای غیرمجاز، جلسه با مسئولان اداره کل آموزش و پرورش استان در راستای آگاه‌سازی نسبت به بازی‌های رایانه‌ای غیرمجاز، برگزاری کارگاه آشنایی با بازی‌های رایانه‌ای برای معاونین پرورشی آموزش و پرورش کل استان، برگزاری کارگاه آموزشی آسیب‌های بازی‌های رایانه‌ای مخرب در نهمین جلسه کمیته فرهنگی پیشگیری از اعتیاد شورای مبارزه با مواد مخدر استان، برگزاری جلسات ستاد مبارزه با بازی‌های رایانه‌ای استان، برگزاری کارگاه

آموزشی آشنایی با بازی‌های رایانه‌ای برای مشاورین پرورشی آموزش و پرورش استان، مشارکت در تولید برنامه تلویزیونی در زمینه بازی‌های رایانه‌ای و پخش از شبکه استانی، برگزاری نمایشگاه بازی‌های رایانه‌ای، اهدا رایگان بیش از ۱۰۰۰۰ بازی رایانه‌ای مجاز و جمع‌آوری و انجام اقدام‌های قانونی با فروشندگان بازی‌های غیرمجاز از جمله اقدام‌ها و فعالیت‌های اداره کل در حوزه رسانه‌های دیجیتال می‌باشد.

بیمه هنرمندان

یکی از موضوعاتی که اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان آذربایجان غربی در سال‌های اخیر مورد توجه قرار داده است، وضعیت زندگی هنرمندان از جنبه‌های مختلف از جمله اشتغال و درآمد و بیمه تأمین اجتماعی است. اداره مذکور در طرحی بسیار زیبا در سال‌های اخیر برای فراهم نمودن آسایش، آرامش و رفاه هنرمندان اقدام به تحت پوشش قرار دادن هنرمندان در بیمه تأمین اجتماعی و هم‌چنین عضو نمودن آن‌ها در صندوق اعتباری کرده است. نکته‌ای که حائز اهمیت است، اینکه در زمینه فراهم نمودن آسایش، آرامش و رفاه هنرمندان جامعه تحت پوشش را فقط به هنرمندان آکادمیک محدود نکرده، بلکه هنرمندان فولکلور و هنرمندان فعال در حوزه موسیقی عامه‌پسند را تحت پوشش قرار داده است.

تخصیص یارانه به نشریات و پایگاه‌های خبری

یکی دیگر از اقدام‌های مهم اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان آذربایجان غربی در سال‌های اخیر تخصیص یارانه به نشریات و پایگاه‌های خبری استان در راستای حمایت از جامعه فرهنگی و خدمت‌گزاران فرهنگی است. با توجه به گفته مسئولان در دو سال گذشته چندین میلیارد تومان به نشریات و پایگاه‌های خبری به صورت بلاعوض تخصیص یافته است که مبلغ تخصیص داده شده از یک میلیون تومان تا ۱۷۸ میلیون تومان متغیر بوده است.

اقدام‌های انجام شده در حوزه قرآن و عترت

حمایت از آثار فرهنگی و هنری و سینمایی و رسانه‌های دیجیتال با موضوعات قرآن و عترت، برپایی جلسات شورای هماهنگی و گسترش فعالیت‌های قرآنی، توسعه و ترویج فعالیت‌های قرآنی، برپایی نمایشگاه‌های قرآنی، توسعه و تقویت مؤسسات قرآنی استان، بیمه فعالان قرآنی، برگزاری مراسمات و مسابقات قرآنی برای اقبال عمومی به قرآن، ارائه الگوهای مناسب فرهنگی هنری به جامعه و ایجاد فضای مناسب تکریم و تشویق نخبگان قرآنی به منظور گسترش فرهنگ خدمت‌گزاری به قرآن، حمایت مادی و معنوی از مؤسسات قرآنی و اهداء قرآن به مؤسسات و مراکز قرآنی، مساجد، هیئت مذهبی و . . .

برپایی جلسات شورای هماهنگی و گسترش فعالیت‌های قرآنی استان در دفتر امام جمعه، حمایت از مراسم‌های جمع‌خوانی قرآن کریم در سطح استان به تعداد ۱۵ مورد با انعقاد تفاهم‌نامه با مؤسسات فرهنگی قرآن و عترت و دفاتر ائمه جمعه شهرستان‌ها، حمایت از ۶۰ برنامه محفل انس با قرآن کریم و انعقاد تفاهم‌نامه با مؤسسه فرهنگی قرآن و عترت دارالحفاظین ارومیه، حمایت از ۱۷ مورد مراسم جمع‌خوانی قرآن کریم در مساجد با انعقاد تفاهم‌نامه با اتحادیه مؤسسات قرآنی و مردمی استان و اجرای مراسم از سوی مؤسسات قرآنی، اجرای برنامه‌های قرآنی و برپایی نمایشگاه علوم قرآنی در شهرستان‌های استان به تعداد ۱۰ مورد در ماه مبارک رمضان، تجلیل و حمایت از حافظان کل قرآن به دلیل کسب رتبه اول مسابقات بین‌المللی اوقاف در بین بانوان کشورهای اسلامی، مشارکت و همکاری در مراسم بزرگداشت مفسر قرآن کریم آیت‌الله قریشی، حمایت از طرح جشنواره هنر قصه‌گویی با محوریت قصص قرآنی در شهرستان بوکان، حمایت از طرح چشم‌انداز قرآنی و آمایش استانی و تهیه و تدوین شیوه‌نامه اعتباری پژوهش‌های قرآنی، همکاری با اداره کل تبلیغات اسلامی در ثبت و صدور مجوز مؤسسات قرآنی، برنامه‌ریزی و اجرای دوازدهمین جشنواره بین‌المللی شعر رضوی به زبان ترکی آذری، همکاری در برنامه‌ریزی و اجرای دومین کنگره ادبی سراسری شعر عقیده‌العرب به زبان ترکی آذری، همکاری در اجرای ششمین جشنواره شعر یادمان ولایت به زبان ترکی آذری با موضوعات ولایت و رهبری-ایشان و شهادت-نماز-امر به معروف و نهی از منکر، همکاری و برنامه‌ریزی جهت اجرای مراسم قرائت زیارت‌نامه اربعید پیامبر اکرم (ص) در سطح استان و بررسی و ثبت مشخصات متقاضیان بهره‌مندی از بیمه فعالان قرآنی در سطح استان آذربایجان غربی از جمله اقدام‌های این حوزه در سال‌های اخیر بوده است.

اعزام ۴۵ نفر از روحانیون و ائمه جماعات محترم استان به دوره سفیران آسمانی، برگزاری دوره تفسیر کوتاه (تفسیر جزء چهارم) در ۲۷ مرکز در سطح استان، اعزام ۷۵ نفر از مدیران و فعالیت‌کانون‌های فرهنگی و هنری به دوره اندیشه‌های آسمانی در مشهد مقدس، برگزاری طرح ۱۴۵۱ قرآنی با محوریت سوره مبارکه حدید در بیش از ۸۳ کانون مجری در سطح استان، برگزاری سه دوره آموزشی مسجد طراز اسلامی در سه شمال و مرکز و جنوب استان، برگزاری دوره کارگاهی مسجد طراز اسلامی در ۱۲ منطقه شهرستان ارومیه با همکاری مرکز رسیدگی به امور مساجد، فعالیت ۴۶ مرکز خانه نور در سطح استان، ثبت بیش از ۸۰۰ مرکز طرح تلاوت نور در سطح استان، اهدای بیش از ۵۰۰ جلد مصحف شریف به مراکز طرح تلاوت نور، اهدای بیش از ۴۰۰ تابلوی

طرح تلاوت نور و برگزاری بیش از ۵۰ محفل انس با قرآن کریم در سطح استان از دیگر اقدام‌های این واحد است.

امور اقلیت‌های دینی در آذربایجان غربی

اقلیت‌های دینی استان آذربایجان غربی شامل آشوری‌ها اعم از کاتولیک‌ها، پیروان کلیسای شرق آشوری و پیروان کلیساهای پروتستان (کلیسای انجیلی آشوری، کلیسای جماعت ربانی) و ارامنه، کلیمیان و پیروان زرتشت هستند. طبق برآوردهای به‌عمل آمده آشوریان در سراسر جهان حدود ۵ میلیون نفر پیرو دارد و جمعیتی در حدود ۲۵ هزار نفر در ایران هستند که حدود ۴۰۰۰ نفر از آنان در ارومیه ساکن هستند. آشوریان دارای یک کرسی نمایندگی در مجلس شورای اسلامی (آقای یوناتن بت کلیا اهل ارومیه) است. مهم‌ترین انجمن آشوریان در ارومیه انجمن آشوریان ارومیه و حومه است. آشوریان دارای برنامه رادیوی برون‌مرزی هستند که از صدای ارومیه پخش می‌شود و دارای یک ماه‌نامه به‌نام پیام آشوریان هستند که به زبان فارسی و آشوری در سطح کشور منتشر می‌شود. بررسی و صدور مجوز برای کلیه مراسم پیروان اقلیت‌های دینی، نظارت بر فعالیت‌های فرهنگی و مسابقات اقلیت‌های دینی، هماهنگی و همکاری با مراجع ذی‌صلاح در جهت تسهیل فعالیت‌های پیروان اقلیت‌های دینی از جمله صدور مجوز برای کلیه مراسم آشوری و ارامنه در ارومیه، سلماس و روستاهای اطراف، صدور مجوز برای کلیه مراسم یادبود و اعیاد مختلف، صدور مجوز مسابقات باشگاه آارات (ارامنه)، صدور مجوز مسابقات جام تموز آشوری و شرکت در مراسم اختتامیه با حضور کلیه مسئولان استانی و وزارتی، صدور مجوز و هماهنگی با ارگان‌های دولتی (اعم از استانداری، فرمانداری چالدران) جهت برپایی مراسم همه‌ساله قره کلیسای چالدران، هماهنگی با ارگان‌های دولتی برای تمدید پروانه کارهای کشیش‌های خارجی و تمدید پروانه کار آن‌ها، هماهنگی جهت مسافرت‌های خارجی (اسقف - کشیش‌ها)، هماهنگی در خصوص برپایی سال نو میلادی و دیدار با خانواده محترم شهدای مسیحی و هماهنگی جهت حل مشکلات، شرکت در انتخابات انجمن‌ها و خلیفه‌گری ارامنه، شرکت در جلسات کمیسیون ادیان در استانداری، صدور مجوز جهت اجرای کنسرت بزرگ آشوری و پیگیری چندین مورد چاپ کتاب از جمله اقدام‌های این واحد بوده است.

اهم اقدام‌ها و فعالیت‌های واحد مطبوعات

حمایت از توسعه مطبوعات و نشریات استانی و محلی، حمایت از تشکیل خانه مطبوعات استان، بررسی و صدور مجوز کانون‌های آگهی و تبلیغاتی، نظارت بر فعالیت مطبوعات

و کانون‌های آگهی و تبلیغاتی در استان، برگزاری نمایشگاه مطبوعات در استان، برگزاری مراسم روز خبرنگار، برگزاری انتخابات الکترونیکی خانه مطبوعات، تجلیل از بازنشستگان خبری استان، برگزاری همایش رسانه و حقوق شهروندی، شرکت در نمایشگاه بین‌المللی مطبوعات تهران و اعزام خبرنگاران، موافقت با صدور مجوز نشریه اعم نشریات و پایگاه خبری به تعداد ۲۵ مورد، صدور پروانه عرضه مطبوعات و تمدید مجوزهای صادر شده به تعداد ۲۵ مورد، صدور مجوز پروانه فعالیت دفتر نشریه بعد از بازدید از دفاتر نشریات به تعداد ۲۰ مورد و صدور مجوز کانون آگهی و تبلیغاتی به تعداد ۴ فقره از طریق سامانه الکترونیکی از جمله اقدام‌ها و فعالیت‌های واحد مطبوعات اداره کل استان آذربایجان غربی بوده است.

اهم اقدام‌های هنرهای نمایشی

اهم فعالیت‌ها در راستای حمایت مادی و معنوی از توسعه هنرهای نمایشی، سامان‌دهی گروه‌های نمایشی، برگزاری جشنواره‌های ملی و استانی، اعزام گروه‌های نمایشی به جشنواره‌های ملی و بین‌المللی، برگزاری کارگاه‌های آموزشی، حمایت تولید و اجرای نمایش با مضامین ارزشی، ارزیابی و صدور مجوز و نظارت بر اجراهای نمایشی، تشکیل و حمایت از انجمن نمایش در استان است.

برگزاری سی و دومین جشنواره بین‌المللی فیلم کودک و نوجوان

همزمان با سایر مراکز استان‌های کشور در ارومیه اکران شد. این جشنواره از ۳۱ مرداد ماه تا چهارم شهریور نود و هشت در مجتمع فرهنگی هنری ارومیه برگزار شد. در پنج روز برگزاری این جشنواره، ۱۰ فیلم بلند هر روز در سه سانس نمایش داده شد. هدف از برگزاری این جشنواره، آشنایی خانواده‌ها با فیلم‌های جدید در سطح کشور و تماشای فیلم به همراه فرزندان و قرار گرفتن کالای فرهنگی در سبد خانواده‌ها یکی دیگر از اهداف برگزاری این جشنواره است.

برگزاری جشنواره فیلم و عکس استانی

جشنواره فیلم و عکس استان در سال ۱۳۹۸ برگزار شد اما به دلیل مصادف شدن با شیوع بیماری کرونا امکان برگزاری اختتامیه مقدور نشد و در جهت قطع زنجیره شیوع بیماری کرونا و با شعار در خانه بمانیم، عکس‌های راه یافته به بخش مسابقه در قالب نمایشگاه عکس مجازی از طریق شبکه‌های اجتماعی به معرض نمایش گذاشته شد که همراه با برگزاری نمایشگاه عکس‌های منتخب، نمایش فیلم‌های راه یافته به مسابقه، مراسم اختتامیه و اهدای جوایز برندگان بود.

برگزاری جشنواره‌های تئاتر استانی

بیست و نهمین جشنواره تئاتر استان آذربایجان غربی با شرکت هشت اثر و به مدت سه روز از ۱۴ تا ۱۶ شهریور سال ۹۶ در تالار وحدت ارومیه برگزار شد که هشت نمایش صحنه‌ای شامل پنج نمایش از ارومیه و سه نمایش از شهرستان‌های میاندوآب، نقده و پیرانشهر به این فستیوال راه پیدا کردند. نمایش‌های «بمناسبت ورود اشکان»، «کافه سایه»، «شب نامه»، «آناتومی تنهایی» و «قاراپایاق گلینی» از ارومیه، «لطفاً بیدارشو دکتر» از میاندوآب، «دامغالی دینز» از نقده و «گاوهایی که یک هدف بزرگ داشتند» از پیرانشهر برای حضور در این جشنواره پذیرفته شد. در پایان این جشنواره نمایش «آناتومی تنهایی» به نویسندگی و کارگردانی «حامد محبی» به نمایندگی از این استان به سی و ششمین جشنواره بین‌المللی تئاتر فجر راه پیدا کرد؛ «الهام حیدریان»، «کیوان عیسی بیگی» و «حامد محبی» در این نمایش به ایفای نقش پرداخته بودند. سی‌امین جشنواره تئاتر استانی آذربایجان غربی نیز از ششم الی هشتم شهریور ۱۳۹۷ در ارومیه برگزار شد. در این دوره از جشنواره از برندگان در حوزه‌های نویسندگی متن، طراحی صحنه، کارگردانی، بازیگری زن، بازیگری مرد، موسیقی، تقدیر به عمل آمد. سی‌ویکمین جشنواره تئاتر استان آذربایجان غربی در سال ۱۳۹۸ در آبان ماه در ارومیه برگزار شد. هیئت داوران متشکل از دکتر فرهاد مهندس‌پور، دکتر خسرو سینا و دکتر فرزاد تقی‌لر داوری برگزیدگان خود را به شرح زیر اعلام کردند. جایزه تقدیر طراحی بروشور به آقای هوشنگ بابایی از شهرستان میاندوآب به خاطر نمایش اعترافاتی درباره زنان اهدا شد. جایزه تقدیر طراحی گریم به خانم مریم رخام به خاطر نمایش چند روایت نامعتبر از آنچه نمی‌دیدیم از شهرستان ارومیه اهدا شد. جایزه تقدیر موسیقی به آقایان: هاوکو سعیدیان، توکل زریاب، کیکو حسینی به خاطر نمایش چیای سپیان از پیرانشهر اهدا شد. جایزه تقدیر طراحی لباس به خانم مریم زارع به خاطر نمایش افرا از شهرستان ارومیه تعلق داشت. برگزیده این بخش به آقای کریم علیخواه به خاطر نمایش چند روایت نامعتبر از آنچه نمی‌دیدیم از شهرستان ارومیه، جایزه تقدیر طراحی صحنه به آقای رضا خوفی به خاطر نمایش خشکسالی و دروغ از شهرستان ارومیه بود. برگزیده این بخش خانم مریم کلانتری به خاطر نمایش چند روایت نامعتبر از آنچه نمی‌دیدیم از شهرستان ارومیه و جایزه تقدیر نمایشنامه‌نویسی به آقای علی صابررضایی به خاطر نمایش بازی معکوس از شهرستان ارومیه اهدا شد. بازیگری زن: تقدیر بازیگری به‌طور مشترک به بازیگران نمایش‌های افرا، خانم مهناز شریفی و غسل علی محمدزاده. چیای سپیان، زیلان سکری. رتبه سوم: خانم سعیده شکری نمایش

چند روایت نامعتبر از آن چه نمی‌دیدیم. رتبه دوم: اکرم واثقی نمایش اعترافاتی درباره زنان. رتبه اول: مهدیه ظفرمند نمایش افرا. بازیگری مرد: تقدیر بازیگری: مرتضی نورپور نمایش افرا. رتبه سوم: به‌طور مشترک به بازیگران نمایش افرا آقای فرهاد اسدپور و چند روایت نامعتبر آقای بهرام جلالی اهدا شد. رتبه دوم: زاهد فیضی نمایش خشکسالی و دروغ. رتبه اول: آقای کریم علی‌واچ چند روایت نامعتبر از آن چه نمی‌دیدیم. کارگردانی: تقدیر کارگردانی به‌طور مشترک به آقای رضا خوفی نمایش خشکسالی و دروغ. آقای هوشنگ بابایی نمایش اعترافاتی درباره زنان. رتبه اول (برگزیده): به آقای کریم علی‌خواه نمایش چند روایت نامعتبر از آن چه نمی‌دیدیم. نمایش‌های برگزیده: هیئت داوران به ترتیب اولویت نمایش‌های چند روایت نامعتبر از آن چه نمی‌دیدیم و خشکسالی و دروغ از شهرستان ارومیه را به دبیرخانه جشنواره بین‌المللی تئاتر فجر سال جاری معرفی نمودند.

جشنواره هنرهای تجسمی

اولین همایش مجازی خوشنویسی: با ارایه فراخوان همایش مجازی خوشنویسی «جان جهان» با هدف زنده نگه داشتن یاد و خاطره حضرت امام خمینی (ره) و حمایت از آثار هنرمندان خوشنویسی استان و با حضور خوشنویسان استان از اشعار عرفانی امام خمینی (ره) در زمان ارتحال امام راحل (ره) در خرداد سال ۹۹ برگزار شد و حدود ۲۰ نفر از خوشنویسان استان در این برنامه آثار خود را ارسال نمودند.

برگزاری جشنواره عکس: نمایشگاه آثار برگزیده جشنواره عکس با موضوع «پدر»، در دی ماه «گالری ۱۷» ارومیه نیز به نمایش درآمد.

نمایشگاه نقاشی آثار «رحمت بخشایی» و «هومن بخشایی» با عنوان «سفر رنگ» در دی در گالری میلان ارومیه برپا شد.

نمایشگاه آثار طراحی «حمید عباس‌زاده» از دوازدهم دی ماه سال جاری در نگارخانه ارومیه آغاز به کار کرد. حمید عباس‌زاده متولد سال ۱۳۶۴ شمسی و از فرهنگیان شهرستان ارومیه است که تاکنون در هفت نمایشگاه گروهی حضور داشته و این نخستین نمایشگاه انفرادی وی می‌باشد. در این نمایشگاه که در دی ماه ۹۸ برگزار گردید، ۳۷ عدد تابلو از حمید عباس‌زاده با موضوع مدرسه و حضور دانش‌آموزان در کلاس درس و رفتارهای آنها در محیط آموزشی بامداد طراحی شده و در معرض دید عموم قرار گرفت.

نمایشگاه نقاشی هستی عباسی، هنرمند هشت ساله ارومیه‌ای با عنوان منشور از اول تا پنجم دیماه در نگارخانه ارومیه برگزار شد.

نخستین «کارگاه آموزشی تصویرسازی ناردونه» با عنوان «چگونه یک تصویرساز شوم»

نهم آذر ماه سال در ارومیه برگزار شد. در این کارگاه هنری آثار ارائه شده در نمایشگاه تصویرسازی ناردونه، کیفیت اجرا، موضوع و ایده ارائه شده در آثار هنری با حضور صاحبان آثار مورد نقد و بررسی قرار گرفت و کمبودهای موجود در آثار ارائه شده از دید استاد کارگاه به صورت عملی رفع شد. رنگ‌گذاری در تصویرسازی، کنتراست تصویر، توجه به فضاهای مثبت و منفی در یک اثر هنری، تعادل و توازن در تصویر و آشنایی با ابزارهای روز در راستای ارائه آثار هنری فاخر از دیگر موضوع‌هایی بودند که در این کارگاه جهت تکمیل معلومات هنری هنرجویان حاضر ارائه شدند.

نمایشگاه تصویرسازی «ناردونه» از ششم تا دوازدهم آذرماه سال جاری با اجرای ۳۵ اثر در رشته تصویرسازی با موضوع «شب یلدا» از هنرمندان تصویرساز شهرستان ارومیه به همت واحد هنرهای تجسمی استان برگزار شد که اجرای سه عنوان ورکشاپ آموزشی از برنامه‌های جانبی این نمایشگاه بود.

مجسمه حجمی «حمید بهجت» که از هنرمندان ارومیه‌ای در هفتمین جشنواره بین‌المللی «هنر برای صلح ۲۰۱۹» برگزیده شد. این اثر «ستایش اسطوره» نام دارد و خالق آن به این موضوع اشاره دارد که اسطوره‌های کهن زمینه نفاق را فراهم می‌کند و بر همین اساس باید راهی نو انتخاب کرد. در این جشنواره بین‌المللی ۲۰۰ اثر در رشته‌های مختلف انتخاب شد که «ستایش اسطوره» یکی از آنهاست.

جشنواره «هنر برای صلح» هر ساله و همزمان با روز جهانی صلح به صورت بین‌المللی در رشته‌های عکاسی، نقاشی، مجسمه، چیدمان، ویدیو، آرت، پرفورمنس، موسیقی، سینما و تئاتر با حضور هنرمندان و فرهیختگان، اهالی فرهنگ و حامیان صلح در ایران برگزار می‌شود. در این جشنواره با اهدای نشان عالی به فعالان عرصه هنر و صلح از تلاش‌های آنان قدردانی شده و آنان را به عنوان سفیران هنر برای صلح معرفی می‌کنند؛ سال نود و نه نیز این جشنواره از ۲۹ شهریورماه جاری تا ۱۲ مهرماه در «خانه فرهنگ دیهیم» و «گالری باروک تهران» برگزار می‌شود. حمید بهجت متولد سال ۱۳۵۵ ارومیه و فوق لیسانس رشته معماری بوده و از هنرمندان توانمند استان در رشته‌های ریزه‌کاری، منبت‌کاری و مجسمه‌سازی به‌شمار می‌رود. وی در کارنامه خود نشان ملی اصالت اثر میراث فرهنگی، نشان درجه سه هنری از شورای ارزشیابی هنرمندان و نشان نقره‌ای مولانا از بنیاد بین‌المللی مولانا را دارد. بهجت تاکنون در ۳۰ نمایشگاه گروهی و انفرادی در داخل و خارج کشور حضور یافته و آثار خود را به نمایش گذاشته است؛ این هنرمند برجسته پنج نمایشگاه انفرادی نیز در کشورهای جمهوری آذربایجان و ترکیه برپا کرده است.

هنر موسیقی: برگزاری جشنواره موسیقی استانی در سال‌های نه چندان دور از فعالیت‌های عمده و تأثیرگذار حوزه موسیقی فرهنگ و ارشاد اسلامی در بخش شناسایی استعدادها و ایجاد ارتباط کاری و هنری بین افراد و گروه‌های هنری بوده و در ایجاد فضای رخوت‌انگیز تولید و اجرای آثار موسیقیایی موثر بوده است بخصوص حمایت از راه‌اندازی و برگزاری رویدادهای تخصصی در عرصه موسیقی فاخر، حمایت از انجمن موسیقی استان، حمایت از برگزاری جشنواره‌های موسیقی استان و بررسی و صدور مجوز برای کنسرت‌ها.

مد و لباس: جریان‌سازی گسترده و هدف‌مند در ارتقا باور به توانمندی طراحی و تولید مد و لباس ایرانی اسلامی، ایجاد انجام در فعالیت‌های حوزه مد و لباس، برپایی نمایشگاه‌های مد و لباس، تشکیل کمیسیون استانی مد و لباس از اهم فعالیت‌ها بشمار می‌رود.

سینمایی: اهم اقدام‌ها، توسعه سالن‌های سینمایی، شناسایی و تشویق بخش خصوصی در جهت ایجاد سینما، حمایت از انجمن‌های سینمایی جوان در استان، حضور تولیدات انجمن‌های سینمای جوان در جشنواره‌های مختلف، تجهیز سالن‌های مجتمع‌های فرهنگی و هنری شهرستان‌های فاقد سینما به سیستم دیجیتال، حمایت از ایجاد مؤسسات سینمایی، بررسی و صدور مجوز فیلم‌های کوتاه در استان است.

سینما در سال ۱۳۱۰ شمسی به ترتیب در شهرستان‌های خوی و ارومیه با نام‌های ایران و تربیت پا به عرصه نهاده است. سینما در آذربایجان غربی نسبت به سایر استان‌های کشور به جهت دارا بودن استعدادهای ذاتی و بالای فرهنگی، هنری و سینمایی خیلی سریع‌تر رشد کرد. این استان تا سال ۱۳۵۷ شمسی (قبل از انقلاب) دارای بیست سینما بوده است که بعد از انقلاب اسلامی به مرور زمان پنج باب سینمای استان تغییر کاربری شده‌اند و به عبارتی از حالت سینما بودن کاملاً خارج شده‌اند که به شرح ذیل عبارتند از:

سینما کریستال ارومیه: در جریان انقلاب از سوی انقلابیون به آتش کشیده شد که بعدها به پاساژ تجاری مبدل گشت. (البته تغییر کاربری آن نیز در هاله‌ای از ابهام است).

سینما فرهنگ ارومیه: در سال ۱۳۷۴ بر اثر آتش‌سوزی سطحی تعطیل گردیده که بعدها بدون هماهنگی با اداره امور سینمایی و سمعی و بصری اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان از سوی حوزه هنری آذربایجان غربی بخش کوچکی از لابی سینما به فروشگاه صنایع دستی و سایر بخش‌های آن به ساختمان اداری حوزه هنری و کلاس‌های آموزشی تغییر یافت. (فعالاً حوزه هنری در ساختمان فوقانی سینما مستقر است).

سینما تربیت ارومیه: در سال ۱۳۱۰ تأسیس شده که تحت مالکیت سازمان هلال احمر استان بود. به جهت استهلاک سینمایی و بالطبع عدم استقبال تماشاگران با فروش کم و ضرر و زیان هنگفت در سال ۱۳۸۲ شمسی تعطیل شده بود که پس از آتش سوزی تخریب و از حالت سینما بودن خارج شد. (ملک سینمای فوق توسط مؤسسه هلال به بخش خصوصی جهت ساخت مجموعه تجاری فروخته شده و در حال حاضر نیز به صورت پارکینگ موقتی از آن استفاده می‌شود).

سینما فرهنگ پیرانشهر: در سال ۱۳۷۹ به علت ضرردهی و مستهلک بودن تعطیل و یک سال بعد تخریب و با اخذ حکم تغییر کاربری از سوی وزارت متبوع به پاساژ تجاری تغییر یافت.

سینما فرهنگ نقده: به علت ضرردهی و عدم کارکرد تعطیل شد. تعطیلی سینما و عدم باز پرداخت اقساط بانکی منجر به توقیف سینما از سوی بانک شد. این سینما از سال ۱۳۸۰ بنا به دلایل مذکور تعطیل بود که با درخواست مالکان سینما هماهنگی‌های بعمل آمده با وزارت متبوع در سال ۱۳۹۰ حکم تغییر کاربری صادر و بدین ترتیب یکی از سینماهای استان از گردونه فضاهاى سینمای آذربایجان غربی خارج شد.

در حال حاضر آذربایجان غربی دارای ۱۶ سینما به شرح زیر است: از کل سینماهای استان سه باب سینما در ارومیه فعال و دایر است (البته سینماهای مذکور فاقد استانداردهای لازم از نظر تجهیزات فنی و تخصصی و رفاهی می‌باشد)، سه باب سینما در خوی غیرفعال و تعطیل هستند (ورودی سالن یکی از سینماها بدون هماهنگی لازم با این اداره کل جهت فعالیت نمایشگاه کالا و تجاری به بخش خصوصی واگذار شده است). و یک باب سینما توسط بخش خصوصی در سال ۱۳۹۵ در خوی تأسیس و راه‌اندازی شده است. یک باب سینما در سلماس غیرفعال و تعطیل است. یک باب سینما در ماکو غیرفعال و تعطیل است. (ورودی سالن سینما بدون هماهنگی لازم با این اداره کل جهت فعالیت تجاری به بخش خصوصی واگذار شده است). یک باب سینما در اشنویه غیرفعال و تعطیل است. (توضیح اینکه با عنایت به واگذاری سینماهای تحت مالکیت حوزه هنری کشور به مؤسسه بهمن سبز، اخیراً سینمای اشنویه بدون هماهنگی با این اداره کل از سوی مؤسسه مذکور جهت فعالیت اقتصادی به بخش خصوص اجاره داده شده است). یک باب سینما در نقده غیرفعال و تعطیل است. یک باب سینما در میاندوآب غیرفعال و تعطیل است. (اخیراً بدون هماهنگی این اداره کل و اجازه تغییر کاربری بر خلاف قانون و مقررات توسط حوزه هنری به فروش رفته است. یک باب سینما در مهاباد غیرفعال و تعطیل

است. (در تملک هلال احمر می‌باشد). یک باب سینما در شاهیندژ غیرفعال و تعطیل است. یک باب سینما در بوکان غیرفعال و تعطیل است. (در تملک شهرداری بوکان است). یک باب سینما در سردشت غیرفعال و تعطیل است. (مالک این سینما سازمان تبلیغات اسلامی است). یک باب سینما در تکاب که توسط بخش خصوصی در حال احداث است. (نیازمند ۲ میلیارد ریال جهت بهره‌برداری است). هم‌چنین این اداره کل در جهت تأمین قسمتی از کمبود سالن سینما در استان با مساعدت وزارت محترم متبوع اقدام به تجهیز سالن‌های مجتمع‌های فرهنگی و هنری ۴ شهرستان به سیستم پخش دیجیتال به شرح زیر کرده است که مورد استفاده شهروندان آن شهرستان‌ها قرار خواهد گرفت: مجتمع فرهنگی و هنری شهرستان خوی با ۴۸۵ صندلی، مجتمع فرهنگی و هنری شهرستان میاندوآب با ۴۲۰ صندلی، مجتمع فرهنگی و هنری شهرستان بوکان با ۵۰۰ صندلی، مجتمع فرهنگی و هنری شهرستان مهاباد با ۱۳۷ صندلی که جمعاً ۱۵۲۴ صندلی به ظرفیت سینماهای استان افزوده شده است. شهرستان‌های فاقد سینمای آذربایجان غربی چالدران، چاپیاره، پیرانشهر، شوط و پلدشت می‌باشد. از جمله مشکلات سینماهای استان آذربایجان غربی مشکلات سخت‌افزاری: بنا و ساختمان فرسوده با قدمت میانگینی پنجاه تا هشتاد ساله، تجهیزات رفاهی سینماها اعم از صندلی، سرویس بهداشتی، سیستم سرمایشی و گرمایشی، بوفه و... کاملاً فرسوده و غیراستاندارد هستند. تجهیزات فنی و تخصصی اعم از پرده سینما، آپارات، سیستم صوتی و نوری و سایر ملزومات فنی به کلی مستعمل و رده خارج هستند.

اقدام‌های انجمن سینمای جوان ارومیه در بخش آموزش و تولید: برگزاری دوره آموزش فیلم‌سازی ۹۸-۹۹؛ برگزاری کلاس‌های تک‌درس عکاسی (مقدماتی - دیجیتال - پرتره) ۴ دوره با ۹۲ هنرجو؛ برگزاری کلاس‌های تصویربرداری ۲ دوره با ۴۷ هنرجو؛ برپایی جلسات نمایش فیلم‌های ۳۵-۲۰ به مدت ۲۰ جلسه؛ نمایش آنلاین نشست‌های تخصصی جشنواره بین‌المللی فیلم کوتاه تهران ۲۰ جلسه؛ اعلام فراخوان و دریافت آثار ۱۳ جشنواره فیلم و عکس استان و انتخاب و داوری؛ برپایی جلسه شورای پیچینگ و تصویب ۴ فیلمنامه برای ساخت؛ برپایی جلسات نقد فیلم ۱۷ جلسه؛ برپایی جلسات نمایش و تحلیل فیلم ۱۲ جلسه؛ برگزاری کارگاه شناخت سینما با حضور آقای حسن نجفی؛ نمایش مجموعه فیلم‌های پاتوق فیلم ۳۱ جلسه؛ برگزاری مراسم روز سینما و تجلیل از فعالان عرصه سینما، برپایی جلسات فیلم‌نامه‌خوانی ۱۷ مورد با حضور استادان انجمن؛ اعلام فراخوان شصت و پنجمین جشنواره منطقه‌ای سینمای جوان؛ برگزاری ۴ مورد ورکشاپ تحلیل

فیلم و عکاسی؛ تولید ۳ عنوان فیلم کوتاه حرفه‌ای؛ تولید ۴ عنوان فیلم کوتاه نیمه حرفه‌ای؛ تولید ۸ عنوان فیلم کوتاه آموزشی و کلاسی.

اقدام‌های انجمن سینمای جوان مهاباد در بخش آموزش و تولید: برگزاری پانزدهمین هفته فیلم، فیلم‌نامه و عکس مهاباد به مدت سه روز در مهاباد؛ برگزاری کلاس عکاسی مشاغل سینمایی با حضور ۱۲ نفر؛ برگزاری دوره فیلم‌سازی کوتاه‌مدت به حضور ۲۱ نفر؛ برگزاری کارگاه آموزشی آرنه به مدت ۵ روز در مهاباد با حضور ۸ نفر؛ برپایی و نمایش فیلم بلند و کوتاه در طول سال ۵۰ مورد؛ راه‌اندازی سینما سیار؛ برپایی نمایشگاه عکس هنرجویان فارغ‌التحصیل دوره عکاسی؛ برگزاری جشنواره عکس راهپیمایی ۲۲ بهمن؛ تولید فیلم کوتاه داستانی «فریاد آفتاب» به کارگردانی هرمان وطمانی؛ تولید فیلم کوتاه داستانی «صدای عاشقانه» به کارگردانی پولا آغاز؛ تولید فیلم کوتاه داستانی «لبه» به کارگردانی آگری سلطانی؛ تولید فیلم کوتاه داستانی «دیوانه» به کارگردانی مهرداد الماسی؛ تولید فیلم کوتاه داستانی «شه و بو» به کارگردانی میدیا معروفی؛ تولید فیلم کوتاه داستانی «گریز» به کارگردانی صلاح عزیزیان؛ تولید فیلم کوتاه داستانی «تهی در میان تنهایی» به کارگردانی هرمان وطمانی؛ تولید فیلم کوتاه داستانی «مانگ گیران» به کارگردانی سلمان نیکزاد؛ تولید فیلم کوتاه داستانی «گل» به کارگردانی شاهین کریمی؛ تولید فیلم کوتاه داستانی «سمفونی شهر» به کارگردانی سینا الیاسی‌زاده؛ تولید فیلم کوتاه داستانی «قصیده زندگی» به کارگردانی کیمیا مرزنگ؛ تولید فیلم کوتاه مستند «زانست» به کارگردانی محسن حسامی؛ تولید فیلم کوتاه مستند «فقرقا» به کارگردانی حاصل پور امین؛ تولید فیلم کوتاه مستند «حلاج» به کارگردانی شاهین کریمی.

کارگاه شهر خلاق فرهنگ و هنر: اولین کارگاه شهر خلاق فرهنگ و هنر با حضور رؤسای اداره‌های فرهنگ و ارشاد اسلامی شهرستان‌ها و نمایندگان شهرداری‌ها در روز ششم آذرماه ۹۸ در محل دانشگاه علمی کاربردی فرهنگ و هنر استان برگزار شد. این کارگاه بر محوریت استفاده از تمام ظرفیت‌های هنر، موسیقی، سینما و تئاتر اقوام و ادیان تأکید داشت که در سایه سرمایه‌گذاری، آن‌ها را زمینه‌ای برای معرفی شهرهای مختلف استان به عنوان شهر خلاق فرهنگ و هنر قرار داد. هدف از برگزاری این دوره‌ها، شناسایی ظرفیت‌های فرهنگی و هنری شهرهای مختلف کشور و اتصال آن‌ها به شبکه شهرهای خلاق است. مهم‌ترین رویکرد نیز گرد هم آوردن مردم، نویسندگان، انجمن‌ها، شهرداری‌ها و مسئولان شهرهای مختلف کنار همدیگر است تا به این وسیله خلاقیت و نوآوری شهر خود را معرفی کرده و آن را برجسته کنند. سامان‌دهی و استفاده از ظرفیت‌های

فرهنگی و هنری در سطح ملی مبتنی بر فرهنگ ایرانی اسلامی، تبادل دانش بومی و تجربه در میان شهرهای مختلف ایران، توسعه اقتصاد و هنر و کمک به بهبود کسب و کارهای هنری، کمک به برنامه‌ریزی برای توسعه پایدار و مشارکتی مبتنی بر رویکرد آمایش سرزمینی در شهرها و مناطق فرهنگی کشور، پرورش استعدادها و ظرفیت‌های خلاقانه هر شهر، تقویت صنعت و فرهنگ و هنر در هر منطقه و همچنین تمرکززدایی بر روی امور فرهنگی و تقویت ظرفیت‌های محلی و بومی از جمله اهداف شبکه شهرهای خلاق است. شبکه شهرهای خلاق ۱۰ رشته هنرهای تجسمی، نمایش، موسیقی، مدلباس، هنرهای سنتی، بازی‌های رایانه‌ای، ادبیات، رسانه، سینما و چاپ و بسته‌بندی را پوشش می‌دهد.

جشنواره موسیقی شمس و مولانا در خوی: در روز پایانی این جشنواره که با حضور گسترده علاقه‌مندان به عرفان و ادب از استان‌های مختلف کشور، جمعی از هنرمندان و استادان و پیشکسوتان سینما و تئاتر و موسیقی در مقبره شمس تبریزی برگزار شد با اهدای تندیس و نشان زرین شمس و جوایز نقدی از صاحبان آثار برتر این جشنواره در بخش‌های شعر، موسیقی و تایپوگرافی تجلیل شد. از مجموع ۱۲۸۶ اثر رسیده به دبیرخانه جشنواره در ۳ بخش بعد از بررسی و نظر هیئت داروان ۱۲ گروه موسیقی اصیل از استان‌های مختلف کشور در رشته موسیقی، ۱۴ اثر منظوم در بخش شعر و ۶۰ اثر تایپوگرافی در رشته گرافیک به مرحله پایانی و اجرایی این جشنواره راه یافته بودند که در ۵ روز برگزاری جشنواره آثار برتر در سالن ارشاد اسلامی و جوار مقبره شمس تبریزی برای عموم مردم و علاقه‌مندان ارائه شد. گروه موسیقی سیستان و بلوچستان به‌عنوان گروه منتخب و ویژه جشنواره و گروه‌های موسیقی استان‌های، خراسان رضوی، استان آذربایجان غربی و اصفهان به ترتیب به‌عنوان گروه‌های برتر جشنواره شناخته شدند و نشان زرین شمس را بدست آوردند. تجلیل از هنرمندان و چهره‌های برجسته موسیقی و سینمای ایران از جمله نیکی کریمی، هادی حجازی فراز دیگر بخش‌های برنامه اختتامیه جشنواره ملی شمس و مولانا در خوی بود. (۱۳۹۸)

مراسم تجلیل از چهره‌های نامدار آذربایجان غربی: هدف از برگزاری این آیین، معرفی و تجلیل از چهره‌های نامدار استان در تمامی ابعاد سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و رسانه‌ای است. اما تاکنون این برنامه فقط به اصحاب فرهنگ، هنر و رسانه معطوف شده است. هدف از این مراسم نکوداشت و تجلیل از بزرگان و فرهیختگان فرهنگ و هنر استان آذربایجان غربی است. برگزاری این آیین‌های برای نسل جوان الگویی است که راه پویای هنرمندان را ادامه داده و برای بقای آن تلاش کرده و ممارست داشته باشند و نسل جوان

تصویر ۵۰ سال بعد خود را در چهره این فرهیختگان مشاهده کنند.

اقدام‌ها و برنامه‌های در حال اجرا اداره کل فرهنگ و ارشاد استان آذربایجان غربی

اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان آذربایجان غربی علاوه بر اقدامات مهمی که در زمینه اثربخشی سازمانی و حفظ و ارتقای فرهنگ ملی و بومی انجام داده، علی‌رغم وضعیت نامناسب بودجه تخصیصی، فعالیت‌هایی نیز در حال اجرا دارد که عبارتند از: **تجهیز و راه‌اندازی تالار مرکزی ارومیه:** تالار مرکزی ارومیه یکی از ساختمان‌هایی است که سابقه تاریخی طولانی در ساخت و ساز دارد. این تالار تنها تالار فرهنگی استاندارد و اصلی اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان آذربایجان غربی خواهد بود که با وجود پیشرفت فیزیکی ۱۰۰ درصد هنوز قابل بهره‌برداری نیست و نیاز به تجهیز دارد تا هدف غایی از تأسیس تالار محقق شود. شایان ذکر است ابنیه و محوطه‌سازی تالار به اتمام رسیده و فقط دکوراتیو و ماشینری و تجهیزات سالن باقی مانده که به دلیل نبود بودجه کافی و برخی از قطعات که باید وارد شوند از موانع بهره‌برداری از پروژه است. تالار مرکزی ارومیه جزو هشت تالار بزرگ کشور محسوب می‌شود و در ۱۲ هزار مترمربع زمین و با ۱۸ هزار مترمربع زیربنا در سال ۱۳۸۶ کلنگ‌زنی شده است. این تالار دارای ۲ سالن برای نمایش و موسیقی، بخش پلاتو و سالن بلک باکس، نگارخانه، پارکینگ و بخش‌های مختلف است. متأسفانه به دلیل کمبود اعتبار این تالار هنوز به اتمام نرسیده است، اما به گفته مسئولان این اداره کل، این تالار انشالله در نیمه دوم سال ۱۳۹۹ به بهره‌برداری خواهد رسید و در عرصه‌های مختلف فرهنگی به فعالیت می‌پردازد و علاقه‌مندان به فرهنگ و هنر می‌توانند از آن استفاده کنند.

تلاش برای راه‌اندازی و تأسیس هنرستان دخترانه هنرهای زیبا: با توجه به این که استان آذربایجان غربی از جمله استان‌هایی است که پتانسیل هنری و استعدادهای هنری بالایی دارد و نوجوانان علاقه‌مند به فرهنگ و هنر در این استان تعدادشان زیاد است و با توجه به این که در سال‌های اخیر نوجوانان دختر از هنرستان هنرهای زیبا استقبال بسیار خوبی کرده‌اند، اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان آذربایجان غربی درصدد احداث و راه‌اندازی هنرستان دخترانه هنرهای زیبا کرده و مراحل دریافت مجوز را انجام داده است. هدف این اداره از احداث این هنرستان آن است که نوجوانان صاحب ذوق و بااستعداد از همان دوره نوجوانی از آموزش‌های علمی برخوردار شوند و بتوانند استعدادهای خود را شکوفا سازند. با پیگیری‌های بعمل آمده در آینده نزدیک این هنرستان نیز در زمره

طرح‌های عمرانی قرار گرفته و بنا خواهد شد.

گسترش مؤسسات فرهنگی: یکی دیگر از اقدامات و برنامه‌های در حال اجرای اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان آذربایجان غربی، گسترش مؤسسات فرهنگی و هنری و آموزشگاه‌های آزاد سینمایی در سطح استان است. این اداره درصدد است که در راستای ایجاد فضای کسب و کار و اشتغال برای هنرمندان این گونه مؤسسات را افزایش دهد.

کارآفرینی فرهنگی یا اقتصاد فرهنگ با تقویت بخش خصوصی در عرصه فرهنگ و هنر: اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان آذربایجان غربی در راستای تحقق بخشی به اصل ۱۴۴ قانون اساسی که در زمینه خصوصی سازی است، درصدد آن است که در سال‌های آتی این امر را در حوزه فرهنگ و هنر تحقق بخشد. به همین دلیل در برنامه‌ای که تدوین کرده است، قرار است که سیاست خصوصی سازی حوزه فرهنگ و هنر در زمینه‌های مختلف انجام شود؛ به طوری که تصدی‌گری و اجرای برنامه‌های حوزه فرهنگ و هنر به انجمن‌های خصوصی واگذار شود و اداره مذکور فقط فعالیت‌های نظارتی را برعهده گیرد. در این راستا طرح وزارتی گفتگوی فرهنگی به مثابه راهبرد حل مسئله (موانع و راهکارهای اشتعال‌زایی و کارآفرینی در استان) از سری برنامه‌های اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان آذربایجان غربی برگزار شد.

تداوم حمایت از نخبگان فرهنگی: یکی دیگر از برنامه‌های اداره کل فرهنگ و ارشاد استان آذربایجان غربی که در روزهای آتی درصدد اجرای آن است، حمیات از نخبگان فرهنگی است. اداره مذکور درصدد است که به شیوه‌های مختلف از جمله دادن مجوز مؤسسه فرهنگی-هنری، خرید کتاب، معرفی طرح‌های پژوهشی و تدوین و تألیف زندگینامه نخبگان فرهنگی از آن‌ها حمایت کند.

توسعه برنامه فرهنگی ویژه مناطق مرزی: یکی دیگر از برنامه‌هایی که در اولویت فعالیت‌های آتی اداره کل فرهنگ و ارشاد استان آذربایجان غربی قرار دارد، برنامه فرهنگی ویژه مناطق مرزی است. که با آگاهی از فعالیت‌های اقتصادی مختلف و احتمال آسیب به فرهنگ غنی این مناطق، برنامه‌های فرهنگی ویژه مناطق مرزی را تهیه کرده و درصدد اجرای آن در سال‌های اخیر است.

برگزاری نمایشگاه کتاب در سطح استان آذربایجان غربی: از اقدام‌های اداره کل فرهنگ و ارشاد استان آذربایجان غربی در راستای تولید و توزیع و مصرف کالا و خدمات فرهنگی در سال‌های اخیر برگزاری نمایشگاه‌های کتاب بوده است. نمایشگاه‌های کتاب هر ساله در همه شهرستان‌ها در دو مقطع زمانی آبان ماه (هفته جمهوری اسلامی) و دهه فجر برگزار

شده است. اداره مذکور در راستای ترویج فرهنگ خرید کتاب و کتابخوانی همواره در این نمایشگاه‌ها سعی کرده است که برای خریداران تخفیف‌ها و جذابیت‌های ویژه‌ای قائل شود. در این نمایشگاه‌ها ناشران خارجی نیز همواره حضور پررنگی داشته‌اند. در این نمایشگاه‌ها همانند نمایشگاه‌های استانی برای علاقه‌مندان به کتاب، بُن‌های خرید ارائه می‌شود تا دانشجویان، دانش‌آموزان و سایر علاقه‌مندان به کتاب بتوانند کتاب‌های مورد نظر خود را با قیمت نسبتاً ارزان خریداری کنند.

بخش چهارم:

گزارش تحلیلی وضعیت فرهنگی و هنری استان آذربایجان غربی

برگزاری جشنواره‌های مختلف: اداره کل فرهنگ و ارشاد استان آذربایجان غربی هر ساله در زمینه‌های مختلف در راستای حفظ و ارتقای فرهنگ اقدام به برگزاری جشنواره‌هایی کرده است که در این راستا می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

جشنواره ملی قلم روستا: این جشنواره سالانه برگزار می‌شود و در زمینه انتخاب بهترین نویسنده روستایی است. به همین دلیل آثار نویسندگان روستایی در معرض نمایش و داوری متخصصان و کارشناسان قرار گرفته و در نهایت به بهترین نویسنده جوایزی ارزنده اهدا می‌شود.

جشنواره عشایر و روستاهای دوستدار کتاب: هدف این جشنواره معرفی روستاهایی است که علاقه‌مند به کتاب و کتاب‌خوانی هستند. این جشنواره به صورت سالانه برگزار می‌شود و بر اساس داوری کارشناسان در نهایت بهترین روستا به عنوان روستای دوست‌دار کتاب انتخاب می‌شود. در آخرین جشنواره از استان آذربایجان غربی طرح خالق مام اسماعیل از روستای سید آباد مهاباد به عنوان طرح برگزیده و طرح حمزه کاک خضری از روستای لاج مهاباد، مهدیه محمدپور از روستای بالو ارومیه و طرح سامان رحمانی از روستای ناچیت بوکان شایسته تقدیر در جشنواره روستاها و عشایر دوست‌دار کتاب معرفی شدند.

جشنواره شعر عاشورایی: این جشنواره در استان با هدف زنده نگه داشتن فرهنگ عاشورا برگزار می‌شود و شاعران شعرهای عاشورایی خود را ارائه می‌کنند و در پایان نیز به

بهترین شاعران جوایزی اهدا می‌شود. تشویق شاعران جوان به خلق آثار نو و بدیع آیینی، نهادینه کردن پیام امام حسین (ع) در جامعه، ایجاد فضایی برای تعامل شعرای آیینی جوان استان‌های کشور با همدیگر و استفاده از ظرفیت شعرای ترک‌زبان در گسترش و تعمیق فرهنگ عاشورا از جمله اهداف اصلی این کنگره به‌شمار می‌رود. بخش اصلی کنگره در رابطه با عاشورا و پیام‌های واقعه کربلا و بخش ویژه نیز در رابطه با جوانان کربلا و توجه به مقام و نقش موثر جوانان در واقعه کربلا در نظر گرفته شده‌است.

جشنواره شعر انتظار: این جشنواره هر ساله در شهرستان بیجار در ایام ولادت امام مهدی (عج) برگزار می‌شود. موضوع اشعاری که در این جشنواره مطرح می‌شوند، امامت و ولادت امام مهدی (عج) است. این جشنواره هر ساله با استقبال زیادی از مردم این شهرستان و سایر نقاط کشور مواجه می‌شود.

مراسم اهدای جایزه کتاب سال و پایتخت کتاب سال: اداره کل فرهنگ و ارشاد استان آذربایجان غربی هر ساله در زمینه‌های مختلف مراسم‌هایی اهدای جوایز در راستای تقدیر از مؤلفان و مترجمان استان آذربایجان غربی و ایجاد انگیزه برگزار می‌کند که در این راستا می‌توان به جایزه کتاب سال و پایتخت کتاب اشاره کرد. هر ساله اداره کل فرهنگ و ارشاد استان آذربایجان غربی همزمان با برگزاری نمایشگاه‌های کتاب در سطح ملی، مراسمی با عنوان جایزه کتاب سال برگزار می‌کند و به بهترین مؤلفان و مترجمان استان که در زمینه‌های مختلف به‌ویژه در زمینه فرهنگی فعالیت کرده‌اند، جوایزی اهدا می‌کند. جشنواره پایتخت کتاب نیز طرح ویژه‌ای است که در زمینه افزایش سرانه مطالعه کتاب و معرفی افراد نخبه فرهنگی برگزار می‌شود. این جشنواره به صورت سالانه برگزار می‌شود.

تولید کالای فرهنگی: اداره کل فرهنگ و ارشاد استان آذربایجان غربی در راستای ترویج فرهنگ ملی و بومی و هم‌چنین در راستای تحقق بخشی به اهداف سازمانی خود هر سال اقدام به تولید کالاهای فرهنگی می‌کند که در این راستا می‌توان به کالاهایی مانند کتاب، سی‌دی، پوستر، روزنامه، فصل‌نامه و غیره اشاره کرد. البته لازم به ذکر است که فصل‌نامه این اداره که با عنوان فصل‌نامه فرهنگ آذربایجان غربی منتشر می‌شد، به دلایلی از جمله کمبود بودجه، به مدت یک سال است که منتشر نمی‌شود.

تولیدات فرهنگی حوزه سینما: در سال‌های اخیر اداره کل فرهنگ و ارشاد استان آذربایجان غربی در راستای حمایت از سینماگران اقدام به حمایت از تولیدات سینمایی کرده است که در این راستا توانسته است یک سریال و هشت فیلم بلند سینمایی تولید کند که در سطح ملی به موفقیت‌های بزرگی دست یافته‌اند.

برگزاری مراسم‌های مذهبی: یکی دیگر از فعالیت‌های فرهنگی اداره کُل فرهنگ و ارشاد استان آذربایجان غربی که همواره در راستای حفظ فرهنگ مذهبی انجام داده، برنامه‌ها و مراسم‌های مذهبی است که در این راستا می‌توان به برنامه‌های ماه مبارک رمضان و هفته وحدت اشاره کرد.

برگزاری کنگره و همایش: در سال‌های اخیر اداره کُل فرهنگ و ارشاد استان آذربایجان غربی در راستای حفظ و ترویج فرهنگ و ادبیات بومی و محلی و انسجام اجتماعی و فرهنگی در زمینه‌های مختلف اقدام به برگزاری کنگره‌ها و همایش‌های در سطح ملی و بین‌المللی کرده است.

گزارش تحلیلی از وضعیت فرهنگی و هنری استان آذربایجان غربی

هدف فصل حاضر بررسی و احصای نقاط ضعف و تهدیدات فرهنگی و هنری در استان؛ احصای نقاط قوت و فرصت‌های فرهنگی و هنری در استان؛ احصای خواست‌ها و نیازهای فرهنگی و هنری استان؛ و احصای ظرفیت‌های فرهنگی و هنری بومی استان آذربایجان غربی است. در راستای دستیابی به هدف حاضر با صاحب‌نظران و اهالی فرهنگ استان از جمله استادان، فرهیختگان، هنرمندان و نویسندگان برجسته، مدیران و کارشناسان شاغل در بخش فرهنگ سازمان‌های دولتی به خصوص اعضای شورای شهر، اعضای هیئت رئیسه تشکل‌ها و انجمن‌های فرهنگی و هنری و... مصاحبه شد.

در این مرحله سعی بر آن است که بر اساس داده‌های گردآوری شده وضعیت فرهنگ و هنر استان مورد بررسی و تحلیل قرار گیرد. از میان تکنیک‌های مختلف تحلیل کیفی و تبدیل آن‌ها به کمیت‌های وزندار مانند تحلیل شکاف (Gap Analysis)، مدل تجزیه و تحلیل سئوالات بحرانی (CQA)، ماتریس بررسی مقایسه‌ای رقابت (Competitive Profile Matrix)، ماتریس برنامه‌ریزی استراتژیک کمی (QSPM)، تقریباً راحتی و درک مدل SWOT برای پیش‌بینی راهبردهای خرد و کلان و اقبال عمومی جهت کاربرد مدل از همه بیشتر است. توضیح خیلی مختصر از این مدل بیان شده و سپس جداول مربوطه را به‌منظور تحلیل خواهیم آورد. سعی می‌شود جمع‌بندی مطالب به حدی دقیق و واقع‌بینانه باشد که بتوان با استراتژی‌های آینده‌نگر به راهبردهای درازمدت، میان‌مدت و راه‌کارهای کوتاه‌مدت دست یابیم.

از این منظر و برای تدوین مدل، اطلاعات مربوط به فرصت‌ها و تهدیدهای محیطی پیش روی صنعت فرهنگ و سپس نقاط قوت و ضعف از طریق اکتشافی و مصاحبه با

مدیران و نیروهای انسانی دخیل جمع‌آوری و تحلیل شده تا راهبردهای مناسبی ارائه گردد.

الف) تشریح مختصر و محتوایی مدل SWOT

ب) تشریح نوع محصولات صنعت فرهنگ

پ) تهیه ماتریس ارزیابی عوامل داخلی

ت) تهیه ماتریس ارزیابی عوامل خارجی

ث) تدوین ماتریس سوات برای صنعت فرهنگی استان

الف) ماتریس SWOT

تحلیل SWOT برای اولین بار در سال ۱۹۵۰ توسط دو فارغ‌التحصیل مدرسه بازرگانی هاروارد به نام‌های جورج آلبرت اسمیت و رولند کریستنسن مطرح شد. در آن زمان این تحلیل ضمن کسب موفقیت‌های روز افزون به عنوان کسب ابزار مفید مدیریتی شناخته شد. اما شاید بیشترین موفقیت مشهود این تحلیل زمانی به دست آمد که Jack Welch از جنرال الکتریک در سال ۱۹۸۰ از آن برای بررسی راهبردهای GE و افزایش بهره‌وری سازمان خود استفاده کرد.

SWOT سرواژه عبارات قوت‌ها (Strengths)، ضعف‌ها (Weaknesses)، فرصت‌ها (Opportunities) و تهدیدات (Threats) است.

گام اول در مراحل برنامه‌ریزی راهبردی تعیین رسالت، اهداف و مأموریت‌های سازمان است و پس از آن می‌توان از طریق تحلیل SWOT که یکی از ابزارهای تدوین راهبرد است، برای سازمان راهبردی طراحی کرد که متناسب با محیط آن باشد. با استفاده از این تحلیل این امکان حاصل می‌شود که اولاً به تجزیه تحلیل محیط‌های داخلی و خارجی پرداخته و ثانیاً تصمیمات راهبردی اتخاذ کرد که قوت‌های سازمان را با فرصت‌های محیطی متوازن سازد.

کیفیت آنالیز SWOT صورت گرفته بسیار وابسته به ورودی‌های ماتریس SWOT است؛ لازم است در تعیین عوامل قوت و ضعف، فرصت و تهدید، از جوانب مختلف به محیط داخلی و خارجی سازمان نگریسته شود تا بتوان ورودی‌های صحیحی را در ماتریس SWOT و یا آن چیزی که به پروفایل SWOT شناخته می‌شود داشته باشیم. تحلیل SWOT ابزاری بسیار مفیدی است و در دنیا نیز بسیار از آن بهره گرفته می‌شود. اما برخی منتقدان اعتقاد دارند در برخی موارد بیش از اندازه در شناخت محیط با استفاده از این روش ساده‌نگاری می‌شود و معتقدند تفسیر جریان‌های محیط داخلی و خارجی به یکی از عوامل SWOT قدری دور از واقعیت خواهد بود. هر چند اکثر کارشناسان SWOT را با

تمام فرضیات شان به عنوان روشی کارآمد می‌شناسند. به‌طور کلی تجزیه و تحلیل S. W. O. T هنگام برنامه‌ریزی راهبردی در سازمان صورت می‌پذیرد. اما باید توجه داشت که هر کجا و هر زمان که عدم انطباق با اهداف وجود داشته باشد و یا هنگامی که راهبرد جدیدی مدنظر است باید انجام گیرد. جمع‌آوری اطلاعات یکی از مهم‌ترین قسمت‌های تجزیه و تحلیل است، بنابراین جمع‌آوری اطلاعات مهم‌ترین نقش را در این تجزیه و تحلیل ایفاء می‌کند. در تحلیل SWOT عوامل مؤثر بر سازمان به دو دسته عوامل بیرونی یا خارجی و عوامل درونی یا داخلی تقسیم می‌شود:

الف) عوامل درونی:

این عوامل در اختیار سازمان بوده و جزو عوامل داخلی است. پس در عین حال که بر فعالیت‌های سازمان تأثیر دارند، سازمان نیز بر آنها تأثیر دارد. هدف از بررسی محیط درونی تهیه فهرستی از نقاط قوت است که سازمان برای بدست آوردن سود بایستی از آنها بهره‌برداری نمایند و یا نقاط ضعفی که برای جلوگیری از ضرر یا کاهش سود باید از آنها اجتناب نمایند. نکته‌ی حائز اهمیت در اینجا امکان تبدیل شدن ضعف‌ها و قوت‌ها به یکدیگر در شرایط گوناگون است.

ب) عوامل بیرونی:

این عوامل خارج از سازمان می‌باشد که بر فعالیت‌های سازمان تأثیر دارند اما در اختیار سازمان نبوده و سازمان هیچ‌گونه تأثیری بر آنها ندارد. هدف از بررسی محیط خارجی تهیه فهرستی محدود از فرصت‌هایی است که می‌تواند به یک سازمان سود رسانده یا تهدیدهایی که باید از آنها اجتناب شود.

برای توسعه‌ی این راهبردها، یعنی همان راهبردهایی که باعث هماهنگی قوت‌های درون سازمانی با فرصت‌های محیط خارجی است، می‌توان از ماتریس SWOT بهره برد. ماتریس SWOT می‌تواند ابزاری توانمند در شناسایی و اتخاذ راهبردهایی مناسب در انواع سازمان‌ها باشد.

قواعد حاکم بر ماتریس تحلیلی SWOT:

- چگونه می‌توان با بهره‌گیری از نقاط قوت حداکثر بهره‌برداری را از فرصت‌ها انجام داد (SO)
- چگونه با استفاده از نقاط قوت می‌توان اثر تهدیدها را حذف کرد یا کاهش داد (ST)

- چگونه باید با بهره‌گیری از فرصت‌ها نقاط ضعف را تبدیل به نقطه قوت کرد یا از شدت نقاط ضعف کاست (WO)
- چگونه باید با کاهش دادن نقاط ضعف تاثیر تهدیدها را کاهش داد یا تأثیرشان را حذف کرد. (WT)

نقاط ضعف - W نقاط ضعف را فهرست کنید	نقاط قوت - S نقاط قوت را فهرست کنید	سازمان محیط
استراتژیهای WO با بهره‌جستن از فرصت‌ها نقاط ضعف را از بین ببرید	استراتژیهای SO با بهره‌جستن از نقاط قوت درصد بهره‌برداری از فرصت‌ها برآید	فرصت‌ها - O فرصت‌ها را فهرست کنید
استراتژیهای WT نقاط ضعف را کاهش دهید و از تهدیدات پرهیز کنید	استراتژیهای ST برای احتراز از تهدیدات از نقاط قوت استفاده کنید	تهدیدات - T تهدیدات را فهرست کنید

تجزیه و تحلیل SWOT

تجزیه و تحلیل SWOT یکی از ابزارهای راهبردی تطابق قوت و ضعف درون سازمانی با فرصت‌ها و تهدیدهای برون سازمانی است. تجزیه و تحلیل SWOT تحلیلی منظم برای شناسایی این عوامل و تدوین استراتژی که بهترین تطابق بین آن‌ها را ایجاد نماید ارائه می‌کند. از این دیدگاه، این الگو یک راهبردی است که قوت‌ها و فرصت‌ها را به حداکثر و ضعف‌ها و تهدیدها را به حداقل ممکن می‌رساند. برای این منظور نقاط قوت و ضعف و فرصت‌ها و تهدیدات در چهارچوب کلی WO، SO، ST، WT پیوند داده شده و گزینه استراتژی بین آن‌ها انتخاب می‌شود.

نتیجه‌گیری از آنالیز SWOT

- نقاط ضعف می‌بایست تحت کنترل بوده تا تبدیل به نقاط قوت شوند.
- سعی کنیم نقاط قوت خود را با فرصت‌های بیرونی همسو کنیم.
- تهدیدها می‌بایست تبدیل به فرصت‌ها شوند.

تحلیل SWOT در فرآیند تشکیل استراتژی جز بسیار مهم محسوب می‌شود. تحلیل فرصت‌ها و تهدیدات خارجی اساساً برای ارزیابی این امر به کار می‌رود که بررسی کنیم آیا سازمان می‌تواند از فرصت‌ها استفاده کرده و تهدیدها را به حداقل برساند؟ و همچنین این تجزیه و تحلیل نقاط ضعف برای بررسی عملکرد داخلی سازمان‌ها (مانند روندهای کاری اثر بخش و تحقیق و توسعه) حائز اهمیت است. همچنین این روش تحلیل را می‌توان به همراه سایر ابزارهای استراتژیک مانند QFD و BSC نیز به کار برد. در نتیجه تحلیل SWOT قادر است به سازمان‌ها و حتی به کشورها کمک کند وضعیت کلی خود را نسبت به سایر رقبا و در مورد کشورها نسبت به سایر کشورها مورد سنجش و ارزیابی قرار دهد.

ب) تشریح نوع محصولات صنعت فرهنگ

صنعت فرهنگ که در زیر مجموعه خود فعالیت‌های فرهنگی، هنری، فرهنگ عامه، اطلاع‌رسانی، تبلیغات و... را شامل می‌شود، طیف گسترده‌ای از امور را پوشش می‌دهد. محصولات این صنعت تنوع درخور ملاحظه‌ای دارد نظیر کتاب، نشریه، مطبوعه، تماشای فیلم، نقاشی، داستان، موسیقی، مجسمه‌سازی، هنرهای دستی، گرافیک و شاید صدها محصول دیگر را بتوان نام برد، اما تفاوت ماهوی با سایر کالاهای مصرفی دارند و شاید در نگاه اول آن‌ها را بی‌نیاز از تدوین برنامه‌های راهبردی بدانیم، ولی واقعیت این است محصولات فرهنگی هنری مانند کالاهای دیگر در چرخه اقتصادی تابع اصول بازار بوده و خارج از قانون عرضه و تقاضا نمی‌باشد. لذا برای گردش صحیح چرخه نیاز به اهرم کمکی یعنی برنامه‌ریزی هستیم. به تجربه ثابت شده هرگاه محصولات منطبق با سلیقه و نیاز مخاطب باشد به سرعت جایگاه خود را پیدا کرده و بفروش می‌رسد که آن‌هم در سطح ملی به رشد درآمدی و تولید ناخالص ملی و در سطح بین‌المللی بر ارزش‌آوری و اشتغال‌زایی پایدار تأثیرگذار خواهد بود.

یکی از خصوصیات کالاهای فرهنگی ناملموس و دیربازده بودن آن‌ها است و جزو خدمت محسوب می‌شود تا کالاهای فیزیکی محض؛ مانند برگزاری نمایشگاه‌ها، همایش‌ها، کارگاه‌های آموزشی، تربیت نیروهای متخصص، تجلیل‌ها، گسترش فرهنگ کتاب‌خوانی و امثالهم که موجب تمایز نوع مدیریت و بازاریابی خدمت از کالاها می‌شود. مهم‌ترین تفاوت‌های بارز این خدمات هم نامشهود بودن، تفکیک‌ناپذیر بودن، گوناگونی، و غیرقابل نگهداری بودن آن‌ها است.

قبل از شروع به تدوین ماتریس ارزیابی‌های داخلی و خارجی بر این نکته باید اذعان کرد

که صنعت فرهنگ از گزاره‌های زیادی تأثیر پذیرفته و بر آن‌ها اثر متقابل می‌گذارد که از همین جا هم فعالیت‌های متعامل آغاز و عوامل مثبت و منفی نمود پیدا می‌کنند. از عوامل مثبت درون سازمانی به عنوان نقاط قوت و برون سازمانی با عنوان فرصت یاد می‌شود و همچنین از عوامل منفی و کاهنده شتاب سازمان در درون سازمان با عنوان نقاط ضعف و در محیط تهدید تلقی می‌شود. لذا تلاش مدیرمجموعه این خواهد بود که بر نکات منفی فایق آمده یا همسو شود و از فرصت‌ها و نقاط قوت نهایت استفاده را در راستای نیل به اهداف سازمان ببرد. در گزارش حاضر این فرایند دقیقاً رعایت شده و ضمن مراجعه به مستندات و مدارک سازمان‌های دخیل از مصاحبه آزاد با مدیران و خبرگان بهره‌جسته‌ایم تا بتوانیم در تدوین ماتریس‌ها از دقت بالایی برخوردار باشیم. به ترتیب ابتدا ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و سپس ماتریس ارزیابی عوامل خارجی تهیه و به کمک نتایج حاصل از این ماتریس‌ها و تشکیل جدول سوم تحت عنوان ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی به تحلیل وضعیت صنعت فرهنگ پرداخته شده است. در گام نهایی نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای شناسایی شده را وارد ماتریس سوات نموده و راهبردهای ترکیبی استخراج شده است. در واپسین مرحله راهبردها و اولویت‌های برنامه‌ای آورده خواهد شد. در تهیه و استنتاج کمی ماتریس از نظرات کارشناسان، خبرگان و مدیران مرتبط استفاده شده است. به هر یک از عوامل بر حسب اهمیت نمره وزنی بین صفر (بی‌اهمیت) تا ۱ (بسیار مهم) اختصاص یافته است. مجموع وزن تمامی عوامل باید برابر عدد یک شود. وضع موجود هر عامل نیز با امتیازی بین یک تا چهار سنجیده می‌شود. نقاط ضعف فقط امتیاز یک یا دو و نقاط قوت نمرات سه و چهار را به خود اختصاص می‌دهند. یعنی خیلی قوی ۴، قوی ۳، ضعیف ۲ و خیلی ضعیف ۱ است. امتیاز موزون حاصل ضرب وزن در امتیاز عامل می‌باشد. اگر امتیاز کل سازمان بزرگتر از ۲/۵ باشد از نظر عوامل درونی دارای قوت و اگر کمتر از میانگین باشد از نظر عوامل داخلی دچار ضعف است. در تحقیق حاضر از نظر درونی دارای قوت بوده و می‌تواند با تغییرات اندک مدیریتی بر مشکلات فایق آید.

پ) تهیه ماتریس ارزیابی عوامل و مؤلفه‌های تاثیرگذار در حوزه فرهنگ و هنر استان

آذربایجان غربی

ردیف	مؤلفه‌های تأثیرگذار ساختاری و موضوعی	وزن	امتیاز عامل	امتیاز وزنی
نقاط قوت				
۱	ظرفیت‌های بالای گردشگری آذربایجان غربی در عرصه‌های مختلف	۰/۰۵	۴	۰/۲۰

بخش چهارم: گزارش تحلیلی وضعیت فرهنگی و هنری استان آذربایجان غربی | ۱۶۷

۰/۲۰	۴	۰/۰۵	وجود تنوع و تفاوت‌های فرهنگی در استان آذربایجان غربی	۲
۰/۲۰	۴	۰/۰۵	وجود نیروی انسانی جوان، علاقه‌مند و با انگیزه در حوزه فرهنگ، هنر و رسانه در کنار کارشناسان زبده و باتجربه در سامان‌دهی حوزه فرهنگ، هنر و رسانه	۳
۰/۲۰	۴	۰/۰۵	وجود بستر مناسب برای گسترش صنایع دستی و سایر فعالیت‌های فرهنگی و هنری	۴
۰/۲۰	۴	۰/۰۵	توسعه کمی در ابعاد مادی و ساختاری فرهنگ، هنر و رسانه	۵
۰/۱۶	۴	۰/۰۴	ظرفیت بالای استان در شکل‌گیری سبک خاص هنری در عرصه نقاشی و تذهیب	۶
۰/۲۰	۴	۰/۰۵	ظرفیت بالای دسترسی به فضای مجازی جهت نشر با هزینه کم و سرعت بالا	۷
۰/۱۸	۳	۰/۰۶	امکان توسعه و نشر حداکثری آثار مکتوب، سمعی و بصری	۸
۰/۲۰	۴	۰/۰۵	وجود بستر مناسب برای گسترش فرهنگ کتاب‌خوانی، قرآنی و سایر صنایع فرهنگی	۹
۲/۹۲		۱	جمع کل	
نقاط ضعف				
۰/۱۶	۲	۰/۰۸	پایین بودن سرانه فضای فرهنگی و ضعف زیرساخت‌های فرهنگی استان آذربایجان غربی	۱
۰/۱۶	۲	۰/۰۸	ضعف آموزش دانشگاهی فرهنگ و هنر در ساختار آموزش عالی استان و فقدان استادان هنر در برخی از رشته‌های هنری	۲
۰/۱۴	۲	۰/۰۷	ضعف حمایت مردمی از اصحاب فرهنگ و هنر با استقبال کم از نمایشگاه‌ها و عدم خریداری کالاهای فرهنگی توسط شهروندان	۳
۰/۱۲	۲	۰/۰۶	گرایش به شخصی شدن فرهنگ و هنر	۴
۰/۱۰	۲	۰/۰۵	مشکل اجرای برنامه‌های فرهنگی به دلیل تنوع قومی و مذهبی استان آذربایجان غربی	۵
۰/۱۰	۲	۰/۰۵	تداخل کارکردی سازمان‌های متولی فرهنگ و عدم هماهنگی سازمان‌های فرهنگی و نبود بانک اطلاعاتی جامع در حوزه فرهنگ و هنر در دسترس به جهت برنامه‌ریزی استانی	۶
۰/۱۲	۲	۰/۰۶	کمبود زیرساخت‌های لازم گردشگری در عرصه‌های مختلف در سطح استان	۷
۰/۱۲	۲	۰/۰۶	ضعف اقتصاد فرهنگ	۸
۰/۱۲	۲	۰/۰۶	دغدغه معیشت و نبود بازار کار و درآمدزایی در حوزه فرهنگ و هنر	۹
۲/۹۲		۱	جمع کل	

برای تهیه ماتریس ارزیابی عوامل ساختاری هم از نظر خبرگان و مدیران با تجربه استفاده شده است. سایر مراحل عین جدول ارزیابی عوامل موضوعی است ولی می‌توان از یک تا چهار رتبه‌بندی کرد. عدد بدست آمده حسب نظر خبرگان بیان‌گر غلبه تهدیدهای محیطی بر فرصت‌ها است.

ت) تهیه ماتریس ارزیابی عوامل

ردیف	مؤلفه‌های تأثیرگذار ساختاری و موضوعی	وزن	امتیاز عامل	امتیاز وزنی
فرصت‌ها				
۱	بستر مناسب برای سرمایه‌گذاری بخش خصوصی به‌ویژه در صنعت گردشگری	۰/۰۶	۴	۰/۲۴
۲	روابط فرهنگی برون‌مرزی و پتانسیل ایجاد ارتباط با کشورهای همسایه به‌منظور اجرای برنامه‌های فرهنگی و هنری با توجه به قرابت‌های فرهنگی و تاریخی	۰/۰۵	۳	۰/۱۵
۳	بالا بودن ظرفیت تاریخی و تمدنی بالا در حوزه میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری	۰/۰۶	۳	۰/۱۸
۴	بالا بودن ظرفیت‌های حوزه گردشگری طبیعی استان آذربایجان غربی از نظر تنوع جاذبه‌های طبیعی	۰/۰۷	۴	۰/۲۸
۵	پتانسیل بالای گردشگری در حوزه فرهنگ دفاع مقدس	۰/۰۷	۳	۰/۲۱
۶	وجود شخصیت‌های موثر دینی، ملی و علمی در راستای تحکیم هویت ایران اسلامی با وجود تنوع قومی و مذهبی	۰/۰۶	۳	۰/۱۸
۷	تنوع قومیتی و امکان گسترش گردشگری مذهبی و صدور کالاها	۰/۰۵	۴	۰/۲۰
۸	برپایی گردهمایی‌ها، نشست‌ها، نمایشگاه‌های متنوع، هم‌اندیشی‌ها و امکان گسترش آسان آن‌ها با هزینه پایین و مشارکت عامه مردم	۰/۰۴	۳	۰/۱۲
۹	وجود اتحادیه‌ها و تشکل‌های دانش‌بنیان در صنایع مختلف فرهنگی هنری و گردشگری	۰/۰۵	۳	۰/۱۵
۱۰	حضور مفاخر، اندیشمندان و چهره‌های ماندگار فرهنگی هنری	۰/۰۶	۳	۰/۱۸
تهدیدها				
۱	حاکمیت نگاه سنتی به صنعت فرهنگ، هنر و گردشگری از سوی دست‌اندرکاران فرهنگی	۰/۰۵	۲	۰/۱۰
۲	بی‌توجهی سازمان‌ها و نهادهای فرهنگی به هنر و هنرمندان از جمله دغدغه معیشتی اصحاب فرهنگ، هنر از جمله خبرنگاران و هنرمندان	۰/۰۳	۲	۰/۰۶
۳	ضعف نگاه به بعد کارآفرینی فرهنگی و هنری در آذربایجان غربی	۰/۰۴	۳	۰/۱۲
۴	عدم تناسب میان رشد جمعیت با فضاهای استاندارد فرهنگی هنری و توریسم	۰/۰۵	۲	۰/۱۰
۵	اختصاص نقدینگی پایین برای سرمایه‌گذاری در صنعت فرهنگ و توریسم	۰/۰۶	۳	۰/۱۸

ردیف	مؤلفه‌های تأثیرگذار ساختاری و موضوعی	وزن	امتیاز عامل	امتیاز وزنی
۶	نبود مراکز تصمیم‌گیری واحد و به‌صورت علمی و منطقی در حوزه فرهنگ و هنر	۰/۰۵	۳	۰/۱۵
۷	نبود نقشه جامع فرهنگی استان جهت برنامه‌ریزی استراتژیک و تعیین چشم‌انداز مشخص	۰/۰۴	۲	۰/۰۸
۸	ضعف زیرساخت‌های سینمایی و فرهنگ سینمایی در آذربایجان غربی	۰/۰۶	۳	۰/۱۸
۹	سرمایه‌گذاری پایین به نسبت گسترش و پیچیدگی حاکم در صنایع فرهنگی	۰/۰۵	۲	۰/۱۰
۱۰	تخصیص اعتبارات اندک به حوزه فرهنگ و توزیع ناعادلانه آن میان دستگاه‌های فرهنگی	۰/۰۵	۲	۰/۱۰
	جمع کل	۱		۲/۹۶

در تدوین ماتریس سوات برای تحلیل، عوامل ساختاری و موضوعی به‌طور هم‌زمان استفاده می‌شوند. از این ماتریس برای تعیین موقعیت صنعت مورد نظر استفاده می‌شود. برای تشکیل ماتریس و مشخص نمودن جایگاه و تعیین راهبردها، نمرات حاصل از ماتریس عوامل ساختاری و موضوعی در ابعاد عمودی و افقی قرار می‌گیرند.

تحلیل وضعیت فرهنگ و هنر استان آذربایجان غربی

الف) نقاط قوت (S):

- ظرفیت‌های بالای گردشگری آذربایجان غربی در عرصه‌های مختلف
- وجود تنوع و تفاوت‌های فرهنگی در استان آذربایجان غربی
- وجود نیروی انسانی جوان، علاقه‌مند و با انگیزه در حوزه فرهنگ، هنر و رسانه در کنار کارشناسان زبده و باتجربه در سامان‌دهی حوزه فرهنگ، هنر و رسانه
- وجود بستر مناسب برای گسترش صنایع دستی و سایر فعالیت‌های فرهنگی و هنری
- توسعه کمی در ابعاد مادی و ساختاری فرهنگ، هنر و رسانه
- ظرفیت بالای استان در شکل‌گیری سبک خاص هنری در عرصه نقاشی و تذهیب
- ظرفیت بالای دسترسی به فضای مجازی جهت نشر با هزینه کم و سرعت بالا
- امکان توسعه و نشر حداکثری آثار مکتوب، سمعی و بصری
- وجود بستر مناسب برای گسترش فرهنگ کتاب‌خوانی، قرآنی و سایر صنایع فرهنگی

ب) نقاط ضعف (W):

- پایین بودن سرانه فضای فرهنگی و ضعف زیرساخت‌های فرهنگی استان آذربایجان غربی

- ضعف آموزش دانشگاهی فرهنگی و هنر در ساختار آموزش عالی استان و فقدان استادان هنر در برخی از رشته‌های هنری
- ضعف حمایت مردمی از اصحاب فرهنگ و هنر با استقبال کم از نمایشگاه‌ها و عدم خریداری کالاهای فرهنگی توسط شهروندان
- گرایش به شخصی شدن فرهنگ و هنر در سایه تلقی دولتی و رسمی از فرهنگ و هنر با تقویت ساختارهای رسمی متولی فرهنگ و هنر و بی‌توجهی به اصحاب اصلی و فعالان عرصه فرهنگ و هنر و جبران این کاستی با گرایش به جشنواره‌ها از سوی هنرمندان
- مشکل اجرای برنامه‌های فرهنگی به دلیل تنوع قومی و مذهبی استان آذربایجان غربی
- تداخل کارکردی سازمان‌های متولی فرهنگ و عدم هماهنگی سازمان‌های فرهنگی و نبود بانک اطلاعاتی جامع در حوزه فرهنگ و هنر در دسترس به جهت برنامه‌ریزی استانی
- کمبود زیرساخت‌های لازم گردشگری در عرصه‌های مختلف در سطح استان
- ضعف اقتصاد فرهنگ (ارائه تسهیلات در تولید، توزیع و فروش آثار فرهنگی و هنری و ضعف حمایت مالی از هنرمندان و عدم تدارک بسته‌های حمایتی و تخصیص بودجه مناسب به حوزه فرهنگ و هنر)
- دغدغه معیشت و نبود بازار کار و درآمدزایی در حوزه فرهنگ و هنر

ج) فرصت‌ها (O):

- بستر مناسب برای سرمایه‌گذاری بخش خصوصی به‌ویژه در صنعت گردشگری
- روابط فرهنگی برون‌مرزی و پتانسیل ایجاد ارتباط با کشورهای همسایه به‌منظور اجرای برنامه‌های فرهنگی و هنری با توجه به قرابت‌های فرهنگی و تاریخی
- بالا بودن ظرفیت تاریخی و تمدنی بالا در آذربایجان غربی در حوزه میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری
- بالا بودن ظرفیت‌های حوزه گردشگری طبیعی استان آذربایجان غربی از نظر تنوع جاذبه‌های طبیعی
- پتانسیل بالای گردشگری در حوزه فرهنگ دفاع مقدس
- وجود شخصیت‌های موثر دینی، ملی و علمی در راستای تحکیم هویت ایران اسلامی با وجود تنوع قومی و مذهبی
- تنوع قومیتی و امکان گسترش توریسم مذهبی و صدور کالاهای فرهنگی
- برپایی گردهمایی‌ها، نشست‌ها، نمایشگاه‌های متنوع، هم‌اندیشی‌ها و امکان

- گسترش آسان آن‌ها با هزینه پایین و مشارکت عامه مردم
- وجود اتحادیه‌ها و تشکل‌های دانش بنیان در صنایع مختلف فرهنگی هنری و گردشگری
- حضور مفاخر، اندیشمندان و چهره‌های ماندگار فرهنگی هنری

ب- تهدیدها (T):

- حاکمیت نگاه سنتی به صنعت فرهنگ، هنر و گردشگری از سوی دست اندرکاران فرهنگی
- بی توجهی سازمان‌ها و نهادهای فرهنگی به هنر و هنرمندان از جمله دغدغه معیشتی اصحاب فرهنگ، هنر از جمله خبرنگاران و هنرمندان
- ضعف نگاه به بعد کارآفرینی فرهنگی و هنری در آذربایجان غربی
- عدم تناسب میان رشد جمعیت با فضاهاستاندارد فرهنگی هنری و توریسم
- اختصاص نقدینگی پایین برای سرمایه‌گذاری در صنعت فرهنگ و توریسم
- نبود مراکز تصمیم‌گیری واحد و بصورت علمی و منطقی در حوزه فرهنگ و هنر
- نبود نقشه جامع فرهنگی استان جهت برنامه‌ریزی استراتژیک و تعیین چشم‌انداز مشخص
- ضعف زیرساخت‌های سینمایی و فرهنگ سینمایی در آذربایجان غربی
- سرمایه‌گذاری پایین به نسبت گسترش و پیچیدگی حاکم در صنایع فرهنگی
- تخصیص اعتبارات اندک به حوزه فرهنگ و توزیع ناعادلانه آن میان دستگاه‌های فرهنگی
- تدوین راهبرد برای فرهنگ و هنر استان آذربایجان غربی

الف) راهبردهای تهاجمی (SO)

- مهندسی مجدد جایگاه صنعت فرهنگ و توریسم به نسبت کشوری در استان آذربایجان غربی با توجه به پتانسیل‌های بالا در عرصه‌های طبیعی، تاریخی، فرهنگی و...
- باز مهندسی اساسی در ساختارهای سازمان و مأموریت‌های اصلی نهادهای وابسته و متولیان فرهنگی با توجه به تداخل کارکردی و توزیع بودجه که عملاً امکان برنامه‌ریزی و اجرای برنامه را با مشکل مواجه کرده است.
- تقویت زیرساخت‌های فرهنگی و هنری استان
- توجه جدی به مسئله و دغدغه معیشتی هنرمندان و اصحاب فرهنگ و هنر
- تغییرات اساسی در تقسیم کار و حل معضل ساختاری و نحوه ارتباط با دستگاه‌های همکار و سایر دستگاه‌های فرهنگی
- ایجاد زمینه‌های حمایتی در بازسازی تجهیزات و فن‌آوری‌های وابسته به صنایع فرهنگی
- افزایش اعطای تسهیلات و وام‌های کم بهره برای نوسازی ماشین‌آلات و تجهیزات چاپ و نشر و تبلیغات

- تغییر ساختاری سازمان و تشکل‌های وابسته از حالت سنتی، نیمه سنتی به فناورانه و دانش‌بنیان
- بازنگری اساسی در تدوین سریع بانک‌های اطلاعاتی، مفاخر و نحوه جذب مشارکت‌های مردمی در بخش خصوصی
- گسترش کمی کسب و کارهای صنعت فرهنگ در حوزه دیجیتال
- تثبیت سریع امنیت شغلی هنرمندان و اصحاب فرهنگ از طریق بیمه صندوق هنرمندان
- تغییر در شیوه ساخت مجتمع‌های فرهنگی هنری و حرکت به سمت مجتمع‌های کوچک و تحویل به بخش خصوصی در مناطق محروم با نظارت و حمایت بر عملکرد آن‌ها

ب) راهبردهای محافظه کارانه (WO)

- استفاده بی‌وقفه از فن‌آوری‌های روز به منظور کارآمدی اطلاعات
- ایجاد تفکر سیستمی در پرورش مدیر نهادی و بازنگری در نحوه جذب مدیران
- حمایت جدی از تشکل‌ها از نظر مالی و فکری به منظور شبکه‌سازی تبلیغی و عملی
- بازنگری در شیوه جذب بودجه برای توسعه فضاها و شهرک‌ها با جلب حمایت سازمان‌های حامی مالی و دانشی
- افزایش تعداد نمایشگاه‌ها، نشست‌ها، گردهمایی‌ها، هم‌اندیشی‌ها، اهدای کتاب به منظور پوشش هرم جمعیتی استان
- گسترش طرح‌های مربوط به گفتگوی فرهنگی با اقشار مختلف در زمینه‌های گوناگون به منظور توسعه فعالیت‌ها
- تسهیل در نحوه و مدت اخذ مجوز به منظور اشتغال‌زایی حداکثری مشاغل فرهنگی و گردشگری و . . .
- ایجاد پارک گردشگری، سینمایی و مفاخر جهت شناساندن توانمندی استان

ج) راهبردهای رقابتی (ST)

- تدوین نقشه فرهنگی و دانش‌نامه جامع استان با اتکا به سند آمایش و اسناد بالادستی
- شاخص‌گذاری منطقی بر فعالیت‌ها هم‌زمان با میزان گسترش و پیچیدگی صنعت فرهنگ و گردشگری
- تولید محتوا و دانش با فن‌آوری‌ها روز در راستای گسترش تبلیغات رسانه‌ای و فضای مجازی
- برگزاری کارگاه‌های آموزشی مستمر به منظور توانمندسازی اعضای تشکل‌ها در

راستای دانش بنیان کردن فعالیت‌ها

- افزایش میزان اعتبارات تخصیص به منظور سرمایه‌گذاری در دانش بنیان کردن صنایع فرهنگی هنری و رسانه‌ای
- تدوین و عملیاتی کردن سند توسعه فرهنگی اجتماعی در قالب برنامه پنج‌ساله ذیل سند آمایش سرزمینی استان
- به روز کردن قوانین و دستورالعمل‌های مرتبط با فعالیت تشکلی‌ها و اخذ مجوز
- بازمهندسی در راستای مردمی کردن و خانه محوری کردن فعالیت‌های فرهنگی، هنری و رسانه‌ای

(د) راهبردهای تدافعی (WT)

- طراحی برنامه راهبردی بلندمدت برای کسب و کارهای فرهنگی هنری، رسانه و گردشگری استان
- جلب مشارکت بخش‌های مختلف دولتی و غیردولتی با تمرکز بر کاهش تصدی‌گری دولتی و ارتقای توانمندی بخش خصوصی
- گسترش معافیت‌های مالیاتی در ازای استفاده حداکثری فعالان عرصه فرهنگی از فن‌آوری‌های روز و اشتیاق به سمت دانش محوری
- احداث و گسترش سریع واحد تحقیق و توسعه خاص صنایع فرهنگی
- راه‌اندازی شهرک‌های زنجیره‌ای کتاب، مفاخر، هنر و موزه‌های توریستی
- راه‌اندازی یک شرکت دانش بنیان نمونه در هر یک از حوزه‌های مرتبط با صنعت فرهنگ

نقاط قوت فرهنگی و هنری استان آذربایجان غربی

با توجه به بررسی و تحلیل مقوله‌های به دست آمده مهم‌ترین نقاط ضعف فرهنگ و هنر استان عبارتند از: ظرفیت‌های بالای گردشگری آذربایجان غربی در عرصه‌های مختلف، وجود تنوع و تفاوت‌های فرهنگی در استان آذربایجان غربی، وجود نیروی انسانی جوان، علاقه‌مند و با انگیزه در حوزه فرهنگ، هنر و رسانه در کنار کارشناسان زبده و باتجربه در سامان‌دهی حوزه فرهنگ، هنر و رسانه، وجود بستر مناسب برای گسترش صنایع دستی و سایر فعالیت‌های فرهنگی و هنری، توسعه کمی در ابعاد مادی و ساختاری فرهنگ، هنر و رسانه، ظرفیت بالای استان در شکل‌گیری سبک خاص هنری در عرصه نقاشی و تذهیب، ظرفیت بالای دسترسی به فضای مجازی جهت نشر با هزینه کم و سرعت بالا، امکان توسعه و نشر حداکثری آثار مکتوب، سمعی و بصری و وجود بستر مناسب برای گسترش فرهنگ کتاب‌خوانی، قرآنی و سایر صنایع فرهنگی است که در ذیل به تشریح

آن‌ها پرداخته می‌شود:

ظرفیت‌های بالای گردشگری در عرصه‌های مختلف در استان آذربایجان غربی: استان آذربایجان غربی در حوزه میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری دارای ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های بالایی است، بالا بودن ظرفیت‌های گردشگری و صنایع دستی استان آذربایجان غربی یکی از مزیت‌ها است. دارا بودن رتبه دهم در جاذبه‌های گردشگری تاریخی، داشتن ۱۴۷۱ اثر ثبت شده در فهرست آثار ملی، ۲ اثر جهانی مجموعه تخت سلیمان تکاب و قره کلیسای چالدران، ۲ پایگاه ملی تپه حسنلوی نقده و دژ بسطام چاپپاره نشان از تاریخ و تمدن بالای آذربایجان غربی، وجود ۱۰ موزه باستان‌شناسی فعال با بیش از ۳۰ هزار قلم اشیای تاریخی در استان، آذربایجان غربی را به گنجینه غنی اشیای تاریخی در کشور مبدل نموده است. در کنار جاذبه‌های تاریخی و میراث فرهنگی، ظرفیت‌های حوزه گردشگری طبیعی استان آذربایجان غربی از نظر تنوع جاذبه‌های طبیعی با داشتن جنگل‌های سرسبز و طبیعت بکر، جزو ۵ استان برتر کشور می‌باشد. بالا بودن ظرفیت‌های گردشگری روستایی-طبیعی بالای استان آذربایجان غربی، آذربایجان غربی به دلیل دارا بودن ظرفیت‌های بالای گردشگری سلامت همانند دیگر استان‌های کشورمان، مورد توجه گردشگران کشورهای منطقه به خصوص جمهوری آذربایجان و اقلیم شمال عراق است. به واسطه قرابت فرهنگی و رفت و آمدهای متداولی که با شهروندان کشورهای هم‌جوار داشته‌اند، توانسته‌اند در نبود ساز و کار قانونی مناسب، ضمن معرفی و تبلیغ شغل و به اصطلاح خدمات تسهیل‌گرانه خود در بین آنان جلب اعتمادهایی را داشته باشند. گردشگری مذهبی به دلیل تنوع قومی و مذهبی و همسایگی با کشورهای دیگر و گردشگری ورزشی نیز از دیگر نقاط قوت در عرصه گردشگری است.

تنوع و تکثر قومی و فرهنگی در استان: چندقومیتی بودن و وجود مذاهب و ادیان مختلف اعم از مسیحی و مسلمان، شیعه و سنی، آشوری، ارمنی و زرتشتی در آذربایجان غربی، این استان را متمایزتر از استان‌های دیگر کرده و ظرفیت‌های ویژه‌ای را به آن داده که این فرصت‌ها می‌تواند منبع درآمد مناسب برای استان بوده و چرخ اقتصاد را با شتاب بیشتری به حرکت درآورد. فرصت تنوع فرهنگی در استان برای هم‌دلی و ایجاد قرابت‌های فرهنگی مناسب در جهت تولید محصولات فرهنگی و تصویری برای استان‌ها و کشورها و مناطق هم‌جوار می‌تواند باشد.

ظرفیت بالای استان در شکل‌گیری سبک خاص هنری در عرصه نقاشی و تذهیب: یکی از مقوله‌های فرهنگی که در استان آذربایجان غربی شکل گرفته، مقوله سبک خاص هنری

است. هنرمندان استان با توجه به تحصیلات عالی که داشتند و با توجه به تجربیاتی که به دست آورده‌اند، سبک خاص هنری ایجاد کرده‌اند و سبب نوعی تحول از سبک کلاسیک به سبک مدرن شده‌اند. یکی از سبک‌های خاص هنری که در این استان شکل گرفته، مربوط به هنر نقاشی است. از جمله در عرصه هنر نقاشی به استاد علیرضا قوجاری کارشناس ارشد تاریخ و هنر اشاره کرد؛ وی در سال ۱۳۹۲ رتبه برتر جشنواره بین‌المللی نقاشی استریکای ترکیه را با حضور ۵۰ نقاش برتر جهان کسب کرده و تکنیک خود را در اوایل سال ۱۳۹۵ به ثبت رسانده است. فضای نقاشی‌های این هنرمند، شاد و بانشاط و توام با تنوع رنگ‌های مختلف است که می‌تواند امید را در جامعه تزریق کند. وی بیش از ۸۰ تابلو با تکنیکی که آن را در وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی به ثبت رسانده، خلق کرده است؛ تابلوهایی که حاصل شهود و الهام او از هستی، طبیعت و دنیای درونش بوده و مشق نام خدا است. آثار اخیر وی به سبک اکسپرسیونیسم با موتیف‌های نقاشی، هنر ایرانی و شرق دور خلق شده و با نقوش فراکتالی و «فراکتال آرت» مرتبط است و در قالب آن هنرمند برای خلق آثارش در محیط عمومی حضور پیدا کرده و با گوش فرادادن به موسیقی زنده احساسی که از فضای موجود دریافت کرده را در قالب هنر نقاشی بر روی بوم خلق می‌کند. این تکنیک هیچ سابقه‌ای در گذشته نداشته و اصالت خاص خود را دارا است زیرا حافظه دیداری هنرمندان به عنوان سنگ محکی برای اثبات بکر بودن تکنیک هنری است. حضور غالب نقش‌های گیاهی و تکرارشونده، فرم‌های خط نستعلیق و خطوط مختلف از ویژگی‌های تکنیک این هنرمند برجسته بین‌المللی محسوب می‌شود؛ این نقش‌ها در تکنیک وی حرف اول را می‌زند و به تعبیری امضای آثار او است. وی در حوزه مجسمه سازی نیز فعال بوده و سوررئالیسم (فرا واقع گرایی)، مینیمالیسم (ساده گرایی) و پست مدرنیسم (پسامدرنیسم) از سبک‌هایی است که در آن‌ها به خلق آثار مجسمه پرداخته است و سردیس‌های مشاهیری چون دکتر حسابی و دهخدا که در کتابخانه مرکزی ارومیه نصب شده از جمله آثار او است.

خوشبختانه این امر فقط محدود به حوزه نقاشی نمی‌باشد، بلکه در سایر حوزه‌های بخش هنری نیز نمود یافته است؛ به طوری که در برخی دیگر از رشته‌های هنری ما دیگر شاهد آثار کلیشه‌ای نیستیم، بلکه شاهد آثار جدیدی هستیم که نیاز به تأمل بیشتری دارد و از آن سبک عامه‌پسند خارج شده است. به عبارت دیگر، هنرمندان استان سعی کرده‌اند که به جای خلق آثار که بیشتر عامه‌پسند و مخاطب‌پسند است به خلق آثار هنری پردازند که به لحاظ هنری ارزشمند است و بیشتر جنبه‌های ارزشی هنر را در نظر می‌گیرد

تا جنبه‌های ارزشی و سلیقه‌ای مخاطبان و مصرف‌کنندگان. نکته حائز اهمیت آن است که هنرمندان این نسل سعی کرده‌اند که همین تغییر سبک را بیان‌گر تغییر نسل نیز می‌باشد به عرصه نمایش بگذارند و سبک خاص خود را به مخاطبان معرفی کنند و به نحوی بتوانند که سبک خاص را جایگزین سبک عام کنند. یکی از پیامدهای این امر، ارتقای فرهنگ و هنر در استان است؛ زیرا سبب می‌شود که مردم با دیدگاه‌های هنری جدید نیز آشنا شوند و به مقایسه سبک‌ها و دیدگاه‌های مختلف هنری بپردازند. استاد سعید ارسلانی در رشته تذهیب هستند، وی دارای درجه دکتری از شورای ارزشیابی هنری کشور در نگارگری است. ایشان مبدع شیوه جدیدی از هنر تذهیب می‌باشد که تلفیقی است از تشعیر و تذهیب و رنگ بندی نو برای مفهوم بخشیدن به آثارشان است. از دیگر فعالیت‌های هنری ایشان نقاشی و خط و آهنگ‌سازی می‌باشد که بصورت هماهنگ در کنار هم به خدمت گرفته می‌شوند. ایشان دارای نشان درجه یک هنر معادل دکترا در رشته نگارگری؛ نفر اول پنجمین دوسالانه نگارگری ایران در رشته تذهیب؛ نفر اول جشنواره جهانی تجلی صلح تهران ۱۳۸۸؛ عضو انجمن نگارگران ایران و سرپرست انجمن نگارگری آذربایجان غربی؛ عضو افتخاری انجمن توسعه هنرهای تجسمی موزه هنرهای معاصر تهران؛ جزو چهار نفر برگزیده تذهیب جشنواره شمس در آئینه شمس در موزه امام علی تهران؛ عضو هیئت داوران جشنواره هنرهای دستی کشورهای اسلامی (ارسیکا) تبریز ۱۳۹۶؛ کسب مدرک ممتاز خوشنویسی در ۱۰ سالگی و نفر برگزیده خوشنویسی دانش‌آموزی در مقطع متوسطه در سطح کشور به مدت ۵ سال متمادی؛ نفر برگزیده طراحی صحنه و اجرای گرافیک مسابقات سرتاسری قرآن کریم؛ نفر برگزیده نمایشگاه ملی صنایع دستی ایران تبریز ۱۳۸۷؛ نقاش و نوازنده تار و آهنگساز.

ظرفیت بالای دسترسی به فضای مجازی جهت نشر با هزینه کم و سرعت بالا: دلیل جذابیت و گسترش حضور در شبکه‌های اجتماعی و فضای مجازی این است که مخاطبان احساس می‌کنند در این فضا عدالت به معنای «عدالت در حضور فرهنگی» بیشتر است. برای مثال در این فضا آن‌ها می‌توانند هر موضوعی را در دستور کار قرار داده و با خلاقیت و کنشگری خود در مورد آن پیام‌رسانی کنند. هر فردی می‌تواند در مورد هر موضوعی؛ خبر، نظر، فیلم، عکس و گزارش خود را به اشتراک گذارد و از به اشتراک گذاشته شده دیگران استفاده کند. در این نوع از ارتباطات تبعیض و محدودیت بسیار کمتری از ارتباطات در رسانه‌های جمعی سنتی وجود دارد و فرد احساس قدرت، آزادی و آفرینندگی بیشتری دارد. برای مثال، در زمانی که مشغول تکمیل این متن هستم در فضای مجازی کمپین

خبررسانی و اعتراض به تصمیم یکی از بانک‌ها برای دریافت پول در ازای تعویض عابر بانک به نتیجه می‌رسد و بانک مذکور از دریافت وجه صرف‌نظر می‌کند. آیا در رسانه‌های سنتی مانند تلویزیون، رادیو و مطبوعات چنین امکانی برای مخاطبان وجود داشت؟ آیا در شبکه‌های اجتماعی امکان تحقق عدالت به معنای «عدالت در حضور فرهنگی یا رسانه‌ای یا هنری» بیشتر نشده است؟ کاربران این فضا نوع و سطح جدیدی از کنشگری و ارتباطات را تجربه می‌کنند که تا پیش از این وجود نداشته است. آن‌ها می‌توانند به راحتی قطعه شعر یا عکس خود را با دیگران به اشتراک بگذارند. با تهیه کلیپ‌های شنیداری و دیداری امکان تجربه فیلم‌سازی و نوازندگی و خوانندگی را پیدا کرده‌اند.

وجود نیروی انسانی جوان، علاقه‌مند و با انگیزه در حوزه فرهنگ، هنر و رسانه: یکی از نقاط قوت وضعیت فرهنگی-هنری آذربایجان غربی، تلاش‌های شخصی و فردی افراد با استعداد است و پیگیری هنرهای مربوط جهت شکوفایی استعدادهای شخصی خودشان است که بسیاری از این عزیزان حتی در صورت ضعف مالی و نیاز شدید دست از تلاش برنداشته‌اند، نیروی جوان در همه حوزه‌ها به‌ویژه در حوزه فرهنگ و هنر بسیار تأثیرگذار است؛ زیرا هنرمندان جوان با توجه به تحصیلات و نگرش خاصی که به جامعه دارند، می‌توانند به خلق آثار هنری جدید و نو پردازند و حتی می‌توانند سبک‌های هنری جدیدی ایجاد نمایند و سرآغاز شکل‌گیری یک حرکت فرهنگی و هنری جدید باشند. خوشبختانه استان آذربایجان غربی از جمله استان‌هایی است که از هنرمندان جوان و متخصصی بهره‌مند است. این هنرمندان جوان به دلیل آن که انرژی، روحیه و انگیزه‌ای بالایی دارند و هم‌چنین با توجه به دیدگاه خاصی که به زندگی و جامعه دارند، می‌توانند اقدام به خلق آثار هنری جدید نمایند که به لحاظ سبک و موضوع حائز اهمیت باشد. با توجه به آن‌چه که گفته شد هنرمندان جوان این استان می‌توانند در زمینه‌های مختلف فرهنگی و هنری به درخشند و افتخارآفرینی کنند و وضعیت فرهنگی و هنری استان را ارتقا بخشند؛ البته امر مهمی که در این زمینه باید مورد اعتنا قرار گیرد تا نیروی جوان بتواند در حوزه‌های مختلف بدرخشد و افتخارآفرینی کند، آن است که بایستی به این نیروی جوان بها داده شود و به نظرات و دیدگاه‌های آن‌ها احترام نهاده شود و مسئولان مربوطه زمینه‌های فعالیت این نیروی جوان را به شکل صحیح فراهم کنند.

وجود بستر مناسب برای گسترش صنایع دستی و سایر فعالیت‌های فرهنگی و هنری: خلق آثار هنری از جمله کارهایی است که در طول تاریخ کشورمان توسط دست‌ان هنرمند مردمان ایران زمین ساخته شده است. هنرمندانی که با دست‌ان خود به زدن نقش

و نگار مشغول‌اند و با علاقه و وسواس خاصی تصویری را از اعماق قلبشان می‌سازند تا همگان را به تحسین و تشویق وا دارند. از شمال تا جنوب استان آذربایجان غربی هنرمندانی را داریم که به هنری خاص روی آورده‌اند و به آنچه که در دسترسشان بوده است مشغول به کارند. بعضی‌ها به سراغ فرش بافی رفته‌اند و به بافتن دار قالی مشغولند، برخی دیگر با هنر منبت کاری خود و با تمامی ذوق و سلیقه‌ای که دارند، نقوش برجسته و زیبایی بر روی چوب پیاده می‌کنند. این چشم‌اندازهای هنر، آنقدر فراوان هستند که برای آشنایی با آن‌ها باید عمری را صرف آن کنید. استان آذربایجان غربی با جلوه‌هایی چشم‌نواز از هنر مردمانش، رنگی زیبا به صنایع دستی بخشیده است.

منبت کاری با چوب یکی از ظریف‌ترین صنایع دستی است که تلفیقی از هنر و حوصله هنرمندان ارومیه است که با مواد اولیه ارزان، محصولات نفیس را به وجود می‌آورند. این هنر قدمتی نزدیک به یک قرن در طول تاریخ دارد. استادکارانی که در خلق این هنر زیبا می‌کوشند، تمامی ذوق و سلیقه خود را به کار می‌بندند تا نقشی زیباتر را خلق سازند و بر روی چوب پیاده کنند. بد نیست بدانید، هنرمندان منبت کاری که در این منطقه فعالند بیشتر از چوب گردو برای ایجاد یک طرح استفاده می‌کنند.

از قدیم تا کنون یعنی قبل از به وجود آمدن هرگونه کمد یا مبلی و یا هر وسیله چوبی که الان با منبت کاری بر زیبایی آن‌ها افزوده می‌شود، منبت کاری وجود داشته است و این هنر از صنایع دستی خاص ایران به حساب می‌آمده است، طوری که منبت کار، هنر خود را بر روی نیزه و حتی دسته‌های شمشیر برای جنگجویان استفاده می‌کرده‌اند. بعد از پیدایش اسلام به ایران این هنر زیبا در قالب تزئین پنجره‌های مساجد و منبرها مورد استفاده قرار گرفت. امروزه هنر منبت کاری بیشتر بر روی تابلوهای چوبی و مبل‌ها کار می‌شود.

ریزه کاری بر روی چوب از صنایع دستی پر رونق ارومیه است که اساس آن روکش کردن قطعات چوبی آماده شده بر اساس طرح مورد نظر است. در این هنر زیبا، یک طرح مشخص در نظر گرفته می‌شود و بر اساس آن قطعات چوب را توسط چسب بر روی شی قرار می‌دهند. مرحله‌ای که برای انجام این هنر ظریف انجام می‌دهند، شباهت بسیاری با منبت کاری دارد. از چوب‌هایی که مورد استفاده در ظریف کاری چوب است را می‌توان به چوب گردو، صنوبر، سرو، گلابی و درخت سنجد اشاره کرد. اگر گذرتان به فروشگاه‌های صنایع دستی ارومیه افتاد، حتما ظروف تزئینی، جعبه‌های آرایشی و میز و صندلی که هنر ظریف کاری بر رویش نقش بسته است، مشاهده خواهید کرد.

استان آذربایجان غربی از نظر صنایع دستی بسیار غنی است و طرح و نقش‌های بسیاری را می‌توانید در آن بیابید. زنان و مردان هنرمندی، عشق و هنر خود را صرف خلق آثاری می‌کنند که تا سال‌های بعد هم ماندگار می‌شود و نقشی بر فرهنگ ما ایرانیان بر جای می‌گذارند. از جمله یکی از آثار باارزش ما در استان می‌توان به هنر فرش بافی اشاره کرد. هنر فرش بافی، جلوه‌ای خاص به این سرزمین بخشیده است. در میان شهرهای استان آذربایجان غربی به غیر از ارومیه، در خوی، تکاب، میاندوآب، شاهین‌دژ در زمینه بافت فرش باارزش پیشرو هستند.

وجود بستر مناسب توسعه و نشر حداکثری آثار مکتوب، سمعی و بصری: در استان آذربایجان غربی ۳۵۲ چاپخانه و صحافی وجود دارد که از این تعداد ۱۷۴ چاپخانه در شهرستان ارومیه؛ ۲۳ مورد در خوی؛ ۲ مورد چاپپاره؛ ۳ مورد چالدران؛ ۳۰ مورد مهاباد؛ ۱۶ مورد میاندوآب؛ ۱۸ مورد نقده؛ ۲۱ مورد سلماس؛ ۱۰ مورد ماکو؛ پلدشت ۳ مورد؛ شوط ۲ مورد؛ ۱۱ مورد شاهین‌دژ؛ ۷ مورد اشنویه؛ ۱۰ مورد پیرانشهر؛ ۷ مورد سردشت و ۱۲ مورد در شهرستان بوکان فعالیت دارد. اطلاعات پژوهش حاکی از آن است که در سال ۱۳۹۷ در استان آذربایجان غربی ۲۷۴ عنوان کتاب چاپ و ۵۹ کتاب به چاپ رسیده است. هم‌چنین رتبه کشوری تألیف و ترجمه کتاب استان به ترتیب ۱۷ و ۱۴ می‌باشد. تعداد ناشر فعال در استان آذربایجان غربی ۴۱ نفر می‌باشد که از مجموع ۴۱ نفر، ۱۴ نفر زن و ۲۷ نفر مرد می‌باشد. هم‌چنین رتبه کشوری استان آذربایجان غربی از نظر ناشران فعال ۱۰ هستند.

در راستای سامان‌دهی به صنعت چاپ و نشر اقدام به تأسیس اتحادیه صنف چاپ و کانون‌های آگهی و تبلیغاتی استان در کنار تداوم فعالیت کمیسیون فنی چاپ استان و افزایش کمی حوزه چاپ به سه برابر در سال‌های اخیر، نظارت و سامان‌دهی واحدهای غیرمجاز در سطح استان و هدایت و راهنمایی آنان برای اخذ مجوز، سرمایه‌گذاری‌های گسترده چاپی بالاخص حوزه چاپ فلکسو و هلیو گراور و حمایت از سرمایه‌گذاران حوزه چاپ صنعتی، تأسیس و راه‌اندازی نمایشگاه دائمی و تخصصی صنعت چاپ، بسته‌بندی و نشر در محل اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان و نوسازی ناوگان صنعت چاپ استان و حمایت حداکثری از متعاملان چاپ در واردات، خرید، استقرار و بهره‌برداری از ماشین‌آلات نوین صنعت چاپ بالاخص بخش صنعتی و بسته‌بندی چاپ و تسهیل در خروج ماشین‌آلات فرسوده و از رده خارج کرده است تا جایی که سفارش کارهای چاپی از استان‌ها و کشورهای هم‌جوار به چاپخانه‌های استان به دلیل ورود دستگاه‌های جدید

بوده است.

بستر مناسب برای گسترش فرهنگ کتابخوانی، قرآنی و سایر صنایع فرهنگی: ارتقای سطح فرهنگ دینی، بهبودی وضعیت فرهنگ و مذهبی، تعظیم شعائر دینی، هماهنگی فعالیت‌های مذهبی از کانال مساجد، مشارکت مردم در امور مذهبی و از همه مهم‌تر انتقال فرهنگ دینی از کانال مساجد از مهم‌ترین اهداف و وظایف مورد نظر در این واحد فرهنگی است. دبیرخانه کانون‌های مساجد با فعال‌سازی مساجد و امور مذهبی، امور فوق برنامه، آموزش، سرگرمی و مسابقات و جشنواره‌ها نقش قابل توجهی در ارتقای فرهنگ دینی در داشته و دارد. در استان آذربایجان غربی حدود ۱۱۲۵۴ کانون فرهنگی و هنری مساجد به تعداد اعضای ۳۸.۸۳۴ وجود دارد که رتبه کشوری استان از نظر تعداد کانون و تعداد اعضای آن به ترتیب ۶ و ۵ است.

نقاط ضعف فرهنگی و هنری استان آذربایجان غربی

با توجه به بررسی و تحلیل مقوله‌های به دست آمده مهم‌ترین نقاط ضعف فرهنگ و هنر استان عبارتند از: پایین بودن سرانه فضای فرهنگی استان در مقایسه با سایر استان‌ها و کمبود فضای فرهنگی و ضعف زیرساخت‌های فرهنگی، ضعف حمایت مالی از هنرمندان و عدم تدارک بسته‌های حمایتی و تخصیص بودجه مناسب به حوزه فرهنگ و هنر، ضعف حمایت مردمی با استقبال کم از نمایشگاه‌ها و عدم خریداری کالاهای فرهنگی توسط شهروندان، ضعف آموزش دانشگاهی فرهنگ و هنر در ساختار آموزش عالی استان، گرایش به شخصی شدن فرهنگ و هنر در سایه تلقی دولتی و رسمی از فرهنگ و هنر با تقویت ساختارهای رسمی متولی فرهنگ و هنر و بی‌توجهی به اصحاب اصلی و فعالان عرصه فرهنگ و هنر و جبران این کاستی با گرایش به جشنواره‌ها از سوی هنرمندان، مشکل اجرای برنامه‌های فرهنگی به دلیل تنوع قومی و مذهبی استان آذربایجان غربی، ناکارآمدی و ضعف در گسترش فرهنگ مردمی و کار گروهی حوزه فرهنگ و هنر، تداخل کارکردی سازمان‌های متولی فرهنگ و عدم هماهنگی سازمان‌های فرهنگی و نبود بانک اطلاعاتی جامع در حوزه فرهنگ و هنر در دسترس به جهت برنامه‌ریزی استانی، کمبود زیرساخت‌های لازم گردشگری در عرصه‌های مختلف در سطح استان و دغدغه معیشت و نبود بازار کار و درآمدزایی در حوزه فرهنگ و هنر در این بخش مقوله‌های مذکور مورد تشریح قرار می‌گیرند.

پایین بودن سرانه فضای فرهنگی و ضعف زیرساخت‌های فرهنگی استان آذربایجان غربی: یکی از مهم‌ترین مشکلاتی که مردم و هنرمندان استان آذربایجان غربی با آن مواجه هستند، پایین بودن سرانه فضای فرهنگی و ضعف زیرساخت‌های فرهنگی - هنری

است. استان آذربایجان غربی علی‌رغم این‌که از فرهنگ و پیشینه تاریخی غنی برخوردار است، متأسفانه از امکانات فرهنگی و به‌طور کلی زیرساخت‌های فرهنگی-هنری مناسبی برخوردار نیست. این امر سبب کاهش انگیزه بسیاری از هنرمندان و اصحاب فرهنگ و هنر و علاقه‌مندان به این حوزه شده است. آذربایجان غربی در مقایسه با استان‌های مجاور از فقر فضای فرهنگی قابل توجهی رنج می‌برد به‌طوری‌که سرانه فضای فرهنگی در استان حدود ۲۵ متر مربع به ازای هر هزار نفر است در حالی‌که این رقم در استان‌های توسعه یافته فرهنگی در حدود ۷۵ مترمربع است. سرانه صندلی‌های فضاهای فرهنگی هنری در آذربایجان غربی ۰.۲ صندلی به ازای هر هزار نفر است اما در استان‌های توسعه یافته به ازای هر هزار نفر ۸ صندلی در فضاهای فرهنگی هنری داریم و لذا دولت باید نگاه ویژه‌ای به عرصه فرهنگ و هنر آذربایجان غربی داشته باشد تا کمبودهای استان در این بخش رفع و پتانسیل‌های مغفول مانده آن شکوفا شود.

آذربایجان غربی گرچه ظرفیت‌های لازم برای تقویت و توسعه زمینه‌های فرهنگی و هنری را دارد، ولی در بسیاری از شاخص‌های فرهنگی رتبه‌های پایین کشوری را دارد به‌طوری‌که از ۲۰ سینما و سالن سینمایی در شهرهای استان وابسته به نهادهای مختلف، در حال حاضر تعداد اندکی سالن به‌طور کامل فعالیت دارند و برخی از شهرها هنوز صاحب سالن سینما نشده‌اند. در سطح شهر ارومیه تنها ۳ سینمای فعال داریم این در حالی است که در برخی استان‌های هم‌جوار ما (آذربایجان شرقی) ۲۰ سینمای فعال در مرکز استان دارد که این خود نشان از توسعه نامتوازن زیرساخت‌های فرهنگی در آذربایجان غربی نسبت به سایر استان‌ها دارد. برای مثال در شهرستان ماکو علی‌رغم فعالیت بیش از ۱۵۰۰ هنرمند در انجمن‌ها و گروه‌های هنری نمایش، خوش‌نویسی، شعر و ادب، گروه‌های نمایش، موسیقی و شعر جوان فعالیت دارند ولی علی‌رغم اینکه ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های خوبی در هنرمندان این استان وجود دارد ولی به علت نبود مکان، تمرین و اجرا به هدر می‌رود. استان آذربایجان غربی در زمینه هنری یک نقطه ضعف اساسی دارد و آن هم ضعف زیرساخت‌های اجرای موسیقی است. زیرساخت‌های تولید موسیقی، چه برای کنسرت چه برای ضبط آثار هنری در استان وضعیت مطلوبی ندارد. سالن کنسرت، یعنی سالنی که به‌طور مشخص و اختصاصی برای اجرای موسیقی ساخته شده باشد، در استان وجود ندارد، بلکه از سالن‌های دیگر و سالن‌های چند منظوره برای کنسرت استفاده می‌شود. این سالن‌ها عمدتاً سالن اجتماعات اداره‌هایی چون آموزش و پرورش و وزارت ارشاد و یا حتی سینماهای استان است. ظرفیت این سالن‌ها نیز محدود است و اکثراً

ظرفیت‌های ۳۰۰ یا ۴۰۰ نفره دارند. یا در بزرگ‌ترین سالن‌ها حداکثر به ۸۰۰ نفر می‌رسند. اکثر کنسرت‌هایی که مخاطب زیادی دارند، در تالارهای غیرتخصصی و با وضع بسیار نامطلوب برگزار می‌شوند و همین امر موجب پایین آمدن کیفیت کنسرت به لحاظ صدا، تصویر و غیره می‌شود.

دغدغه معیشت و نبود بازار کار و درآمدزایی در حوزه فرهنگ و هنر: آذربایجان غربی همانند سایر استان‌ها از پتانسیل فرهنگی و هنری مخصوصاً در عرصه صنایع دستی ارزشمند و بارزی برخوردار است به طوری که صنایع دستی شهری و روستایی در این استان به دلیل داشتن قومیت‌ها، ایلات و عشایر و روستاهای متعدد از گذشته‌های بسیار دور رونق داشته است. صنایع دستی در مقایسه با سایر عرصه‌های هنری و فرهنگی سودآوری بالایی دارد و امروز بیشتر کشورهای جهان با حفظ و حراست از تولیدات صنایع دستی خود سعی دارند علاوه بر رفع معضل بیکاری در منطقه مورد نظرشان در حفظ و حراست از پیشینه تاریخی و فرهنگی خود نیز کوشا باشند. اما در آذربایجان غربی که تولیدات صنایع دستی با تنوع تولید بالایی نسبت به سایر کشورها مواجه است اما هنوز جایگاه واقعی خود را نه در منطقه و نه در دنیا به نحو احسن معرفی و به دست نیاورده است و با توجه به فرهنگ غنی و تنوع قومی استان هنوز هم در زمینه صنایع دستی دچار ضعف و کم‌کاری‌های گسترده است. علاوه بر فرش، هنرهای چوب، منبت، معرق و مشبک چوب، ریزه‌کاری، خراطی، پیکره‌تراشی، شیشه‌حرارتی، گلیم بافی، سراجی سنتی، رودزی الحاقی و... از هنرهای رایج صنایع دستی و هنرهای سنتی در آذربایجان غربی است افزود: بسیاری از شاغلین این بخش به صورت انفرادی و بخشی نیز به صورت گروهی فعال هستند. اما متأسفانه بسیاری از صنایع دستی و هنرهای سنتی استان و حتی کشور به دلیل مختلف از جمله مشکل بازاریابی و بی‌توجهی در طول سال‌های گذشته رو به فراموشی بوده است عنوان کرد: در حال حاضر نبود بازار مناسب فروش و عدم رغبت هنرمندان به تولید آثار بیشتر از چالش‌های اصلی این بخش به‌شمار می‌رود.

لذا یکی دیگر از مشکلاتی که هنرمندان استان آذربایجان غربی با آن دست و پنجه نرم می‌کنند، دغدغه معیشت و وضعیت اقتصادی است. متأسفانه آثار هنری هنرمندان استان با استقبال چندانی مواجه نمی‌شود و آثار این هنرمندان کمتر به فروش می‌رسد و همین امر سبب شده است که هنرمندان استان منبع درآمد ثابت و مناسبی نداشته باشند. نبود بازار کار و درآمد مناسب برای هنرمندان در استان آذربایجان غربی به چند علت مربوط می‌شود. در وهله اول باید به تغییرات ارزشی حاکم بر جامعه و اولویت یافتن ارزش‌های

مادی و اقتصادی نسبت به ارزش‌های فرهنگی اشاره کرد که یک امر فراگیر و عمومی است. در دوران مُدرن به دلایلی مانند ارزش شدن پول و مادیات، مردم بیشتر به امور اقتصادی روی آورده‌اند تا امور فرهنگی. همین امر موجب شده است که مردم کالاهای هنری را خریداری نکنند و برای امور فرهنگی نیز به لحاظ اقتصادی و زمانی هزینه نکنند. در نهایت تقدم اقتصاد بر فرهنگ سبب کاهش مصرف فرهنگی شده و این امر زندگی هنرمندان را که به لحاظ اقتصادی وابسته به هیچ سازمانی نیستند، دچار مشکل کرده است. یکی دیگر از عللی که موجب شده که هنرمندان درآمد و بازار کار مناسبی نداشته باشند به وضعیت اقتصادی مردم آذربایجان غربی مربوط می‌شود. استان آذربایجان غربی به علت نداشتن زیرساخت‌های اقتصادی و کارخانجات عمده، به لحاظ اقتصادی استانی کمتر توسعه یافته و کم درآمد و فقیر به‌شمار می‌آید و همین امر سبب شده است که اکثر مردم این استان درآمد چندانی نداشته باشند و جوانان بیکار زیادی هم داشته باشند. نبود درآمد و بیکاری گسترده در این استان موجب شده است که مردم بیشتر به فکر تأمین نیازهای اقتصادی باشند (که به نظر آن‌ها نیازهای اساسی است) تا به فکر تأمین فرامادی و نیازهای فرهنگی از جمله هنر، موسیقی، گردشگری. همین امر یکی از عواملی است که کالاهای فرهنگی و سرانه مصرف کالاهای فرهنگی در استان پایین باشد که این امر نیز درآمد و بازار کار هنرمندان را تحت شعاع قرار داده است.

ضعف آموزش دانشگاهی فرهنگ و هنر در ساختار آموزش عالی استان و فقدان استادان هنر در برخی از رشته‌های هنری: از شرایط لازم برای ایجاد یک محیط فرهنگی، وجود محیط‌های علمی برای مطالعات و تعاملات فرهنگی در استان است. استان آذربایجان غربی علی‌رغم داشتن یک دانشکده هنر، یک هنرستان در حوزه فرهنگ و هنر و برخورداری از متخصصان و هنرمندان زیاد، اما متأسفانه در برخی از رشته‌های هنری فاقد استادان و متخصصان هنری است و همین امر موجب شده است که فعالیت هنرمندان و هنرجویان در برخی از رشته‌های هنری با مشکل مواجه شود. بهره‌گیری از استادان غیرمرتبط در برخی از رشته‌ها سبب شده است که فارغ‌التحصیلان این رشته با وجود آنکه تعدادشان زیاد است، جذب بازار کار نشوند؛ زیرا تخصص و مهارت لازم را کسب نکرده‌اند. لازم به ذکر است که به قریب چند دهه دانشگاه‌های استان فاقد رشته‌های هنری بودند. امروزه نیز دانشگاه‌های سطح استان با داشتن یک دانشکده با عنوان معماری، شهرسازی و هنر در دانشگاه ارومیه فاقد رشته‌های هنری به غیر از نقاشی و مرمت آثار و بناهای تاریخی هستند. این درحالی است که علاقه‌مندان زیادی از سالیان گذشته پیگیر راه‌اندازی

رشته‌های متعدد در عرصه فرهنگ و هنر هستند زیرا فرهنگ و هنر هنگامی در یک جامعه رشد و توسعه می‌یابند که زمینه‌های انتقال و آموزش آن به صورت صحیح و علمی فراهم باشد. دانشگاه یکی از مهم‌ترین مراکز و نهادهایی است که می‌تواند با انتقال و آموزش صحیح زمینه‌های انتقال ارزش‌های فرهنگی و مهارت‌های هنری را فراهم آورد و با آموزش نسل‌های آینده فرهنگ و هنر را در طول تاریخ توسعه و ارتقا بخشد. با توجه به این که استان آذربایجان غربی به لحاظ تاریخی، فرهنگی و هنری بسیار غنی است و دارای میراث تاریخی ارزشمند، هنرها و صنایعی بسیار ارزشمند و پیچیده است، ضروری است که با تقویت دانشکده هنر حتی به‌طور مستقل از معماری و شهرسازی زمینه‌های آموزش و پژوهش این رشته‌های هنری فراهم شود و جنبه‌های آشکار و پنهان این رشته‌های هنری کشف و آموزش داده شود؛ زیرا برخی از این رشته‌های هنری در عرصه صنایع دستی استان در آستانه زوال هستند و ممکن است با مرگ استادان در خارج از چارچوب آکادمیک، برخی از این رشته‌های هنری برای همیشه به تاریخ سپرده شوند و در دل تاریخ دفن گردند و مردم از آن هنر محروم شوند. کمبود کتاب‌خانه‌های تخصصی هنر در استان، کمبود استاد در رشته‌های مرمت آثار و بناهای تاریخی و سایر رشته‌های تخصصی هنر از جمله نقاشی، نبود سهم استانی در رویدادهای فرهنگی مانند رخدادهای مشترک که در هفته‌های فرهنگی در سطح کشور برگزار می‌شود و استان هم‌خوانی و مشارکت و هماهنگی فرهنگی لازم را در این زمینه ندارد.

ضعف اقتصاد فرهنگ یا ضعف ارائه تسهیلات در تولید، توزیع و فروش آثار فرهنگی و هنری: در جامعه مدرن با توجه به تخصصی شدن و تقسیم فزاینده که در جامعه صورت گرفته، هر یک از نهادها و سازمان‌های جامعه کارکرد و وظیفه خاصی بر عهده دارند. ولی در جامعه به دلیل تفکیک نامساعد ساختاری در عرصه فرهنگ و هنر و به دلیل پیچیدگی و چندبعدی بودن فعالیت‌های فرهنگی تقسیم کار مطلوبی در بین نهادهای و سازمان‌های فرهنگی صورت نگرفته است. در استان آذربایجان غربی نیز کارکرد حفظ و ارتقای فرهنگ و دستاوردهای آن بر عهده نهادها و سازمان‌هایی مانند اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان میراث فرهنگی، حوزه‌های هنری، شهرداری، سازمان تبلیغات اسلامی و غیره است که هر کدام به بخش خاصی از فرهنگ توجه دارند. آنچه حائز اهمیت است که این سازمان‌ها و نهادهای مربوطه در استان آذربایجان غربی یا به دلیل ضعف آشنایی با رسالت و کارکردشان یا نبود بودجه کافی به حمایت از فرهنگ و هنر و هنرمندان نمی‌پردازند. یکی از جنبه‌های حمایتی آن است که سازمان‌هایی که متولی حفظ و ارتقای

فرهنگ هستند زمینه‌های آموزش لازم را برای هنرجویان و هنرمندان فراهم نمی‌کنند و به صورت زیربنایی به امر آموزش نمی‌پردازند. عدم فراهم کردن زمینه‌های آموزش و عدم توجه به آموزش زیربنایی سبب شده است که بسیاری از افراد با استعداد در رشته‌های مختلف هنری در استان آموزش لازم را نبینند و استعدادشان از بین برود و یا از هنر زده شوند.

عدم حمایت و توجه سازمان‌های فرهنگی فقط به یک جنبه از فرهنگ مربوط نمی‌شود، بلکه بسیاری از جنبه‌های فرهنگی از جمله فیلم‌سازی، چاپ و نشر کتاب، برگزاری جشنواره، گالری‌های هنری و آموزشگاه‌های هنری را شامل می‌شود. در این زمینه شایان ذکر است با توجه به این که هنر در جامعه مدرن امری جایگاه برتری ندارد و هنرمندان نیز با مشکلات مالی و معیشتی مواجه هستند، بسیاری از هنرمندان در راستای تولید، عرضه و انتشار آثار هنری خود با مشکل مواجه هستند و توانایی مالی لازم را برای عرضه و انتشار آثار خود ندارند و انتظار دارند که سازمان‌های متولی فرهنگ از آن‌ها حمایت کنند، اما متأسفانه سازمان‌های مربوطه به لحاظ مالی هنرمندان را مورد حمایت خود قرار نمی‌دهند و گاهی اوقات نیز در تولید، عرضه و انتشار آثار هنری موانعی ایجاد می‌کنند. نکته حائز اهمیت آن است که این عدم حمایت شامل همه رشته‌های هنری است؛ به طوری که نویسندگان در تألیف و انتشار آثار خود و هنرمندان در برپایی نمایشگاه‌ها و گالری‌های هنری مورد حمایت قرار نمی‌گیرند. به عبارت دیگر، این عدم حمایت و بی‌توجهی امری فراگیر است و اکثر جنبه‌های فرهنگ را مشمول کرده است. چنین امری، برای آینده فرهنگ این استان، پیامدهای نامطلوبی دارد.

ضعف حمایت مردمی و استقبال کم از نمایشگاه‌ها، عدم خریداری کالاهای فرهنگی توسط شهروندان: عدم توجه و حمایت از فرهنگ و هنر در استان آذربایجان غربی فقط مربوط به نهادها و سازمان‌های دولتی نیست، بلکه این عدم حمایت دربرگیرنده بخش مردمی نیز می‌باشد. متأسفانه مردم آذربایجان غربی نیز همانند مسئولان سازمان‌های دولتی به فرهنگ و هنر زیاد توجه نمی‌کنند و در زندگی‌شان فرهنگ و هنر را در اولویت قرار نداده‌اند. عدم حمایت مردمی از یک سو، جنبه معنوی دارد؛ یعنی مردم که مخاطبان آثار هنری هستند حاضر نیستند که برای مشاهده آثار هنری (نه خرید آن‌ها)، زمانی از زندگی‌شان را اختصاص دهند. همین امر موجب شده که نمایشگاه‌های هنری با وجود زحمات زیادی که هنرمندان در برپایی آن متحمل شده‌اند، با استقبال زیادی مواجه نشود. این امر بر روحیات هنرمندان که بسیار لطیف است تأثیرات منفی زیادی می‌گذارد. عدم

حمایت مردمی از سوی دیگر، جنبه مادی نیز دارند؛ یعنی همان افراد انگشت‌شماری هم به مشاهده و بازدید از نمایشگاه‌ها، گالری‌ها و موزه‌ها می‌پردازند، برای خرید آثار هنری هزینه نمی‌کنند و کالایی خریداری نمی‌کنند. همین امر سبب می‌شود که بسیاری از آثار هنری هنرمندان استان به فروش نرسد. عدم فروش آثار هنری فقط جنبه اقتصادی ندارد، بلکه جنبه روانی نیز دارد. به عبارت دیگر، خرید آثار هنری، موجب می‌شود که هنرمندان برای تولید آثار هنری بعدی انگیزه لازم را کسب کنند و به این نتیجه برسند که مردم برای آن‌ها و آثار هنری‌شان ارزش و احترام قائل هستند. بالعکس این امر نیز صادق است؛ یعنی عدم خریداری آثار هنری موجب می‌شود که هنرمندان انگیزه تولید را از دست بدهند. بنابراین عدم حمایت مردمی هم جنبه مادی دارد و هم جنبه معنوی. به طوری که مخاطبان آثار هنری یا اصلاً به نمایشگاه‌ها و گالری‌های هنری مراجعه نمی‌کنند یا در صورت مراجعه و دیدن نمایشگاه و گالری‌های هنری اقدام به خرید آثار هنری نمی‌کنند. ناکارآمدی و ضعف در گسترش فرهنگ تشکل، انجمن‌های مردم نهاد و کارگروهی در حوزه فرهنگ: از جمله مواردی که سبب ارتقای فرهنگ و هنر در یک جامعه می‌شود، وجود تعامل و تبادل نظر هنرمندان با یکدیگر و ارتباط آن‌ها با مردم است. تعامل و تبادل نظر هنرمندان در یک رشته خاص یا به صورت بین‌رشته‌ای سبب می‌شود که سرمایه اجتماعی هنرمندان افزایش یابد و هم‌چنین از تجربیات، مهارت‌ها و دانش یکدیگر نیز بهره‌گیرند. افزایش سرمایه اجتماعی هنرمندان برای هنرمندان و جامعه هنری دستاوردهای بسیار زیادی دارد؛ به طوری که می‌توان به اندازه سرمایه اقتصادی کارساز باشد. از سوی دیگر بهره‌گیری از تجربیات و دانش یکدیگر نیز سبب ارتقای سرمایه فرهنگی هنرمندان می‌شود که این امر نیز ارتقای هنر و فرهنگ را به صورت فردی و اجتماعی به دنبال دارد و بسیاری از ابداعات هنری نیز بدین ترتیب پدید می‌آیند؛ یعنی با بهره‌گیری از موضوعات و اصول برخی از رشته‌های هنری در یک رشته خاص؛ که این امر با تعامل‌های بینارشته‌ای شکل می‌گیرد. متأسفانه استان آذربایجان غربی این تعامل هنری بین هنرمندان وجود ندارد و عدم فعالیت گروهی و تعامل هنرمندان با یکدیگر از دیگر مشکلاتی است که در حوزه فرهنگ و هنر در استان آذربایجان غربی وجود دارد. همین امر باعث شده است که هنر و هنرمندان در این استان با مشکلات بیشتری مواجه باشند. یکی از پیامدهای این عدم تعامل هنری، کاهش کیفیت آثار هنری و در جا زدن هنری است. این عدم همکاری در برگزاری نمایشگاه، کنسرت‌ها و گالری‌ها نمایان است؛ به طوری که یک نمایشگاه، یا کنسرت یا گالری به صورت مشترک و با همکاری چند هنرمند برگزار نشده است یا در

صورت برگزاری تعداد آن‌ها بسیار کم بوده است.

گرایش به شخصی شدن مقوله فرهنگ و هنر: به دلیل ضعف حمایت‌های مادی و معنوی از سوی متولیان رسمی فرهنگ و هنر استان و عدم استقبال مردم از آثار هنری و دستاوردهای فرهنگی اصحاب فرهنگ و هنر و عدم توجه به هنر و هنرمندان در جامعه سبب شده است که هنرمندان برای گریز از این وضعیت راه‌های دیگری در پیش بگیرند که شاید از این طریق بتوانند، جایگاه خود را به طور خاص و جایگاه هنر را به طور عام، در جامعه ارتقاء بخشند. حضور و شرکت در جشنواره‌ها یکی از راه‌هایی است که هنرمندان برای ارتقای جایگاه خود و فرهنگ آن را انتخاب کرده‌اند و سعی کرده‌اند که با حضور و شرکت در این جشنواره‌ها خود و هنر خود را به جامعه معرفی کنند. لازم به ذکر است که حضور در جشنواره‌ها باید ابزاری برای معرفی هنرمندان و ارتقای فرهنگ و هنر جامعه آن‌ها باشد نه این که شرکت در این جشنواره‌ها به یک هدف در آید و همه سعی و تلاش هنرمندان فقط حضور و شرکت در این جشنواره باشد. زیرا شرکت در این جشنواره‌ها به مثابه هدف سبب می‌شود که کیفیت آثار هنری کاهش یابد. متأسفانه بسیاری از هنرمندان جوان استان بنا به دلایلی از جمله کسب شهرت و درآمد در یک دهه اخیر سعی نموده‌اند که در عرصه جشنواره‌ها حضور یابند و برای کسب مقام تلاش کنند. حضور در جشنواره‌های ملی و بین‌المللی با وجود اینکه سبب ایجاد فضای رقابت شده، موجب گردیده که هنرمندان بعد از مدتی آن را به مثابه هدف برگزینند و کسب مدال و مقام برای آن‌ها بیشتر اهمیت یابد تا خلق یک اثر هنری. متأسفانه این امر یکی از معضلاتی است که دامنگیر هنرمندان استان آذربایجان غربی شده است.

مشکل اجرای برنامه‌های فرهنگی به دلیل تنوع قومی و مذهبی استان آذربایجان غربی: از جمله زمینه‌هایی که سبب ارتقای فرهنگ یک جامعه می‌شود؛ هم‌سو بودن فرهنگ غیررسمی یا مردمی با سیاست‌ها و برنامه‌های فرهنگی رسمی و دولتی است. سیاست‌ها و برنامه‌های فرهنگی باید با ارزش‌ها، هنجارها، عقاید و نمادهای یک جامعه هماهنگ و منطبق باشد. این هماهنگی و انطباق بدین دلیل است تا جنبه‌های مثبت فرهنگ از طریق سیاست‌ها و برنامه‌های فرهنگی تقویت و جنبه‌های منفی آن نیز اصلاح یا حذف شوند. بنابراین انطباق و هم‌سو بودن سیاست‌ها و برنامه‌های فرهنگی از جمله عوامل مؤثر بر ارتقای فرهنگ هستند و رعایت این امر برای هر جامعه‌ای امری ضروری است. متأسفانه یکی از مشکلاتی که همواره دامن‌گیر فرهنگ و هنر در استان آذربایجان غربی است، عدم هماهنگی برنامه‌های فرهنگی با فرهنگ متنوع و متکثر آذربایجان غربی است.

سازمان‌های مرتبط با فرهنگ و هنر سالانه بر اساس بودجه تخصیصی اقدام به برگزاری برنامه‌های فرهنگی در استان می‌کنند. متأسفانه این برنامه‌ها علی‌رغم این که ماهیت فرهنگی دارند، اما توان پوشش اقلیم متنوع فرهنگی آذربایجان غربی را ندارند. که همواره بخشی از جمعیت استان این حس را دارند که این برنامه‌ها به‌نحوی متفاوت با فرهنگ این سرزمین یا منطقه می‌باشد و در آینده ممکن است تبدیل به یک آسیب فرهنگی در استان شود؛ زیرا اجرای سیاست‌ها و برنامه‌های فرهنگی که با فرهنگ کل مردم آذربایجان غربی منطبق باشد، واقعاً سخت هست و با اجرای برنامه‌ها به این وضعیت بدان معنی است که ارزش‌ها، باورها، هنجارها، نمادها و عقایدی خاص از طریق این برنامه‌ها تبلیغ می‌شود که با ارزش‌ها، باورها، هنجارها، نمادها و عقایدی هم‌خوانی ندارد. این عدم انطباق سبب تضاد و تعارض و سردرگمی فرهنگی ایجاد کند که در صورت تداوم به وحدت و انسجام فرهنگی آسیب می‌رساند.

تداخل کارکردی سازمان‌های متولی فرهنگ و عدم هماهنگی سازمان‌های فرهنگی و نبود بانک اطلاعاتی جامع در حوزه فرهنگ و هنر در دسترس به جهت برنامه‌ریزی استانی؛ در جامعه مدرن با توجه به تخصصی شدن امور و تقسیم کار اجتماعی و اقتصادی، نهادهای مختلفی در جامعه شکل گرفته که هر کدام کارکرد خاصی دارند و به شکل تخصصی آن را انجام می‌دهند. در برخی جوامع ممکن است که یک کارکرد به دلیل آن که تقسیم کار به طور کامل صورت نگرفته به چند نهاد یا سازمان واگذار شود. از آنجا که ممکن است بین این نهادها و سازمان‌ها تداخل و تناقض کارکردی به وجود آید، بهتر است که یک سازمان هماهنگ‌کننده وجود داشته باشد که امور مربوط به آن کارکرد را هماهنگ کند و زمینه بی‌نظمی را از بین ببرد و زمینه تحقق هدف را فراهم نماید. متأسفانه در ایران کارکرد حفظ و ارتقای فرهنگ و هنر به دلیل گستردگی این میدان به سازمان‌های مختلفی واگذار شده است که فاقد یک سازمان مرکزی هماهنگ‌کننده هستند. استان آذربایجان غربی نیز به تبع سیاست‌ها و ساختار متمرکزی که در کشور وجود دارد، از این معضل رنج می‌برد. یعنی در استان، سازمان‌های مختلفی هستند که متولی امر فرهنگ می‌باشند و هر کدام برنامه‌ها و سیاست‌های خاص خود را دارند؛ به گونه‌ای که گاهی اوقات این اهداف و برنامه‌ها با یکدیگر تناقض دارند. در این راستا می‌توان به اداره کل ارشاد و فرهنگ اسلامی، اداره حج و زیارت، اوقاف و امور خیریه، سازمان تبلیغات اسلامی، فرهنگ‌سراهای شهرداری‌ها و کانون‌های فرهنگی و تربیتی، کانون فرهنگی و هنری کودکان و نوجوانان و اداره‌های آموزش و پرورش اشاره کرد که هر کدام به‌نحوی

متولی امر فرهنگی هستند و هرکدام سیاست‌ها و برنامه‌های خاص خود را دارند و با یکدیگر نیز هماهنگ نیستند. با توجه به این که یک سازمان مرکزی که این سازمان‌ها را هماهنگ نماید، وجود ندارد این سازمان‌ها در راستای کارکرد حفظ و ارتقای فرهنگ و هنر با مشکل مواجه شده و هر کدام بدون هماهنگی با سایر سازمان‌ها برنامه‌ها و سیاست‌های خود را اجرا می‌کنند. این عدم هماهنگی از یک سو، سبب ایجاد مشکل در زمینه ارتقای فرهنگ جامعه شده و از سوی دیگر، موجب سردرگمی هنرجویان و هنرآموزان شده است؛ به طوری که در شناخت و اجرای امور فرهنگی با مشکل مواجه شده‌اند.

ضعف زیرساخت‌های لازم گردشگری در عرصه‌های مختلف: آذربایجان غربی، استانی با جاذبه‌های کم نظیر در شمال غرب ایران واقع شده و علاوه بر اینکه ظرفیت حضور گردشگران ایرانی از استان‌های مختلف را دارد، به علت وجود ۹۶۷ کیلومتر مرز مشترک با سه کشور و نزدیکی به بسیاری از کشورهای اروپایی و آسیایی، ظرفیت قابل توجهی نیز در جذب گردشگران خارجی دارد. استان آذربایجان غربی علی‌رغم داشتن ظرفیت جذب گردشگر در حوزه‌های تاریخی و تمدنی، طبیعی و جغرافیایی، مذهبی و فرهنگی توفیق چندانی در این زمینه نداشته است. استان آذربایجان غربی در حوزه میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری دارای ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های بالایی است، بالا بودن ظرفیت‌های گردشگری و صنایع دستی استان آذربایجان غربی یکی از مزیت‌های و پتانسیل‌های بالقوه استان است ولی علی‌رغم دارا بودن رتبه دهم در جاذبه‌های گردشگری تاریخی، داشتن ۱۴۷۱ اثر ثبت شده در فهرست آثار ملی، ۲ اثر جهانی مجموعه تخت سلیمان تکاب و قره کلیسای چالدران، ۲ پایگاه ملی تپه حسنلوی نقده و دژ بسطام چاپپاره نشان از تاریخ و تمدن بالای آذربایجان غربی، وجود ۱۰ موزه باستان‌شناسی فعال با بیش از ۳۰ هزار قلم اشیای تاریخی در استان، آذربایجان غربی را به گنجینه غنی اشیای تاریخی در کشور مبدل نموده است. در کنار جاذبه‌های تاریخی و میراث فرهنگی، ظرفیت‌های حوزه گردشگری طبیعی استان آذربایجان غربی از نظر تنوع جاذبه‌های طبیعی با داشتن جنگل‌های سرسبز و طبیعت بکر، جزو ۵ استان برتر کشور می‌باشد. بالا بودن ظرفیت‌های گردشگری روستایی-طبیعی بالای استان آذربایجان غربی، واقع شدن سیلوانا به عنوان یکی از ۱۹ منطقه جهان که دارای اکسیژن خالص است شناخته شده است، سیلوانا را به یک منطقه نمونه گردشگری در ایران و جهان تبدیل کرده است.

به لحاظ گردشگری مذهبی و دینی باتوجه به چندقومیتی بودن و وجود مذاهب و ادیان مختلف اعم از مسیحی و مسلمان، شیعه و سنی، آشوری، ارمنی و زرتشتی در آذربایجان

غربی، این استان را متمایزتر از استان‌های دیگر کرده و ظرفیت‌های ویژه‌ای را به آن داده که این فرصت‌ها می‌تواند منبع درآمد مناسب برای استان بوده و چرخ اقتصاد را با شتاب بیشتری به حرکت درآورد. قره کلیسای چالدران نخستین کلیسای جهان مسیحیت است که هر ساله میزبان هزاران گردشگر، زائر و محقق از کشورهای مختلف جهان در مراسم مذهبی عشای ربانی می‌شود. مهمانان با حضور در این مراسم و در این مکان تاریخی علاوه بر گردش و زیارت، تبدیل به سفیرانی می‌شوند که صلح، ثبات و آزادی حقوق ادیان ساکن در کشور و استان را به دنیا مخابره می‌کنند. امامزاده بکشلوی ارومیه مدفن امامزادگان «محمد و ابراهیم» و امامزاده غریب حسن از زیارتگاه‌های مهم استان و ارومیه به‌شمار می‌رود و هر سال صدها نفر به زیارت و بازدید این اماکن می‌روند. کلیسای ننه مریم ارومیه به روایتی دومین کلیسای جهان پس از «بیت لحم»، کلیسای سیر و کلیسای ماردانیال واقع در جاده بالانچ و منطقه نالوچای ارومیه نیز از گردشگر پذیرترین اماکن مذهبی استان به‌شمار می‌روند. ضعف در استفاده از پتانسیل رسانه و تبلیغ در حوزه گردشگری مذهبی پایین بودن ظرفیت هتل‌ها و مهمان‌پذیرها؛ استقبال پایین از ظرفیت هتل‌ها و مهمان‌پذیرهای استان به دلیل عدم برنامه‌ریزی منسجم گردشگری و ضعف فرهنگ گردشگری، عدم وجود زیرساخت‌های لازم گردشگری در سطح استان مانع این تحول بزرگ است. ضعف در استفاده از قابلیت رسانه و تبلیغ فرهنگی در عرصه گردشگری و توریسم یکی از ضعف‌های جدی است، زیرا تاثیری که رسانه بر مخاطب دارد، بیشتر از هر تبلیغ دیگری است؛ تهیه فیلم‌های مستند یا فیلم‌های داستانی در اماکن مذهبی می‌تواند مخاطب را با این بناهای مذهبی آشنا ساخته و زمینه مناسبی برای جذب گردشگران و توریست‌ها فراهم سازد.

فرصت‌های فرهنگی و هنری استان آذربایجان غربی

بستر مناسب برای سرمایه‌گذاری بخش خصوصی به‌ویژه در صنعت گردشگری؛ روابط فرهنگی برون‌مرزی و پتانسیل ایجاد ارتباط با کشورهای همسایه به‌منظور اجرای برنامه‌های فرهنگی و هنری با توجه به قرابت‌های فرهنگی و تاریخی؛ بالا بودن ظرفیت تاریخی و تمدنی بالا در آذربایجان غربی در حوزه میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری؛ بالا بودن ظرفیت‌های حوزه گردشگری طبیعی استان آذربایجان غربی از نظر تنوع جاذبه‌های طبیعی با داشتن جنگل‌های سرسبز و طبیعت بکر، جزو ۵ استان برتر کشور؛ پتانسیل بالای گردشگری در حوزه فرهنگ دفاع مقدس؛ وجود شخصیت‌های موثر دینی، ملی و علمی در راستای تحکیم هویت ایران اسلامی با وجود تنوع قومی و مذهبی؛ تنوع

قومیتی و امکان گسترش توریسم مذهبی و صدور کالاهای فرهنگی؛ برپایی گردهمایی‌ها، نشست‌ها، نمایشگاه‌های متنوع، هم‌اندیشی‌ها و امکان گسترش آسان آن؛ وجود اتحادیه‌ها و تشکل‌های دانش بنیان در صنایع مختلف فرهنگی هنری و گردشگری؛ حضور مفاخر، اندیشمندان و چهره‌های ماندگار فرهنگی هنری از جمله مهم‌ترین فرصت‌هایی هستند که استان آذربایجان غربی به لحاظ فرهنگی و هنری از آن‌ها بهره‌گیرد. در ذیل به تشریح آن‌ها پرداخته می‌شود.

بستر مناسب برای سرمایه‌گذاری بخش خصوصی به‌ویژه در صنعت گردشگری سلامت، مذهبی، تاریخی و طبیعی: استان آذربایجان غربی استانی است که به دلیل جاذبه‌های تاریخی، فرهنگی، مذهبی، طبیعی و جغرافیایی سالانه گردشگران زیادی را به خود جلب می‌کند. حضور این گردشگران در استان فرصتی برای ارتقای وضعیت فرهنگ و هنر استان است. از این فرصت می‌توان در زمینه‌های مختلف از فروش آثار هنری و برگزاری نمایشگاه، گالری‌های هنری و کنسرت‌ها استفاده نمود. این امر نه تنها سبب معرفی فرهنگ و هنر آذربایجان غربی می‌شود، بلکه سبب درآمدزایی و ارتقای وضعیت اقتصادی هنرمندان نیز می‌شود. از جمله آثار هنری که در استان آذربایجان غربی می‌تواند نظر گردشگران داخلی و خارجی را به خود جلب کند، صنایع دستی است. استان آذربایجان غربی به دلیل پیشینه تاریخی و فرهنگ متنوع و غنی که دارد، از صنایع دستی بسیار زیبایی برخوردار است که چشمان هر بیننده‌ای را خیره می‌کند. یکی از راه‌هایی که می‌توان گردشگری و فرهنگ و هنر را به یکدیگر متصل ساخت، مراکز و سازمان‌های گردشگری است. متولیان امر فرهنگ در استان بایستی با هماهنگی برنامه‌ها و سیاست‌های فرهنگی استان و با هماهنگی کردن سازمان‌های مختلف فرهنگی، برنامه‌های گردشگری و مسیرهای گردشگری را تنظیم و تدوین نمایند و در اختیار سازمان‌ها و مراکز گردشگری قرار دهند؛ به‌طوری که یکی از برنامه‌های گردشگران در استان بازدید از مراکز فروش صنایع دستی و هنری استان باشد. این امر به لحاظ اقتصادی برای هنرمندان مفید است و سبب درآمدزایی و فروش آثار آن‌ها می‌شود و تا حدودی مشکلات اقتصادی و انگیزشی آن‌ها حل می‌شود.

روابط فرهنگی برون‌مرزی و پتانسیل ایجاد ارتباط با کشورهای همسایه به‌منظور اجرای برنامه‌های فرهنگی و هنری باتوجه به قرابت‌های فرهنگی و تاریخی: برگزاری جشنواره‌ها، کنگره‌ها و سمینارهای فرهنگی سبب می‌شود که جنبه‌های مختلف فرهنگ مورد بررسی قرار گیرد، نقاط ضعف و قوت آن‌ها مشخص شود و زمینه‌های اصلاح

و تقویت آن‌ها فراهم شود. هم‌چنین برگزاری این نمایشگاه‌ها سبب می‌شود که مردم عادی با چهره‌های فرهنگی و جنبه‌های مختلف فرهنگی آشنا شوند و نسبت به فرهنگ و هنر و هنرمندان شناخت پیدا کنند و به‌نحوی در حفظ آن‌ها تلاش کنند. خوشبختانه در سطح استان آذربایجان غربی به دلایل مختلفی از جمله همسایگی با کشورهای ترکیه، اقلیم آذربایجان غربی عراق، جمهوری خودمختار نخجوان و قرابت فرهنگی و قومیتی با آذربایجان، ترکیه و اقلیم آذربایجان غربی عراق و هم‌چنین فعالیت هنرمندان و انجمن‌های فرهنگی سالانه جشنواره‌ها، سمینارها، میزگردها و همایش‌های زیادی برگزار می‌شود و در این همایش‌ها نیز گروه‌های هنری و مشاهیر فرهنگی-هنری زیادی حضور می‌یابند. برگزاری جشنواره‌ها، همایش‌ها و حضور هنرمندان و گروه‌های هنری در آن‌ها فرصت مناسبی است تا هنرمندان جوان استان خود را در عرصه هنر معرفی کنند. هم‌چنین از این فرصت می‌توان در راستای برطرف کردن مشکلات میدان فرهنگ استان و تقویت و ارتقای این میدان از طریق مشورت با صاحب‌نظران و مشاهده آثار هنری والا بهره‌گرفت. یکی دیگر از مزایای این جشنواره‌ها و نمایشگاه‌ها، جذب گردشگران است که می‌تواند به لحاظ اقتصادی می‌تواند برای هنرمندان استان زمینه درآمدزایی را فراهم نمایند و به لحاظ فرهنگی نیز موجب گسترش فرهنگ و تقویت آن می‌شود.

پتانسیل بالای گردشگری در حوزه فرهنگ دفاع مقدس: آذربایجان غربی از سالیان دور جز مناطقی است که در دفاع از مرزهای عقیدتی و جغرافیایی ایران اسلامی نقش مهمی ایفا کرده است و این نقش بعد از انقلاب اسلامی و به‌ویژه در ۸ سال دفاع مقدس پررنگ‌تر شده است. وجود نزدیک به ۲۰۰ کیلومتر مرز مشترک با عراق، آذربایجان غربی را در موقعیت خاصی از نظر دفاعی در دوران هشت سال دفاع مقدس قرار داده بود که رزمندگان جان‌برکف و مردم آذربایجان غربی در دوران هشت سال دفاع مقدس ضمن اینکه در جبهه‌های مختلف کشور حضور پررنگی داشتند، در دفع تجاوز از مناطق مرزی استان نیز ایفای نقش می‌کردند. مردم استان آذربایجان غربی در سال‌های اولیه انقلاب قهرمانی‌ها و فداکاری‌های زیادی در مقابل گروهک‌های ضد انقلابی از خود نشان داده‌اند که برای همیشه در تاریخ پرافتخار جمهوری اسلامی باقی خواهد ماند. دفاع مقدس هم جلوه‌بارزی از مقاومت و ایثارگری‌های مردان و زنانی از استان آذربایجان غربی در کنار سایر استان‌ها است که موجب شده جبهه استکبار جهانی شکست مفتضحانه‌ای را در تاریخ سیاسی خود تجربه کند. این استان با تقدیم ۱۲ هزار شهید و ۳۶ هزار جانباز و آزاده رتبه سوم کشور را به لحاظ تعداد شهید و مجروح از آن خود کرده است و حال بعد از

حدود سه دهه از اتمام جنگ تحمیلی باب شهادت هنوز هم در این منطقه باز است و هر روز جوانانی از این میهن برای دفاع از کیان و هستی این سرزمین جانشان را فدا می‌کنند. استان آذربایجان غربی علی‌رغم برخورداریو پتانسیل‌های متعدد طبیعی، تاریخی و زیبایی‌ها و ظرفیت‌های کم نظیر دیگر در عرصه فرهنگ جهاد و شهادت نیز از ظرفیت‌های مختلفی برخوردار است. این استان جغرافیا و مناطق و بکر و دیدنی فراوانی دارد که بسیاری از آن‌ها در حوزه گردشگری مربوط به دفاع مقدس نیز واقع شده بنابراین توسعه گردشگری دفاع مقدس و اعزام کاروان‌های راهیان نور به قسمت‌های مختلف استان می‌تواند به عنوان یک شاخه تاثیرگذار از صنعت گردشگری مورد توجه همگان باشد.

تنوع قومیتی و امکان گسترش توریسم مذهبی و صدور کالاهای فرهنگی: آذربایجان غربی پایتخت مغفول فرهنگی و مذهبی کشور است. آذربایجان غربی استانی با جاذبه‌های کم نظیر در شمال غرب ایران واقع شده و علاوه بر اینکه ظرفیت حضور گردشگران ایرانی از استان‌های مختلف را دارد، به علت وجود ۹۶۷ کیلومتر مرز مشترک با سه کشور و نزدیکی به بسیاری از کشورهای اروپایی و آسیایی، ظرفیت قابل توجهی نیز در جذب گردشگران خارجی دارد. چند قومیتی بودن و وجود مذاهب و ادیان مختلف اعم از مسیحی و مسلمان، شیعه و سنی، آشوری، ارمنی و زرتشتی در آذربایجان غربی، این استان را متمایزتر از استان‌های دیگر کرده و ظرفیت‌های ویژه‌ای را به آن داده که این فرصت‌ها می‌تواند منبع درآمد مناسب برای استان بوده و چرخ اقتصاد را با شتاب بیشتری به حرکت درآورد. قره کلیسای چالدران نخستین کلیسای جهان مسیحیت است که هر ساله میزبان هزاران گردشگر، زائر و محقق از کشورهای مختلف جهان در مراسم مذهبی عشا ربانی می‌شود. مهمانان با حضور در این مراسم و در این مکان تاریخی علاوه بر گردش و زیارت، تبدیل به سفیرانی می‌شوند که صلح، ثبات و آزادی حقوق ادیان ساکن در کشور و استان را به دنیا مخابره می‌کنند. امامزاده بکشلوی ارومیه مدفن امامزادگان «محمد و ابراهیم» و امامزاده غریب حسن از زیارتگاه‌های مهم استان و ارومیه به‌شمار می‌رود و هر سال صدها نفر به زیارت و بازدید این اماکن می‌روند. کلیسای ننه مریم ارومیه به روایتی دومین کلیسای جهان پس از «بیت‌لحم»، کلیسای سیر و کلیسای ماردانیال واقع در جاده بالانج و منطقه نازلوچای ارومیه نیز از گردشگر پذیرترین اماکن مذهبی استان به‌شمار می‌روند. با استفاده از ظرفیت و پتانسیل رسانه و تبلیغ در حوزه گردشگری مذهبی می‌توان به عنوان پیشران برای تحرک شاخه‌های دیگر گردشگری و صنایع دستی و . . . بهره گرفت. زیرا تاثیری که رسانه بر مخاطب دارد، بیشتر از هر تبلیغ دیگری است؛ تهیه

فیلم‌های مستند یا فیلم‌های داستانی در اماکن مذهبی می‌تواند مخاطب را با این بناهای مذهبی آشنا ساخته و زمینه مناسبی برای جذب گردشگران و توریست‌ها فراهم سازد. حضور مفاخر، اندیشمندان و چهره‌های ماندگار فرهنگی و هنری: حضور مفاخر، اندیشمندان و چهره‌های ماندگار فرهنگی هنری نامی یکی از بزرگترین سرمایه‌های جوامع به‌شمار می‌آید که می‌تواند در زمینه‌های مختلف مثمر ثمر واقع شوند. به طوری که حضور هنرمندان نامی و برجسته در یک استان به لحاظ فرهنگی زمینه‌های ارتقای فرهنگ را برای آن جامعه فراهم می‌آورد، و به لحاظ اقتصادی سبب جذب گردشگران به آن شهر و دیار می‌شود. خوشبختانه یکی دیگر از فرصت‌هایی که می‌توان آن را غنیمت شمرد، کثرت هنرمندان نامدار در سطح استان است. استان آذربایجان غربی از اصحاب فرهنگی و هنرمندانی برخوردار است که شهرت ملی و بین‌المللی دارند. مسئولان سازمان‌های فرهنگی می‌توانند از این سرمایه فرهنگی و سرمایه نمادین این هنرمندان در راستای چگونگی حفظ و ارتقای فرهنگ و هنر در سطح استان نهایت بهره را ببرند. هم‌چنین هنرمندان جوان می‌توانند در راستای پیشرفت و ترقی خود در حوزه هنری از محضر این بزرگان بهره‌گیرند. در این راستا لازم است که متولیان امور فرهنگی استان زمینه‌های تعامل و تبادل نظر با این استادان برجسته را فراهم نمایند؛ به طوری که از یک سو، هنرمندان جوان بتوانند از تجربیات این استادان بهره‌گیرند و از سوی دیگر، مسئولان فرهنگی با مشورت و مشاوره با این هنرمندان نامدار، برنامه‌های فرهنگی مناسبی برای استان تدوین و تنظیم کنند.

بالا بودن ظرفیت تاریخی و تمدنی بالا در آذربایجان غربی در حوزه میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری: استان آذربایجان غربی با داشتن ۱۴۷۱ اثر ثبت شده در فهرست آثار ملی، ۲ اثر جهانی مجموعه تخت سلیمان تکاب و قره کلیسای چالدران؛ ۲ پایگاه ملی تپه حسنلوی نقده و دژ بسطام چایپاره و وجود ۸ تپه باستانی که نشان از تاریخ دیرین و تمدن بالای آذربایجان غربی دارد. وجود ۱۰ موزه باستان‌شناسی فعال با بیش از ۳۰ هزار قلم اشیای تاریخی در استان، آذربایجان غربی را به گنجینه غنی اشیای تاریخی در کشور افزوده است و از جمله قابلیت‌های استان می‌باشد.

تهدیدات فرهنگی و هنری استان آذربایجان غربی

حاکمیت نگاه سنتی به صنعت فرهنگ، هنر و گردشگری از سوی دست‌اندرکاران فرهنگی، بی‌توجهی سازمان‌ها و نهادهای فرهنگی به هنر و هنرمندان از جمله دغدغه معیشتی اصحاب فرهنگ، هنر از جمله خبرنگاران و هنرمندان، بی‌انگیزگی اصحاب فرهنگ

و هنر، ضعف نگاه به بعد کارآفرینی فرهنگی و هنری در آذربایجان غربی، عدم تناسب میان رشد جمعیت با فضاهای استاندارد فرهنگی هنری و توریسم، اختصاص نقدینگی پایین برای سرمایه‌گذاری در صنعت فرهنگ و توریسم، نبود مراکز تصمیم‌گیری واحد و به‌صورت علمی و منطقی در حوزه فرهنگ و هنر، نبود نقشه جامع فرهنگی استان جهت برنامه‌ریزی استراتژیک و تعیین چشم‌انداز مشخص، تخصیص اعتبارات اندک به صنعت فرهنگ و توزیع ناعادلانه آن میان دستگاه‌های اجرایی به خصوص در حوزه پژوهش هنر و فرهنگ از جمله مهم‌ترین تهدیدهایی هستند که استان آذربایجان غربی به لحاظ فرهنگی و هنری با آن‌ها گریبان‌گیر هست که در ذیل به تشریح مهمترین آن‌ها پرداخته می‌شود:

حاکمیت نگاه سنتی به صنعت فرهنگ، هنر و گردشگری از سوی دست اندرکاران فرهنگی: فرهنگ همواره به عنوان یکی از مهمترین موضوعات در جامعه مطرح بوده و مسائل فرهنگی تمام امور اجتماعی سیاسی جامعه را تحت تاثیر قرار داده است. نگاه اداری و سنتی به مقوله فرهنگ همواره یکی از دلایل موثر نبودن تصمیمات در این موضوع است که به دلیل عدم ارتباط متولیان این حوزه با کارشناسان و فعالان فرهنگی باعث دور شدن تصمیم‌گیران از اولویت‌های اصلی فرهنگی استان شده است. عدم توجه صحیح و کافی به مقوله‌های فرهنگی آسیب‌های غیرقابل جبرانی به ارکان جامعه وارد ساخته، و بسیاری از جامعه‌شناسان دلایل ناکامی در حوزه‌های مختلف را عدم توجه کافی به فرهنگ عنوان کرده‌اند. بدون تردید یکی از اساسی‌ترین ملزومات تصمیمات فرهنگی نگاه تخصصی و علمی به اولویت‌ها و واقعیت‌های هر منطقه است و این در گرو ارتباط موثر و مستمر نهادهای فرهنگی با فعالین فرهنگی است که هم از بعد علمی و عملی در این حوزه کارشناس محسوب می‌شوند. آذربایجان غربی نیز به عنوان یکی از استان‌های مرزی و دارای تنوع قومیتی در بین استان‌های کشور حائز اهمیت است و نگاه فرهنگی به این استان باید دارای ظرافت و هنر خاصی باشد تا شاهد مشکلات فرهنگی نباشیم. تحولات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در جهان در سده‌های اخیر به‌خصوص در زمینه افزایش جمعیت، گسترش شهرنشینی و توسعه راههای ارتباطی، افزایش اوقات فراغت و بهبود رفاه اجتماعی منجر به توسعه‌ی صنعت فرهنگ، رسانه، هنر و گردشگری شده است. تنوع اقلیمی، فرهنگی، تاریخی و هنری در استان آذربایجان غربی سبب می‌شود که جاذبه‌های فراوانی برای جذب گردشگران داشته باشد. اما طبیعی است که چنین چیزی بدون برنامه‌ریزی و مدیریت و شناسایی عوامل توسعه آن امکان‌پذیر نخواهد بود. گردشگری معمولاً به قصد تفریح یا تجارت انجام می‌شود اما بدون شک نمی‌توان

تبادلات فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی آن را نادیده گرفت. مطابق پیش‌نویس سازمان جهانگردی، طرح‌های توسعه گردشگری و زیربنایی باید ابعاد هنری، اجتماعی و فرهنگی، چشم‌اندازهای طبیعی، ویژگی‌های تنوع‌زیستی و بافت مکان‌های میراث را در نظر بگیرند. باید به استفاده از محصولات محلی اولویت دهند و سبک معماری محلی و سنت‌های بومی را مدنظر قرار دهند. در این پیش‌نویس صنایع دستی جزی شاخه جاذبه‌های فرهنگی مادی گردشگری برشمرده شده است. بدین شکل کشورهای که گردشگر بیشتری را جذب کنند ارزش صنایع دستی بیشتری نسبت به دیگر کشورها دارند. صنایع دستی استان از شاخص‌ترین صنایع هنری است که ریشه‌های عمیقی در فرهنگ و تاریخ این سرزمین دارد. صنایع دستی استان آذربایجان غربی از نظر تنوع دارای حیطه گسترده‌ای است.

تغییر ذائقه مردم، ورود بی‌رویه کالاهای لوکس به بازار از طریق معابر رسمی و غیررسمی و کشورهای دیگر، بی‌تفاوتی به داشته‌های فرهنگی و عدم حمایت متولیان امر، مرگ این مشاغل سنتی و هنرهای دستی را ساعت به ساعت نزدیک‌تر می‌کند. دور از حقیقت نخواهد بود اگر بگوییم ناقوس مرگ مشاغل و هنرهای کهن دیار رنگین کمان اقوام و ادیان نواخته شده و فعالان هرکدام از این مشاغل از انگشتان دست تجاوز نمی‌کند؛ کارگاه‌هایشان خالی از شاگرد و مشتری شده و محله‌های منسوب به این مشاغل در ارومیه و دیگر شهرها را غبار فراموشی گرفته است. برای ماندگاری این مشاغل، کاری از سوی متولیان صورت نگرفته و تنها نگاه‌ها به انتظار مرگشان نشسته اند جایی که می‌توانستند این مشاغل و هنرهای اصیل را جاودانه سازند از کوچکترین کمک و حرکت دریغ کرده‌اند. در نگاه مدرن ضرورت دارد ارتباط بخش‌ها و زیربخش‌های مجموعه فرهنگ، هنر و گردشگری در قالب یک صنعت فرهنگ دیده شود. توریست‌های خارجی حسرت داشتن محصولات و تولیدات چنین مشاغلی را کشیده و به هنرمندان این دیار پیشنهاد فعالیت در کشور خودشان را داده‌اند.

نبود نقشه جامع فرهنگی استان جهت برنامه‌ریزی استراتژیک و تعیین چشم‌انداز مشخص: به دلیل تسلط نگاه اداری و سنتی به مقوله فرهنگ، تنوع مجموعه‌های فرهنگی استان و عدم تعامل ساختاری مجموعه‌های فرهنگی برای هم پوشانی فصل مشترک فعالیت‌ها و رسالت‌ها و ماموریت‌های خود به دلیل عدم طراحی نقشه راه واحد فرهنگی و نبود تبیین راهبردهای فرهنگی در استان موجب شده است تا نقشه جامع و چشم‌اندازی برای برنامه‌ریزی فرهنگی در مجموعه‌های فرهنگی استان وجود ندارد.

ضعف زیرساخت‌های سینمایی و فرهنگ سینمایی در آذربایجان غربی: سینما در

آذربایجان غربی نسبت به سایر استان‌های کشور به جهت دارا بودن استعداد های ذاتی و بالای فرهنگی، هنری و سینمایی خیلی سریعتر رشد کرد. سینما در سال ۱۳۱۰ شمسی به ترتیب در شهرستان‌های خوی و ارومیه با نام‌های ایران و تربیت پا به عرصه نهاده است. این استان تا سال ۱۳۵۷ شمسی (قبل از انقلاب) دارای بیست سینما بوده است که بعد از انقلاب اسلامی به مرور زمان پنج باب سینمای استان تغییر کاربری شده‌اند و به عبارتی از حالت سینما بودن کاملاً خارج شده‌اند. از کل سینماهای استان سه باب سینما در ارومیه فعال و دایر است و یک باب سینما توسط بخش خصوصی در سال ۱۳۹۵ در خوی تأسیس و راه‌اندازی شده است. یکی از شهروندان مهابادی نبود سینما در شهر مهاباد را یک مشکل در عرصه هنری این شهرستان می‌داند و می‌گوید؛ در حال حاضر فروشگاه‌های رسانه‌ای با فروش محصولات به رقیبی برای سینماها تبدیل شده‌اند سینما صنعتی پرهزینه است و در شهرهای کوچک نمی‌تواند درآمدزا باشد هر چند سینما دارای جذابیت‌های مخصوص به خود است و طرفداران زیادی هم دارد اما با وجود مشکلات اقتصادی و هزینه بالای سینما ممکن است همانند بسیاری از نیازهای دیگر که مردم از تامین آن‌ها صرف نظر می‌کنند این نیاز هنری نیز توسط خود مردم سرکوب شده و از رفتن به سینما صرف نظر کنند. اما کسی منکر اهمیت وجود سینما نیست و با این وجود اگر روزی سینما در مهاباد دوباره راه‌اندازی شود، خبر خوبی در عرصه هنری خواهد بود.

بی‌توجهی سازمان‌ها و نهادهای فرهنگی به دغدغه معیشتی اصحاب فرهنگ، هنر از جمله خبرنگاران و هنرمندان: یکی از مواردی که وضعیت فرهنگی و هنری هنرمندان استان آذربایجان غربی را تهدید می‌کند، وضعیت معیشتی نامناسب هنرمندان و اصحاب فرهنگ و رسانه است. متأسفانه در استان آذربایجان غربی به دلایلی از جمله وضعیت نامناسب اقتصادی استان و عدم حمایت سازمان‌های دولتی از فرهنگ و هنر یا ضعف ساختاری عرصه فرهنگ و هنر و همچنین عدم حمایت مردمی از هنر و هنرمندان با خرید آثار هنری و فرهنگی، درآمد مناسبی ندارند و همین امر سبب شده است که وضعیت معیشتی و اقتصادی نامناسبی داشته باشند. در این راستا لازم به ذکر است که اصحاب فرهنگ و هنر آذربایجان غربی دغدغه‌های معیشتی جدی دارند به گونه‌ای که برآورده کردن نیازهای اولیه زندگی برای‌شان سخت است و هنرمندی که این نیازها را رفع نکرده باشد آرامش کامل برای خلق یک اثر هنری ندارد. نتیجه این اتفاقات پایین آمدن سطح کیفی آثار هنری است. شایان ذکر است که مسئولان مرتبط هم اکثراً خود افراد هنری نیستند و درک درست از کارهای هنری ندارند و نمی‌توانند تصمیمات درستی برای امکانات و بودجه‌های

هنری استان بگیرند.

یکی دیگر از مشکلاتی که هنرمندان با آن درگیر هستند، بیمه و امنیت شغلی است؛ متأسفانه هنرمندان استان با وجود زحمات زیادی که متحمل می‌شوند، فاقد بیمه شغلی هستند و از مزایای بیمه که مهم‌ترین بخش آن بازنشستگی است برخوردار نیستند. همه این شرایط موجب شده‌اند که هنرمندان استان، با مشکلات اقتصادی دست و پنجه نرم کنند. البته همان‌طور که گفته شد دغدغه‌های معیشتی هنرمندان در طولانی‌مدت برای استان پیامدهای ناگواری دارد؛ به‌طوری که موجب می‌شود که هنرمندان بخشی از زمانی که به فعالیت هنری اختصاص می‌دادند را به فعالیت اقتصادی تخصیص دهند که این امر نیز تولید آثار هنری و فرهنگی را در سطح استان کاهش می‌دهد و در طولانی‌مدت موجب افت فرهنگی استان می‌شود. بنابراین ضعف معیشتی هنرمندان هم پیامدهای فردی دارد هم اجتماعی- فرهنگی. لذا ضروری است که مسئولان فرهنگی استان در این زمینه تصمیمات مناسب را اتخاذ کنند.

بی‌توجهی به هنر و هنرمندان از سوی سازمان‌های فرهنگی نه تنها در حال حاضر یکی از نقاط ضعف وضعیت فرهنگی و هنری استان تلقی می‌شود، بلکه به دلیل پیامدهای منفی این امر، به عنوان یک تهدید نیز تلقی می‌شود و می‌تواند در آینده نه چندان دور وضعیت فرهنگی و هنری استان را به خطر بیندازد. سازمان‌های فرهنگی استان با عدم تخصیص بودجه مناسب به حفظ و ارتقای هنر و همچنین عدم بهره‌گیری از هنرمندان و آثار هنری آن‌ها در سازمان‌های ذی‌ربط و همچنین عدم حمایت از هنر میدان هنر را به شکل غیر مستقیم تهدید می‌کنند. یکی از خطرات و تهدیداتی که می‌تواند ناشی از بی‌توجهی به هنر و هنرمندان از سوی سازمان‌های فرهنگی باشد، کاهش انگیزه هنرمندان برای تولید آثار هنری است. هنرمندان هنگامی که مشاهده می‌کنند که آثار و تولیدات هنری آن‌ها از سوی متولیان امور فرهنگی استان مورد بی‌مهری و بی‌توجهی قرار می‌گیرد و به لحاظ مالی و معنوی مورد حمایت قرار نمی‌گیرد، انگیزه خود را برای تولید آثار بعدی از دست می‌دهند و ممکن است از حوزه هنر و فعالیت هنری بیرون آیند. بنابراین ضروری است که سازمان‌های فرهنگی استان با دوراندیشی این بی‌اعتنایی را در نظر گیرند و آن را به مثابه تهدید فرهنگی تلقی کنند و با تصمیمات مناسب و اتخاذ سیاست‌های فرهنگی مناسب این تهدید را به یک فرصت تبدیل کنند. یکی از سیاست‌هایی که در این راستا می‌تواند انجام دهند تخصیص بودجه از طریق درآمدهای سازمانی است.

نبود مرکز تصمیم‌گیری واحد و به‌صورت علمی و منطقی در حوزه فرهنگ و هنر: در

جامعه مدرن با توجه به تخصصی شدن امور و تقسیم کار اجتماعی و اقتصادی، نهادهای مختلفی در جامعه شکل گرفته که هر کدام کارکرد خاصی دارند و به شکل تخصصی آن را انجام می‌دهند. در برخی جوامع ممکن است که یک کارکرد به دلیل آن که تقسیم کار به طور کامل صورت نگرفته به چند نهاد یا سازمان واگذار شود. از آنجا که ممکن است بین این نهادها و سازمان‌ها تداخل و تناقض کارکردی به وجود آید، بهتر است که یک سازمان هماهنگ کننده وجود داشته باشد که امور مربوط به آن کارکرد را هماهنگ کند و زمینه بی‌نظمی را از بین ببرد و زمینه تحقق هدف را فراهم کند. متأسفانه در ایران کارکرد حفظ و ارتقای فرهنگ و هنر به دلیل گستردگی این میدان به سازمان‌های مختلفی واگذار شده است که فاقد یک سازمان مرکزی هماهنگ کننده هستند. استان آذربایجان غربی نیز به تبع سیاست‌ها و ساختار متمرکزی که در کشور وجود دارد، از این معضل رنج می‌برد. یعنی در استان، سازمان‌های مختلفی هستند که متولی امر فرهنگ می‌باشند و هر کدام برنامه‌ها و سیاست‌های خاص خود را دارند؛ به گونه‌ای که گاهی اوقات این اهداف و برنامه‌ها با یکدیگر تناقض دارند. در این راستا می‌توان به اداره کل ارشاد و فرهنگ اسلامی، اداره حج و زیارت، اوقاف و امور خیریه، سازمان تبلیغات اسلامی، فرهنگ سراهای شهرداری‌ها و کانون‌های فرهنگی و تربیتی، کانون فرهنگی و هنری کودکان و نوجوانان و اداره‌های آموزش و پرورش اشاره کرد که هر کدام به نحوی متولی امر فرهنگی هستند و هر کدام سیاست‌ها و برنامه‌های خاص خود را دارند و با یکدیگر نیز هماهنگ نیستند. با توجه به این که یک سازمان مرکزی که این سازمان‌ها را هماهنگ نماید، وجود ندارد این سازمان‌ها در راستای کارکرد حفظ و ارتقای فرهنگ و هنر با مشکل مواجه شده و هر کدام بدون هماهنگی با سایر سازمان‌ها برنامه‌ها و سیاست‌های خود را اجرا می‌کند. این عدم هماهنگی از یک سو، سبب ایجاد مشکل در زمینه ارتقای فرهنگ جامعه شده و از سوی دیگر، موجب سردرگمی هنرجویان و هنرآموزان شده است؛ به طوری که در شناخت و اجرای امور فرهنگی با مشکل مواجه شده‌اند.

عدم تناسب میان رشد جمعیت با فضاهای استانداردهای فرهنگی هنری و توریسم: یکی از مهم‌ترین مشکلاتی که مردم و هنرمندان استان آذربایجان غربی با آن مواجه هستند، پایین بودن سرانه فضای فرهنگی و ضعف زیرساخت‌های فرهنگی-هنری است. استان آذربایجان غربی علی‌رغم این که از فرهنگ و پیشینه تاریخی غنی برخوردار است، متأسفانه از امکانات فرهنگی و به طور کلی زیرساخت‌های فرهنگی-هنری مناسبی برخوردار نیست. این امر سبب کاهش انگیزه بسیاری از هنرمندان و احصای فرهنگ

و هنر و علاقه‌مندان به این حوزه شده است. آذربایجان غربی در مقایسه با استان‌های مجاور از فقر فضای فرهنگی قابل توجهی رنج می‌برد به طوری که سرانه فضای فرهنگی در استان حدود ۲۵ متر مربع به ازای هر هزار نفر است در حالی که این رقم در استان‌های توسعه یافته فرهنگی در حدود ۷۵ مترمربع است. سرانه صندلی‌های فضاهای فرهنگی هنری در آذربایجان غربی ۵.۲ صندلی به ازای هر هزار نفر است اما در استان‌های توسعه یافته به ازای هر هزار نفر ۸ صندلی در فضاهای فرهنگی هنری داریم و لذا دولت باید نگاه ویژه‌ای به عرصه فرهنگ و هنر آذربایجان غربی داشته باشد تا کمبودهای استان در این بخش رفع و پتانسیل‌های مغفول مانده آن شکوفا شود.

نیازها و خواست‌های فرهنگی و هنری استان آذربایجان غربی

با توجه به بررسی و تحلیل مؤلفه‌های به دست آمده مهم‌ترین خواست‌ها و نیازهای فرهنگی و هنری استان آذربایجان غربی عبارتند از: تقویت جشنواره‌ها و انجمن‌های فرهنگی-هنری، توسعه دانشکده هنر، معماری و شهرسازی و تقویت رشته‌های هنری آن، حمایت از اصحاب فرهنگ و هنر و رسانه، تقویت و توسعه زیرساخت‌های فرهنگی، اصلاحات و سامان‌دهی آموزشی و نظارت جدی بر فعالیت آموزشگاه‌های هنری آزاد، افزایش اعتبارات اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان و شهرستان‌ها، تقویت کیفی برنامه‌های رسانه‌های جمعی استان و تقویت کیفی فرهنگ سراهای شهرداری ارومیه و سایر شهرهای استان.

تقویت جشنواره‌ها، کانون‌ها و انجمن‌های فرهنگی، ادبی و هنری: انجمن‌های فرهنگی-هنری یکی از عواملی هستند که بر رشد و ترقی وضعیت فرهنگ و هنر بسیار تأثیرگذار هستند. انجمن‌های فرهنگی-هنری استان آذربایجان غربی می‌توانند با فعالیت‌های فرهنگی در زمینه‌های مختلف فرهنگی-هنری نه تنها فرهنگ استان را حفظ و ارتقا بخشند، بلکه می‌توانند این فرهنگ غنی را نیز در عرصه ملی و بین‌المللی معرفی کنند. همان‌طور که پیشتر ذکر شد استان آذربایجان غربی دارای فرهنگ غنی است که بایستی مورد بررسی قرار گیرد و از ظرفیت‌های به آن به‌نحو شایسته‌ای استفاده شود. بهره‌گیری از ظرفیت‌های یک فرهنگ مستلزم آن است که انجمن‌های تخصصی شکل بگیرند که به بررسی جنبه‌های مختلف و ظرفیت‌های آن بپردازند. با توجه به آن که تعداد انجمن‌های تخصصی به‌ویژه انجمن‌های مردمی در استان اندک است، ضروری است که با تهیه و تدوین دستورالعمل‌های مناسب تعداد این انجمن‌ها افزایش یابد و به طور هدف‌مند شروع به فعالیت کنند. استان آذربایجان غربی در سال ۱۳۹۷ از نظر

جشنواره‌های هنری رتبه ۲۹ کشوری را از آن خود کرده است. هم‌چنین تقویت جشنواره‌ها و انجمن‌های فرهنگی-هنری نه تنها به لحاظ فرهنگی حائز اهمیت است و موجب حفظ و ارتقای فرهنگ و هنر در سطح استان می‌شود، بلکه به لحاظ اقتصادی نیز حائز اهمیت است، زیرا گسترش جشنواره‌های فرهنگی موجب جذب گردشگران به استان و فروش آثار هنری و صنایع دستی می‌شود که این امر خود موجب بهبود وضعیت معیشتی و اقتصادی هنرمندان می‌شود. بنابراین ضروری است که انجمن‌های فرهنگی-هنری استان از سوی سازمان‌های دولتی که متصدی حفظ و ارتقای فرهنگ هستند، تقویت شوند. در استان آذربایجان غربی ۶۵ مورد تشکل و انجمن در زمینه‌های متعدد فرهنگی و هنری فعالیت دارند که از کل ۶۵ مورد تشکل‌های فرهنگی-هنری ۳۶ مورد شعر و ادب، ۱۱ مورد خوشنویسی، ۹ مورد نمایشی، ۱ مورد موسیقی، ۱ مورد تجسمی، ۲ مورد سینمایی و ۵ مورد مطبوعاتی است. استان آذربایجان غربی از نظر موسیقی دارای ظرفیت‌های بسیار بالایی است و نیاز هست در این استان انجمن‌ها، مؤسسات تخصصی در زمینه موسیقی و صنایع دستی تقویت شود. این انجمن‌ها بایستی متولی اصلی برگزاری برنامه‌های فرهنگی و هنری باشند.

توسعه دانشکده هنر، معماری و شهرسازی و تقویت رشته‌های هنری آن: انتقال علمی و صحیح فرهنگ و هنر از نسلی به نسل دیگر مستلزم آموزش صحیح و علمی است که آن نیز از طریق مؤسسات و دانشگاه‌های تخصصی فرهنگ و هنر امکان‌پذیر است. بنابراین هر جامعه‌ای بایستی از دانشگاه و رشته‌های تخصصی فرهنگ و هنر برخوردار باشد تا بتواند این امر مهم را تحقق بخشد؛ البته ضرورت این امر در مورد جوامعی که از فرهنگ غنی و پیشینه تاریخی طولانی برخورداراند، آن دو چندان است. بدین ترتیب استان‌هایی مانند استان آذربایجان غربی که به لحاظ فرهنگی غنی هستند و از تاریخ چند هزار ساله برخوردار هستند، بایستی از دانشکده هنر برخوردار باشند تا بتوانند از طریق این مراکز علمی، فرهنگ استان را به صورت علمی مورد بررسی و واکاوی قرار دهند و جنبه‌های پنهان آن و ظرفیت‌های آن را کشف کنند. هم‌چنین وجود دانشگاه فرهنگ و هنر در این استان سبب می‌شود که فرهنگ و هنر به صورت علمی و در یک سطح گسترده به علاقه‌مندان هنر آموزش داده شود و فرهنگ به شکل صحیحی به نسل‌های بعدی منتقل شود.

حمایت از اصحاب فرهنگ و هنر و رسانه: یکی از رسالت‌های ذاتی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، حمایت از اصحاب فرهنگ و هنر و رسانه است، برای انجام این مهم و

گسترش و تعمیق ابعاد آن تلاش‌های بسیاری مصروف شده و تحولات خوبی در شیوه‌ها و رویکرد وزارتخانه بوجود آمده است. ولی هیچ موقع اقدامات حمایتی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی متناسب با خواست و نیازهای اصحاب فرهنگ و هنر و رسانه نبوده است. یکی از نیازهایی که اکثر هنرمندان بر آن تأکید دارند و معتقدند که یکی از نیازهای فرهنگی استان به‌شمار می‌آید، حمایت از هنر و هنرمندان است. حمایت از هنر و هنرمندان جنبه‌های مختلفی دارد. سازمان‌های دولتی می‌توانند از هنرمندان از طریق برگزاری جشنواره‌های فرهنگی و سمینارها و همایش‌ها حمایت کنند و زمینه‌هایی را فراهم کنند تا هنرمندان این استان بتوانند آثار هنری خود را عرضه کنند. یکی دیگر از جنبه‌های حمایتی از هنر و هنرمندان، حمایت مادی و اقتصادی است. سازمان‌های متولی فرهنگ در استان بایستی زمینه حمایت اقتصادی از هنرمندان را فراهم نمایند. یکی از راهبردهای حمایت اقتصادی از هنرمندان، خرید آثار هنری و کمک هزینه برگزاری نمایشگاه و گالری‌های هنری در کنار ارائه تسهیلات به این افراد است. هم‌چنین سازمان‌های فرهنگی می‌توانند زمینه‌های امنیت شغلی هنرمندان و هم‌چنین بیمه تأمین اجتماعی این بزرگان را فراهم نمایند تا آن‌ها بتوانند فارغ از دغدغه معیشتی و اقتصادی به فعالیت هنری بپردازند.

یکی دیگر از راهبردهایی که سازمان‌های فرهنگی می‌توانند با بکارگیری آن از هنرمندان حمایت کنند، برقراری ارتباط بین حوزه گردشگری و فرهنگ و هنر به‌ویژه صنایع دستی است که از این طریق می‌توانند زمینه‌های درآمد اقتصادی هنرمندان را فراهم نمایند؛ البته لازم به ذکر است، حمایت از هنر و هنرمندان نباید فقط به سازمان‌های دولتی و متولی امور فرهنگی محدود شود، مردم عادی نیز باید به شیوه‌های مختلفی مانند خرید آثار هنری، بازدید از نمایشگاه و مشاهده آثار هنری از هنرمندان استان حمایت کنند. بنابراین حمایت اقتصادی از هنرمندان می‌تواند به شکل‌های مختلفی از جمله کمک هزینه برگزاری نمایشگاه، کمک هزینه چاپ و نشر آثار فرهنگی و هنری و حتی می‌تواند به شکل تحت پوشش بیمه قرار دادن هنرمندان باشد. از هنرمندانی که توان تولید آثار هنری رو دارند حمایت بشود. به خصوص از هنرمندانی که می‌توانند در جشنواره‌ها عناوین مختلف کسب کنند و در بستری قرار گیرند که کار هنری را بهتر و جدی‌تر ادامه دهند. هنرجویانی که قصد بازدید از نمایشگاه معتبر و دیدن آثار هنری در تهران یا شهرهای بزرگ دارند از لحاظ اسکان و حاشیه‌های آن حمایت شوند که تا الان هیچ ارگانی چنین حمایت‌ها را در نظر ندارد.

تقویت و توسعه زیرساخت‌های فرهنگی و هنری: یکی دیگر از نیازهای فرهنگی استان آذربایجان غربی تقویت زیرساخت‌های فرهنگی استان است. در استان آذربایجان

غربی تعداد ۱۸ مجتمع فرهنگی و هنری، یک تالار مرکزی نیمه ساخت، ۴ فرهنگ سرا و نگارخانه، ۴ باب ساختمان آموزشی و اداری و یک باب سالن نمایشگاهی وجود دارد که بدون احتساب فضای تالار مرکزی ۶۶۰۷۹ مترمربع فضای فرهنگی را شامل می‌شود. لازم به ذکر است که متوسط سرانه فضای فرهنگی در استان آذربایجان غربی به ازای هر هزار نفر جمعیت در حدود ۲۷ مترمربع است که از میانگین فضای فرهنگی کشور (که ۵۰ متر مربع می‌باشد) پایین‌تر است. همان‌طور که پیشتر اشاره شد استان آذربایجان غربی فاقد امکانات و تجهیزات فرهنگی مناسب است و بسیاری از کنسرت‌های هنرمندان در سالن‌های ورزشی برگزار می‌شود. بنابراین ضروری است که برای اجرای کنسرت، در استان یک سالن تخصصی با همه امکانات ایجاد شود تا هنرمندان حوزه موسیقی بتوانند آثار هنری خود را در آنجا عرضه کنند. هم‌چنین در استان کارگاه‌های هنری که هنرمندان در آن بتوانند به فعالیت بپردازند، بسیار کم است. تأسیس کارگاه‌های صنایع دستی، مثبت‌کاری در دانشگاه‌ها و هنرستان و هم‌چنین به صورت کارگاه‌های آزاد در سطح شهرها با امکاناتی مناسب که بتواند بازدهی کافی را داشته باشد یکی از نیازهای استان به‌شمار می‌آید. در زمینه تئاتر، نمایش و تهیه فیلم استان آذربایجان غربی فاقد امکانات و تجهیزات فرهنگی مناسب است. هر چند در این زمینه مجتمع‌های فرهنگی-هنری وجود دارند، اما سالن‌های این مجتمع‌ها به بخش خصوصی واگذار شده و نیازمند هزینه است. به‌عبارت دیگر، هنرمندان به‌طور رایگان نمی‌توانند از این سالن‌ها و امکانات بهره‌گیرند. بنابراین ضروری است که زیرساخت‌های فرهنگی-هنری استان در این زمینه تقویت شود، تا هنرمندان بتوانند به فعالیت بپردازند. یکی دیگر از اقداماتی که بایستی در استان آذربایجان غربی در راستای زیرساخت‌های فرهنگی انجام گیرد، گسترش فضاهای فرهنگی است. فضاهای فرهنگی در استان بسیار کم و محدود است؛ به‌طوری‌که فضاهای فرهنگی استان نسبت به سایر استان‌ها و میانگین کشوری بسیار کمتر است. بنابراین بایستی این فضاها گسترش یابد. از جمله فضاهای فرهنگی که باید در استان ایجاد شود یا تعداد آن‌ها افزایش یابد، موزه‌ها و نمایشگاه‌ها هستند. در درجهٔ دوم، احداث زیرساخت‌هایی چون تکمیل تالار مرکزی، احداث مجتمع فرهنگی و هنری در ماکو، سالن تئاتر و کنسرت و استودیو ضبط موسیقی با کیفیت مطلوب مورد انتظار هنرمندان استان است. یکی دیگر از نیازهایی که به واقع در آذربایجان غربی وجود دارد و می‌طلبد در این زمینه بسیار مورد نظر مسئولان امر قرار گیرد، فضای فرهنگی است. ما در استان آذربایجان غربی فضای فرهنگی مان در حد سانتی‌متر هست برای هر نفر.

اصلاحات و سامان‌دهی آموزشی و نظارت جدی بر فعالیت آموزشگاه‌های هنری آزاد: یکی از مقوله‌هایی که در زمینه حفظ و ارتقای فرهنگ استان آذربایجان غربی ضروری است، اصلاحات و سامان‌دهی آموزشی است. آموزش اساس حفظ و ارتقای است. به عبارت دیگر، یکی از کارکردهای آموزش و پرورش انتقال میراث فرهنگی از نسلی به نسل دیگر است. بر این اساس ضروری است که مسئولان آموزش و پرورش استان آذربایجان غربی و سایر مسئولان استانی که به‌نحوی با نظام آموزشی مرتبط هستند، با برنامه‌ریزی صحیح در راستای انتقال میراث فرهنگی به نسل‌های بعد و هم‌چنین ارتقای این میراث فرهنگی تلاش کنند. متأسفانه در استان آموزشگاه‌های فرهنگی-هنری زیادی در حال فعالیت هستند که سازمان‌های فرهنگی نظارت چندانی بر آن‌ها ندارند و همین امر سبب شده است که آموزش هنر در سطح استان کیفیت مناسبی نداشته باشد. با توجه به آن که مقوله آموزش با نظارت آموزشی مرتبط است، ضروری است که علاوه بر اصلاح نظام آموزشی سامان‌دهی فرهنگی و نظارت بر آموزشگاه‌های فرهنگی-هنری نیز صورت گیرد. البته در این زمینه لازم به ذکر است که طولانی شدن و پیچیده شدن فرایندهای بوروکراسی و بخش‌نامه‌ها و مصوبه‌های مختلف سازمان‌ها که بر کمیت به جای کیفیت تأکید می‌کند موجب شده است که علی‌رغم نظارتی که بر مراکز و مؤسسات فرهنگی اعمال می‌شود، نظارت صحیح و درستی نباشد، زیرا در این نظارت‌ها بیشتر جنبه کمی فعالیت و عملکرد مؤسسات فرهنگی مانند میزان شهریه، سطح تحصیلات استادان و فضای آموزشگاه مورد بررسی قرار می‌گیرد و شیوه تدریس و کیفیت تدریس مدرسان و سطح یادگیری هنرجویان مورد آزمون قرار نمی‌گیرد.

تقویت کیفی برنامه‌های رسانه‌های جمعی استان: با توجه به بافت جمعیت‌شناختی، فرهنگی و اجتماعی در استان آذربایجان غربی هم‌زمان دو مرکز صدا و سیمای مرکز استان در شهر ارومیه و مهاباد در سطح استان فعالیت دارند که به تولید برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی، خبری در حوزه‌های ارزش‌های دفاع مقدس و امور دفاعی، اجتماعی، فرهنگ، هنر و معارف اسلامی، صنعتی، کشاورزی، اقتصادی، بهداشت و درمان، محیط زیست، تاریخی، ورزش و تفریحات سالم، آموزشی، علم و فناوری و اطلاعات عمومی و سیاسی می‌پردازند.

فرستنده تلویزیونی مهاباد نیز در سال ۱۳۵۰ دایر و افتتاح شده که در اوایل بیشتر به رله و تقویت برنامه‌های شبکه می‌پرداخت و به ندرت اقدام به ساخت و تهیه برنامه محلی می‌کرد. اما پس از پیروزی انقلاب اسلامی راساً اقدام به تهیه و ساخت برنامه‌های محلی

برای پخش از محل و شبکه‌های سراسری نمود. سیمای مهاباد روزهای جمعه هر هفته جنگ سه ساعته‌ای را به زبان‌های فارسی و کردی تهیه و پخش نموده و در ایام ویژه نیز اغلب شب‌ها برنامه‌های ویژه‌ای را تدارک دیده و پخش می‌کند. سیمای مهاباد از ابتدای سال ۱۳۹۱ با روزانه شش ساعت کار خود را به‌طور آزمایشی آغاز و در پاییز همان سال با افزایش ساعت پخش از شش ساعت به هشت ساعت رسماً افتتاح شد. این شبکه در سال ۱۳۹۴ با افزایش به ۱۲ ساعت پخش برنامه و پخش ماهواره‌ای برنامه‌هایش عملاً تبدیل به شبکه جهانی شد. و در سال ۱۳۹۶ پخش ۲۴ ساعته برنامه‌هایش را شروع نمود. هم‌اکنون این مرکز یکی از پر مخاطب‌ترین شبکه‌های تلویزیونی است. در حال حاضر صدا و سیمای مرکز مهاباد متشکل از واحد سیما با پخش روزانه ۲۴ ساعت برنامه به صورت ماهواره‌ای و واحد صدا با پخش ۲۴ ساعته و واحد انیمیشن با تولید سالانه حدود ۱۰ ساعت انیمیشن می‌باشد. از مهم‌ترین برنامه‌های سیمای مرکز مهاباد می‌توان به برنامه‌های شباهنگ - خاووخیزان و گولان و مانگه شه و و کاتی موسیقا و کاتی ورزش و گرداب و دریچه اشاره کرد. شبکه مهاباد هم‌اکنون برنامه‌های خود را به صورت زنده و به زبان کردی پخش می‌کند.

شبکه استانی سیمای آذربایجان غربی، شبکه محلی است که فعالیت آن از سال ۱۳۷۷ آغاز شده است. این شبکه در طول شبانه روز بیست و چهار ساعت برنامه پخش می‌کند. شبکه آذربایجان غربی اکثراً به دو زبان فارسی و ترکی آذربایجانی برنامه دارد. بیشتر برنامه‌های این شبکه به فرهنگ و فولکلور آذربایجانی، برنامه‌های ورزشی و خبری به زبان ترکی آذربایجانی و سریال‌های متنوع به زبان ترکی آذربایجانی و هم‌چنین رویدادهای داخل استانی اختصاص دارد. برنامه‌های کودک و نوجوان این شبکه به مثابه دیگر شبکه‌های ترک زبان به زبان ترکی آذری تهیه و پخش می‌شود.

رسانه‌های جمعی در حفظ و ارتقای فرهنگ و هنر در جامعه تأثیر به‌سزایی دارند. متأسفانه رسانه‌های جمعی در استان آذربایجان غربی فعالیت ضعیفی دارند و همین امر سبب شده است که نتوانند کارکرد خود را به خوبی انجام دهند. رسانه‌های جمعی می‌توانند با تهیه مستندهایی به معرفی ظرفیت‌های مختلف فرهنگی و هنری و تاریخی و طبیعی استان و هم‌چنین نقد عملکرد هنرمندان و مؤسسات و آموزشگاه‌های فرهنگی - هنری زمینه ارتقای عملکرد آن‌ها را فراهم کنند؛ حتی می‌توانند آثار هنری هنرمندان را از جنبه‌های مختلفی بررسی کنند. این امر از یک سو، سبب شناخت بهتر مردم از آثار هنری هنرمندان بومی می‌شود و از سوی دیگر، سبب می‌شود که نقاط ضعف و قوت این

آثار هنری مشخص گردد و آن هنرمند در فعالیت‌های بعدی خود این امور را مورد توجه قرار دهد؛ به طوری که نقاط ضعف را برطرف و نقاط قوت را تقویت نماید. تقویت رسانه‌های جمعی علاوه بر جنبه کمی بایستی به لحاظ کیفی نیز تقویت شود. تعداد رسانه‌ها، خبرگزاری‌ها و پایگاه‌های خبری در سطح استان بایستی افزایش یابد و هر کدام به صورت هدفمند بر اساس دستورالعمل‌های خاصی که منطبق با فرهنگ و هنر استان است، فعالیت نمایند. هم‌چنین بایستی سطح توزیع روزنامه‌های استان، گسترش یابد و در سطح کشور نیز توزیع یابد. این امر سبب معرفی استان به لحاظ فرهنگ و هنر در سطح کشور می‌شود و زمینه‌های جذب گردشگر را نیز فراهم می‌آورد. به عبارت دیگر، گسترش جغرافیایی نشریات استان هم پیامد فرهنگی دارد و هم پیامد فرهنگی-اجتماعی. بر این اساس ضروری است که رسانه‌های جمعی استان در عرصه فرهنگ فعالیت خود را توسعه دهند و موجبات حفظ و ارتقای فرهنگ استان آذربایجان غربی را فراهم نمایند. از نیازهایی که در آذربایجان غربی بسیار مورد نظر است تقویت رسانه‌هاست. رسانه‌های استان آذربایجان غربی در واقع با توجه به اینکه در آذربایجان غربی شرکت‌های صنعتی و کارخانه‌های بزرگی وجود ندارد و فقط رسانه‌ها، مطبوعات محلی، نشریات محلی فقط به آگهی‌های دولتی وابسته هستند و این منجر می‌شود به اینکه این نشریات آذربایجان غربی منظم منتشر نشوند.

افزایش اعتبارات اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان و شهرستان‌ها: اعتبارات هزینه‌ای (جاری) و اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای (عمرانی): منظور اعتباراتی است که در برنامه عمرانی پنج‌ساله به صورت کلی و در بودجه عمومی دولت به تفکیک جهت اجرای طرح‌های عمرانی (اعتبارات عمرانی ثابت) و هم‌چنین توسعه هزینه‌های جاری مربوط به برنامه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی دولت پیش‌بینی می‌شود و منابع مورد نیاز اجرای آن از محل تملک دارایی‌های سرمایه‌ای تامین می‌شود. با توجه تعداد اماکن فرهنگی، قدمت برخی ساختمانها و نیز گستردگی فعالیت‌های فرهنگی که در این مراکز انجام می‌گیرد و حضور فعالانه اصحاب فرهنگ و هنر استان در فعالیت‌های فرهنگی و هنری، حفظ و نگهداری فضاها و نیز گسترش و یا ایجاد فضاها فیزیکی جدید امری ضروری است. در سال‌های اخیر تخصیص اعتبارات عمرانی برای تعمیر و تجهیز اماکن بشدت کاهش یافته که تأثیر منفی در کمیت و کیفیت فعالیت‌های فرهنگی دارد. تعدادی از پروژه‌های جدیدالاحداث علی‌رغم اینکه از مجری تحویل شده‌اند به دلیل کمبود اعتبارات تجهیز نگردیده‌اند و این سرمایه‌های ملی بدون استفاده باقی مانده‌اند.

از جمله آن‌ها می‌توان به سالن شهدای ۷ تیر سردشت (یادمان مصدومان شیمیایی) و خانه مطبوعات استان اشاره کرد. ضمن اینکه پروژه ملی تالار مرکزی نیز به مرحله تجهیز رسیده است و هنوز اقدامی صورت نگرفته است.

بر اساس اطلاعات اخذ شده در پژوهش، تملک دارایی‌های سرمایه‌ای و اعتبارات هزینه‌ای (به جز سال ۱۳۹۶) از سال ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۷ سیر صعودی را پیموده است ولی این دو مورد در سال ۱۳۹۸ کاهش یافته و سیر نزولی را در پیش گرفته است. اطلاعات جدول شماره ۲ حاکی از آن است که مجموع اعتبارات در نظر گرفته شده برای شهرستان اشنویه ۳۱۳ میلیون ریال، بوکان ۵۸۹، تکاب ۲۴۴، پیرانشهر ۲۲۴، پلدشت ۸۵، خوی ۳۲۸، چالدران ۲۸۳، چایپاره ۳۶۳، سردشت ۱۵۷، سلماس ۳۱۶، شاهین دژ ۳۰۴، شوط ۵۷۰، ماکو ۲۸۵، مهاباد ۲۷۸۹، میاندوآب ۲۶۵ و نقده ۲۸۶ میلیون ریال است. از مجموع ۷۴۰۱ میلیون ریال اعتبار در نظر گرفته شده برای شهرستان‌های آذربایجان غربی؛ ۲۹۸۸ میلیون ریال به هزینه‌های فرهنگی و هنری، ۲۰۵ میلیون ریال برای هزینه‌های جاری، ۱۸۰۱ میلیون ریال برای سایر هزینه‌ها و ۲۴۰۷ میلیون ریال برای احداث و تکمیل اختصاص یافته است که در مقایسه با حجم فعالیت‌های فرهنگی و هنری و انتظارات متعدد و متکثر از دستگاه رسمی فرهنگ و ارشاد اسلامی مبلغ ناچیزی است.

تقویت کیفی فرهنگ سراهای شهرداری ارومیه و غنی‌سازی مجتمع‌های فرهنگی و

هنری سطح استان: شهرداری یکی از سازمان‌هایی است که بر تربیت و ارتقای وضعیت فرهنگی شهروندان تأثیر بسیار مثبتی می‌تواند داشته باشد. بر این اساس شهرداری بایستی از ظرفیت مناسبی در راستای تولید و توزیع و مصرف کالا و خدمات فرهنگی برخوردار باشد؛ در غیراین صورت چهره فرهنگی شهر زیر سایه ساخت و سازهای بزرگ شهری پنهان می‌شود. در شهر ارومیه نیز سازمان فرهنگی، اجتماعی و ورزشی شهرداری یکی از سازمان‌هایی است که در زمینه عملکرد فرهنگی می‌تواند وضعیت فرهنگی ارومیه و استان را دستخوش تغییر و تحول کند. سازمان فرهنگی، اجتماعی و ورزشی شهرداری ارومیه در سال ۱۳۸۹ با هدف ارائه برنامه‌ها و فعالیت‌های فرهنگی، اجتماعی و ورزشی آغاز به کار کرده است. این مجموعه با گذشت سال‌های متمادی علاوه بر ارائه انواع فعالیت‌های فرهنگی، اجتماعی، هنری و ورزشی به شهروندان عزیز هنوز نتوانسته است به یکی از مهم‌ترین اهداف خود، ارائه خدمات به شهروندان به صورت محله محور دست یابد. هم اکنون سازمان فرهنگی، اجتماعی و ورزشی شهرداری ارومیه با برخورداری از ۱۲ فرهنگ‌سرا در نقاط مختلف شهر ارومیه هنوز نتوانسته با محوریت حضور و همکاری

اهالی محله‌ها در نقاط مختلف شهر و مناطق کم برخوردار روزانه به ارائه خدمات سلامت، اجتماعی، فرهنگی، هنری، ورزشی، آموزشی و پژوهش پردازند. استان آذربایجان غربی با ۳۳ مجتمع فرهنگی و هنری و ۴ گالری فرهنگی و هنری در سطح استان کارکرد مطلوبی در ارتقای فرهنگی و بازتولید فرهنگی استان ندارد.

ظرفیت‌های فرهنگی و هنری بومی استان آذربایجان غربی

با توجه به بررسی و تحلیل مقوله‌های به دست آمده مهم‌ترین ظرفیت‌های فرهنگی و هنری بومی استان آذربایجان غربی عبارتند از: صنایع دستی، انجمن بانوان هنرمند شهرستان ارومیه، پتانسیل تاریخی، پتانسیل جغرافیایی و روابط فرهنگی برون‌مرزی، تقویت و توسعه کافه‌کتاب‌ها و برنامه‌های متناسب در راستای فرهنگ مطالعه و کتاب‌خوانی، پتانسیل بالای کانون‌های فرهنگی و هنری مساجد استان.

صنایع دستی: خلق آثار هنری از جمله کارهایی است که در طول تاریخ کشورمان توسط دست‌ان هنرمند مردمان ایران زمین ساخته شده است. در هر تکه‌ای از این سرزمین دوست داشتی، می‌توانید عشق به هنر را در سراسر تاریخ این استان ببینید و با تمام وجود آن را لمس کنید. هنرمندانی که با دست‌ان خود به زدن نقش و نگار مشغولند و با علاقه و وسواس خاصی تصویری را از اعماق قلبشان می‌سازند تا همگان را به تحسین و تشویق وا دارند. از شمال تا جنوب استان آذربایجان غربی هم‌چنین هنرمندانی را خواهیم دید که به هنری خاص روی آورده‌اند و به آنچه که در دسترسشان بوده است مشغول به کارند. بعضی‌ها به سراغ فرش‌بافی رفته‌اند و به بافتن دارقالی مشغولند، برخی دیگر با هنر منبت‌کاری خود و با تمامی ذوق و سلیقه‌ای که دارند، نقوش برجسته و زیبایی بر روی چوب پیاده می‌کنند. این چشم‌اندازهای هنر، آنقدر فراوان هستند که برای آشنایی با آن‌ها باید عمری را صرف آن کنید. استان آذربایجان غربی با جلوه‌هایی چشم‌نواز از هنر مردمانش رنگی زیبا به صنایع دستی بخشیده است.

منبت‌کاری با چوب یکی از ظریف‌ترین صنایع دستی است که تلفیقی از هنر و حوصله هنرمندان ارومیه است که با مواد اولیه ارزان، محصولات نفیس را به وجود می‌آورند. این هنر قدمتی نزدیک به یک قرن در طول تاریخ دارد. استادکارانی که در خلق این هنر زیبا می‌کوشند، تمامی ذوق و سلیقه خود را به کار می‌بندند تا نقشی زیباتر را خلق سازند و بر روی چوب پیاده کنند. بد نیست بدانید، هنرمندان منبت‌کاری که در این منطقه فعال‌اند بیشتر از چوب گردو برای ایجاد یک طرح استفاده می‌کنند.

از قدیم تا کنون یعنی قبل از به وجود آمدن هرگونه کمد یا مبلی و یا هر وسیله چوبی

که الان با منبت کاری بر زیبایی آن‌ها افزوده می‌شود، منبت کاری وجود داشته است و این هنر از صنایع دستی خاص ایران به حساب می‌آمده است، طوری که منبت کار، هنر خود را بر روی نیزه و حتی دسته‌های شمشیر برای جنگجویان استفاده می‌کرده‌اند. بعد از پیدایش اسلام به ایران این هنر زیبا در قالب تزئین پنجره‌های مساجد و منبرها مورد استفاده قرار گرفت. امروزه هنر منبت کاری بیشتر بر روی تابلوهای چوبی و مبل‌ها کار می‌شود.

ریزه کاری بر روی چوب از صنایع دستی پر رونق ارومیه است که اساس آن روکش کردن قطعات چوبی آماده شده بر اساس طرح مورد نظر است. در این هنر زیبا، یک طرح مشخص در نظر گرفته می‌شود و بر اساس آن قطعات چوب را توسط چسب بر روی شی قرار می‌دهند. مراحلی که برای انجام این هنر ظریف انجام می‌دهند، شباهت بسیاری با منبت کاری دارد. از چوب‌هایی که مورد استفاده در ظریف کاری چوب است را می‌توان به چوب گردو، صنوبر، سرو، گلابی و درخت سنجد اشاره کرد. اگر گذرتان به فروشگاه‌های صنایع دستی ارومیه افتاد، حتما ظروف تزئینی، جعبه‌های آرایشی و میز و صندلی که هنر ظریف کاری بر رویش نقش بسته است مشاهده خواهید کرد.

استان آذربایجان غربی از نظر صنایع دستی بسیار غنی است و طرح و نقش‌های بسیاری را می‌توانید در آن بیابید. زنان و مردان هنرمندی، عشق و هنر خود را صرف خلق آثاری می‌کنند که تا سال‌های بعد هم ماندگار می‌شود و نقشی بر فرهنگ ما ایرانیان بر جای می‌گذارند. از جمله یکی از آثار باارزش ما در استان می‌توان به هنر فرش بافی اشاره کرد. هنر فرش بافی، جلوه‌ای خاص به این سرزمین بخشیده است. در میان شهرهای استان آذربایجان غربی به غیر از ارومیه، در خوی، تکاب، میاندوآب، شاهین‌دژ در زمینه بافت فرش باارزش پیشرو هستند.

انجمن بانوان هنرمند شهرستان ارومیه: انجمن بانوان هنرمند شهرستان ارومیه در آذر ماه سال ۱۳۸۲ با حضور و همت چندین نفر از فعالان عرصه هنر و علاقه‌مند به فعالیت‌های اجتماعی، بعد از جلسات متعدد و تدوین اساس‌نامه داخلی تشکیل و در سال ۸۶ به ثبت رسید. اهداف کلی انجمن آموزش، ترویج صنایع دستی و غنی‌سازی اوقات فراغت زنان و جوانان و ایجاد بازار کار می‌باشد. بنابراین انجمن با در اختیار داشتن بیش از هفتاد نفر افراد متخصص و کاردان درون سازمان و حمایت ارگان‌ها و نهادهای دولتی و غیردولتی امید و باور دارد در آینده نزدیک زمینه رشد فرهنگی و اقتصادی در بازار کار بانوان و اشتغال‌زایی جامعه هنرمندان زن را فراهم کند. وجود هنرمندان مختلف به لحاظ جنسیتی

برای هر جامعه‌ای امری ارزشمند و حائز اهمیت است، زیرا هنرمندان مختلف به لحاظ جنسیتی از دیدگاه‌های مختلف و متفاوتی به مقوله فرهنگ و هنر نگاه می‌کنند. به عبارت دیگر زنان با نگاه متفاوتی نسبت به مردان به فرهنگ و هنر نگاه می‌کنند. این امر بدان معنی است که زنان جنبه‌هایی از فرهنگ و هنر را می‌بینند که مردان نمی‌بینند و مردان نیز جنبه‌هایی از فرهنگ و هنر را می‌بینند که زنان نمی‌بینند. هم‌چنین موضوعاتی که به ذهن آن‌ها در زمینه خلق آثار هنری خطور می‌کند، با یکدیگر متفاوت است. نگاه‌های مختلف زنان و مردان به فرهنگ و هنر به تجربیات زیستی، اجتماعی و فرهنگی آن‌ها برمی‌گردد. بررسی فرهنگ و هنر از جنبه‌های مختلف برای رشد و ارتقای یک فرهنگ بسیار مفید است، زیرا از این طریق نقاط ضعف فرهنگ شناسایی شده و برطرف می‌شود. هم‌چنین آثار هنری جدید با موضوعات جدید خلق می‌شود. استان آذربایجان غربی خوشبختانه به لحاظ فرهنگی-هنری از هنرمندان زن و مرد برخوردار است. حضور زنان در عرصه فرهنگ و هنر آذربایجان غربی یکی از ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های استان به‌شمار می‌آید. در دهه‌های اخیر زنان هنرمند همانند مردان در زمینه هنر به فعالیت پرداخته‌اند و توانسته‌اند به خلق آثار هنری زنانه بپردازند که متفاوت از آثار هنرمندان مرد است؛ البته این گروه از هنرمندان به فعالیت هنری صرف بسنده نکرده، بلکه دارای تحصیلات آکادمیک هنری نیز می‌باشند. هنرمندان زن یکی از ظرفیت‌هایی هستند که می‌توان در زمینه‌های مختلف هنری از آن‌ها بهره برد.

توسعه کافه کتاب‌ها و برنامه‌های متناسب در راستای فرهنگ مطالعه و کتابخوانی:
استان آذربایجان غربی، علیرغم برخورداری از پیشینه‌ی فرهنگی و علمی درخشان خود، دارای وضعیتی نامطلوب در حوزه مطالعه کتاب، فرهنگ کتابخوانی، توزیع کتابخانه‌های عمومی برحسب جمعیت و توزیع جغرافیایی کتابخانه‌های عمومی، حتی در مقایسه با وضعیتی عمومی جامعه ایرانی که از وضعیت مناسبی برخوردار نیست، می‌باشد. یکی از متغیرهای تأثیرگذار و پیش‌شرط‌های اساسی در گرایش به مطالعه و کتابخوانی، سهولت دسترسی به کتاب و کتابخانه و توزیع فضایی و مکانی مناسب کتابخانه است، بررسی‌ها و اطلاعات موجود نشان می‌دهد که سرانه فضای فیزیکی و کالبدی کتابخانه و توزیع فضایی-شهری کتابخانه‌ها و دسترسی شهروندان به کتابخانه از توزیع مناسبی در سطح استان برخوردار نیست. سرانه فضای مطالعه در استان ۱/۳ مترمربع است درحالی‌که این سرانه در کشور ۱/۶ مترمربع است. کافه کتاب‌ها که به تازگی در نقاط مختلف کشور از جمله استان آذربایجان غربی راه‌اندازی شده‌اند، از جمله فضاهای فرهنگی هستند که به

طور غیرمستقیم با داره‌کل فرهنگ و ارشاد استان آذربایجان غربی مرتبط هستند. در ایجاد انگیزه و حس مثبت نسبت به مطالعه و خرید و استفاده از کتاب تاثیر فوق‌العاده‌ای دارد. از جمله این کافه کتاب‌ها که به تازگی نیز مورد استقبال هنردوستان قرار گرفته، کافه کتاب شهر کتاب ارومیه است. این کافه کتاب‌ها مکانی برای مطالعه کتاب و تعامل و تبادل اطلاعات هستند.

پتانسیل بالای کانون‌های فرهنگی و هنری مساجد استان: ارتقای سطح فرهنگ دینی، بهبودی وضعیت فرهنگ و مذهبی، تعظیم شعائر دینی، هماهنگی فعالیت‌های مذهبی از کانال مساجد، مشارکت مردم در امور مذهبی و از همه مهم‌تر انتقال فرهنگ دینی از کانال مساجد از مهم‌ترین اهداف و وظایف مورد نظر در این واحد فرهنگی است. دبیرخانه کانون‌های مساجد با فعال‌سازی مساجد و امور مذهبی، امور فوق برنامه، آموزش، سرگرمی و مسابقات و جشنواره‌ها نقش قابل توجهی در ارتقای فرهنگ دینی داشته و دارد. در استان آذربایجان غربی حدود ۱۱۲۵۴ کانون فرهنگی و هنری مساجد به تعداد اعضای ۸۳۴۳۸ وجود دارد که رتبه کشوری استان از نظر تعداد کانون و تعداد اعضای آن به ترتیب ۶ و ۵ است.

پتانسیل تاریخی و تنوع قومی و فرهنگی به عنوان موزائیک اقوام یا رنگین کمان اقوام و مذاهب: آذربایجان غربی از گذشته تاکنون پذیرای اقوام مختلفی بوده و همین موضوع، عاملی برای تنوع و غنای فرهنگی استان مبدل شده است. بناهای موجود در این استان اعم از مساجد، کلیسا و آتشکده‌ها نشان از حضور اقوام مختلف و به طبع آن زندگی مردمی با فرهنگ و مذهب‌های مختلف در آذربایجان غربی است. فضای استان آذربایجان غربی به‌خصوص شهر ارومیه در حقیقت به مثابه موزائیکی از اقوام، ادیان و مذاهب گوناگون می‌باشد که کمتر منطقه‌ای از کشور دارای چنین تنوع قومی و مذهبی است. اکثریت مردم فعلی آذربایجان غربی آذری زبانند اما زبان‌های کردی، آشوری، کلیمی و ارمنی نیز در این استان تکلم می‌شود. به لحاظ دینی نیز اکثریت این استان مسلمان بوده و پیرو مذاهب شیعه اثنی‌عشری و اهل سنت شافعی هستند؛ از گذشته اقلیت‌های دینی و مذهبی مسیحیان اعم از ارامنه و آشوری و کلیمیان نیز در این استان زندگی می‌کنند. خوشبختانه یکی دیگر از پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های فرهنگی-هنری که در استان آذربایجان غربی وجود دارد، ظرفیت و پتانسیل تاریخی است. استان آذربایجان غربی به دلیل پیشینه تاریخی طولانی که دارد از آثار تاریخی و باستانی زیادی برخوردار است که هر کدام از این آثار نمایان‌گر فرهنگ و هنر یکی از اقوام می‌باشد. استان آذربایجان غربی

با داشتن ۱۴۷۱ اثر ثبت شده در فهرست آثار ملی، ۲ اثر جهانی مجموعه تخت سلیمان تکاب و قره کلیسای چالدران؛ ۲ پایگاه ملی تپه حسنلوی نقده و دژ بسطام چایپاره و وجود ۸ تپه باستانی که نشان از تاریخ دیرین و تمدن بالای آذربایجان غربی دارد. وجود ۱۰ موزه باستان‌شناسی فعال با بیش از ۳۰ هزار قلم اشیای تاریخی در استان، آذربایجان غربی را به گنجینه غنی اشیای تاریخی در کشور افزوده است و از جمله قابلیت‌های استان می‌باشد. وجود آثار تاریخی و باستانی در یک جامعه هم به لحاظ تاریخی و هم به لحاظ اقتصادی بسیار حائز اهمیت است. به لحاظ تاریخی- فرهنگی آثار باستانی و تاریخی بیان‌گر هویت و ارزش‌ها، باورها، نمادها و عقاید یک ملت است که با بررسی آن‌ها می‌توان به زوایای پنهان تاریخ یک جامعه پی بُرد. هم‌چنین وجود آثار تاریخی یکی از منابع الهام هنرمندان در خلق آثار هنری است. به لحاظ اقتصادی نیز وجود این آثار موجبات جذب گردشگران را فراهم نموده و می‌تواند سبب درآمدزایی شود. آثار باستانی، دست‌بافته‌ها و تمام عناصر تصویری که در واقع از گذشته در این استان وجود دارد در واقع به هنرمندان منابع تصویری زیادی را می‌دهد که می‌توانند از آن‌ها استفاده کنند. استان آذربایجان غربی یکی از قطب‌های مهم تمدن بشری و سرزمین ادیان ایران است. از زمان‌های گذشته پیروان ادیان و مذاهب مختلف در این استان زندگی می‌کردند. آذربایجان غربی با تمدن و تاریخ کهن، همراه با جاذبه‌های طبیعی و مردمانی اصیل از اقوام مختلف ایرانی است. شکل‌گیری تمدن‌های آشور، اورارتو، مانا ماد و پارس در قبل از اسلام و ظهور سلسله‌ها و حکومت‌های محلی در این بخش از ایران بزرگ به همراه حضور و هم‌زیستی اقلیت‌های دینی متعدد ارمنی و آشوری در کنار مردمان مهربان آذری و کردزبان استان موجب شده تا استان آذربایجان غربی بزرگ‌ترین مرکز تعامل فرهنگی و پایتخت تعامل قومی و فرهنگی تاریخ کشور باشد. زرتشت پیامبر ایرانی در شهر گنجک (شیز) در اطراف دریاچه ارومیه (چی چست) به دنیا آمده است، تعدادی از حواریون و پیروان زرتشت و حضرت مسیح (ع) و چند تن از اصحاب صدر اسلام در این استان مدفون اند. در این استان صدها امام‌زاده، مسجد، کلیسای قدیمی و... وجود دارد. مراسم عزاداری و سوگواری مذهبی مردم استان در روز عاشورای حسینی و مراسم جشن مولود خوانی در مناطق کردنشین و مراسم مذهبی آرامنه در قره کلیسا، همه ساله تعداد زیادی از گردشگران را جذب و جلب می‌کند. در واقع می‌توانند به چشم یک فرصت به این منابع نگاه کنند، زیرا این آثار از لحاظ فرم، رنگ و ویژگی‌ها و پتانسل‌های بصری که دارند خیلی می‌تواند در زمینه‌های هنری به‌ویژه هنرهای تجسمی کمک‌کننده باشد. به طور کلی هنرمندان با مشاهده و

بهره‌گیری از این آثار تاریخی می‌تواند اقدام به تولید آثار هنری نمایند. این امر از یک سو سبب حفظ و ارتقای فرهنگ این سرزمین می‌شود و از سوی دیگر، موجبات رشد و ترقی هنرمندان را فراهم می‌کند.

پتانسیل جغرافیایی و طبیعی استان: ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های فرهنگی استان آذربایجان غربی فقط به حوزه تاریخ محدود نمی‌شود، بلکه استان آذربایجان غربی از وضعیت جغرافیایی بسیار مناسبی برخوردار است که به شکل‌های مختلف می‌توان منبع الهام هنرمندان قرار گیرد. یکی از پتانسیل‌های جغرافیایی استان، طبیعت خاص آن است. استان آذربایجان غربی به دلیل طبیعت خاصی که دارد، محیط بسیار مناسبی برای گسترش و توسعه هنرهای دستی از جمله صنایع دستی چوب است. طبیعت همیشه می‌تواند برای کارهای هنری و هنرهای تجسمی الهام بخش باشد. طبیعت بکر این استان بافت خاصی دارد و می‌تواند برای کسانی که در حوزه تجسمی کار می‌کنند، خیلی کمک‌کننده باشد. رنگ‌های زیادی که در طبیعت است می‌تواند در حوزه تجسمی بسیار کمک‌کننده باشد. همچنین برای عکاسی و فیلمبرداری نیز موقعیت جغرافیایی استان می‌تواند منبع مهمی برای خلق آثار هنری باشد. استان آذربایجان غربی یکی از غنی‌ترین استان‌های ایران چه از لحاظ فرهنگ، چه از لحاظ پیشینه و سابقه فرهنگی بوده و برای همین همیشه مورد توجه عکاسان و فیلم‌سازان قرار گرفته است. چه از لحاظ استفاده و الهام و ایده‌پردازی از فرهنگ و اتفاقاتی که آذربایجان غربی از تاریخ خودش دیده و چه از لحاظ استفاده جغرافیایی از استان آذربایجان غربی به عنوان موقعیت و جای خوبی برای تصویربرداری در سینما و همین‌طور عکاسی بین عکاسان و چه از لحاظ جغرافیایی که ما تفاوت‌هایی را در سطح استان شاهد هستیم که تفاوت‌های معمارانه و به‌شدت شاخصی هست در سطح استان که نیازمند ثبت و پژوهش‌های هنری و فرهنگی هستند.

پتانسیل مرزی بودن و برقراری روابط فرهنگی برون‌مرزی: به لحاظ موقعیت جغرافیایی استان آذربایجان غربی در شمال غربی ایران قرار دارد. از شمال و شمال شرق با کشورهای جمهوری آذربایجان (نخجوان)، ارمنستان و ترکیه، از غرب با کشورهای ترکیه و عراق همسایه است. همسایگی با سه کشور خارجی موقعیت جغرافیایی حساسی را برای استان رقم زده است. آذربایجان غربی با چهار استان آغری، ایغدیر، وان و حاکاری ترکیه هم مرز است. تعامل و ارتباط فرهنگی با سایر جوامع از یک سو می‌تواند زمینه‌های توسعه و ارتقای فرهنگ و هنر یک جامعه را فراهم آورد، و از سوی دیگر می‌تواند زمینه‌ساز جهانی شدن یک فرهنگ باشد. در تعامل و ارتباط فرهنگی بین جوامع ارزش‌ها، باورها، عقاید

و نمادها و آداب و رسوم جوامع مورد مقایسه و بررسی قرار می‌گیرد و بر این اساس، شباهت‌ها و تفاوت‌های آن مشخص می‌گردد و از این طریق می‌توان به میزان قرابت‌های فرهنگی جوامع و حتی ریشه‌های نژادی و اشتراکات تاریخی آن‌ها پی برد. هم‌چنین از طریق تعاملات فرهنگی بین جوامع است که نقاط ضعف و قوت یک فرهنگ مشخص می‌شود و آن فرهنگ می‌تواند با اصلاح نقاط ضعف و تقویت نقاط قوت فرهنگی، زمینه ارتقای فرهنگ خود را فراهم آورد؛ البته تعاملات فرهنگی بین جوامع به لحاظ اقتصادی نیز برای هنرمندان و پژوهشگران فرهنگ بسیار مفید است و می‌تواند زمینه افزایش درآمد آن‌ها را فراهم آورد. در این راستا لازم به ذکر است یکی دیگر از ظرفیت‌های فرهنگی-هنری استان به روابط فرهنگی برون‌مرزی این استان و تعاملات فرهنگی با جمهوری خودمختار نخجوان، ترکیه و اقلیم کردستان عراق برمی‌گردد. استان آذربایجان غربی به دلیل همسایگی با کشورهای ترکیه، آذربایجان و عراق و به دلیل روابط و پیوند خویشاوندی و قومیتی که با این کشورهای همسایه دارد، از این ظرفیت برخوردار است که به برقراری روابط فرهنگی برون‌مرزی پردازد و با برگزاری نمایشگاه‌ها، جشنواره‌ها و همایش‌های فرهنگی و هنری به تبادلات فرهنگی پردازد و از این طریق موجبات حفظ و ارتقای فرهنگ بومی و فولکلورهای قومی را فراهم نماید. یکی از مواردی که می‌تواند در استان آذربایجان غربی به عنوان ظرفیت مطرح شود ارتباط با ترکیه، جمهوری خودمختار آذربایجان و اقلیم کردستان عراق است. ارتباط فرهنگی و هنری، برگزاری نمایشگاه‌ها و جشنواره‌ها در چند سال اخیر بسیار موفق و تأثیرگذار بوده و موجب شده است که نه تنها تعاملات اجتماعی بین این مناطق افزایش یابد، بلکه موجب شناخت فرهنگی از یکدیگر، شناخت آثار فرهنگی، هنری و ادبی نویسندگان و هم‌چنین شناخت ظرفیت‌های هنرمندان و اصحاب فرهنگ و هنر این استان شده است.

جمع‌بندی

در فصل حاضر با بهره‌گیری از روش تحلیل محتوای کیفی به بررسی و احصای نقاط ضعف و قوت، فرصت‌ها و تهدیدها، خواست‌ها و نیازها و ظرفیت‌های استان آذربایجان غربی به لحاظ فرهنگی و هنری پرداخته شد. در راستای دستیابی به هدف حاضر با صاحب‌نظران و اهالی فرهنگ استان از جمله استادان، فرهیختگان، هنرمندان و نویسندگان برجسته، مدیران و کارشناسان شاغل در بخش فرهنگ سازمان‌های دولتی به خصوص اعضای شورای شهر، اعضای هیئت رئیسه تشکل‌ها و انجمن‌های فرهنگی و هنری مصاحبه به‌عمل آمد.

یافته‌های به دست آمده نشان داد که به لحاظ فرهنگی و هنری استان آذربایجان غربی از ضعف‌هایی اساسی مانند پایین بودن سرانه فضای فرهنگی و ضعف زیرساخت‌های فرهنگی استان، ضعف آموزش دانشگاهی فرهنگ و هنر در ساختار آموزش عالی استان و فقدان استادان هنر در برخی از رشته‌های هنری، ضعف حمایت مردمی از اصحاب فرهنگ و هنر با استقبال کم از نمایشگاه‌ها و عدم خریداری کالاهای فرهنگی توسط شهروندان، گرایش به شخصی شدن فرهنگ و هنر در سایه تلقی دولتی و رسمی از فرهنگ و هنر با تقویت ساختارهای رسمی متولی فرهنگ و هنر و بی‌توجهی به اصحاب اصلی و فعالان عرصه فرهنگ و هنر و جبران این کاستی با گرایش به جشنواره‌ها از سوی هنرمندان، مشکل اجرای برنامه‌های فرهنگی به دلیل تنوع قومی و مذهبی استان آذربایجان غربی، تداخل کارکردی سازمان‌های متولی فرهنگ و عدم هماهنگی سازمان‌های فرهنگی و نبود بانک اطلاعاتی جامع در حوزه فرهنگ و هنر در دسترس به جهت برنامه‌ریزی استانی، کمبود زیرساخت‌های لازم گردشگری در عرصه‌های مختلف در سطح استان، ضعف اقتصاد فرهنگ (ارائه تسهیلات در تولید، توزیع و فروش آثار فرهنگی و هنری و ضعف حمایت مالی از هنرمندان و عدم تدارک بسته‌های حمایتی و تخصیص بودجه مناسب به حوزه فرهنگ و هنر)، دغدغه معیشت و نبود بازار کار و درآمدزایی در حوزه فرهنگ و هنر و عدم هماهنگی سازمان‌های فرهنگی استان رنج می‌برد.

در مقابل استان آذربایجان غربی به لحاظ فرهنگی-هنری در زمینه‌هایی مانند ظرفیت‌های بالای گردشگری در عرصه‌های مختلف، وجود تنوع و تفاوت‌های فرهنگی در استان آذربایجان غربی، وجود نیروی انسانی جوان، علاقه‌مند و با انگیزه در حوزه فرهنگ، هنر و رسانه در کنار کارشناسان زبده و باتجربه در سامان‌دهی حوزه فرهنگ، هنر و رسانه، وجود بستر مناسب برای گسترش صنایع دستی و سایر فعالیت‌های فرهنگی و هنری، توسعه کمی در ابعاد مادی و ساختاری فرهنگ، هنر و رسانه، ظرفیت بالای استان در شکل‌گیری سبک خاص هنری در عرصه نقاشی و تذهیب، ظرفیت بالای دسترسی به فضای مجازی جهت نشر با هزینه کم و سرعت بالا، امکان توسعه و نشر حداکثری آثار مکتوب، سمعی و بصری، وجود بستر مناسب برای گسترش فرهنگ کتاب‌خوانی، قرآنی و سایر صنایع فرهنگی نیز دارای قوت می‌باشد.

به لحاظ فرصت‌های فرهنگی و هنری نیز، بستر مناسب برای سرمایه‌گذاری بخش خصوصی به‌ویژه در صنعت گردشگری، روابط فرهنگی برون‌مرزی و پتانسیل ایجاد ارتباط با کشورهای همسایه به‌منظور اجرای برنامه‌های فرهنگی و هنری با توجه به قرابت‌های

بخش پنجم: بحث و نتیجه گیری با ارائه پیشنهادهایی با تمرکز بر گسترش عدالت فرهنگی

فرهنگی و تاریخی، بالا بودن ظرفیت تاریخی و تمدنی بالا در آذربایجان غربی در حوزه میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، بالا بودن ظرفیت‌های حوزه گردشگری طبیعی استان آذربایجان غربی از نظر تنوع جاذبه‌های طبیعی، پتانسیل بالای گردشگری در حوزه فرهنگ دفاع مقدس، وجود شخصیت‌های موثر دینی، ملی و علمی در راستای تحکیم هویت ایران اسلامی با وجود تنوع قومی و مذهبی، تنوع قومیتی و امکان گسترش توریسم مذهبی و صدور کالاهای فرهنگی، برپایی گردهمایی‌ها، نشست‌ها، نمایشگاه‌های متنوع، هم‌اندیشی‌ها و امکان گسترش آسان آنها با هزینه پایین و مشارکت عامه مردم، وجود اتحادیه‌ها و تشکل‌های دانش بنیان در صنایع مختلف فرهنگی هنری و گردشگری، حضور مفاخر، اندیشمندان و چهره‌های ماندگار فرهنگی هنری از جمله مهم‌ترین فرصت‌هایی هستند که استان آذربایجان غربی به لحاظ فرهنگی و هنری از آن‌ها بهره می‌گیرد. در مقابل این فرصت‌ها، تهدیدهای زیادی نیز هستند که وضعیت فرهنگی و هنری استان را تهدید می‌کنند؛ در این زمینه می‌توان به حاکمیت نگاه سنتی به صنعت فرهنگ، هنر و گردشگری از سوی دست‌اندرکاران فرهنگی، بی‌توجهی سازمان‌ها و نهادهای فرهنگی به هنر و هنرمندان از جمله دغدغه معیشتی اصحاب فرهنگ، هنر از جمله خبرنگاران و هنرمندان، ضعف نگاه به بعد کارآفرینی فرهنگی و هنری در آذربایجان غربی، عدم تناسب میان رشد جمعیت با فضاهای استاندارد فرهنگی هنری و توریسم، اختصاص نقدینگی پایین برای سرمایه‌گذاری در صنعت فرهنگ و توریسم، نبود مراکز تصمیم‌گیری واحد و

بصورت علمی و منطقی در حوزه فرهنگ و هنر، نبود نقشه جامع فرهنگی استان جهت برنامه‌ریزی استراتژیک و تعیین چشم‌انداز مشخص، ضعف زیرساخت‌های سینمایی و فرهنگ سینمایی در آذربایجان غربی، سرمایه‌گذاری پایین به نسبت گسترش و پیچیدگی حاکم در صنایع فرهنگی، تخصیص اعتبارات اندک به حوزه فرهنگ و توزیع ناعادلانه آن میان دستگاه‌های فرهنگی اشاره کرد.

دیگر نتایج تحقیق حاکی از آن است که مهم‌ترین خواست‌ها و نیازهای فرهنگی و هنری استان آذربایجان غربی عبارتند از: تقویت جشنواره‌ها و انجمن‌های فرهنگی-هنری، توسعه دانشکده هنر، معماری و شهرسازی و تقویت رشته‌های هنری آن، حمایت از اصحاب فرهنگ و هنر و رسانه، تقویت و توسعه زیرساخت‌های فرهنگی، اصلاحات و سامان‌دهی آموزشی و نظارت جدی بر فعالیت آموزشگاه‌های هنری آزاد، افزایش اعتبارات اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان و شهرستان‌ها، تقویت کیفی برنامه‌های رسانه‌های جمعی استان و تقویت کیفی فرهنگ‌سراهای شهرداری ارومیه و سایر شهرهای استان از مهم‌ترین خواست‌ها و نیازهای فرهنگی و هنری استان است که بایستی مورد توجه قرار گیرد. خوشبختانه علی‌رغم نیازها و خواست‌های فرهنگی استان آذربایجان غربی به لحاظ فرهنگی از ظرفیت‌های مناسبی مانند صنایع دستی، انجمن بانوان هنرمند شهرستان ارومیه، پتانسیل تاریخی و تنوع قومی و فرهنگی به عنوان موزائیک اقوام یا رنگین کمان اقوام و مذاهب، پتانسیل جغرافیایی، پتانسیل مرزی بودن و روابط فرهنگی برون‌مرزی، تقویت و توسعه کافه کتاب‌ها و برنامه‌های متناسب در راستای فرهنگ مطالعه و کتاب‌خوانی، پتانسیل بالای کانون‌های فرهنگی و هنری مساجد استان برخوردار است که می‌تواند زمینه گسترش و ارتقای فرهنگی و هنری استان را (در صورت فراهم شدن زمینه‌ها و توجه مسئولان) با سرعت بیشتری فراهم کند.

بحث و نتیجه‌گیری

در این مرحله سعی بر آن است که در وهله اول بزرگترین نقاط ضعف و قوت حوزه فرهنگ و هنر استان آذربایجان غربی مشخص گردد و سپس بر اساس نتایج به دست آمده، پیشنهادها و اولویت‌های فرهنگی و هنری (کوتاه‌مدت و بلندمدت) با تمرکز بر بحث گسترش عدالت فرهنگی ارائه شود. اگر در نظر داشته باشیم در حوزه فرهنگ با سه مرحله تولید، توزیع و مصرف سر و کار داریم، آنگاه برخلاف رویه موجود عدالت فرهنگی را تنها به مرحله «مصرف» که شامل دسترسی به کالا و خدمات فرهنگی است، محدود نخواهیم کرد. در چنین شرایطی گستره‌ی وسیع تری از عدالت فرهنگی را خواهیم دید که می‌تواند در تغییر رویکرد و راهبردهای ما تاثیرگذار باشد.

موضوع «عدالت» یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های اکثر جوامع در طول تاریخ بوده است. اهمیت موضوع عدالت به‌خصوص برای جامعه‌ای که از زمان‌های بسیار دور با مذهب «عدالت‌محور» اسلام آشنا شده و در صد سال گذشته نیز با اشاعه ادبیات چپ و سوسیالیستی روبه‌رو بوده است، دوچندان می‌شود. اما عدالت موضوع بسیار پیچیده‌ای است و نشان دادن پیچیدگی‌های آن، اولین گام برای ورود به این بحث است. بر اساس اینکه چه تعریفی از عدالت ارائه شود، از چه رویکردی به آن نگاه شود و کدام بعد عدالت مدنظر باشد؛ پرسش‌های متفاوتی مطرح خواهد شد (بهرامی‌کمیل، ۱۳۹۸).

عدالت در ادیان مختلف توحیدی یکی از عمده‌ترین محورهای گفتارها و دستورالعمل‌ها است. تأکید بر وجوه مختلف عدالت در اسلام، این مفهوم را بدل به یکی از کلیدی‌ترین مفاهیم در گفتمان این دین کرده است. عدالت الهی، عدالت در حکمرانی، عدالت در مدینه، عدالت در خانواده، عدالت در قبال اقلیت‌ها، برابری همه انسان‌ها و... همواره یکی از پرتکرارترین واژگان در ادبیات فرهنگ اسلامی بوده است. از قرآن کریم به‌عنوان بنیادی‌ترین متن اسلام گرفته تا نهج‌البلاغه به‌عنوان نمونه الگوی حکمرانی، عدالت، محوری‌ترین بحث است. درعین‌حال، اندیشمندان اسلامی از جمله امام خمینی «ره»، شهید مطهری، سید جمال‌الدین اسدآبادی، علامه طباطبایی و... همواره عدالت را به‌عنوان رکنی اساسی در اندیشه اسلامی موردنظر داشته‌اند (میرزاده، ۱۳۸۹، رحمانی و حاتمی، ۱۳۹۲). به‌این‌ترتیب، نگاه به عدالت در گفتارهای دینی و به‌ویژه اسلام، نگاهی محوری است. از سوی دیگر مجموعه بزرگی از نظریه‌های اجتماعی پیرامون عدالت وجود دارند، که باید از منظر عدالت فرهنگی مرور کنیم تا بتوان از دل آن‌ها اصلی‌ترین شاخص‌های عدالت فرهنگی را شناسایی کرد.

عدالت فرهنگی به عنوان بخش اساسی عدالت مطرح است. در دهه‌های بعد از ۱۹۷۰، عدالت فرهنگی به یکی از عمده‌ترین محورهای مباحثات و مجادلات نظری در علوم انسانی و اجتماعی بدل شد. اما در تعریف ویژه از عدالت فرهنگی ابهاماتی وجود دارد و نظریه‌پردازی را نمی‌توان یافت که مستقیماً در باب عدالت فرهنگی نظریه‌پردازی کرده باشد. در یک برداشت کلی، عدالت فرهنگی را می‌توان توجه به نیازهای علمی، آموزشی، پژوهشی، هنری و اطلاعاتی طبقات و نواحی گوناگون جامعه و توزیع صحیح و منطقی توانمندی‌های موجود به تناسب این نیازها تعریف کرد (سیدآبادی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۰۶).

رویکردهای نظری متفاوتی درباره عدالت فرهنگی وجود دارد که در این راستا می‌توان به خوانش ساختارگرایان از عدالت فرهنگی اشاره کرد. چگونگی خوانش ساختارگرایان از عدالت فرهنگی را می‌توان در استعاره زیربنا و روبنا فهم کرد؛ به این معنا که زیربنای اقتصادی تعیین‌کننده روبنای فرهنگی است و الگوی عدالت فرهنگی در گروه زیربنای اقتصادی است. به این ترتیب عدالت فرهنگی در ساختارگرایی به معنای اولویت ساختارهای کلان (خاصه ساختارهای اقتصادی) بر سایر حوزه‌ها است. در چارچوب این مکتب، نمی‌توان فرهنگ را به عنوان جزیره‌ای جدا از سایر حوزه‌ها مطالعه کرد. در برخی از رویکردهایی که ذیل این مکتب قرار می‌گیرند، فرهنگ نسبت به ساختارهای اقتصادی، امری روبنایی است. خلاصه کلام این رویکرد این است که سازوکار فرهنگی معلول سازوکارهای ساختاری است که این ساختار در وهله نهایی از جانب اقتصاد سیاسی و برابری اقتصادی قابل طرح است (سیدآبادی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۰۶).

آدورنو و هورکهایمر ذیل مفهوم صنعت فرهنگ، بر وجه کمی و تمرکز کمی بر فرهنگ می‌تازند. از نظر این متفکران، تولید انبوه کالاهای فرهنگی بی‌مایه و مبتذل بر محور توزیع برابر و بدون توجه به محتواهای فرهنگی خلاقانه و زیبایی‌شناسانه و فاخر، تنها در خدمت ویران‌سازی بنیان آگاهی یا به اصطلاح خودشان «خرفت‌سازی» توده‌ها صورت می‌گیرد. عدالت فرهنگی برای این متفکران یعنی هنر و فرهنگ در خدمت آگاهی انتقادی، خلاق و مبتنی بر بعد زیبایی‌شناسی. این اندیشه که مارکوزه در کتاب «انسان تک‌ساحتی» نیز در آن شریک است معتقد است تمرکز بر شکل اثر هنری و کالای فرهنگی، مانند خط تولید کالاهای بی‌مایه است که تنها انسان را در درون مصرف‌گرایی و لاقیدی و سرخوشی پوچ اسیر می‌کند و مانع مشارکت فعال انسان‌ها در سرنوشت خودشان خواهد بود. آن‌ها معتقدند گفتمان جدیدی که ذیل دولت مدرن مبتنی بر پیشرفت ایجاد شده است، تنها در

وجه کمیت و مبتنی بر منطق تولید سرمایه از یک سو و مشروعیت بخشی به نظام نابرابر از سوی دیگر، دست به تولید و توزیع کالاهای فرهنگی می‌زند.

این فهم رایج از عدالت فرهنگی (که به نظر می‌رسد فضای رایج فرهنگی را نیز در بر گرفته) تنها بر مفاهیمی چون دسترسی، مصرف، توزیع و تولید تمرکز دارد و چندان به محتوی تولیدشده نظر نمی‌کند (آدورنو و هورکهایمر، ۱۳۸۰، بنیامین، ۱۳۷۷ به نقل از سیدآبادی و همکاران، ۱۳۹۶). خلاصه کلام مکتب فرانکفورت در مورد عدالت فرهنگی این است که نظر نکردن به محتوای تولیدی و تولید انبوه فرهنگ عوامانه و بی‌مایه و مبتذل، انسان‌ها را تبدیل به موجوداتی تک افتاده و منزوی می‌کند که ذیل جهان مصرف‌زده، نه درک زیبایی‌شناختی‌ای پیدا می‌کنند و نه در تعیین سرنوشت خود در حیات اجتماعی، سیاسی و اقتصادی حاضر به مشارکت هستند. بت‌وارگی، شی‌گشتگی و صنعتی شدن فرهنگ، محوری‌ترین بحث در اندیشه مکتب فرانکفورت است (مارکوزه، ۱۳۹۴، باتامور ۱۳۷۵ به نقل از سیدآبادی و همکاران، ۱۳۹۶).

سنت با اهمیت دیگری که در زمینه عدالت فرهنگی قابل ذکر است، تفکر لیبرالیستی است که مشتق از کارکردگرایی است. این رویکرد بر محور آزادی، عدالت را تعریف می‌کند و معتقد است عدالت فرهنگی ذیل آزادی فرهنگی موضوعیت دارد. متفکران بزرگ این مکتب که متأثر از پراگماتیسم آمریکای‌اند، بر آزادی‌های اساسی و حقوق سیاسی و اجتماعی تمرکز دارند (سیدآبادی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۱۱-۱۱۳). بر اساس رویکردهای نظری مختلف مهم‌ترین شاخص‌های عدالت فرهنگی عبارتند از: دسترسی به امکانات فرهنگی-هنری، توزیع فضای فرهنگی-هنری، دسترسی به مراکز تحقیقاتی، برابری در برابر قانون، توزیع فضای دانش‌آموزی، امنیت فرهنگی، توجه به هنرمندان استانی، آزادی ادیان، رعایت حقوق اقوام، تعاملات فرهنگی بین اقوام، تعداد سمن‌ها، اقتصاد فرهنگ، تعداد مراکز برای گردشگران، توزیع شبکه‌های صدا و سیما و رسانه‌های جمعی، توزیع فضاهای دینی و اشتغال زنان (سیدآبادی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۲۵). عدالت فرهنگی دارای دو بُعد است که عبارتند از:

الف. بعد مادی و ساختاری فرهنگ (عدالت در دسترسی): بعد مادی و ساختاری فرهنگ به توزیع عادلانه فضا، زیرساخت‌ها، کالا و خدمات فرهنگی مربوط می‌شود. از این منظر؛ دسترسی به تولیدات فرهنگی به معنای تحقق عدالت فرهنگی است. برای مثال لازم است که در ازای هر ۱۰ هزار نفر یک سینما و یا به ازای هر ۱۰۰ نفر ۸ متر فضای مطالعه وجود داشته باشد (بهرامی کمیل، ۱۳۹۸؛ بیچرانلو، ۱۳۹۵: ۲۳). اگر از منظر

عدالت توزیعی نگاه کنیم این رویکرد به معنای آن است که تمام افراد جامعه در هر مکانی که هستند به امکانات و زیرساخت‌های فرهنگی دسترسی مشابه داشته باشند. اما اگر مباحث آمارتیا سن را به یاد آوریم خواهیم دید که تعریف چنین استانداردهایی برای تمامی اقشار و مناطق جغرافیایی کار صحیحی نیست و باید علاقه و قابلیت افراد و همچنین ویژگی‌های تاریخی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی گروه‌های اجتماعی و مناطق جغرافیایی را نیز در نظر گرفت. برای مثال انتظار نمی‌رود که تعداد سالن موسیقی نسبت به جمعیت در استانی که بیشتر اهل و متقاضی موسیقی هست با استان دیگری که بیشتر متقاضی هنرهای دستی هستند یکسان باشد. آیا برنامه‌های فرهنگی و هنری یک شهر نیمه کوهپایه تازه تأسیس و صنعتی با یک شهر جنگلی، قدیمی و کشاورزی یکسان است؟ اساساً یکی از دلایل شکست برنامه‌های توسعه فرهنگی در ایران همین برنامه‌ریزی متمرکز و از بالا به پایین سازمان مدیریت و وزارتخانه‌ها و عدم توجه به شرایط بومی و منطقه‌ای بوده است. در صورتیکه اگر برنامه‌ریزی از پایین به بالا و بر اساس خواست و تقاضای استان‌ها و شهرستان‌ها انجام شده بود، احتمال موفقیت بیشتری داشت. در کشورهای توسعه‌یافته، وزارت فرهنگ و سازمان مدیریتی نیست که بگوید هر شهر و روستا باید چه تعداد سالن تئاتر، سینما، کتابخانه و... داشته باشد. این مردم شهرها و روستاها هستند که با رأی دادن به برنامه فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی شهرداریها و ده‌دارها مشخص می‌کنند که اولویت آن‌ها سالن تئاتر یا موزه هنری و یا کتابخانه‌های بیشتر است (بهرامی کمیل، ۱۳۹۸).

ب. بعد محتوایی فرهنگ (عدالت در حضور): بعد محتوایی و ارزشی فرهنگ پیچیدگی و وسعت بیشتری دارد و به حضور و مشارکت همگانی، در ساختن و بازتولید فرهنگ جامعه مربوط است. همان‌طور که در جوامع پیشرفته افراد با رأی و انتخابات در فضای سیاسی جامعه مشارکت دارند و خواسته‌های خود را دنبال می‌کنند؛ به همین شکل افراد باید بتوانند در فرهنگ جامعه هم نقش داشته باشند و ارزش‌ها و آداب و رسوم خود را ارائه کنند.

رویکرد اول بر امکان دسترسی و استفاده از کالا و خدمات متمرکز است، درحالی که در رویکرد دوم بر امکان مشارکت و کنشگری افراد در حوزه فرهنگ و برطرف کردن نیازهای فرهنگی همه افراد و گروه‌ها تأکید می‌شود. بعد اول را که به مصرف کالا و خدمات و پیام‌های فرهنگی محدود می‌شود می‌توان «عدالت در دسترسی فرهنگی» نامید، در حالی که بعد دوم را که با تولید و توزیع کلیه عناصر فرهنگی سروکار دارد می‌توان «عدالت

در حضور فرهنگی» نامید. لازم به بیان است؛ «عدالت در دسترسی فرهنگی» به دلیل تأکید بر بعد مادی فرهنگ و تمرکز بر توسعه امکانات، فضاها و زیرساخت‌های فرهنگی؛ خواه‌ناخواه با منابع مالی یک جامعه پیوند می‌خورد. در شرایطی که درآمدهای یک کشور در سطح مطلوبی باشد امکان افزایش بودجه عمرانی و به تبع آن توسعه زیرساخت‌ها بیشتر می‌شود و برعکس.

اما «عدالت در حضور فرهنگی» به چیزی فراتر از منابع و امکانات مالی نیازمند است. بدون وجود حداقلی از آزادی‌ها امکان تحقق عدالت در حضور فرهنگی وجود ندارد. البته علاوه بر ضرورت احترام به آزادی‌ها برای تحقق عدالت در حضور فرهنگی، باید شهروندانی آگاه و آموزش دیده داشت. به سخن دیگر؛ نوع آموزشی که برای تحقق عدالت در حضور فرهنگی نیاز است با نوع آموزشی که برای تحقق عدالت در دسترسی فرهنگی به آن نیازمندیم از یک جنس نیست.

«عدالت در حضور فرهنگی» به نوعی با هرم سلسله‌مراتب نیازهای مازلو قابل قیاس است. این نوع عدالت نه به نیازها و دسترسی‌های ابتدایی و اولیه فرهنگی، بلکه به خواست‌های متعالی و کمال‌یافته انسانی مانند خودشکوفایی و آفرینش‌گری مربوط می‌شود. تحقق عدالت در این سطح، مستلزم شکوفا کردن خلاقیت و کنشگری افراد است. در صورتی که عدالت در حضور فرهنگی رعایت نشود و گروه‌ها و قشرهایی از جامعه احساس کنند که تبعیض و بی‌عدالتی فرهنگی نظام‌مندی بر ضد آن‌ها اعمال می‌شود، با فرهنگ حاکم همراهی نخواهند کرد. این وضعیت نه تنها موجب کاهش انسجام فرهنگی می‌شود، بلکه حتی ممکن است جامعه را با تهدیدهای امنیتی روبرو کند. برای مثال؛ در چند سال گذشته برخی گروه‌های اجتماعی به بازنمایی‌های رسانه‌ای خود اعتراض‌های گسترده و گاه خشنی داشته‌اند. این اعتراض‌ها به دلیل چاپ یک کاریکاتور، یا پخش فیلم و سریال تلویزیونی بوده است. اگر بخشی از جامعه احساس کند که بخش یا بخش‌های دیگری برای خود خط قرمزی ترسیم کرده‌اند که برای آن‌ها رعایت نمی‌شود، به این برخورد دوگانه اعتراض خواهند کرد. اگر در جامعه به برخی مشاغل تقدس بخشیده شود و امکان نقد آن‌ها نباشد، طبیعی است که سایر مشاغل هم در مقابل چنین تبعیض‌هایی ساکت نخواهند نشست. شاید به همین دلیل است که در کشورهای اروپایی همان‌طور که می‌توان یک پرستار را نقد کرد و از آن کاریکاتور کشید، همین آزادی برای نقد یک ژنرال ارتش و یا یک کشیش هم وجود دارد. در ادامه به پیامدهای ایده «عدالت در حضور فرهنگی» در چند حوزه اشاره خواهد شد.

بی عدالتی فرهنگی

بی عدالتی نمایشی: مصادیق بی عدالتی فرهنگی در حوزه‌های مختلف فرهنگ قابل طرح و بررسی است. برای مثال بی عدالتی فرهنگی در حوزه نمایش (فیلم و سریال تلویزیونی) بسیار مشهود است. بر اساس یک مطالعه میدانی بیش از ۹۳ درصد از فیلم‌های سینمایی موجود در شبکه‌های خانگی در دهه هشتاد؛ در شهر تهران، استان‌های شمالی و جزیره کیش و قشم تهیه شده است. درست است که جاذبه‌های چشمی گیلان و مازندران زیاد است و ساخت فیلم در این مناطق به دلیل نزدیکی به تهران اقتصادی‌تر است، اما این بی توجهی به سایر مناطق کشور موجب گسترش بی عدالتی فرهنگی می‌شود و حس انسجام ملی در سایر اقوام و مناطق را کم‌رنگ می‌کند.

بدیهی است این بی عدالتی بازنمایی جغرافیایی در فیلم‌ها، بی عدالتی‌های بعدی را نیز به دنبال خواهد داشت. برای مثال وقتی فیلم‌ها در یک منطقه جغرافیایی تهیه شوند؛ ارزش‌ها، باورها، گویش، آداب و رسوم، شیوه‌های قومی، سبک معماری، خوراک و پوشاک همان منطقه برجسته شده و سایر مناطق جغرافیایی فرصتی برای حضور و مشارکت در ساختن فرهنگ ملی پیدا نمی‌کنند. در شعار گفته می‌شود که همه جای ایران زیباست و خاکش طلا است؛ اما در عمل کمتر کسی حاضر است در ماه‌های گرم سال در جنوب کشور کار کند و یا با کمبود امکانات در استان‌های محروم بسازد. البته در زمستان حضور اهالی فرهنگ و رسانه در مناطق گرمسیر بیشتر می‌شود که دلیل این «حضور فصلی» احتمال چیز دیگری است. به همین ترتیب، حضور در استان‌ها و مناطق محروم بیشتر برای نمایش دادن عقب افتادگی‌ها، دزدی، قاچاق و حداکثر ایجاد حس ترحم با نگاهی از بالا به پایین است.

بی عدالتی فرهنگی در فیلم‌ها تنها به بازنمایی جغرافیایی محدود نمی‌شود و انواع تبعیض‌های دیگر را نیز می‌توان در این فیلم‌ها دنبال کرد. برای مثال، در همان مطالعه مشخص شد که در نمایش موضوعات مربوط به برخی مشاغل مانند استاد دانشگاه، هنرمند، روزنامه‌نگار، وکیل، مهندس، روحانی، پلیس و آرشیتکت در مقایسه با سایر مشاغل ظلم و اجحاف بزرگی اعمال شده است. در حالی که تعداد نانوایان یا قصاب‌ها از تمامی افراد شاغل در گروه اول بیشتر است، اما این مشاغل یا محور اصلی فیلم نیستند یا اگر باشند هم در نقش منفی یا طنز به آن‌ها پرداخته شده است. هم‌چنین با اینکه کارگران، کشاورزان و ارتشی‌ها حجم بزرگی از جامعه را تشکیل می‌دهند، به ندرت در فیلم‌ها به چنین مشاغلی اشاره شده است.

عدالت در حضور فرهنگی مستلزم این است که نیازها، دردها و خواسته‌های فرهنگی، هنری و زیبایی‌شناختی همه اقشار و گروه‌ها در کالاهای فرهنگی از جمله فیلم‌ها و سریال‌ها بازتاب داشته باشد؛ تقریباً مشکل اکثر زوج‌ها در فیلم‌ها و سریال‌ها نابرابری و نداشتن فرزند است تا داشتن یک فرزند معلول ذهنی یا جسمی، در حالی که از لحاظ آماری و در واقعیت احتمال شیوع این دو پدیده یکسان است. عدالت در حضور فرهنگی یعنی اینکه آیا همان اندازه که مشکلات و دردهای بیماران سرطانی در فیلم‌ها و رمان‌ها بازتاب دارد؛ دردها و رنج‌های بیماران عفونی و جذامی هم در این گونه تولیدهای فرهنگی منعکس می‌شود (بهرامی کمیل، ۱۳۹۸؛ بیچرانلو، ۱۳۹۶).

بی عدالتی رسانه‌ای: وجود و توزیع مناسب نشریات در سطح یک شهر کافی است که بگوییم عدالت در دسترسی فرهنگی به مطبوعات محقق شده است. اما برای «عدالت در حضور فرهنگی»، همه افراد و اقشار جامعه باید بدانند و بتوانند اخبار و نظرات‌شان را در نشریات چاپ و مطالبات‌شان را در سطح رسانه‌ها پیگیری کنند. عدالت رسانه‌ای که به چنین موضوعی می‌پردازد در حوزه‌های زیر قابل طرح بررسی است:

الف) بی عدالتی در مالکیت و مدیریت رسانه‌ها: این بعد بسیار مهم از عدالت در ابتدا توسط مارکس و مارکسیست‌ها مطرح شد و کماکان اهمیت خود را حفظ کرده است. نگاهی به تولیدات رسانه‌ای جهان نشان می‌دهد بازتاب مثبت و جانب‌دارانه از یهودیان در صدر تولیدات رسانه‌ای است. دلیل این وضعیت نه مظلومیت بیشتر این قوم از سایر اقوام مظلوم، بلکه در این واقعیت نهفته است که بزرگ‌ترین مؤسسات رسانه‌ای جهان در مالکیت و کنترل یهودیان قرار دارند.

ب) بی عدالتی در تهیه و تدوین محتوای پیام‌ها: پرسش‌هایی مانند اینکه آیا در ارائه گزارش از یک قتل در رسانه‌ها، منصفانه رفتار می‌شود و همه طرف‌های درگیر فرصت بیان دیدگاه و استدلال‌های خود را دارند، به عدالت در تهیه محتوای پیام مربوط می‌شود. در همین زمینه می‌توان پرسید آیا فیلم‌های تاریخی که در چند سال گذشته در کشور ما ساخته شده است، عادلانه بوده‌اند. نگاهی به برجسته‌ترین تولیدات هنری جهان نشان می‌دهد که پرهیز از نگاه سیاه‌وسفید و مطلق‌گرایانه یکی از عوامل مهم ارتباط برقرار کردن با مخاطب و دعوت جامعه به مدارای بیشتر و خشونت کمتر است. در چنین تولیداتی مخاطب نمی‌تواند به راحتی قضاوت کند و فرد یا عملی را نادرست و فرد یا عملی دیگر را درست بداند. آیا تولیدات فرهنگی ما چنین ویژگی‌ای دارند یا در ابتدا آدم بد رمان یا فیلم حتی نام و ظاهرش هم بد و زشت است و کوچک‌ترین خیر و خوبی در

او دیده نمی‌شود.

ج) بی‌عدالتی در پوشش پیام و اخبار مربوط به افراد و گروه‌های جامعه: بی‌عدالتی رسانه‌ای در حوزه پوشش پیام باعث می‌شود که ترک خوردن دیوار یک مدرسه در تهران در شبکه تلویزیون سراسری و روزنامه‌های مهم بازتاب داشته باشد، اما خراب شدن یک مدرسه در روستاها و شهرستان‌ها پوشش خبری مناسبی پیدا نکند. همین نوع از بی‌عدالتی است که سبب می‌شود یک ایده که به نفع صاحبان قدرت است، هفته‌ها تیر یک روزنامه‌ها و اخبار باشد، اما یک ایده که به نفع فاقدان قدرت است در هیچ رسانه و سازمان مسئولی دنبال نشود. البته وجود تبعیض در اجرای عدالت در پوشش پیام و خبر دلایل و ابعاد گوناگونی دارد که باید به‌طور ویژه به آن‌ها پرداخته شود. برای مثال، دلیل اینکه اخبار مربوط به ورزشی مانند فوتبال در صدر مطبوعات است، بیش از اینکه به مبحث تبعیض و عدالت رسانه‌ای در پوشش اخبار ربط داشته باشد به سلاقی و علایق خوانندگان مربوط می‌شود.

بی‌عدالت فرهنگی - هنری: عدالت در حضور فرهنگی - هنری یعنی اینکه همه اقوام و اقشار یک جامعه بتوانند آثار فرهنگی - هنری (شیوه‌های قومی، ادبیات، موسیقی و...) خود را به گوش دیگران برسانند و در ثبت کارهای مشترک نقش داشته باشند. تحقق چنین عدالتی با دو تهدید جدی روبه‌رو است.

تهدید نخست به تمرکزگرایی و قرار گرفتن اکثر بودجه و امکانات کشور در پایتخت و دو یا سه شهر بزرگ دیگر مربوط است. اگر اکثر مراکز فرهنگی در تهران متمرکز شود و در شهرستان‌ها هم‌زمان با کاهش فضاهای فرهنگی با افزایش تنگ‌نظری‌ها و سخت‌گیری‌ها مواجه باشیم در آینده نویسنده‌ای مانند صادق چوبک پیدا نخواهد شد که در تنگسیر و سنگ صبور از حال و هوای جنوب برای ما بگوید. در نهایت همه داستان‌ها و رمان‌ها، گیشا و یوسف‌آباد و زعفرانیه تهران را به تصویر خواهند کشید. سهراب سپهری‌ای نخواهد بود تا چنارها و بیابان‌های کاشان را نقاشی کند و خواننده‌ای نخواهد بود که به‌جای پنجاه بار از شب‌های تهران گفتن یک‌بار هم از شب‌های مشهد، تبریز و کرمان بگوید.

تهدید دوم ریشه در برخوردهای تنگ‌نظرانه و سلیقه‌ای دارد. اگر موسیقی هنر است و اگر موسیقی بخشی از فرهنگ هر قوم و منطقه‌ای است، چگونه ممکن است، موسیقی یک قوم یا یک ناحیه کشور مجاز و موسیقی اقوام و نواحی دیگر غیرمجاز باشد؟ چگونه ممکن است نمایش و آموزش برخی ابزار موسیقی ممکن و برخی دیگر غیرممکن باشد؟ چرا

«نی» مجاز و «نی‌انبان» غیرمجاز است؟ تفاوت «دایره‌زنگی» با «دف» و «تنبک» چیست که با یک چشم به آن‌ها نگاه نمی‌شود؟ چرا نشان دادن آداب، رسوم، مراسم آیینی، رقص و آواز منطقه خراسان و سیستان ممکن و منطقه خوزستان و تهران غیرممکن است؟ نقش و جایگاه سایر اقوام و گروه‌ها و سلاطین در ساختن فرهنگ کجا است؟ آیا حفظ انسجام و امنیت ملی بدون احترام به فرهنگ تمامی اقوام و نواحی پایدار خواهد بود؟ آیا همان‌طور که طبقه حاکم و محکوم سیاسی و اقتصادی داریم؛ فقط عده‌ای حق دارند که فرهنگ و ارزش‌های خود را نمایش دهند و دیگران از چنین حقی محروم هستند؟ به‌هرحال تأمل بیشتر در چنین موضوعاتی به حوزه عدالت فرهنگی به معنای «عدالت در حضور فرهنگی» ارتباط دارد که تاکنون به آن توجه چندانی نشده است (بهرامی‌کمیل، ۱۳۹۸).

عدالت در حمایت‌های فرهنگی: حمایت از بخش فرهنگ یکی از دغدغه‌های اصلی مسئولان فرهنگی و فرهنگ‌دوستان است. در ایران این حمایت‌ها اهمیت بیشتری پیدا کرده است که دو دلیل اصلی آن عبارت‌اند از: ۱. حجم نسبتاً زیاد حمایت‌ها و یارانه‌ها پرداختی توسط دستگاه‌های دولتی و وابسته به بودجه عمومی ۲. امکان ترویج علایق و سلاطین ایدئولوژیک از بودجه و امکانات عمومی.

در ایران برخی از خدمات و کالاهای فرهنگی و هنری با رانت‌های گوناگون دولتی تولید می‌شوند و در تبعیضی آشکار با سایر تولیدات به رقابت می‌پردازند. چنین رقابت‌هایی کاملاً غیرعادلانه و تبعیض‌آمیز و نقض عدالت فرهنگی است. برای مثال در سال‌های گذشته برخی فیلم‌ها، رمان‌ها و نمایشگاه‌های هنری از حمایت‌های گوناگون اما غیرشفاف بخش‌های دولتی و وابسته به دولت برخوردار شده‌اند که از تولیدات مشابه دریغ شده است. البته در همه جهان برخی مؤسسات، نهادها و افراد حقیقی و حقوقی از تولیدات فرهنگی حمایت می‌کنند، اما این حمایت‌ها از بودجه دولتی نیست و منبع و مقدار هزینه‌های صرف شده هم کاملاً شفاف و روشن است. اینکه برای تبلیغ یک کالای فرهنگی میلیاردها در صداوسیما، تابلوهای شهری، سایت‌ها و روزنامه‌های عمومی هزینه شود و دانش‌آموزان مدارس و کارمندان دولت به مصرف‌کننده آن کالا تبدیل شوند و آنگاه با استناد به فروش میلیاردی و مخاطب چند صد هزار نفری آن اثر فخرفروشی شود، کار عادلانه و منصفانه‌ای نیست.

فضای مجازی و گسترش عدالت در حضور فرهنگی: تاکنون در مورد اهمیت، جذابیت و کارکردهای فضای مجازی و به‌ویژه شبکه‌های اجتماعی مطالعات و پژوهش‌های زیادی انجام شده است. در مورد دلایل جذابیت این فضا، یافته‌های مطالعاتی را می‌توان در

دو گروه خوشبینانه و بدبینانه تقسیم‌بندی کرد. در رویکرد خوشبینانه، ویژگی تعاملی و مشارکتی بودن این فضا، عامل اصلی جذابیت آن است. در رویکرد بدبینانه، طرح مسائل غیراخلاقی و توطئه بیگانگان عامل گرایش برخی افراد (به‌خصوص جوانان) به حضور در این فضا است.

بر اساس یافته‌های این مطالعه می‌توان گفت؛ دلیل جذابیت و گسترش حضور در شبکه‌های اجتماعی و فضای مجازی این است که مخاطبان احساس می‌کنند در این فضا عدالت به معنای «عدالت در حضور فرهنگی» بیشتر است. برای مثال در این فضا آن‌ها می‌توانند هر موضوعی را در دستور کار قرار داده و با خلاقیت و کنشگری خود در مورد آن پیام‌رسانی کنند. هر فردی می‌تواند در مورد هر موضوعی؛ خبر، نظر، فیلم، عکس و گزارش خود را به اشتراک گذارد و از به اشتراک گذارنده شده دیگران استفاده کند. در این نوع از ارتباطات تبعیض و محدودیت بسیار کمتری از ارتباطات در رسانه‌های جمعی سنتی وجود دارد و فرد احساس قدرت، آزادی و آفرینندگی بیشتری دارد. برای مثال، در زمانی که مشغول تکمیل این متن هستم در فضای مجازی کمپین خبررسانی و اعتراض به تصمیم یکی از بانک‌ها برای دریافت پول در ازای تعویض عابر بانک به نتیجه می‌رسد و بانک مذکور از دریافت وجه صرف‌نظر می‌کند. آیا در رسانه‌های سنتی مانند تلویزیون، رادیو و مطبوعات چنین امکانی برای مخاطبان وجود داشت؟ آیا در شبکه‌های اجتماعی امکان تحقق عدالت به معنای «عدالت در حضور فرهنگی یا رسانه‌ای یا هنری» بیشتر نشده است؟ کاربران این فضا نوع و سطح جدیدی از کنشگری و ارتباطات را تجربه می‌کنند که تا پیش از این وجود نداشته است. آن‌ها می‌توانند به راحتی قطعه شعری یا عکس خود را با دیگران به اشتراک بگذارند. با تهیه کلیپ‌های شنیداری و دیداری امکان تجربه فیلمسازی و نوازندگی و خوانندگی را پیدا کرده‌اند. در همین زمینه مانوئل کاستلز می‌گوید، سه گونه اصلی ارتباطات عبارت‌اند از: «ارتباطات جمعی»، «ارتباطات میان فردی» و نوع جدیدی از ارتباطات که بین دو گونه قبلی قرار گرفته و آن را می‌توان ارتباط جمعی خودفرمان^۱ نامید. به گفته کاستلز شبکه‌های افقی ارتباطی ظهور «ارتباط جمعی خودفرمان» را فراهم کرده است. این نوع ارتباطات عمیقاً استقلال برقراری ارتباط افراد را در برابر شرکتهای بزرگ ارتباطی افزایش داده است، زیرا کاربران هم به فرستنده و هم به گیرنده پیام تبدیل شده‌اند. کاستلز معتقد است در جامعه شبکه‌ای، ارتباط جمعی افقی و مشارکتی است که در سه مرحله ۱. خودفرمانی در تولید محتوا ۲. خودگردانی در توزیع پیام ۳. خودانتخابی

در مصرف پیام‌ها قابل مشاهده است. (کاستلز، ۱۳۹۴)

عدالت فرهنگی و مشارکت فرهنگی: ممکن است گفته شود عدالت فرهنگی در معنای مد نظر ما همان «مشارکت فرهنگی» است و تفاوتی با آن ندارد. به نظر می‌رسد اهمیت موضوعاتی مانند مشارکت، توسعه، عدالت، آزادی و به‌اندازه‌ای است که وقتی سخن از هر یک از این مفاهیم می‌شود، بلافاصله پسوندهایی مانند سیاسی، اقتصادی و یا فرهنگی هم به همه آن‌ها می‌چسبند. در نتیجه همانطور که مشارکت سیاسی، اقتصادی و فرهنگی داریم؛ به همان ترتیب هم توسعه سیاسی، اقتصادی و فرهنگی داریم؛ و به همان ترتیب هم عدالت سیاسی، اقتصادی و فرهنگی خواهیم داشت. آنچه مهم است این است که تمامی این مفاهیم هویت و اولویت‌های خود را دارند. برای مثال «توسعه» به معنای پیچیده شدن، تخصصی شدن و فراگیر شدن انجام امور (سیاسی، فرهنگی و اقتصادی) است. «مشارکت» در معنای عام آن به معنای افزایش حضور کنشگران در انجام امور است که بر اساس حوزه مدنظر می‌تواند به مشارکت سیاسی، اقتصادی و یا فرهنگی تبدیل شود. به همین ترتیب منظور از مشارکت فرهنگی، بهره‌مندی و بهره‌گیری عموم مردم از منابع فرهنگی تعریف شده است. منظور از منابع فرهنگی، در معنای وسیع کلمه، مجموع کالا و اشیای در دسترس است که انجام فعالیت‌های فرهنگی را ممکن یا تسهیل می‌کند. فعالیت‌های فرهنگی، فعالیت‌هایی هستند که اعضای یک جامعه از طریق آن، استعدادهای خود را توسعه و شخصیت خود را گسترش می‌دهند. اندرسون مشارکت فرهنگی را در دو سطح عام خاص قابل بررسی می‌داند. سطح عام مشارکت فرهنگی با توجه به تعریف عام فرهنگ عبارت است از: همگانی شدن فرهنگ. یعنی همه مردم نسبت به فرهنگ احساس نیاز کنند و تلاش عمده خود را صرف فعالیت‌هایی کنند که به نیازهای فرهنگی آن‌ها پاسخ می‌دهد. برای مثال در آموزش کارهای هنری یا انجمن‌های فرهنگی و... شرکت کنند. معنای خاص مشارکت فرهنگی، مشارکت مردم در فعالیت‌ها و برنامه‌هایی است که دولت آن‌ها را به عنوان بخش فرهنگ تعریف کرده است.

پس به‌طور خلاصه همان‌طور که منظور از مشارکت سیاسی و یا اقتصادی حضور مردم در سیاست و یا اقتصاد جامعه است؛ منظور از مشارکت فرهنگی هم، دسترسی و استفاده عموم مردم از فضا، کالا و خدمات فرهنگی و حضور در فرهنگ جامعه است. روشن است اگر مشارکت سیاسی و یا مشارکت اقتصادی کاملاً عدالت سیاسی و یا اقتصادی را پوشش می‌داد لزومی به طرح این اصطلاحات نبود. درست است که مشارکت سیاسی از حضور مردم در انتخابات می‌گوید اما این عدالت سیاسی است که تضمین می‌کند

تمام احزاب و گروه‌های اقلیت بتوانند با وجود کمبود امکانات مالی صدایشان را به گوش دیگران برسانند. درست است که مشارکت اقتصادی ضامن حضور کنشگران اقتصادی (شرکت‌ها، کارآفرینان، کارگران، مدیران و...) در فعالیتهای اقتصادی است؛ اما این که این حضور چگونه حضوری است و ثروت تولید شده از این فعالیت‌ها چگونه تقسیم می‌شود موضوعاتی است که در حیطه عدالت اقتصادی قرار می‌گیرند. به همین ترتیب درست است که مشارکت فرهنگی به معنای حضور در فرهنگ جامعه است اما اینکه این حضور چگونه حضوری و با چه کیفیتی هست در حیطه قلمرو کاری «عدالت فرهنگی در معنای حضور» قرار می‌گیرد. برای مثال در فیلم‌های آمریکایی همیشه نقش‌هایی به سیاه پوستان داده می‌شود که نشان‌گر مشارکت آن‌ها در سینما است، اما اینکه نقش آن‌ها چیست و چگونه بازنمایی می‌شوند را مشارکت فرهنگی نمی‌تواند مشخص کند و باید از منظر عدالت فرهنگی به موضوع نگریست. اینکه در یک کنسرت همه اقوام و گرایش‌ها حضور داشته باشند موضوعی است که به مشارکت فرهنگی مربوط می‌شود اما این که همه اقوام و سلايق کنسرت‌های خود را داشته باشند موضوعی است که عدالت فرهنگی در حضور به آن می‌پردازد.

در پایان باید گفت؛ با توجه به اهمیت و تأکید مسئولان بر مقوله «عدالت»، انتظار می‌رود هر دو بعد «عدالت فرهنگی» دیده شود و تمرکز بر بعد مادی و زیرساختی موجب غفلت از بعد ارزشی و محتوایی عدالت فرهنگی نشود. هرچند رعایت «عدالت در دسترسی فرهنگی» پایه و اساس هرگونه توسعه فرهنگی است و در نظر گرفتن امکان دسترسی به فضاها، زیرساخت‌ها، کالا و خدمات فرهنگی برای همه نقاط کشور امری ضروری است. اما پرداختن به این بعد از عدالت نباید موجب غفلت از بعد «عدالت در حضور فرهنگی» شود. البته حتی عدالت در دسترسی فرهنگی هم به آن سادگی که تصور می‌شود نیست.

بزرگترین نقاط ضعف و چالش‌های حوزه فرهنگ و هنر استان آذربایجان غربی

فرهنگ همواره به عنوان یکی از مهمترین موضوعات در جامعه مطرح بوده و مسائل فرهنگی تمام امور اجتماعی سیاسی جامعه را تحت تاثیر قرار داده است. عدم توجه صحیح و کافی به مقوله‌های فرهنگی آسیب‌های غیرقابل جبرانی به ارکان جامعه وارد ساخته، و بسیاری از جامعه‌شناسان دلایل ناکامی در حوزه‌های مختلف را عدم توجه کافی به فرهنگ عنوان کرده‌اند. بدون تردید یکی از اساسی‌ترین ملزومات تصمیمات فرهنگی نگاه به اولویت‌ها و واقعیت‌های هر منطقه می‌باشد و این در گرو ارتباط موثر و

مستمر نهادهای فرهنگی با فعالان فرهنگی است که هم از بعد علمی و عملی در این حوزه کارشناس محسوب می‌شوند.

هر فرهنگی دارای ضعف‌هایی است و جوامع در طول تاریخ سعی نموده‌اند از طریق تبادلات فرهنگی و ارتباطات فرهنگی نقاط ضعف خود را شناسایی و برطرف نمایند. هم‌چنین جوامع هنگامی به شکوفایی و توسعه دست می‌یابند که عدالت فرهنگی را رعایت نموده و در راستای گسترش آن فعالیت کنند و دولت‌مردان سیاست‌های خود را بر اساس آن تدوین نمایند. همان‌طور که بررسی و تحلیل داده‌ها نشان داد استان آذربایجان غربی علی‌رغم تاریخ تمدن و فرهنگ فاخر و تنوع و تکثر قومی، مذهبی و فرهنگی از غنای فرهنگی بالایی برخوردار است، دارای نقاط ضعفی نیز است که در ذیل به مهم‌ترین این نقاط ضعف فرهنگی اشاره می‌شود. به دلیل عدم شناخت از پتانسیل و ظرفیت‌های فرهنگی استان بجای تبادلات فرهنگی و ارتباطات فرهنگی، شکاف‌های اجتماعی و فرهنگی در سایه فقدان گفتگوهای سازنده و فراگیر احساس می‌شود.

فرهنگ هر جامعه‌ای زمانی به بالندگی می‌رسد که به شکل‌های مختلف مورد حمایت قرار گیرد. عدم حمایت از فرهنگ به تدریج موجب خشکاندن ریشه‌های آن می‌شود. متأسفانه فرهنگ و هنر استان آذربایجان غربی به دلایل مختلفی امروزه مورد بی‌توجهی و بی‌مهری قرار گرفته است. در استان آذربایجان غربی این ضعف حمایت هم‌جنبه مردمی دارد و هم‌جنبه سازمانی و دولتی. در این راستا شایان ذکر است که مسئولان سازمان‌های دولتی مرتبط با فرهنگ با وجود اینکه مسئولیت حفظ و ارتقای فرهنگ و هنر را برعهده دارند، به دلیل کمبود اعتبارات و نبود برنامه جامع فرهنگی و هنری به این امر کم‌توجهی نموده و از هنرمندان و فعالیتهای آن‌ها حمایت نمی‌کنند و همین امر سبب شده که هنرمندان این استان انگیزه خود را در راستای انجام فعالیت‌های فرهنگی و هنری از دست دهند. البته عدم حمایت دولتی از فرهنگ و هنر در این استان فقط به حمایت از هنرمندان محدود نشده، بلکه شامل بُعد مادی و ساختاری فرهنگ نیز می‌شود؛ به طوری که زیرساخت‌های فرهنگی استان از جمله تالار مرکزی ارومیه، نمایشگاه‌های کتاب، سالن‌های فرهنگی و امکانات و تجهیزات فرهنگی و حتی فضای فرهنگی در این استان از میانگین کشوری پایین‌تر است، می‌باشد. ضعف توان و مشارکت بخش خصوصی و نهادهای مردمی در تولید و توزیع محصولات و کالاهای فرهنگی و پایین بودن سرانه مصرف محصولات فرهنگی ایرانی در سبد خانوار استان از دیگر ضعف‌های فرهنگ استان است.

از سوی دیگر، مردم عادی نیز به دلیل مُدرن شدن جامعه و اولویت یافتن ارزش‌های مادی در زندگی نه تنها از هنر و هنرمندان حمایت نکرده، بلکه به هنر و هنرمند نیز بی‌اعتنا هستند. این امر در حضور ضعیف در سینماها، استقبال ضعیف در نمایشگاه‌های کتاب، بازدید کم از موزه‌ها و آثار تاریخی، عدم خرید کالاهای فرهنگی و آثار هنری، برگزاری جشنواره‌ها و گالری‌های هنری نمایان است. عدم حمایت مردمی از فرهنگ و هنر در این استان به بُعد عدالت در حضور فرهنگی مرتبط است، زیرا این نوع عدالت به نیازهای متعالی و کمال‌یافته انسانی مانند خودشکوفایی و ابراز خود مربوط می‌شود و تحقق عدالت در این سطح، مستلزم ارتقای آگاهای فرهنگی و شکوفا کردن خلاقیت و کنشگری افراد است. عدم حمایت مردمی از فرهنگ و هنر در استان آذربایجان غربی بیان‌گر فقدان کنشگری و خلاقیت و خودشکوفایی شهروندان این استان است.

اجرای سیاست‌های متمرکز دولت در زمینه فرهنگ و هنر و عدم حمایت سازمان‌های دولتی و مردم از فرهنگ و هنر در استان آذربایجان غربی موجب شکل‌گیری نابرابری فرهنگی در سطح کشور شده است. در راستای گسترش عدالت فرهنگی ضروری است که دولت‌مردان سیاست‌های فرهنگی خود را اصلاح نمایند و به حمایت‌های مادی و غیرمادی از هنرمندان در شهرها و استان‌های حاشیه‌ای پردازند و در اموراتی از جمله تخصیص اعتبارات جاری و هزینه‌ای و تجهیزات و امکانات فرهنگی به لحاظ مادی و ساختاری به جایگاه هنرمندان و اصحاب فرهنگ و رسانه در استان‌ها اهمیت داده شود. از دیگر چالش‌ها و ضعف‌هایی که حوزه فرهنگ و هنر در استان آذربایجان غربی با آن مواجه است، سهم ناچیز در بازار محصولات خدمات و آثار فرهنگی و هنری منطقه و حضور کم‌رنگ در جشنواره‌ها، مجامع و رویدادهای فرهنگی و دینی منطقه‌ای و کشورهای همسایه در کنار ضعف برگزاری جشنواره‌ها و فعالیت انجمن‌های فرهنگی و هنری است. متأسفانه به دلیل عدم عدالت فرهنگی، اکثر جشنواره‌های ملی و بین‌المللی در سایر شهرها به‌ویژه کلان‌شهرها برگزار می‌شود و هنرمندان این استان توان حضور در جشنواره‌ها و نمایشگاه‌ها را ندارند. این امر در زمینه انجمن‌های فرهنگی-هنری نیز مشهود است. تمرکز جشنواره‌ها، انجمن‌ها و نمایشگاه‌ها در کلان‌شهرها یکی از چالش‌های کشور و استان‌های محروم از جمله استان آذربایجان غربی و یکی از نمودهای نابرابری فرهنگی است. ضعف برگزاری جشنواره‌ها و فعالیت انجمن‌های فرهنگی و هنری در آذربایجان غربی و تمرکز آن‌ها در کلان‌شهرها یکی از مصادیق بی‌عدالتی فرهنگی در حوزه نمایشی است.

بدیهی است این بی‌عدالتی جغرافیایی در برگزاری جشنواره‌ها و فعالیت انجمن‌های فرهنگی و هنری، بی‌عدالتی‌های بعدی را نیز به دنبال خواهد داشت. هم‌چنین به دلیل عملکرد ضعیف رسانه‌های جمعی استان در تولید و نمایش ظرفیت‌های فرهنگی استان در قالب فیلم و مستند و... این شکاف‌ها عمیق‌تر نیز می‌گردد. برای مثال وقتی فیلم‌ها در یک منطقه جغرافیایی تهیه شوند؛ ارزش‌ها، باورها، گویش، آداب و رسوم، شیوه‌های قومی، سبک معماری، خوراک و پوشاک همان منطقه برجسته شده و سایر مناطق جغرافیایی فرصتی برای حضور و مشارکت در ساختن فرهنگ ملی پیدا نمی‌کنند. با توجه به این که توزیع متناسب و تقویت جشنواره‌ها و فعالیت انجمن‌های فرهنگی و هنری یکی از شاخص‌های اصلی عدالت فرهنگی است و هم‌چنین در راستای گسترش عدالت فرهنگی در سطح کشور ضروری است که برگزاری جشنواره‌های ملی و بین‌المللی به سایر شهرها از جمله ارومیه یا سایر شهرهای استان آذربایجان غربی انتقال یابد که از پتانسیل فرهنگی بالایی نیز برخوردارند.

هم‌چنین این امر سبب کاهش انگیزه هنرمندان و فعالیت‌های هنری آن‌ها شده است. علت ضعف رسانه‌های جمعی در استان آذربایجان غربی نیز به سیاست‌های دولت در دهه‌های اخیر برمی‌گردد که موجب نوعی نابرابری فرهنگی در سطح کشور شده است و بر تقویت و گسترش رسانه‌های جمعی در مناطق مرکزی کشور اقدام نموده است. در این راستا نبود عدالت فرهنگی در زمینه رسانه‌های جمعی در استان آذربایجان غربی خودنمایی می‌کند. ضعف فعالیت رسانه‌های جمعی در آذربایجان غربی در حوزه فرهنگ و هنر، یکی از مصادیق بی‌عدالتی فرهنگی در حوزه رسانه است.

به طور کلی می‌توان گفت که چالش‌های فرهنگی در استان آذربایجان غربی هم به بُعد مادی و ساختاری فرهنگ مربوط است و هم به بُعد محتوایی و ارزشی، که این امر موجب بی‌عدالتی در دسترسی فرهنگی و بحران مخاطب در این استان شده است که علت اصلی این بی‌عدالتی نیز به سیاست‌های اقتصادی و فرهنگی دولت در دهه‌های اخیر برمی‌گردد که با تدوین سیاست‌های متمرکزگرایانه و تأکید بر گسترش فرهنگ و هنر در نقاط مرکزی کشور و کلان‌شهرها، موجب به حاشیه رفتن و نادیده گرفته شدن فرهنگ و هنر اقوام و تخصیص بودجه کم به حوزه فرهنگ و هنر در استان آذربایجان غربی شده است.

یکی دیگر از ضعف‌های حوزه فرهنگ و هنر در استان آذربایجان غربی ضعف فعالیت رسانه‌های جمعی در استان به دلیل تنوع فرهنگی، قومی و مذهبی است. همان‌طور که

پیشتر اشاره شد تقویت رسانه‌های جمعی و گسترش آن‌ها یکی از شاخص‌های اصلی عدالت فرهنگی محسوب می‌شود و ضروری است که مسئولان و سازمان‌های مختلف فرهنگی بدین امر توجه نمایند، اما متأسفانه در استان آذربایجان غربی رسانه‌های جمعی به دلیل تنوع فرهنگی، قومی و مذهبی کمتر به صورت تخصصی توانسته تمام رنگین‌کمان قومی و فرهنگی و هنری استان را به مثابه حوزه فرهنگ و هنر بومی و محلی پوشش دهد و همواره با قیدها و ملاحظاتی برنامه‌ها تهیه می‌شود که این ملاحظات باعث شده تا بیشتر به مسائل و موضوعات ضعیف، تکراری و عامه‌پسند روی آورند. همین ضعف اشاره شده منجر به روی آوردن مردم به استفاده حداکثری از ظرفیت فضاهای مجازی و شبکه‌های اجتماعی به منظور بسط نشاط اجتماعی است و شاید سختی تولید برنامه در رسانه‌های جمعی استان به دلیل تنوع قومیتی و مذهبی، همواره به عنوان یکی از چالش‌های اساسی در برنامه‌ریزی فرهنگی و هنری و عدالت محتوایی و ارزشی فرهنگی در ساخت برنامه و تولید محتوای فرهنگی است. از سوی دیگر به دلیل جذابیت و گسترش حضور در شبکه‌های اجتماعی و فضای مجازی این است که مخاطبان احساس می‌کنند در این فضا عدالت به معنای «عدالت در حضور فرهنگی» بیشتر است. برای مثال در این فضا آن‌ها می‌توانند هر موضوعی را در دستور کار قرار داده و با خلاقیت و کنشگری خود در مورد آن پیام‌رسانی کنند. هر فردی می‌تواند در مورد هر موضوعی؛ خبر، نظر، فیلم، عکس و گزارش خود را به اشتراک گذارد و از به اشتراک گذارنده شده دیگران استفاده کند. در این نوع از ارتباطات تبعیض و محدودیت بسیار کمتری از ارتباطات در رسانه‌های جمعی سنتی وجود دارد و فرد احساس قدرت، آزادی و آفرینندگی بیشتری دارد.

از عمده ضعف‌ها و چالش‌های راهبردی حوزه فرهنگ و هنر استان آذربایجان غربی عبارتند از معضل مدیریت فرهنگی تنوع قومیتی و مذهبی و عدم استفاده از ظرفیت بالقوه و بالفعل جهت گسترش و توسعه زیرساخت‌های فرهنگی و هنری، جایگزینی استفاده از ظرفیت فضاهای مجازی و شبکه‌های اجتماعی به منظور بسط نشاط اجتماعی و معرفی فعالیت‌های فرهنگی در سایه ضعف نهادهای فرهنگی رسمی است که بیان‌گر بی‌عدالتی فرهنگی در بعد ساختاری و مادی و محتوایی و ارزشی است. نبود تعادل و توازن توزیع بودجه به اعتبارات عمرانی و فعالیت‌های فرهنگی با عنایت به وسعت و گستردگی موضوعات فرهنگی و هنری و گستردگی جغرافیای استان که بیان‌گر بی‌عدالتی فرهنگی در بعد مادی و ساختاری است. تعدد مراکز تصمیم‌گیری در حوزه فرهنگ و شکاف بین سیاست‌های رسمی دولتی با واقعیات اجتماعی و فرهنگی مردم و خواست نیازهای

مردمی است که به نوعی حاکی از بی‌عدالتی در محتوی و تولید ارزشی است که به نوعی به شکاف گفتمان رسمی فرهنگی با گفتمان غیررسمی و مردمی فرهنگ دارد و ضرورت برنامه‌ریزی همه‌جانبه در راستای توسعه فرهنگی و رفع بی‌عدالتی و ترمیم شکاف گفتمانی دارد. که نیاز دارد رسانه‌های محلی به رفع کمبود تولید و پخش برنامه‌های تلویزیونی متناسب با فرهنگ و خواست مردم متنوع استان و فرهنگ‌سازی مناسب در رسانه‌های محلی و شکاف بین تولیدات تلویزیونی و زندگی روزمره مردم اهتمام ورزد و با استفاده از ظرفیت‌های مردمی و مشارکت دادن نخبگان محلی در تصمیم‌سازی‌های استانی به ایجاد انسجام و پیوند بین اقوام و رفع بی‌عدالتی در تولید محتوا و بی‌عدالتی در نمایش و حضور بپردازد. البته این امر محقق نخواهد شد مگر اینکه به لزوم تدوین اطلس فرهنگی و سند جامع توسعه (دانش‌نامه جامع توسعه فرهنگی استان یا آمایش فرهنگی استان) پرداخته شود تا با ایجاد اتاق فکر واحد استانی با نگاه علمی و تخصصی به حوزه فرهنگ و هنر در آمایش سرزمینی بپردازد.

از دیگر چالش‌های فرهنگ و هنر استان یا به عبارتی بی‌عدالتی فرهنگی در بعد مادی و ساختاری می‌توان به کمبود شدید فضاهای فرهنگی در حاشیه شهرها به‌خصوص شهرهای مهاجرپذیر استان، نداشتن فضاهای کوچک فرهنگی هنری از جمله فعال نبودن مجتمع‌های فرهنگی و هنری در بخش‌های مختلف استان، فعال نبودن خانه‌های فرهنگ در محلات حاشیه‌نشین، کمبود فضاهای مطالعه در بخش‌های مختلف جهت ارتقاء فرهنگ مطالعه، نبود مرکز مطالعات و پژوهش‌های فرهنگی و هنری در استان، کمبود سخت‌افزاری برای تولیدات فرهنگی هنری و افزایش سهم خانوار از این کالاها، کمبود شدید فضاهای سینمایی کوچک به جای سینماهای بزرگ، نداشتن نگاه ویژه به بازارچه‌های فروش محصولات فرهنگی هنری در مناطق مرزی از لحاظ توسعه اقتصاد فرهنگ و عدم افزایش سریع مراکز رسانه‌های دیجیتال و آفرینش‌های فرهنگی هنری و... اشاره کرد.

از دیگر چالش‌های فرهنگ و هنر استان یا بی‌عدالتی فرهنگی در بُعد محتوایی و ارزشی می‌توان به نداشتن دانش‌نامه جامع استانی که معضل اساسی در زمینه فرهنگ و هنر استان، نبود نگاه تکریمی در مدیریت فرهنگی استان در حوزه فرهنگی هنری، نداشتن مدیریت پویا در راستای تعامل اقوام و استفاده از ظرفیت‌های منطقه‌ای در عرصه فرهنگ و هنر متنوع استان، عدم استفاده از ظرفیت تشکل‌ها، انجمن‌ها و سازمان‌های مردم‌نهاد فرهنگی، تلاش ناکافی در جهت گسترش فرهنگ کتابخوانی و تولید کتاب‌های کیفی در مقایسه با رشد آمارهای کمی تولید و نشر کتاب، نداشتن شاخص‌های معتبر در راستای

ارتقای فرهنگ عمومی استان و... اشاره کرد.

بزرگترین نقاط قوت و فرصت‌های حوزه فرهنگ و هنر در استان

استان آذربایجان غربی علاوه بر آن که در حوزه فرهنگ و هنر دارای نقاط ضعفی است، دارای نقاط قوت و فرصت‌هایی است که می‌تواند زمینه‌های ترقی و توسعه این استان را در زمینه‌های مختلف به‌ویژه در حوزه فرهنگ و هنر فراهم کند. در ذیل به مهم‌ترین نقاط قوت حوزه فرهنگ و هنر و فرصت‌هایی که پیش‌روی این حوزه است، اشاره می‌شود:

استان آذربایجان غربی یکی از قطب‌های مهم تمدن بشری و سرزمین ادیان ایران است. از زمان‌های گذشته پیروان ادیان و مذاهب مختلف در این استان زندگی می‌کردند. آذربایجان غربی با تمدن و تاریخ کهن، همراه با جاذبه‌های طبیعی و مردمانی اصیل از اقوام مختلف ایرانی است. شکل‌گیری تمدن‌های آشور، اورارتو، مانا ماد و پارس در قبل از اسلام و ظهور سلسله‌ها و حکومت‌های محلی در این بخش از ایران بزرگ به همراه حضور و همزیستی اقلیت‌های دینی متعدد ارمنی و آشوری در کنار مردمان مهربان آذری و کردزبان استان موجب شده تا استان آذربایجان غربی بزرگ‌ترین مرکز تعامل فرهنگی و پایتخت تعامل قومی و فرهنگی تاریخ کشور باشد. در این استان صدها امام‌زاده، مسجد، کلیسای قدیمی و... وجود دارد. مراسم عزاداری و سوگواری مذهبی مردم استان در روز عاشورای حسینی و مراسم جشن مولود خوانی در مناطق کردنشین و مراسم مذهبی آرامنه در قره کلیسا همه ساله تعداد زیادی از گردشگران را جذب و جلب می‌کند.

آذربایجان غربی استانی با جاذبه‌های کم‌نظیر در شمال غرب ایران واقع شده و علاوه بر اینکه ظرفیت حضور گردشگران ایرانی از استان‌های مختلف را دارد، به علت وجود ۹۶۷ کیلومتر مرز مشترک با سه کشور و نزدیکی به بسیاری از کشورهای اروپایی و آسیایی، ظرفیت قابل توجهی نیز در جذب گردشگران خارجی دارد. استان آذربایجان غربی علی‌رغم داشتن ظرفیت جذب گردشگر در حوزه‌های تاریخی و تمدنی، طبیعی و جغرافیایی، مذهبی و فرهنگی توفیق چندانی در این زمینه نداشته است. استان آذربایجان غربی در حوزه میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری دارای ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های بالایی است، بالا بودن ظرفیت‌های گردشگری و صنایع دستی استان آذربایجان غربی یکی از مزیت‌های و پتانسیل‌های استان است. دارا بودن رتبه دهم در جاذبه‌های گردشگری تاریخی، داشتن ۱۴۷۱ اثر ثبت شده در فهرست آثار ملی، ۲ اثر جهانی مجموعه تخت سلیمان تکاب و قره کلیسای چالدران، ۲ پایگاه ملی تپه حسنلوی نقده و دژ بسطام چایپاره نشان از تاریخ و تمدن بالای آذربایجان غربی، وجود ۱۰ موزه باستان‌شناسی فعال با بیش از ۳۰ هزار قلم

اشیای تاریخی در استان، آذربایجان غربی را به گنجینه غنی اشیای تاریخی در کشور مبدل نموده است. در کنار جاذبه‌های تاریخی و میراث فرهنگی، ظرفیت‌های حوزه گردشگری طبیعی استان آذربایجان غربی از نظر تنوع جاذبه‌های طبیعی با داشتن جنگل‌های سرسبز و طبیعت بکر، جزو ۵ استان برتر کشور می‌باشد. بالا بودن ظرفیت‌های گردشگری روستایی-طبیعی بالای استان آذربایجان غربی، واقع شدن سیلوانا به عنوان یکی از ۱۹ منطقه جهان که دارای اکسیژن خالص است شناخته شده است، سیلوانا را به یک منطقه نمونه گردشگری در ایران و جهان تبدیل کرده است.

به لحاظ گردشگری مذهبی و دینی با توجه به چند قومیتی بودن و وجود مذاهب و ادیان مختلف اعم از مسیحی و مسلمان، شیعه و سنی، آشوری، ارمنی و زرتشتی در آذربایجان غربی، این استان را متمایزتر از استان‌های دیگر کرده و ظرفیت‌های ویژه‌ای را به آن داده که این فرصت‌ها می‌تواند منبع درآمد مناسب برای استان بوده و چرخ اقتصاد را با شتاب بیشتری به حرکت درآورد. قره کلیسای چالدران نخستین کلیسای جهان مسیحیت است که هر ساله میزبان هزاران گردشگر، زائر و محقق از کشورهای مختلف جهان در مراسم مذهبی عشای ربانی می‌شود. مهمانان با حضور در این مراسم و در این مکان تاریخی علاوه بر گردش و زیارت، تبدیل به سفیرانی می‌شوند که صلح، ثبات و آزادی حقوق ادیان ساکن در کشور و استان را به دنیا مخابره می‌کنند. امامزاده بکشلوی ارومیه مدفن امامزادگان «محمد و ابراهیم» و امامزاده غریب حسن از زیارتگاه‌های مهم استان و ارومیه به‌شمار می‌رود و هر سال صدها نفر به زیارت و بازدید این اماکن می‌روند. کلیسای ننه مریم ارومیه به روایتی دومین کلیسای جهان پس از «بیت لحم»، کلیسای سیر و کلیسای ماردانیال واقع در جاده بالانج و منطقه نازلوچای ارومیه نیز از گردشگر پذیرترین اماکن مذهبی استان به‌شمار می‌روند. ضعف در استفاده از پتانسیل رسانه و تبلیغ در حوزه گردشگری مذهبی پایین بودن ظرفیت هتل‌ها و مهمان‌پذیرها؛ استقبال پایین از ظرفیت هتل‌ها و مهمان‌پذیرهای استان به دلیل عدم برنامه‌ریزی منسجم گردشگری و ضعف فرهنگ گردشگری، عدم وجود زیرساخت‌های لازم گردشگری در سطح استان مانع این تحول بزرگ است که نشان از بی‌عدالتی فرهنگی در بُعد مادی و ساختاری است. ضعف در استفاده از قابلیت رسانه و تبلیغ فرهنگی در عرصه گردشگری و توریسم یکی از ضعف‌های جدی است، زیرا تاثیری که رسانه بر مخاطب دارد، بیشتر از هر تبلیغ دیگری است؛ تهیه فیلم‌های مستند یا فیلم‌های داستانی در اماکن مذهبی می‌تواند مخاطب را با این بناهای مذهبی آشنا ساخته و زمینه مناسبی برای جذب گردشگران و توریست‌ها فراهم

سازد که نشان از بی‌عدالتی فرهنگی است. لذا استان آذربایجان غربی از یک سو، به دلیل این که از دیرباز مرکز فرهنگ، تمدن و شهرنشینی بوده است و از سوی دیگر، به دلیل تاریخ پُر فراز و نشیبی که داشته است و هم‌چنین به دلیل موقعیت جغرافیایی خاصی که دارد، دارای فرهنگ، تاریخ و هنر و ادبیات بسیار غنی است که می‌تواند برای هنرمندان موضوع یک اثر هنری باشد. به عبارت دیگر، هنرمندان برای خلق آثار هنری زیبا و فاخر نیازی نیست که از هنر و فرهنگ سایر سرزمین‌ها وام یا الهام گیرند، بلکه فقط کافی است که در لایه‌های هنر، ادبیات و تاریخ خود تأمل کنند. این نقطه قوت می‌تواند یکی از مؤلفه‌هایی باشد که دولت‌مردان در راستای گسترش عدالت فرهنگی در سطح کشور بر آن تأکید کند و با تأکید بر آن زمینه‌های عدالت فرهنگی را در کشور فراهم کند. هنر و ادبیات بسیار غنی استان آذربایجان غربی با تنوع و تکثر قومی و عمق و غنای تاریخی بیان‌گر آن است که این فرهنگ در بُعد محتوایی و ارزشی دارای پتانسیل‌ها و توانایی‌های فراوانی است که می‌تواند زمینه خلاقیت و کنشگری فرهنگی را فراهم کند. حاکی از آن است که کنشگری فرهنگی - هنری در استان آذربایجان غربی تا حدی تحقق یافته است. حضور این هنرمندان نه تنها نقطه قوت حوزه فرهنگ و هنر استان به‌شمار می‌آید، بلکه فرصتی است که مسئولان سازمان‌های فرهنگی و هنرمندان جوان از دانش و مهارت آن‌ها در راستای برطرف کردن نقاط ضعف فرهنگی و هنری استان و تقویت کردن نقاط مثبت حوزه فرهنگ و هنر استان استفاده کنند و از این طریق فرهنگ و هنر استان ترقی و توسعه یابد. با حمایت از هنرمندان نام‌دار و برجسته استان آذربایجان غربی می‌توان از تک قطبی شدن فرهنگ و هنر جلوگیری کرد و عدالت فرهنگی را در سطح کشور گسترش داد. شایان ذکر است که حضور هنرمندان استانی در استان یکی از مهم‌ترین شاخص‌های عدالت فرهنگی به‌شمار می‌آید، لذا ضروری است که در راستای عدالت فرهنگی و گسترش آن در کشور، حضور هنرمندان نامی در استان‌ها به‌ویژه استان آذربایجان غربی تداوم یابد و زمینه‌های حضور آن‌ها در استان هم‌چنان برقرار باشد.

یکی دیگر از نقاط قوت حوزه فرهنگ و هنر استان آذربایجان غربی وجود نیروی متخصص جوان است. هنرمندان جوانی که توانسته‌اند در مدت زمانی اندک پله‌های ترقی و پیشرفت را طی نمایند و به درجه‌های ممتاز هنری نایل شوند. این هنرمندان جوان با خلاقیت و استعدادهایی که با شور جوانی همراه است می‌توانند موفق به خلق و تولید آثار هنری بی‌نظیر شوند، هم‌چنین می‌توانند فرهنگ و هنر استان را ترقی بخشد و استان آذربایجان غربی را به یکی از قطب‌های فرهنگی کشور تبدیل کرده و زمینه‌های عدالت

فرهنگی را فراهم کنند. وجود جوانان و حضور و فعالیت آن‌ها در همه عرصه‌ها به‌ویژه در عرصه فرهنگ و هنر نقطه قوتی است که می‌تواند با تجربه پیش‌کسوتان و بزرگان عرصه هنر رقابت کند. بنابراین مسئولان حوزه فرهنگ و هنر استان باید حضور و فعالیت جوانان در عرصه فرهنگ و هنر را غنیمت شمرده و زمینه‌های فعالیت آن‌ها را فراهم کند تا از این طریق عدالت فرهنگی در سطح کشور ایجاد شود. هم‌چنین جوانان هنرمند این استان می‌توانند با فعالیت‌های گسترده و برگزاری جشنواره‌های مختلف در استان و حضور در انجمن‌های ملی و بین‌المللی، عامه مردم را به سوی فرهنگ و هنر ترغیب و تشویق نمایند و زمینه تحقق عدالت در دسترسی فرهنگی را فراهم نمایند.

از دیگر نقاط قوت حوزه فرهنگ و هنر در استان آذربایجان غربی، حضور هنرمندان عرصه صنایع دستی است. خلق آثار هنری از جمله کارهایی است که هنرمندانی با داستان خود به زدن نقش و نگار مشغولند و با علاقه و وسواس خاصی تصویری را از اعماق قلبشان می‌سازند تا همگان را به تحسین و تشویق وا دارند. از شمال تا جنوب استان آذربایجان غربی هنرمندانی را داریم که به هنری خاص روی آورده‌اند و به آن‌چه که در دسترسشان بوده است مشغول به کارند. بعضی‌ها به سراغ فرش‌بافی رفته‌اند و به بافتن دار قالی مشغول‌اند، برخی دیگر با هنر منبت‌کاری خود و با تمامی ذوق و سلیقه‌ای که دارند، نقوش برجسته و زیبایی بر روی چوب پیاده می‌کنند. این چشم‌اندازهای هنر، آنقدر فراوان هستند که برای آشنایی با آن‌ها باید عمری را صرف آن کنید. استان آذربایجان غربی با جلوه‌هایی چشم‌نواز از هنر مردمانش، رنگی زیبا به صنایع دستی بخشیده است. منبت‌کاری با چوب یکی از ظریف‌ترین صنایع دستی است که تلفیقی از هنر و حوصله هنرمندان ارومیه است که با مواد اولیه ارزان، محصولات نفیس را به وجود می‌آورند. این هنر قدمتی نزدیک به یک قرن در طول تاریخ دارد. استادکارانی که در خلق این هنر زیبا می‌کوشند، تمامی ذوق و سلیقه خود را به کار می‌بندند تا نقشی زیباتر را خلق سازند و بر روی چوب پیاده کنند. بد نیست بدانید، هنرمندان منبت‌کاری که در این منطقه فعالند بیشتر از چوب گردو برای ایجاد یک طرح استفاده می‌کنند.

از قدیم تاکنون یعنی قبل از به وجود آمدن هرگونه کمد یا مبلی و یا هر وسیله چوبی که الان با منبت‌کاری بر زیبایی آن‌ها افزوده می‌شود، منبت‌کاری وجود داشته است و این هنر از صنایع دستی خاص ایران به حساب می‌آمده است، طوری که منبت‌کار، هنر خود را بر روی نیزه و حتی دسته‌های شمشیر برای جنگجویان استفاده می‌کرده‌اند. بعد از پیدایش اسلام به ایران این هنر زیبا در قالب تزئین پنجره‌های مساجد و منبرها مورد

استفاده قرار گرفت. امروزه هنر منبت کاری بیشتر بر روی تابلوهای چوبی و مبل‌ها کار می‌شود.

ریزه کاری بر روی چوب از صنایع دستی پر رونق ارومیه است که اساس آن روکش کردن قطعات چوبی آماده شده بر اساس طرح مورد نظر است. در این هنر زیبا، یک طرح مشخص در نظر گرفته می‌شود و بر اساس آن قطعات چوب را توسط چسب بر روی شی قرار می‌دهند. مرحله‌ای که برای انجام این هنر ظریف انجام می‌دهند، شباهت بسیاری با منبت کاری دارد. از چوب‌هایی که مورد استفاده در ظریف کاری چوب است را می‌توان به چوب گردو، صنوبر، سرو، گلابی و درخت سنجد اشاره کرد. اگر گذرتان به فروشگاه‌های صنایع دستی ارومیه افتاد، حتما ظروف تزئینی، جعبه‌های آرایشی و میز و صندلی که هنر ظریف کاری بر رویش نقش بسته است، مشاهده خواهید کرد. استان آذربایجان غربی از نظر صنایع دستی بسیار غنی است و طرح و نقش‌های بسیاری را می‌توانید در آن بیابید. زنان و مردان هنرمندی، عشق و هنر خود را صرف خلق آثاری می‌کنند که تا سال‌های بعد هم ماندگار می‌شود و نقشی بر فرهنگ ما ایرانیان بر جای می‌گذارند. از جمله یکی از آثار باارزش ما در استان می‌توان به هنر فرش بافی اشاره کرد. هنر فرش بافی، جلوه‌ای خاص به این سرزمین بخشیده است. در میان شهرهای استان آذربایجان غربی به غیر از ارومیه، در خوی، تکاب، میاندوآب، شاهین‌دژ در زمینه بافت فرش باارزش پیشرو هستند.

عدالت فرهنگی در بُعد مادی و ساختاری از جمله شاخص‌های عدالت فرهنگی است که تحقق آن مستلزم برنامه‌ریزی‌های بلند مدتی و سیاست‌های فرهنگی در سطح کلان است. تحقق این شاخص در استان که برآمده از بُعد ارزشی و محتوایی فرهنگ است (بدون برنامه‌ریزی‌های بلند مدتی و سیاست‌های فرهنگی) یکی از پتانسیل‌ها و نقاط قوت استان آذربایجان غربی در حوزه فرهنگ و هنر است. بنابراین حضور گسترده در عرصه صنایع دستی در استان آذربایجان غربی نه تنها یکی از نقاط قوت این استان است، بلکه فرصتی است که می‌تواند زمینه‌های توسعه و ترقی فرهنگ و هنر در این استان را فراهم کند. از سوی دیگر رونق صنایع دستی و فعالیت آن‌ها می‌تواند زمینه‌های عدالت فرهنگی را در حوزه اشتغال و کارآفرینی فراهم نماید، زیرا اشتغال در عرصه‌های مختلف فرهنگی-هنری یکی از مهم‌ترین شاخص‌های عدالت فرهنگی به‌شمار می‌آید.

روابط فرهنگی برون‌مرزی و پتانسیل ایجاد ارتباط با کشورهای همسایه به‌منظور اجرای برنامه‌های فرهنگی و هنری با توجه به قرابت‌های فرهنگی و تاریخی از دیگر نقاط

قوت و ظرفیت‌های فرهنگی استان آذربایجان غربی است که امکان برگزاری جشنواره‌ها، نمایشگاه‌های مشترک و کنگره‌های فرهنگی مشترک می‌شود. برگزاری جشنواره‌ها، کنگره‌ها و سمینارهای فرهنگی سبب می‌شود که جنبه‌های مختلف فرهنگ مورد بررسی قرار گیرد، نقاط ضعف و قوت آن‌ها مشخص شود و زمینه‌های اصلاح و تقویت آن‌ها فراهم شود. هم‌چنین برگزاری این نمایشگاه‌ها سبب می‌شود که مردم عادی با چهره‌های فرهنگی و جنبه‌های مختلف فرهنگی آشنا شوند و نسبت به فرهنگ و هنر و هنرمندان شناخت پیدا کنند و به‌نحوی در حفظ آن‌ها تلاش کنند. برگزاری جشنواره‌ها، همایش‌ها و حضور هنرمندان و گروه‌های هنری در آن‌ها فرصت مناسبی است تا هنرمندان جوان استان خود را در عرصه هنر معرفی کنند. هم‌چنین از این فرصت می‌توان در راستای برطرف کردن مشکلات میدان فرهنگ استان و تقویت و ارتقای این میدان از طریق مشورت با صاحب‌نظران و مشاهده آثار هنری والا بهره‌گرفت. یکی دیگر از مزایای این جشنواره‌ها و نمایشگاه‌ها، جذب گردشگران است که می‌تواند به لحاظ اقتصادی می‌تواند برای هنرمندان استان زمینه درآمدزایی را فراهم کنند و به لحاظ فرهنگی نیز موجب گسترش فرهنگ و تقویت آن می‌شود. به دلیل موقعیت جغرافیایی، تاریخی و سیاسی تفاوت‌ها و تمایزات درونی و بیرونی با همسایگان دارند. وجود این تفاوت‌ها و تمایزات فرصت بسیار مناسبی برای تبادلات فرهنگی است. مسئولان سازمان‌های فرهنگی استان و هم‌چنین مردم آذربایجان غربی می‌توانند از طریق روابط فرهنگی برون‌مرزی نقاط ضعف فرهنگی خود را برطرف کرده و نقاط مثبت فرهنگی را تقویت نمایند و از این طریق فرهنگ آذربایجان غربی را توسعه دهند. شایان ذکر است که تعاملات و تبادلات فرهنگی یکی از شاخص‌های عدالت فرهنگی به‌شمار می‌آید. تقویت این امر در استان آذربایجان غربی موجب گسترش عدالت فرهنگی در کشور شده و می‌توان زمینه‌های هر چه بیشتر عدالت فرهنگی را فراهم کند.

پیشنهادها و اولویت‌های فرهنگی و هنری کوتاه‌مدت با تمرکز بر بحث گسترش عدالت فرهنگی

فرهنگ همواره به عنوان یکی از مهمترین موضوعات در جامعه مطرح بوده و مسائل فرهنگی تمام امور اجتماعی، اقتصادی و سیاسی جامعه را تحت تاثیر قرار داده است. عدم توجه صحیح و کافی به مقوله‌های فرهنگی آسیب‌های غیرقابل جبرانی به ارکان جامعه وارد ساخته، و بسیاری از جامعه‌شناسان دلایل ناکامی در حوزه‌های مختلف را عدم توجه کافی به فرهنگ عنوان کرده‌اند. بدون تردید یکی از اساسی‌ترین ملزومات تصمیمات

فرهنگی نگاه به اولویت‌ها و واقعیت‌های هر منطقه است و این در گرو ارتباط موثر و مستمر نهادهای فرهنگی با فعالان فرهنگی است که هم از بعد علمی و عملی در این حوزه کارشناس محسوب می‌شوند. آذربایجان غربی به عنوان یکی از استان‌های مرزی و دارای تنوع قومیتی در بین استان‌های کشور حائز اهمیت است و نگاه فرهنگی به این استان باید دارای ظرافت و هنر خاصی باشد تا شاهد توسعه و گسترش عدالت فرهنگی باشیم. در این بخش با اولویت‌های فرهنگی آذربایجان غربی آشنا می‌شویم.

حمایت سازمان‌ها و نهادهای فرهنگی از معیشت اصحاب فرهنگ، هنر از جمله خبرنگاران و هنرمندان: بهبود فضای کسب و کار فرهنگ و هنر در استان، حمایت‌های معیشتی و بیمه‌ای، شفاف‌سازی فرایندها، قوانین و امور حمایتی مالی و تسهیلاتی، افزایش تعاملات و گفتگوهای فرهنگی بین مدیران و اصحاب فرهنگ و هنر و تأمین بستر مناسب برای دسترسی آسان به کالاهای فرهنگی از جمله حمایت‌های سازمان‌ها و نهادهای فرهنگی استان می‌تواند باشد. یکی از مواردی که وضعیت فرهنگی و هنری هنرمندان استان آذربایجان غربی را تهدید می‌کند، وضعیت معیشتی نامناسب هنرمندان و اصحاب فرهنگ و رسانه است. متأسفانه در استان آذربایجان غربی به دلایلی از جمله وضعیت نامناسب اقتصادی استان و عدم حمایت سازمان‌های دولتی از فرهنگ و هنر یا ضعف ساختاری عرصه فرهنگ و هنر و همچنین عدم حمایت مردمی از هنر و هنرمندان با خرید آثار هنری و فرهنگی، درآمد مناسبی ندارند و همین امر سبب شده است که وضعیت معیشتی و اقتصادی نامناسبی داشته باشند. در این راستا شایان ذکر است که اصحاب فرهنگ و هنر آذربایجان غربی دغدغه‌های معیشتی جدی دارند به گونه‌ای که برآورده کردن نیازهای اولیه زندگی برای‌شان سخت است و هنرمندی که این نیازها را رفع نکرده باشد آرامش کامل برای خلق یک اثر هنری ندارد. نتیجه این اتفاقات پایین آمدن سطح کیفی آثار هنری است. شایان ذکر است که مسئولان مرتبط هم اکثراً خود افراد هنری نیستند و درک درست از کارهای هنری ندارند و نمی‌توانند تصمیمات درستی برای امکانات و بودجه‌های هنری استان بگیرند.

یکی دیگر از مشکلاتی که هنرمندان با آن درگیر هستند، بیمه و امنیت شغلی است؛ متأسفانه هنرمندان استان با وجود زحمات زیادی که متحمل می‌شوند، فاقد بیمه شغلی هستند و از مزایای بیمه که مهم‌ترین بخش آن بازنشستگی است برخوردار نیستند. همه این شرایط موجب شده‌اند که هنرمندان استان، با مشکلات اقتصادی دست و پنجه نرم کنند. البته همان‌طور که گفته شد دغدغه‌های معیشتی هنرمندان در طولانی مدت برای

استان پیامدهای ناگواری دارد؛ به‌طوری که موجب می‌شود که هنرمندان بخشی از زمانی که به فعالیت هنری اختصاص می‌دادند را به فعالیت اقتصادی تخصیص دهند که این امر نیز تولید آثار هنری و فرهنگی را در سطح استان کاهش می‌دهد و در طولانی مدت موجب افست فرهنگی استان می‌شود. بنابراین ضعف معیشتی هنرمندان هم پیامدهای فردی دارد هم اجتماعی- فرهنگی. لذا ضروری است که مسئولان فرهنگی استان در این زمینه تصمیم‌های مناسب را اتخاذ کنند.

با توجه به تمرکز ساختاری که در کشور وجود دارد، اکثر برنامه‌ها و سیاست‌های دولت در بخش‌های مختلف به‌ویژه در بخش فرهنگی، بر شهرهای مرکز و کلان‌شهرها متمرکز است و همین امر موجب شده است که سیاست‌گذاران و مسئولان حوزه فرهنگ، هنرمندان و سازمان‌های فرهنگی این مناطق را بیشتر از سایر مناطق مورد حمایت مادی و مالی قرار دهند و کمتر به شهر و استان‌های پیرامون توجه کنند و سبب ایجاد چالش در بُعد مادی و ساختاری فرهنگ و در نهایت بی‌عدالتی در دسترسی فرهنگی و بی‌عدالتی در حضور فرهنگی شوند. در راستای گسترش عدالت فرهنگی پیشنهاد می‌شود که هنرمندان استان آذربایجان غربی نیز به لحاظ اقتصادی و مالی مورد حمایت دولت قرار گیرند تا نابرابری فرهنگی در کشور کاهش یابد و زمینه خلاقیت و کنشگری فرهنگی در سطح هنرمندان استان به‌ویژه هنرمندان جوان و هنرجویان که عمدتاً افرادی با تحصیلات عالی و تجربیات کافی دارند، فراهم شود. این حمایت می‌تواند به اشکال مختلفی مانند ارائه تسهیلات کم بهره، کمک هزینه برگزاری نمایشگاه، گالری‌های هنری و خرید آثار فرهنگی و هنری باشد. هم‌چنین در این راستا پیشنهاد می‌شود که هنرمندان تحت پوشش بیمه قرار گیرند و بتوانند از مزایای آن استفاده کنند.

افزایش اعتبارات فرهنگی و تقویت زیرساخت‌های فرهنگی و هنری استان آذربایجان غربی: موقعیت فرهنگی استان به لحاظ مرزی بودن، تنوع فرهنگی، وجود اقوام و ادیان و مذاهب و ظرفیت‌های فراوان فرهنگی استان مستلزم برنامه‌ریزی و اجرای فعالیت‌های متنوع فرهنگی در سطح استان است. با توجه به فعالیت اداره کل در قالب ۱۷ اداره شهرستان، اعتبارات جاری حوزه فرهنگ پاسخگوی نیازهای استان نیست. تجدیدنظر در این زمینه و افزایش قابل توجه اعتبارات فرهنگی ضروری است.

با توجه تعداد اماکن فرهنگی، قدمت برخی ساختمان‌ها و نیز گستردگی فعالیت‌های فرهنگی که در این مراکز انجام می‌گیرد و حضور فعالانه اصحاب فرهنگ و هنر استان در فعالیت‌های فرهنگی و هنری، حفظ و نگهداری فضاهای موجود و نیز گسترش و یا

ایجاد فضاهای فیزیکی جدید امری ضروری است. در سال‌های اخیر تخصیص اعتبارات عمرانی برای تعمیر و تجهیز اماکن بشدت کاهش یافته که تأثیر منفی در کمیت و کیفیت فعالیت‌های فرهنگی دارد. تعدادی از پروژه‌های جدیدالاحداث علی‌رغم این که از مجری تحویل گردیده‌اند به دلیل کمبود اعتبارات تجهیز نشده‌اند و این سرمایه‌های ملی بدون استفاده باقی مانده‌اند. از جمله آن‌ها می‌توان به سالن شهدای ۷ تیر سردشت (یادمان مصدومان شیمیایی) و خانه مطبوعات استان اشاره کرد. ضمن اینکه پروژه ملی تالار مرکزی نیز به مرحله تجهیز رسیده است و هنوز اقدامی صورت نگرفته است.

توسعه زیرساخت‌های فرهنگی هنری و تأمین دسترسی آسان به کالاها و صنایع فرهنگ یکی از شاخص‌های عدالت فرهنگی است. استان آذربایجان غربی با وجود اینکه به لحاظ فرهنگی-هنری از پتانسیل و ظرفیت‌های مناسبی برخوردار است، متأسفانه فاقد زیرساخت‌های فرهنگی-هنری مناسب است و فضاهای فرهنگی در این استان بسیار پایین است. شایان ذکر است که متوسط سرانه فضای فرهنگی در استان آذربایجان غربی به ازای هر هزار نفر جمعیت در حدود ۲۷ مترمربع است که از میانگین فضای فرهنگی کشور (که ۵۰ متر مربع می‌باشد) خیلی پایین‌تر است. با توجه به این که توزیع متناسب امکانات فرهنگی-هنری از جمله مهم‌ترین شاخص‌های عدالت فرهنگی است، در راستای گسترش عدالت فرهنگی پیشنهاد می‌شود که زیرساخت‌های فرهنگی در استان تقویت شود. در این راستا می‌توان به تکمیل و تجهیز تالار مرکزی ارومیه و تجهیز ۳۳ مجتمع‌های فرهنگی-هنری در سطح استان و سالن‌های تئاتر، نمایش مخصوصاً در شهرستان‌های خوی، مهاباد، میاندوآب و بوکان، و کارگاه‌های صنایع دستی چوب، تذهیب کاری و غیره اشاره کرد. تقویت زیرساخت‌های فرهنگی و هنری در استان از یک سو، می‌تواند موجبات ارتقای رشد فرهنگ و هنر در درون استان را فراهم کند و از سوی دیگر، بی‌عدالتی و نابرابری که در حوزه فرهنگی در کشور وجود دارد را کاهش دهد و عدالت فرهنگی را در سطح کشور گسترش می‌دهد. تقویت زیرساخت‌های فرهنگی در استان تا حدودی موجب ایجاد «عدالت در دسترسی فرهنگی» می‌شود، البته به دلیل تأکید «عدالت در دسترسی فرهنگی» بر بُعد مادی فرهنگ و تمرکز بر توسعه امکانات، فضاها و زیرساخت‌های فرهنگی؛ این بُعد از عدالت فرهنگی با منابع مالی دولت ارتباط تنگاتنگ دارد. به عبارت دیگر، در راستای تقویت زیرساخت‌های فرهنگی که موجبات عدالت در دسترسی فرهنگی را فراهم می‌آورد، لازم است که با توجه به تنوع فرهنگی، قومی و مذهبی و ترکیب خاص جغرافیایی و جمعیتی، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان در تخصیص بودجه عمرانی و تملک

دارایی‌های سرمایه‌ای را در کنار تامین هزینه‌های جاری فعالیت‌های فرهنگی این استان را تخصیص دهد.

تقویت و کیفی سازی انجمن‌های فرهنگی، ادبی و هنری: موسسات فرهنگی و انجمن‌های ادبی و هنری به عنوان تشکل‌ها و نهادهای مدنی فرهنگی در حفظ و تداوم حیات فرهنگی هر سرزمین و جامعه فرهنگی، نقش‌آفرینی می‌کنند، لذا تداوم هویت فرهنگی در پرتو فعالیت‌های دقیق و مداوم این نهادها و انجمن‌ها است لذا بررسی نقش و کارکرد انجمن‌های ادبی در ارتقای هویت و سرمایه فرهنگی جامعه امری ضروری و قطعی است. در استان آذربایجان غربی ۸۳ مؤسسه فرهنگی، ۳۶ انجمن ادبی در حوزه شعر و ادب فارسی و ترکی آذری فعالیت دارند که از این تعداد ۵۸ مورد فعال و ۳۸ مورد غیر فعال هستند. به لحاظ پراکندگی جغرافیایی ۱۴ انجمن در شهرستان ارومیه، ۸ انجمن در شهرستان میاندوآب، ۵ انجمن در شهرستان سلماس، شهرستان‌های خوی، مهاباد و نقده ۲ انجمن ادبی و شهرستان‌های چالدران، ماکو و شاهین‌دژ هر کدام یک انجمن ادبی فعال دارند. لذا آمارها بیان‌گر این است که توجه کافی به توسعه کمی موسسات فرهنگی و انجمن‌های ادبی و هنری سبب شده که مجوزهای تشکیل انجمن‌های فرهنگی-هنری صادر شده ولی عمدتاً فاقد فعالیت‌های خاص فرهنگی-هنری هستند. علی‌رغم این که وجود و کثرت انجمن‌های فرهنگی و هنری از یک سو بر گسترش و ارتقای فرهنگ و هنر استان آذربایجان غربی تأثیرگذار است و موجب گسترش عدالت فرهنگی در بُعد عدالت در دسترسی محسوب می‌گردد، پیشنهاد می‌شود که از یک سو علاوه بر تأکید بر افزایش تعداد انجمن‌های فرهنگی-هنری در استان به تنوع موضوعی و کارکردی انجمن‌ها نیز توجه شود و از سوی دیگر، با حمایت‌های متعدد میزان فعالیت این انجمن‌ها نیز گسترش یابد تا عدالت در حضور نیز محقق شود. این امر سبب نوعی فضای رقابتی در جامعه می‌شود و هم‌چنین سبب ایجاد انگیزه در هنرمندان می‌شود. هم‌چنین تقویت و گسترش انجمن‌های فرهنگی-هنری در استان آذربایجان غربی موجب خلاقیت، خودشکوفایی و کنشگری عاملان اجتماعی در حوزه فرهنگ و هنر در استان آذربایجان غربی می‌شود که این امر نیز زمینه‌های تحقق عدالت در دسترسی فرهنگی فراهم می‌آورد.

سامان‌دهی و کیفی سازی آموزشگاه‌های هنری-فرهنگی: در استان آذربایجان غربی حدود ۱۷۹ آموزشگاه آزاد هنری، به تعداد ۱۳۷۳۰ هنرجو وجود دارد که از بین این آموزشگاه‌ها، ۱ هنرستان به تعداد ۱۴۶ هنرجو وجود دارد. شایان ذکر است که استان آذربایجان غربی از نظر آموزشگاه‌های آزاد هنری رتبه ۱۰ را از آن خود کرده است. در استان

آذربایجان غربی، ۲۳ مورد آموزشگاه موسیقی، ۱۲ آموزشگاه خوشنویسی، ۱ آموزشگاه نمایشی و ۸۰ آموزشگاه تجسمی فعالیت می‌کنند. نگاهی گذرا به وضعیت آموزشگاه‌های فرهنگی-هنری استان حاکی از آن است که بیشترین تمرکز در رشته هنرهای تجسمی است. که ضرورت دارد جهت ارتقای عدالت فرهنگی در دسترسی به توسعه سایر رشته‌ها نیز اهتمام گردد. در سطح استان آذربایجان غربی نیز با وجود این که آموزشگاه‌های فرهنگی-هنری زیادی مشغول به فعالیت هستند، نظارت دقیقی از سوی سازمان‌های فرهنگی بر آن‌ها صورت نمی‌گیرد. با توجه به این که سامان‌دهی آموزشی-فرهنگی از جمله مهم‌ترین شاخص‌های عدالت فرهنگی است، در راستای گسترش عدالت فرهنگی پیشنهاد می‌شود که سازمان‌های نظارتی مرتبط با حوزه فرهنگ و هنر فعالیت‌های نظارتی خود را بر آموزشگاه‌های فرهنگی-هنری افزایش داده و همچنین با تدوین برنامه‌های دقیق آموزشی، فعالیت‌های آموزشی این آموزشگاه‌ها را هدایت کرده و در چارچوبی خاص قرار دهند تا بدین ترتیب آموزش فرهنگ و هنر در آموزشگاه‌ها سامان یابد و زمینه‌های حفظ و ارتقای فرهنگ استان آذربایجان غربی فراهم آید و با ارتقای حوزه فرهنگ و هنر در استان، زمینه‌های عدالت فرهنگی در کشور نیز فراهم شود.

تلاش برای ارتقای سرمایه فرهنگی مردم با افزایش جشنواره‌ها و همایش‌های شناخت فرهنگ بومی و محلی: با توجه به آن که امروزه بسیاری از مردم به دلیل اولویت یافتن ارزش‌های مادی از فرهنگ و هنر دور شده‌اند و همین امر سبب شده است که مردم این استان از یک سو ارزش زیادی برای فرهنگ و هنر قائل نشوند و از سوی دیگر، فرهنگ بومی خود را زیاد شناسند، فعال‌سازی انجمن مفاخر و بنیاد فرهنگ، هنر و ادب استان، برگزاری همایش‌ها، نمایشگاه‌ها، جشنواره‌های هنری و مسابقات هنری و تشکیل نگارخانه‌ها موجب ارتقای اهمیت سرمایه فرهنگی می‌شود، پیشنهاد می‌شود که سازمان‌های فرهنگی در راستای برگزاری همایش‌های ملی و بین‌المللی توجه خود را از شهرهای تهران، اصفهان، تبریز و مشهد به شهرهای پیرامونی مانند ارومیه، خوی، مهاباد، میان‌دوآب، بوکان معطوف کند و با تدوین همایش‌ها، سمینارها و میزگردهای تخصصی در سطح ملی و بین‌المللی (راجع به نقش و اهمیت فرهنگ در زندگی و جنبه‌های فرهنگ و فولکلور قومی و محلی) از یک سو زمینه‌های عدالت فرهنگی را فراهم کند و از سوی دیگر، زمینه‌های شناخت جنبه‌های مختلف فرهنگ آذربایجان غربی را فراهم نمایند. این امر سبب می‌شود مردم استان هم با اهمیت نقش فرهنگ و هنر در زندگی آشنا شوند و هم این که به خود علاقه‌مند شوند و در این راستا به مطالعه بپردازند. به عبارت دیگر

برگزاری همایش‌ها، سمینارها و میزگردهای تخصصی در سطح ملی و بین‌المللی در استان آذربایجان غربی در زمینه‌های مختلف از جمله در حوزه فرهنگ قومی و اهمیت آن نه تنها موجب عدالت فرهنگی در حوزه مکان و جغرافیا می‌شود، بلکه حضور و مشارکت مردم در همایش‌ها و سمینارها شده و همین امر موجب افزایش شناخت و علاقه عامه مردم از جنبه‌های مختلف فرهنگ آذربایجان غربی، شکل‌گیری خلاقیت و کنشگری فرهنگی و در نهایت عدالت در حضور فرهنگی می‌شود.

همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد یکی از ابعاد فرهنگ بُعد ارزشی و محتوایی است که این امر به حضور و مشارکت همگانی، در ساختن و بازتولید فرهنگ جامعه مربوط است. یعنی افراد باید بتوانند در فرهنگ جامعه، در نظام ارزشی و در افکار عمومی هم نقش داشته باشند و خواسته‌های خود را تحقق بخشند. با توجه به این که یکی از چالش‌های فرهنگی استان آذربایجان غربی در حوزه فرهنگ و هنر عدم حمایت مردمی از فرهنگ، هنر و هنرمندان است و این امر سبب شده که عدالت در حضور فرهنگی در این استان تحقق نیابد، لذا پیشنهاد می‌شود که دولت با ارتقای شأن و مقام فرهنگ و هنر در جامعه، زمینه حمایت مردمی از فرهنگ و هنر را فراهم کند و مردم از نمایشگاه‌ها و گالری‌های هنری دیدن کرده و اقدام به خرید آثار هنری نمایند. حمایت مردمی از فرهنگ و هنر در استان آذربایجان غربی سبب می‌شود که مردم به فرهنگ و هنر علاقه یابند و به‌نحوی با فرهنگ و هنر انس بگیرند که همین امر موجب ارتقای سطح فرهنگ مردم این استان می‌شود که خود این امر نیز زمینه‌ساز گسترش عدالت فرهنگی خواهد بود.

توسعه رشته‌های هنری در دانشکده معماری، شهرسازی و هنر: دانشکده هنر نیز مانند سایر بخش‌های حوزه فرهنگ و هنر از بی‌عدالتی و نابرابری رنج می‌برد، به‌طوری که بهترین رشته‌های هنری به کلان‌شهرها و شهرهای مرکزی تخصیص یافته‌اند و شهرهای پیرامونی فاقد دانشکده‌های مجهز و متنوع هستند. در داخل دانشکده نیز همین اتفاق افتاده است یعنی رشته‌های هنری علی‌رغم توسعه کمی جزو ضعیف‌ترین گروه‌های آموزشی هستند و علی‌رغم اینکه رشته مرمت بناهای تاریخی با توجه به گستردگی آثار تاریخی در استان از ضرورت‌های فرهنگی این استان هست ولی در سال‌های اخیر توسعه چندانی نداشته است. همین امر موجب نابرابری و بی‌عدالتی فرهنگی در این حوزه شده است. نتایج به‌دست آمده حاکی از آن است که رشته‌های هنری در دانشکده هنر دانشگاه ارومیه مانند هنرستان بسیار محدود است؛ این درحالی است که با توجه به زمینه و بستر تاریخی، تنوع فرهنگی و هنری علاقه‌مندان به هنر در استان آذربایجان غربی هم در مقطع

آموزش متوسطه دوم و در تحصیلات عالی دانشگاهی زیاد هستند. با توجه به این که توجه به نیازهای علمی-آموزشی در حوزه هنر از جمله مهم‌ترین شاخص‌های عدالت فرهنگی در بُعد مادی و ساختاری است، در راستای گسترش عدالت فرهنگی در بُعد حضور فرهنگی پیشنهاد می‌شود که هم در توسعه رشته‌های هنرستان هم توسعه رشته‌های دانشکده هنر و تقویت رشته‌ها و گروه‌های آموزشی موجود با همکاری سازمان‌ها و دستگاه‌های فرهنگی استان و تعاون و همکاری با دانشگاه‌های هنر سطح منطقه و کشوری، رشته‌های هنری را افزایش دهند.

تقویت پوشش فعالیت‌های هنری و فرهنگی و ارتقای کیفی برنامه‌های رسانه‌های جمعی استان: با توجه به نتایج به دست آمده ضرورت تقویت فعالیت رسانه‌های جمعی استان در حوزه فرهنگ و هنر در استان آذربایجان غربی امری جدی است و عدم تحقق این امر در آینده نه چندان دور ممکن است حوزه فرهنگ و هنر را در استان تنزل بخشد، پیشنهاد می‌شود که فعالیت رسانه‌های جمعی در حوزه فرهنگ و هنر تقویت و توسعه یابد. استان آذربایجان غربی با وجود فرهنگ غنی و تنوع فرهنگی که دارد و تقویت رسانه‌های جمعی از جمله مهم‌ترین شاخص‌های عدالت فرهنگی است، در راستای گسترش عدالت فرهنگی پیشنهاد می‌شود که رسانه‌های جمعی در استان آذربایجان غربی به لحاظ کیفی توسعه یابند. رسانه‌های جمعی نیز ضمن مصاحبه با هنرمندان و تدوین برنامه‌های فرهنگی و هنری به نقد حوزه فرهنگ و هنر در استان بپردازند و از طریق نقادی ضعف‌های این حوزه را به مسئولان مربوطه اعلام کنند و همچنین صدای هنرمندان باشند و مشکلات آن‌ها را به گوش مسئولان و مردمی که از فرهنگ و هنر دور شده‌اند برسانند. در این راستا لازم است صداوسیما استان از طریق مهندسی مجدد برنامه‌های فرهنگی و هنری شبکه استانی با هدف ایجاد فضای مبسوط در گستره استانی و راه‌های تازه‌ای را برای معرفی رنگین‌کمان فرهنگ و هنر استان بیازماید. لذا صداوسیما استان به عنوان نماینده رسمی رسانه‌های جمعی استان باید تمهیدات لازم را برای همکاری این سازمان با دانشکده ادبیات و علوم انسانی و دانشکده هنر برای تربیت و انتخاب هنرمندانی که از ذوق و احساس دینی برخوردارند، مورد تاکید است. فاصله ایجاد شده با استانداردهای موجود، تولیدات محتوای ضعیف در فضای فرهنگی و رسانه‌ای مجازی یکی از آسیب‌هایی است که در استان با آن مواجه هستیم که در این راستا لازم است توجه ویژه‌ای متولیان امر داشته باشند.

تقویت برنامه‌های فرهنگی در کانون فرهنگی هنری مساجد با محوریت محلات:

تقویت برنامه‌های فرهنگی در کانون فرهنگی هنری مساجد با اجرای برنامه در طول سال توسط کانون‌های مساجد استان با محوریت مسجد محله (بزم شادمانه نوروزی، فتح خرمشهر و روز مقاومت، سالگرد ارتحال امام (ره)، اوقات فراغت تابستانی، جشن ولادت ائمه معصومین به‌ویژه نیمه شعبان، عید قربان، هفته وحدت، دهه فجر، دهه کرامت، سالروز ازدواج حضرت زهرا و حضرت علی (ع) و . . . ، برپایی نمایشگاه‌های کتاب و محصولات فرهنگی با مشارکت شهرداری، ارشاد اسلامی، آموزش و پرورش، ورزش و جوانان، بسیج، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، حوزه هنری) و . . .

لزوم ایجاد محیطی برای تعاملات فرهنگی ساخت تندیس، سردیس مشاهیر و مفاخر فرهنگی استان: از شرایط لازم برای ایجاد یک محیط فرهنگی و گسترش عدالت فرهنگی وجود محیط‌های فرهنگی برای مطالعات و تعاملات فرهنگی در استان است. نبود موزه مشاهیر شهر، نبود طراحی نشان شهر و تجلیل از مشاهیر و نخبگان یکی دیگر از مشکلات استان است که لازم است در این زمینه تلاش کافی صورت گیرد چرا که مشاهیر یک شهر به عنوان نماد آن فرهنگ محسوب می‌شوند. عدم برگزاری دوره‌های مطالعات شهری، نبود جایزه فرهنگی به اسم مشاهیر، نبود پارک به نام بزرگان فرهنگی استان، نبود خیابان با نام مشاهیر فرهنگی معاصر از جمله موضوعات مورد بحث و معضلات در استان است که پیشنهاد می‌شود برای توسعه عدالت فرهنگی در بُعد مادی و ساختاری و عدالت در دسترسی و فراهم کردن زمین‌های کنشگری فرهنگی و حضور سازمان فرهنگی و هنری شهرداری‌های استان مخصوصاً شهرداری ارومیه اقدام کند. زیرا شهر به شدت فاقد المان‌ها و نمونه ارتباطات فرهنگی با نمادهای بیرونی هستند و این اوامر باعث می‌شود تعریف مناسبی از جایگاه استان در عرصه تولید فرهنگی و هنری وجود نداشته باشد. یا در برخی مواقع استفاده ناصحیح از المان‌های شهری باعث از بین رفتن تاثیرگذاری گفتمان‌های مربوطه و باعث از بین رفتن کارکرد بصری و مفهومی در شهر می‌شود.

پیشنهادها و اولویت‌های فرهنگی و هنری بلندمدت

تاکید بر پیشتازی و تعیین‌کننده فرهنگ غنی استان در منطقه، کشور و همسایگان خارجی هم مرز: در این راستا با اولویت دهی به حوزه‌های دارای اشتراکات فرهنگی و تمدنی، تاکید بر تقویت هویت اقوام و هم‌زیستی مسالمت‌آمیز با گسترش دیپلماسی فرهنگی با کشورهای همسایه و تبادل ظرفیت‌های فرهنگی هنری در راستای غنای فرهنگ هنری از مزیت‌ها و ظرفیت‌های غنی فرهنگی و هنری استان بهره‌برداری شود تا ضمن توسعه عدالت فرهنگی، نقاط ضعف و آسیب‌های فرهنگی استان تبدیل به یک فرصت

بی‌بدیل خواهد شد. گسترش مناسبات فرهنگی با پیوستن و کنشگری و خلاقیت در جشنواره‌های فعال کشوری و استانی با مانع زدایی و حمایت از حضور و فعالیت بخش خصوصی در بازارهای کشورهای در فروش محصولات و آثار فرهنگی هنری با فعال‌سازی و بهره‌گیری از ظرفیت اصحاب فرهنگ و هنر و تشکل‌های غیردولتی در تعاملات فرهنگی هنری استان با کشورهای همسایه و ارتقای تعاملات جغرافیای فرهنگی استان و زبان آذری در گسترش مراکز تولید ساختارهای دانش‌بنیان فرهنگی هنری به ارتقای سطح مشارکت هنرمندان در تعاملات فرهنگی با جهان منجر خواهد شد و به شناسایی و معرفی مفاخر و مشاهیر فرهنگ و هنر استان کمک شایانی خواهد کرد.

حمایت و تقویت از تولید و مصرف فرهنگی و هنری: پیشنهاد می‌شود در چشم‌انداز بلندمدت ظرفیت‌های مردمی فرهنگ و هنر استان تقویت شود تا با ایجاد و توانمندسازی نظام‌های صنفی و تولیدی بخش فرهنگ و هنر استان و بهبود محیط کسب و کار فرهنگی و هنری زمینه‌سازی برای ایجاد و تقویت بنگاه‌های مالی و اعتباری مورد نیاز بخش فرهنگ فراهم گردد تا با استقرار حرفه‌ای نظام مالکیت فکری و معنوی و جذب سرمایه‌گذار در حوزه‌های مختلف فرهنگی هنری و واگذاری فضاها با ایجاد جاذبه‌های لازم ضمن تلاش برای جذب بودجه‌های جاری و عمرانی بیشتر از وزارت متبوع و نیز استان با تدوین طرح‌های مستند به بهره‌مندی مناسب اصحاب فرهنگ و هنر از خدمات مالی، بیمه‌ای و حقوقی و افزایش سهم فرهنگ از تسهیلات مالی اعتباری و معافیت‌های مالیاتی، گمرکی، بیمه‌ها، انرژی و... خواهد شد که در ارزیابی و نظارت بر اثربخشی حمایت‌های دولتی از بخش فرهنگ و هنر در سامان‌دهی وضعیت فرهنگ و هنر و توسعه عدالت فرهنگی در بعد دسترسی و حضور محقق خواهد شد. در این شرایط با عمومی‌سازی دسترسی فرهنگی و افزایش دسترسی همگانی به فضاها، خدمات و محصولات فرهنگی با نگرش عدالت فرهنگی به خصوص در مناطق روستایی و محروم و مناطق حاشیه‌نشین شهرها، نظام توزیع و فروش محصولات فرهنگی هنری در استان تقویت و اصلاح خواهد شد.

تلاش برای تحقق انسجام و هماهنگی بین دستگاه‌های اجرایی فرهنگی با محوریت شورای فرهنگ عمومی استان: ضعف انسجام مجموعه‌های فرهنگی یکی از ضعف‌های ساختاری در عرصه فرهنگ و هنر است. برای هم‌پوشانی فصل مشترک فعالیت‌ها و رسالت‌ها و مأموریت‌های خود به دلیل عدم طراحی نقشه راه واحد فرهنگی و نبود تبیین راهبردهای فرهنگی در استان است که مجموعه‌های فرهنگی بایستی بیش از این هماهنگی لازم را در نظر بگیرند. پیشنهاد می‌شود با تقویت پژوهش و مطالعات در حوزه‌های گوناگون

تولید و مصرف فرهنگی با تأکید بر نگرش آینده‌پژوهی و تهیه آمایش فرهنگی استان و تدوین دانش‌نامه استان و برنامه‌ریزی با دستگاه‌های ذی‌ربط در راستای توسعه فرهنگی استان نظام بانک اطلاعاتی و سامان‌دهی و توسعه همکاری‌های اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی با دستگاه‌های اجرایی استان استقرار شود. تا با تدوین شاخص‌های مصوب فرهنگ عمومی استان و ایجاد جایگاه خاص به حوزه فرهنگ و هنر در مطالعات آمایشی استان با هوشمندسازی مدیریت فرهنگی و تقویت زیرساخت‌های دانشی، سخت‌افزاری و نرم‌افزاری فن‌آورانه و ایجاد نظام هوشمند اطلاعات در عرصه فرهنگ و هنر بر توسعه، کنترل و هدایت شبکه‌ها و رسانه‌های جمعی و توسعه رسانه‌های دیجیتال استان اقدام شود تا از رفتارهای سلیقه‌ای و ناکارآمدی در نظام ساختار فرهنگی و موانع حمایت‌ها از عرصه تولید و مصرف فرهنگی و هنری جلوگیری شود.

محدودیت‌ها و تنگناهای تحقیق

تحقیق حاضر نیز همانند سایر تحقیقات اجتماعی با محدودیت‌ها و دشواری‌های خاصی مواجه بود که در این راستا می‌توان به گردآوری داده‌ها اشاره کرد.

نبود بانک اطلاعاتی جامع، مطمئن و شفاف در دستگاه‌های ذی‌ربط، ارائه آمارهای گاهاً متناقض به دلیل تنوع ساختاری و موضوعی در حوزه فرهنگ و هنر که کار تحلیل را برای پژوهشگر دشوار می‌ساخت، وجود آمار و اطلاعات جزیره‌ای در دستگاه‌های اجرایی و نبود مدیریت واحد آمار فرهنگی استان که موجب نادیده گرفته شدن بسیاری از فعالیت‌های ارزشمند با وجود دلسوزی مسئولان فرهنگی هنری و رسانه‌ای استان می‌شود. در کنار این تنوع ساختاری و موضوعی، همکاری ضعیف برخی از دستگاه‌ها در ارائه آمار و اطلاعات و عدم همکاری سازمان‌های دولتی نیز از دیگر محدودیت‌های تحقیق بود. بسیاری از سازمان‌ها از ارائه اطلاعات به محقق خودداری می‌کردند. اخذ مجوز و جلب رضایت مسئولان برای دریافت اطلاعات محقق را با مشکلات خاصی مواجه کرد که موجب طولانی شدن فرایند تحقیق شد.

نهایتاً بروز و شیوع پدیده ویروس کرونا و هم‌زمانی شیوع آن انجام این پژوهش را با محدودیت مواجه ساخت به طوری که برای اجرای مصاحبه و اخذ اطلاعات در برخی موارد چندین قرار تنظیم می‌شد، به دلیل شرایط کرونایی جامعه بسیاری از نخبگان و هنرمندان متمایل به مصاحبه حضوری نبودند. جلب رضایت آن‌ها و فراهم کردن شرایط بهداشتی و رعایت پروتکل‌های بهداشتی در هنگام مصاحبه از جمله اموری بودند که محقق را با مشکلات خاصی مواجه کردند.

منابع

۱. اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان آذربایجان غربی: معاونت فرهنگی و هنری
۲. افشار سیستانی، ایرج. ۱۳۸۲. نگاهی به آذربایجان غربی. تهران: ناامن‌الائمه، جلد اول، چاپ اول.
۳. بیچرانلو، عبدالله. ۱۳۹۶. بازنمایی عادلانه به مثابه عدالت فرهنگی. تهران: مؤسسه فرهنگی-هنری پویه مهر اشراق.
۴. رضا، عنایت‌الله. ۱۳۷۵. دایره‌المعارف بزرگ اسلامی. تهران: اران، جلد ۷، چاپ اول، ۴۲۱ تا ۴۲۴.
۵. زریاب‌خویی، عباس. ۱۳۶۷. دایره‌المعارف بزرگ اسلامی- آذربایجان. تهران: مرکز دایره‌المعارف بزرگ اسلامی، ۱۹۴-۲۰۷.
۶. سال‌نامه آماری استان آذربایجان غربی. ۱۳۹۷. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان آذربایجان غربی
۷. سایت اینترنتی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
۸. سن، آمارتیا. ۱۳۸۱. توسعه به مثابه آزادی- ترجمه حسین راغفر، انتشارات کویر، چاپ اول
۹. سیدآبادی، ملوک و همکاران. ۱۳۹۶. چارچوبی برای سنجش شاخص‌های عدالت فرهنگی در استان‌ها و مناطق ایران، فصل‌نامه مطالعات راهبردی، دوره ۲۰ شماره ۷۸: صص ۱۰۳-۱۲۸
۱۰. عقلمند، پرویز. ۱۳۸۵. مشاهیر علمی و فرهنگی آذربایجان غربی. تهران: قصیده‌سرا، چاپ اول.
۱۱. عقلمند، پرویز. ۱۳۹۸. ارومیه: از دیرینه زمان تا امروز. تهران: نشر سخن، چاپ اول، جلد ۱.
۱۲. فره‌وشی، بهرام. ۱۳۶۸. ایرانویج. تهران: انتشارات دانشگاه تهران
۱۳. قدرت‌دیزجی، مهرداد. ۱۳۸۸. «آتورپات، شهربان هخامنشی ماد کوچک»، فصل‌نامه تاریخ اسلام و ایران. بهار، شماره (۱)، ۱۲۵-۱۳۴.
۱۴. قسمتی، باقر مهی منافی، جواد درستکار، موسی کریمی و بهمن کارگر. ۱۳۹۱. استان‌شناسی آذربایجان غربی. انتشارات سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، چاپ دوم.
۱۵. کاستلز، مانوئل. ۱۳۹۴. قدرت ارتباطات- ترجمه محمد آذری نجف‌آبادی، نسخه دیجیتال انتشارات دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی رسانه‌ها
۱۶. گزارش اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان آذربایجان غربی. ۱۳۹۶. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان آذربایجان غربی: گروه برنامه‌ریزی و آمایش سرزمینی- معاونت توسعه و برنامه‌ریزی
۱۷. محمدی، علی. ۱۳۹۳. تاریخ و جغرافیای تکاب افشار. تهران: رامان سخن، چاپ اول
۱۸. مرکز آمار ایران، سرشماری نفوس و مسکن، سال ۱۳۹۵: www.amar.org.ir
۱۹. مشکور، محمد جواد. ۱۳۶۲. جغرافیای تاریخی ایران باستان. تهران: دنیای کتاب، ۲۹۵.
۲۰. مشکور، محمد جواد. ۱۳۷۵. نظری به تاریخ آذربایجان، تهران: انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، انتشارات کهکشان، چاپ دوم، گنجینه ایران: ۲۱ و ۱۸۸

منابع | ۲۵۳

۲۱. مصاحبه‌های ساخت‌یافته با مدیران، کارشناسان و خبرگان حوزه صنعت فرهنگ
۲۲. موله، ماریژان. ۱۳۸۶. ایران باستان. ترجمه ژاله آموزگار، چاپ ششم، تهران: انتشارات توس
23. www.azgharbi.mporg.ir
24. Schippmann, K. 2000. «AZERBAIJAN iii, Pre-Islamic History». newyork: Bibliotheca

ارزیابی اسناد و مدارک موجود در مجموعه وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و ادارات تابعه در استان‌ها و شهرستان‌ها نشان می‌دهد که اطلاعات و آمار دقیقی از وضعیت تولید، توزیع و مصرف حوزه فرهنگ و هنر وجود ندارد و اگر هم گزارشی وجود داشته باشد، کمتر بر واقعیات و نیازهای فرهنگی و هنری استان‌ها متکی است. این در حالی است که برای سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی مطلوب، توصیف و تحلیل وضعیت فرهنگی و هنری استان‌ها ضروری است. بدین منظور، این مجموعه با هدف شناسایی وضعیت فرهنگی و هنری استان‌ها؛ شناسایی اقدامات و برنامه‌های انجام‌شده و در حال انجام فرهنگی و هنری؛ شناسایی نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای حوزه فرهنگ و هنر؛ شناسایی خواسته‌ها و نیازهای فرهنگی و هنری؛ و سرانجام، شناسایی ظرفیت‌های بومی حوزه فرهنگ و هنر استان‌های کشور انجام شده است.

